2403
2404
2405

84
12-49

84
Ռ-49
հզ 1-3

[illegible]

[illegible]
թարգմ. [illegible]
[illegible]
Կ. Պոլիս, 1899

2011

ԷՄԻԼ ՌԻՇՊՈՒՐ

ԱՐՈՒԱՐՁԱՆԻՆ ՏՂԱՆ

Բ.

ԵՐԿՈՒ ՄԱՐԹԻՁՈՒՀԻՆԵՐԸ

1

ՄԱՅՐ ԼԱՆԿԼՕԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Կառքէն Պ. Տէշարմի ապարանքին բակն իջած միջոցին, մայր Լանկլօա հետեւեալ բացագանչութիւնն արձակեց.

—Օ՛, ի՛նչ աղուոր է։

Վերի գաւիթին վրայ կանգ առաւ՝ սանդուղին նայելով.

—Այս կապոյտ գիծերով գեղեցիկ քարերը մարմա՞ր են, Ալպէ՛ր, հարցուց։

—Այո՛. ամենագեղեցիկ տեսակէն։

—Մարմարէ պալա՜տ, մը մինչեւ կինը. ո՛րչափ հարուստ է եղեր։

Սպասաւոր մը զանոնք տեսնելով՝ բացաւ գաւիթին ներսի դուռը։

6792-57 գ

Մայր Լանկլօ դողալ սկսաւ երբ տեսաւ մարմարէ սիւներուն վրայ կեցած սքանչելի արձանները, և նկարչին ետին կծկեցաւ։ Եթէ կարելի ըլլար, սիրով յանձն կ'առնէր նոյն միջոցին մուկ մ'ըլլալ և ծակի մը մէջ պահուըտիլ։

Տիկին Տէշարմ դիմաւորեց զիրենք։

—Եկէ՛ք, սիրելի՛ տիկին Լանկլօ, եկէք, ըսաւ ձեռքէն բռնելով. երկու բարեկամ պիտի գտնէք հոս։

Խեղճ կինը քանի մ'անհասկընալի բառեր մրմնջեց. ամէն մէկ քայլափոխին խոնարհութիւն ընելով. կարծես թէ կը վախնար Օպիւսոնի գորգին վարդերուն վրայ կոխելու։

Քանի մը սրահներէ անցնելէ ետև, տիկին Տէշարմ ինք բացաւ իր ամուսնին սենեակին դուռը։

—Հանրի՛, ըսաւ, քեզ կը ներկայացնեմ վաղեմի բարեկամուհիդ։

Հանրի՝ մայր Լանկլօյի առջև նոյնն էր միշտ, երբեմնի քաղցր ժպիտը շըրթունքին վրայ։

Խեղճ կինը չկրցաւ ինքզինք բռնել, ծունգերուն վրայ ինկաւ։

Հանրի ձեռքն երկնցուց որպէս զի օգնէ կանգնելուն։ Մայր Լանկլօ շուրթերը դրաւ անոր ձեռքին վրայ։

—Խե՛ղճ Բօլինս, կ'երևի թէ շատ տառապանք կրեր էք, ըսաւ Պ. Տէշարմ վեր առնելով զայն։ Օ՛ն, ընկեցիկ աղան որդեգրելնուս օրուան պէս երկու այտերնիդ ինծի երկնցուցէք։

Եւ համբուրեց զայն։

—Ես ալ պագնեմ ձեզ խե՛ղճ մայր, ըսաւ Անժէլ ալ խիստ յուզուած։

—Ո՜հ, ըսաւ մայր Լանկլօ փղձկեալ ձայնով մը, Աստուծոյ պէս բարի հարուստնե՜ր կան եղեր։

Ալպէռ գոցեր էր սենեակին դուռը։

Պ. Տէշարմ նստեցուց մայր Լանկլօն թիկնաթոռի մը մէջ։ Ինքն ալ Անժէլի և Ալպէռի հետ անոր առջևը նստան կէս շրջանակ մը կազմելով,

—Սիրելի՛ Բօլինս, ըսաւ Պ. Տէշարմ, հասկցուցէք մեզի նախ թէ ինչո՞ւ յանկարծ աներևոյթ եղաք, և ինչպէս կրցիք ինքզինքնիդ ծածկել, որ այնչափ փնտռելով չկրցի գտնել։

—Ծածկեցի զիս, այլ միայն թաղս

փոխեցի, և տարիներով կատարեալ առանձնութեան մէջ ապրեցայ, գիշեր ցերեկ աշխատելով. և մինչև իսկ կիրակի օրերը պտըտելու չելնելով։

—Ինչո՞ւ չգրեցիք ինծի. ինչո՞ւ զիս տեսնել չուզեցիք. գիտէիք իմ աշխատած տեղս։

—Այո՛, բայց ինծի յանձնած տղեկնիդ կորսուած ըլլալով չհամարձակեցայ գրել ձեզ, ինչո՞ւ համար. անշուշտ շատ դժբաղդ ըլլալուս պատճառաւ։

—Այնպէս որ առանց Պարոն Անտրէնի չպիտի կրնայի ձեզ վերստին տեսնել և տակաւին պիտի կարծէի թէ մեռած էք։

Մայր Լանկլօա խոնարհեցուց գլուխը, և կարճ լռութենէ մ'ետև ըսաւ.

—Զիս այն ժամանակ միայն պիտի տեսնէիք, երբ ես կարող ըլլայի տղան ձեզի բերել։ Բայց հիմա ամէն բան պիտի ըսեմ առանց բնաւ ծածկելու։ Պիտի լսես իմ պատմութիւնս, շարունակեց Ալպէռի ուղղելով խօսքը, և տեսնես թէ իրաւունք ունէի՞ ըսելու թէ գիրք մը կրնայ ըլլալ։

—Պարո՛ն Հանրի, երբ դուք այն տղեկն ինծի բերիք, կը յիշէ՞ք որ ես սովորական զուարթութիւնս չունէի։

—Կատարելապէս. Մինչև իսկ հարցուցի ձեզ ձեր տխրութեան պատճառը, աչերնուդ մէջ արտասուք տեսայ, բայց դուք սա պատասխանը միայն տուիք թէ դժբաղդութիւն մը պատահած էր ձեզի. Ձեր գաղտնիքն էր այն, ես ալ յարգեցի։

—Այո՛, դժբաղդութիւն մ'եկեր էր գլխուս, բայց այն օրը դեռ չէի գիտեր անոր ընդարձակութեան աստիճանը։ Մայր պիտի ըլլայի։

—Ա՜հ. խեղճ Բօլին, կը հասկընամ։

—Եւ առանց տարփաւոր մ'ունենալու, պարո՛ն Հանրի, որովհետև գիտէք որչափ խելօք և պարկեշտ աղջիկ մ'էի. Աշխատութիւն կը սիրէի և լաւ գործաւոր մ'էի. օրը չորս ֆրանքէն աւելի կը շահէի. այն ժամանակ, ինչպէս նաև ետքն ալ երբեք պէտք չունեցայ մարդու մը որ ապրուստս

օգնէր։ Եւ սակայն միտքս դրած էի ամուսնանալ օր մը. այդ գաղափարները բնական են. ասեղս քաշած միջոցիս այս երազները կը տեսնէի յաճախ և կը զուարթանայի։ Բայց դժբաղդութիւնն եկաւ, կեանքս խորտակեցաւ և երազներս անդարձ կերպով չքացին։ Քանի մ'անգամ առիթ ներկայացաւ ամուսնանալու, բայց ես չուզեցի։ Բօլին Լանկլօա չէր կրնար այլևս իր ձեռքը պարկեշտ մարդու մը ձեռքին մէջ դնել։ Միւս կողմէ, ես միակ սէր մը, միակ կիրք մ'ունէի, աղջիկս... աղջիկս զոր կորուսեր էի՝ հազիւ ժամանակ ունենալով զայն համբուրելու։ Գործաւորուհի բարեկամ մը ունէի, որ ինծի պէս միեւնոյն տան համար կ'աշխատէր։ Անունը Մարկրիթ էր. դեռ ողջ է, բայց ես չեմ տեսնուիր հետը. ինծի ըրած գէշութիւնը չեմ ներած։ Գեղեցիկ խարտեաշ մ'էր յոյժ զուարթ, որ միշտ կը խնդար և զբօսնուլ կ'ուզէր. մէկ խօսքով՝ քիչ մը խենթ։ Իր զեղուն զուարթութիւնն անհաճոյ չէր ինծի, գոհ կ'ըլլայի երբ

երգ մը կամ բարձրաձայն քրքիջ մը արձակէր օդին մէջ։

Տարփաւոր մ'ունէր. թէ և աղէկ չէր գտնէր մտքովս, բայց զինքը եպերել ալ չէի ներեր ես ինծի։

Կիրակի օրերը իր երջանկութիւնն էր քաղաքին շրջակայ դաշտերն ու անտառները պտըտելու երթալ. օր մը Ռօպէնսօն կամ Պէլվիւ, ուրիշ օր մը Մառնի եզերքը, կամ Մօնմօրանսի և կամ Վէրսայլ։ Փափուկ կերակուրներն և շամբանիայի գինին ալ շատ կը սիրէր, ինչպէս նաև այն ուրիշ ըմպելիները, կէս հեղուկ կէս թոյն, զոր մարդիկ հնարած են զգլխելու և ամէն տեսակ յիմարութիւն գործելու համար։

Յաճախ կ'ըսէր ինծի.

—Միշտ փակուած ես. սենեակդ քեզի համար բանտէն ալ գէշ է. երբ մէկը շաբաթ մ'ամբողջ կ'աշխատի, կիրակի օրը պէտք չէ՞ որ քիչ մը զբօսնու։ Եկու մէկտեղ անցունենք կիրակին. երթանք ուր որ կ'ուզես։ Կը խօսակցինք, կը վազվզենք, կ'երգենք,

վերջապէս կ'զբօսնունք, և միտքերնիս ալ հանգիստ կ'զգայ։

Այս ամէն առաջարկներուն.

—Ո՛չ, շնորհակալ եմ, կը պատասխանէի միշտ։

Բայց օր մը զիս ա՛յնչափ թախանձեց որ տկարութիւն ունեցայ խօսք տալու՝ յառաջիկայ կիրակի օրն իրեն ընկերակցելու։

Շաբաթ իրիկուընէ պատրաստեցի արդուզարդս. շատ պարզ էր, բայց թարմ և գրեթէ նոր, վասն զի երբէք դուրս չէի ելներ։

Հետեւեալ առտուն կանուխ ելայ հագուեցայ. օդը շատ գեղեցիկ էր. բնաւ ամպ չէր տեսնուեր կապոյտ երկինքին մէջ. օգոստոսի վերջին կիրակին էր։ Ա՜հ, երբեք չպիտի մոռնամ այն չարաշուք օրը։

Ժամը տասնին Մարկրիթ զիս առնելու եկաւ բաց կառքով մը։

—Նշանածս մեզի կ'սպասէ կայարանը, ըսաւ ինծի։

Այս խօսքը չզարմացուց զիս, վասն զի ժամանակէ մ'ի վեր բարեկամուհիս

պանծանքով կը ծանուցանէր ինծի իւր մօտալուտ ամուսնութիւնը։

—Սէն-Ժէրմէն պիտի երթանք, շարունակեց Մարկրիթ. պիտի տեսնես ի՛նչ աղուոր տեղ է. Նօթր-Տամի աշտարակներէն բարձր ծառեր, և աչքդ առածին չափ երկայն ծառուղիներ։

Մեկնեցանք։ Կայարանին մէջ Մարկրիթի նշանածը գտանք։ Մինակ չէր. մարդ մը, որ չէի ճանչեր, կը խօսակցէր հետը։

—Դիպուածով Պ. Օկիւսթին պատահեցայ, ըսաւ մեզի, իմ վաղեմի դպրոցական ընկերիս, և հաճեցուցի որ մեզի հետ գայ Սէն-Ժէրմէն։

—Օ՛, ի՛նչ բարեբաղդութիւն, գոչեց Մարկրիթ. չորս հոգի՝ աւելի կ'ըզբօսնունք։

Նախազգացում մ'եղաւ ինծի թէ կայարանին մէջ այդ Պ. Օկիւսթին ներկայութիւնը դիպուածական չէր, և մտաբերեցի տունս վերադառնալ. բայց չեմ գիտեր ի՛նչ սխալ խորհրդածութիւն արգելք եղաւ ինծի։ Տոմսակներն առնուած էին. թերեւս վախցայ ծաղրելի ըլլալէ։

Մարդուն դէմքը բնաւ հաճելի չէր ինծի․ նախ որ տգեղ էր, և ասոր հետ մէկտեղ իւր կեղծող դէմքը շատ գէշ կ՚երեւնար ինծի։

Մարկրիթ բռնեց թեւէս և գրեթէ քաշելով սպասման սրահը տարաւ։

Սէն-Ժէռմէն հասնելնէս գրեթէ անմիջապէս ետքը ճաշեցինք, յետոյ անտառը գնացինք։ Պ․ Օկիւսթ թեւն առաջարկեց ինծի, կ՚ուզէի չընդունիլ, բայց դժուարին էր, քանի որ անոր ընկերակցութեամբն երթալ յանձն առած էի։ Պէտք է ըսեմ թէ վերջին աստիճան քաղաքավարութեամբ և ուշադիր փափկութեամբ վարուեցաւ ինծի հետ։ Լաւ խօսող էր, ախորժով մտիկ կ՚ընէի ըրած զուարճաբանութիւնները, վերջապէս բարեկամուհիիս տարափոխիկ զուարթութիւնն ալ օգնելով, ես ալ սկսայ անոր պէս զրօսնուլ և ծիծաղիլ անոնց հետ։

Դաշտն ինծի համար նորութիւն մ՚էր․ խենթի պէս կը վազվզէի անտառին մէջ, և կրցածիս չափ կը զուարճանայի։

Երբ մէկը չորս պատի մէջ կ՚ապրի առտուընէ մինչեւ իրիկուն, և դիպուածով բաց դաշտերու մէջ կը փոխադրուի, հարկաւ մեծ հաճոյք կ՚զգայ վազվռտելէ։

Օրն հնար եղածին չափ զուարճութեամբ անցաւ։ Պ․ Օկիւսթ թէ և կըրցեր էր զիս խնդացնել, բայց չէր յաջողեր հաճելի ըլլալ ինծի։ Ամսեղուկ դէմք մը կը տեսնէի իւր վրայ, նայուածքին մէջ ալ չարամտութիւն մը։

Գիշերէն քիչ մ՚առաջ Սէն-Ժէրմէն վերադարձանք ճաշելու։

Երբեք գաղափար չէի ունեցած թէ այնչափ ստակ կրնար ծախսուիլ մէկ օրուան մէջ, և իրաւամբ կը զարմանայի տեսնելով վաճառատան երկու գրագիր,—այսպէս կը կոչէին զիրենք—, որ այնչափ յախուռն կերպով ստակ կը վատնէին։

Անշուշտ այս պարոններուն գրպանը լեցուն պէտք էր ըլլար, և դրամներն այնպէս պարել տալու համար՝ հարկ էր շատ ստակ վաստըկէին առանց մեծ աշխատանքի։

Ճաշարանին մէկ սրահին մէջ ուր միայն չորս հոգի էինք, ա՛յնպիսի ուտելիքներ ու խմելիքներ բերել տուին, որոց անունն իսկ չէի գիտեր։ Իշխանազունի պէս կը ճաշէինք։ Կ'երեւի թէ մարդ մ'ինչ որ ուզէ կրնայ ըլլալ՝ երբ շատ ստակ ունենայ։

Սովորութեանս հակառակ այն օրը գինի խմեցի, նախ կարմիր և յետոյ շամբանիա։ Անկէ ետեւ մէկ մ'ալ չխըմեցի կենացս մէջ։ Երդում ըրի....։

Շամբանիայի երկրորդ գաւաթէն ետեւ թմրութիւն եկաւ վրաս. աչքերս կը գոցուէին առանց իմ ուզելուս, գլխուս մէջէն տեսակ մը ճարճատում կը լսէի. աչքիս առջեւէն կրակի օձաձեւ գիծեր կ'անցնէին. ծանր բան մը կ'իյնար աչքերուս վրայ. խօսիլ կ'ուզէի, չէի կրնար լեզուս շարժել։

Նոյն միջոցին Մարկրիթ՝ Պէռանժէի Լէյլէնը կ'երգէր։

Անշուշտ կ'ըսէք թէ Բօլին Լանկլօա գինով էր։ Բայց ոչ, գինով չէի...

Եւ խոր հառաչ մ'արձակեց, և մատներն աչերուն տանելով երկու արտասուք սրբեց։

Մարկրիթ դադրեցուց երգելը։ Այն ժամանակ ինքն և երկու մարդիկը բըսբըսացին իրարու հետ՝ ինծի նայելով։

Աչքերուս թարթիչներն ա՛յն աստիճան ծանրցած էին, քունն ա՛յնչափ կոխեր էր վրաս, ականջներուս մէջ ա՛յնպիսի արտառոց շռինդ մը կար, որ անոնց խօսքերը բնաւ չէի կրնար լսել։

Վերջապէս Մարկրիթ եկաւ քովս նստաւ։

—Բան մը չէ այդ, ըսաւ ինծի, քիչ մը յոգնած ես, աւելի բան մը չունիս... տաքը, պատուական գինին... վաղ առտու բան մը չի մնար։ Բայց չենք կրնար փարիզ վերադառնալ այս գիշեր. պիտի հարկադրինք Սէն Ժէռմէն մնալ,

Մեծ ճիգ մ'ըրի ըսելու համար թէ ես անպատճառ փարիզ վերադառնալ կ'ուզէի։

—Անհնար է, ըսաւ. հարկաւ կ'ըղձաս որ քայլ մ'առնելու կարող չես։ Ո՛չ, հոս կը պառկինք։ Այս ճաշարանին տէրը միանգամայն օթեւան մը ունի։

—Ո՛չ, ոչ, չե՛մ ուզեր, գոչեցի սոսկումով։

Մարկրիթ հասկցաւ մտքիս անցածն և իսկոյն պատասխանեց.

—Դուն և ես միայն. վասն զի չեմ ուզեր քեզնէ զատուիլ։ Մենք երկուքս պիտի մնանք Սէն-Ժէրմէն. այս պարոնները պիտի երթան. պէտք է որ Փարիզ վերադառնան այս գիշեր։

Ալ չկրցի ընդդիմանալ. ո՛չ կարողութիւն ունէի, ո՛չ կամք. մեռեալի պէս բան մ'էի։ Չեմ յիշեր թէ ինչպէս փոխադրուեցայ օթեւանին սենեակներէն մին։ Երկու մարդիկն աներեւոյթ եղեր էին։ Մարկրիթ օգնեց ինծի՝ հանուեցընելու և անկողնի մը մէջ դնելու. յետոյ ինքն ալ քովս պառկեցաւ։ Արդէն կորուսած էի զգացողութիւնս, և իսկոյն խոր քունի մէջ ընկղմեցայ։

Առաւօտուն կանուխ արթնցայ, տեսայ որ մինակ էի անկողնիս մէջ. բայց մարդ մը կար սենեակին մէջ։ Ահագին ճիչ մ'արձակեցի՝ ճանչելով Գ. Օկիւսթը։

Անշուշտ վախցաւ, վասն զի իսկոյն դուրս ելաւ դռնէ մը, որ ուրիշ սենեակի մը մէջ կը բացուէր։

Իսկ ես սկսայ հեծել դառնապէս, կուրծքս կոծել և մազերս փետտել։

Ելայ կանգնեցայ. գլուխս դեռ ծանր էր, հազիւ կրնայի կենալ ոտունքներուս վրայ։ Հագուեցայ լալով, ա՛լ չէի խորհեր գլուխս շտկել, մազերս յարդարել, ոչ ալ հայլին նայիլ. արդուզարդ մտածելու ժամանակ չունէի։

Դուրս ելայ օթեւանէն առանց մէկուն բան մ'ըսելու, և վազեցի կայարանը։ Զիս տեսնողներն անշուշտ խենթ կարծեցին զիս. ո՛հ, իրօք ալ խենթ էի, վասն զի գլուխս իմս չէր։

Երեք օր սրտաբեկութեան մէջ արտասուք թափելէ ետեւ, վերջապէս քաջութիւն ունեցայ ասեղս ձեռք առնելու։

Օր մը, ամիս մը ետքը Մարկրիթին պատահեցայ, որ ամօթահար և թերեւս իսկ խիղճէն տանջուելով՝ ամէն ջանք կ'ընէր ինծմէ փախչելու. բայց ես չթողուցի օձիքն և սաստիկ կշտամբեցի իր գարշելի վարմունքը։

Իմացուց ինծի թէ Պ. Օկիւսթ կոչուած մարդը հարկադրուեր էր յանկարծ Փարիզէն մեկնիլ, իր նշանածն ալ հետը։ Իր ամուսնութեան խօսքը չկար այլ եւս։

Ծունկի վրայ եկած, լալով ներումն խնդրեց ինծմէ. բայց ես չկակուղցայ. յայտնեցի իրեն թէ մեր մէջ ոչ եւս հնար էր բարեկամութիւն, եւ թէ չէի ուզեր երբէք իր երեսը տեսնել։ Նորէն աղաչեց, թախանձեց, բայց ես կրնակս դարձուցի արհամարհանօք եւ հեռացայ։

Այնուհետեւ ոչ եւս տեսայ Մարկրիթը, եւ Պ. Օկիւսթին ալ անունը չլսեցի երբէք։

Մեր փոքրիկ Հանրին արդէն բաւական մեծցած էր եւ ոտք ելնելու վրայ. աղջիկս ծնաւ մայիս 26ին։ Ինչպէս որ մանչուկին անունը Հանրի դըրեր էի, աղջկանս անունն ալ Հանրիէթ դրի ձեր յիշատակին համար։

Երկու տղայ ունէի խնամելու, մեծցընելու. չուզեցի երկար հիւանդ պառկիլ. յունիս 4ին ոտքի վրայ ելայ եւ

աշխատիլ սկսայ։ Թէեւ տկար էի դեռ, բայց ապրուստի պէտք ունենալով՝ չէի նշմարեր։

Քանի մ'օրէ ի վեր քոլերան կը ճարակէր Փարիզի մէջ։ Մեր տունն ալ մտաւ։ Առաջ երկու հոգի մեռան մէկ օրուան մէջ, հետեւեալ օրն ալ ուրիշ երկու հոգի. բնակիչները սարսափած էին. մինակ ես չէի վախնար։

Առտու մը դուրս ելայ կարած գործս տանելու համար. բնակարանիս բանալին դրացուհիի մը յանձնեցի աղաչելով որ հսկողութիւն ընէ տղոցս վրայ, որք քնացած էին։

Վերադարձիս, յանկարծ գլուխս դառնալ սկսաւ, ստամոքսիս մէջ ալ ահռելի ցաւեր եւ մկնակծկում։ Փողոցին մէջ ինկայ մնացի, քօլէռայէն զարնուած։ Անհնար էր ոտքի վրայ ելնել, անհնար էր նաեւ պոռալ կամ խօսիլ։ Մարդիկ գումարուեցան չուրջս, չփոթ ձայն մը լսեցի չուրջս բզզումի նման, յետոյ զգացի որ կը վերցընէին զիս։ Այն վայրկեանէն անդին չեմ յիշեր։

Ամէն թաղերու մէջ դարմանոցներ

6792·57

հաստատած էին, գլխաւորապէս Թաղապետարաններուն մէջ, քոլէռայէ բռնուողներուն համար։ Կ'երեւի թէ զիս այն դարմանոցներէն մէկը տարած էին, ուր մնացի չեմ գիտեր քանի՛ օր։ Բայց երեք ամիս ետքը, երբ տենդս և ցնորումս անցնելով խելքս գլուխս եկաւ, և տեսնել ու լսել սկսայ, ինքզինքս Պօժօնի հիւանդանոցին մէջ պառկած գտայ։

Առաջին մտածութիւնս զաւակներս եղան. ուզեցի զանոնք։ Հարցումներ ըրին ինծի, Սէնթ-Անն փողոցի տանս թիւը տուի։ Հիւանդանոցին մարդիկը գնացին տեղեկութիւն առնելու, բայց զիս դող չհանելու և բժշկութիւնս չվըտանգելու համար՝ խաբեցին զիս ըսելով թէ զաւակներս վստահելի ձեռաց մէջ և հանգիստ էին, և թէ առողջութիւնս գտնելուս պէս պիտի տեսնէի զանոնք։

Ապաքինումս երկար տեւեց. տակաւին երեք ամիս հիւանդանոցը մընացի։ Վերջապէս զիս բաւական կազդուրուած տեսնելով՝ թող տուին որ

դուրս ելայ։ Վազեցի Սէնթ-Անն փողոցը։ Բայց, աւա՜ղ, անծանօթ դէմքեր միայն գտայ։ Հին բնակիչներէն ոչ մէկուն հասցէն չկրցին տալ ինծի։ Դռնապանը մեռած էր, կինը իր հայրենիքը՝ Ալզաս՝ վերադարձած էր։ Դրացուհիս, որուն յանձներ էի զաւակացս հոգողութիւնը, մեռեր էր հետեւեալ օրը։ Իսկ զաւկըներուս ինչ եղած ըլլալը գիտցող չկար։

Գիտէի մեր տանտիրոջ բնակարանը. գնացի գտայ զայն։ Զիս մեռած գիտէ եղեր, ուրուական մը տեսնել կարծեց։ Եթէ սիրտս լցուած չըլլար, պիտի ծիծաղէի, ո՛րչափ դէմքն արտառոց երեւցաւ ինծի։

Ինչ որ գիտէր՝ ըսաւ ինծի։

Տեսնելով որ չէի տուն վերադառնար, դրացուհիս իր սենեակն առեր էր զաւկըներս. յետոյ խեղճը քոլէռայէն բռնուելով մեռեր էր։ Իր ազգականներէն մին եկեր թաղել առեր էր զայն. և որովհետեւ ամէն մարդ կը փախչէր այն տունէն, կառք մը և մարդիկ ղրկեր էր, որպէս զի իր մե-

ուած ազգականուհիին կահ կարասին վերցընեն տանին․ Մարդոցմէ մին՝ տեսնելով երկու անտէրունչ տղայք այն ամայի տան մէջ, մտածեր էր առնել զանոնք և Ընկեցիկ-Մանկանց խնամատունը տանիլ․ Դռնապանուհին, իր էրկանը մեռնելէն ինքզինք կորուսած, առանց բան մ՚ըսելու թողուցեր էր որ վերցընեն տանին տղայքը։

Տանտէրն, որ այս տեղեկութիւնները դռնապանուհիէն առած էր, տարակոյս չունէր որ մեր երկու սիրելի փոքրիկներն Ընկեցիկ-Մանկանց խնամատունն էին։

Բարի մարդ մ՚էր տանտէրս, իմ կարասիներս ծախեր էր, և շատ կը ցաւէր։ Բայց կտաւեղէններս և ուրիշ կարեւոր իրեղէններս մեծ սնտուկի մը մէջ լեցնելով պահեր էր․ Զանոնք ինծի յանձնեց։ Եւ որովհետեւ վրաս քանի մը ֆրանք միայն ունէի, զոր հիւանդանոցէն մեկնած ժամանակս տուեր էին ինծի, երկու հատ հարիւր ֆրանքնոց թուղթ դրաւ ձեռքիս մէջ․

Օր մը հանգիստ առի և հետեւեալ

օրը գնացի Ընկեցիկ-Մանկանց խնամատունը։ Տեսակ տեսակ հարցումներ ըրին ինծի, բայց չկրցին կամ մանաւանդ չուզեցին տեղեկութիւն մը տալ ինծի։ Մինչեւ իսկ չըսին ինծի թէ տղայքն իրենց քո՞վ էին։

Աւա՜ղ, անծանօթ մ՚էի ես, հիւանդանոցէն ելնող հիւանդ մը․ ամուսին չունէի, գծուծ սենեակի մը մէջ կը բնակէի և իմ ապրուստի միջոցներս ալ կասկածելի պէտք էին թուիլ։ Տարտամ և վարանոտ պատասխաններ միայն կրցի տալ, ուստի հաւանական էր որ զիս խաբեբայ կամ աւելի գէշ կին մը կարծեցին։ Վերջապէս լալով դուրս ելայ խնամատունէն, յուսահատ վիճակի մէջ։

Այս ամէն վիշտերուն, այս ամէն թշուառութիւններուն յիշատակութիւնը հարկադրեց մայր Լանկլօան ընդմիջել իր պատմութիւնը․ Արտասուքները կը բռնէին շունչը։

Ունկնդիրները՝ յայտնապէս յուզուած՝ լուռ կը կենային և կարեկից աչերով անոր կը նայէին։

Արտասուքը երկարօրէն սրբելէ ետև, մայր Լանկլօա շարունակեց իր պատմութիւնը։

Սարսափելի հարուած մ'եղաւ ինծի երբ հասկըցայ վերջապէս թէ զաւակներս չպիտի տային, և թէ երկար ժամանակ, թերևս յաւիտեան, կորսուած էին ինծի համար...։

Չեմ կրնար ըսել ձեզ ի՛նչ կը դառնար սրտիս մէջ։ Այլանդակ գաղափարներու կծիկ մը կար շարունակ գլխուս մէջ. ամէն բան սեւ կ'երեւէր աչքիս. գիշերները զարհուրելի երազներ կը տեսնէի. գրեթէ բնաւ չէի քընանար։ Շատ անգամ այնպիսի բաներ կ'ընէի որ ոչ գլուխ ունէին ոչ ալ պոչ. օր կար որ յիշողութիւնս բոլորովին կը կորսնցնէի և չէի կրնար բան մը միտքս բերել։

Ո՜րչափ անգամներ լսած եմ չորս կողմէս.

—Խելագա՞ր է խեղճ աղջիկը։

Ա՜հ, քանի՜ մ'անգամ վախցած եմ թէ իրաւ պիտի խենթենայի։ Այս վիճակս երեք չորս տարի տեւեց։ Աշ-

խատութիւնը և օր մ'աղջկանս օժիտ տալու համար քիչ մը ստակ դիզելու գաղափարն ազատեցին զիս խենթենալէ։

Քանի մը տարի աշխատեր էի երիկ մարդոց զգեստ շինող այն մեծ տան համար որ Օ Բոնֆէն կը կոչուի։ Այն տանը մարդիկն իմացած ըլլալով իմ տխուր պատմութիւնս, չէի համարձակեր հոն վերադառնալ։ Բայց, գոհութիւն Աստուծոյ, բաճկոնակարութեան արհեստիս մէջ ամէնէն ճարտարն էի։ Պէլ Ժարտինիէրի տունը նոյնչափ և աւելի գործ տուաւ ինծի։

Երկու տարուան մէջ կարող եղայ կահաւորել Լառօշֆուքօ փողոցի փոքրիկ բնակարանս, ուր կը նստիմ մինչև այսօր։

Դերձակ մը, որուն համար ալ կ'աշխատէի ստիպողական ժամանակներ, զիս օր մը Տիւսօթօայի ներկայացուց, և այն տան առաջին դերձակուհիներէն մին եղայ, և կրկնապատիկէ աւելի դրամ շահիլ սկսայ։ Աշկերտներ առի, մինչև իսկ գործաւորուհիներ՝

բանուկ եղանակներու համար։ Ասով հանդերձ ես ալ նոյնչափ և աւելի կ'աշխատէի։ Ստակ կը վաստըկէի, խնայութիւններ կ'ընէի. գոհ էի։ Գրեթէ երկու ամիսն անգամ մը արժեթուղթ մը կը գնէի։ Հաճոյք կ'զգայի զանոնք իրարու վրայ դիզելով տուփի մը մէջ։

—Աղջկանս համա՛ր է, կ'ըսէի ես ինծի։

Օրին մէկը, իմ փոքրիկ հարստութիւնս համրելով տեսայ որ քանի հազար ֆրանքը կ'անցնէր։ Սկսայ լալ, հառաչել և մազերս փետտել։ Քիչ մնաց որ այն ծաղկապսակ արժեթուղթերուն ամէնն ալ կրակը պիտի նետէի։

Ներսէս ձայն մը կ'ըսէր ինծի, —Աղջըկանդ օժի՛տն է։ Ուրիշ ձայն մ'ալ կը պատասխանէր հեգնելով. —Ապուշ կի՛ն, աղջիկդ կորսուած է, երբէք գտնելիք չունի՛ս։

Այն ժամանակ բոլոր էութիւնս վրդովեցաւ, ահռելի ճիչեր կ'արձակէի և եղունգներովս երեսներս կը ճանկըրտէի։

Ջղային տագնապ մ'եկաւ վրաս. գետնին վրայ կը թաւալէի և այսահարի մը պէս կը գալարուէի։

Այն օրը հաստատապէս միտքս դրի ամէն ճիգ թափել աղջիկս ձեռք անցունելու համար, թէեւ հարկ ըլլար ինծ համայն փարիզ քաղաքը վրդովել ահագին գայթակղութեամբ։ Ըրած դիմումներս ու ջանքերս չեմ ըսեր ձեզի, վասն զի ես ալ չեմ գիտեր։

Վերջապէս հասկըցան որ կարելի չէր այլ եւս մայր մ'իր զաւկէն զրկել։ Ըսին ինծի թէ Հանրիէթս Ռըպէյ գեղը կը գտնուէր Քլէռ անունով։

Ալպէռ պատմեց ձեզ անշուշտ թէ ինչ ուրախութեամբ վազեցի Ռըպէյ, և ինչ դառն յուսախաբութեամբ վերադարձայ։

Օր մ'առաջ աղջիկս՝ Հանրիէ՛թս՝ մեկներ էր Ռըպէյէն։

Ո՞ւր է հիմա. կորսուա՛ծ է, ո՛հ, այո՛, յաւիտեան կորսուա՛ծ։

Օ՛ն, ըսէք, բաւական չտառապեցա՞յ։ Ահռելի ճակատագիր մը չի՞ հալածեր զիս։

Խեղճ կինը դարձեալ սկսաւ հեծկլտալ։

—Պարո՛ն և տիկին Տէշարմ, ըսաւ, այժմ գիտէք գործաւորուհի Բոլինին ողբալի պատմութիւնը, և դուն, Ալպէ՛ռ, դուն ալ գիտես հիմա ինչ քաշած է քու խեղճ մայր Լանկլօադ։

—Օ՛, այո՛, խեղճ Բոլին, գոչեց տիկին Տէշարմ, սոսկալի տառապանք կրեր էք ամէն կերպով. բայց ձեր սիրելի աղջիկը կեցած է, ձեզմէ աւելի երջանիկ. Պ. Անօրլէն տեսած է զայն, ուշիմ և գեղեցիկ աղջիկ մը, որ մխիթարութիւն պէտք է ըլլայ ձեզի։ Մի՛ թողուք այն յոյսը, որ Աստուած դրաւ ձեր սրտին մէջ, և որ այսչափ երկար ժամանակ ուժ տուաւ ձեզի։ Մենք կ'օգնենք ձեզի ձեր Հանրիէթը գտնելու։

—Եւ պիտի գտնենք, տարակոյս չունիմ, աւելցուց Պ. Տէշարմ։

—Ալպէռ ալ ըսաւ ինծի։ Ա՛հ, կուզեմ հաւատալ ձեզի. շատ պէտք ունիմ յուսալո՛ւ։

—Այս վերջին օրերս աղջիկնիդ փնտռած ժամանակ միւս տղեկին ալ

ինչ եղած ըլլալը չհարցուցի՞ք, չփնտռեցի՞ք, հարցուց Պ. Տէշարմ։

—Օ՛, անշուշտ, բայց խնամակալութեան պաշտօնեայ պարոնները բերանս գոցեցին ըսելով.

«Քանի որ դուք ո՛չ անոր մայրն էք, ո՛չ ալ ազգականը, պէտք չունիք անոր խօսքն ընելու, մենք ալ պէտք չունինք ձեզի պատասխանելու։»

Ես ալ պարտաւորուեցայ լռելու։ Բայց դուք, պարո՛ն Հանրի, դուք կարեւոր անձնաւորութիւն մ'էք, հարկաւ ձեզի կը պատասխանեն։ Մօր մ'արտասուքներուն առջեւ պաղ և անզգայ կը մնան, բայց տիտղոս մը, յարգի անուն մը, մեծ ազդեցութիւն ունի։

—Պայմանաւ որ անհնարութեան չհանդիպի. բայց այս գործն այնպէս չէ։ Դուք թանկագին տեղեկութիւններ տուիք ինծի, Բոլի՛ն. Հանրիէին հետքը գտած ենք. ձեր աղջկանն ալ կը գտնենք։ Այո՛, վստահ եղիք և յուսացէք։ Վաղը կերթամ ես հանրային խնամակալութեան պաշտօնատունը։

—Երբ անցեալ ժամանակը կը յի-

չեմ, պարո՛ն Հանրի, և հիմա հոս ձեր քով կը գտնուիմ, ի՜նչ փոփոխութիւն։

—Ծերացանք, խե՛ղճ Բօլին, ըսաւ Պ. Տէշարմ ժպտելով։

—Այո՛, բայց գեղեցիկ ապարան մ'ունիք, ծառաներ, կառքեր, միլիոններ, և Պատուոյ Լեգէօնի ալ սպայ էք։

—Մոռցաք յիշել ունեցածներուս ամենէն թանկագինը։

—Ճշմարիտ է, բայց ես կը ճանչեմ այդ գանձը, կանանց ամենէն գեղեցիկը, ամենէն շնորհալին և ամենէն կատարեալը։

—Եւ ձեր բարեկամուհին, Բօլի՛ն, ի՞նչպէս որ դուք իմ ամուսնիս բարեկամուհին էք, ըսաւ Անժէլ։

—Մայր Լանկլօս ապերախտ չէ և չպիտի ըլլայ, տիկի՛ն, և եթէ օր մը կարող ըլլայ, կը ցուցնէ ձեզի թէ ի՛նչպէս գիտէ սիրել։ Պարո՛ն Հանրի, կը յիշե՞ք ժամանակաւ ձեզի համար ըրած գուշակութիւնս։

—Կատարելապէս։

—Այն ժամանակ պարզ գործաւոր

մ'էիք, բայց խելացի և գիտուն։ Ըսի ձեզ, պարո՛ն Հանրի, դուք պիտի յաջողիք, պիտի մեծնաք, հարստութեան տէր պիտի ըլլաք. և որովհետև կանոնաւոր, աշխատասէր և բարի մարդ էք, Աստուած պիտի տայ ձեզի այն ամէն բարիքը, որոց արժանի էք։ Ահա այն ամէնն ալ ունիք, պարո՛ն Հանրի, գուշակութիւնս կատարուած է։

Չեմ գիտեր թէ ինձմէ աւելի դըժբաղդ կիներ եղա՞ծ են. բայց ես կը կարծեմ թէ ուրիշներուն բարեբաղդութիւն կը բերեմ...։ Կեցի՛ք, Ալպէռ սուտ չի հաներ զիս. առաջին անգամ ես ըսի իրեն թէ մեծ պատկերահան մը պիտի ըլլայ. խաչ նշան պիտի ստանայ, և շատ յաջողութիւն պիտի ունենայ. Տեսէք ահա, դեռ քսան-վեց տարու է, և այս փառաւոր ճամբուն մէջ մտած է։

—Իր սիրած մարդոց համար մայր Լանկլօս ամէն բան վարդի գոյնով կը տեսնէ, պատասխանեց երիտասարդը, չուզեր ընդունիլ թէ կրնան չյաջողիլ և դժբաղդ ըլլալ։ Ա՛յնչափ յաջողու-

թիւն և ապագայ բարօրութիւն տեսնել կուտայ անոնց, որ վերջապէս կը հաւատան։ Իմ մասիս՝ շնորհակալ եմ իմ այս տարեւոր բարեկամուհիէս. գէշ օրերուս մէջ, երբ մարդու մ'ուժը կը պակսի և կամքը կը խորտակի, զիս ազատած է յուսաբեկութենէ։

Գիշեր եղեր էր։ Մայր Լանկլօս ուզեց մեկնիլ։ Բայց տիկին Տէշարմ սիրելապէս անոր թեւը մտնելով՝ ըսաւ.

—Դուք և պարոն Անսըլէն հոս պիտի ճաշէք։

Բ

ՀԵՏԱԽՈՒԶՈՒԹԻՒՆ

Հետեւեալ օրը, Պ. Տէշարմ, իր այցաքարտը ներս ղրկելէ ետեւ, հանրային օգնութեան ընդհանուր տնօրէնին սենեակը կը մտնէր։

Տնօրէնը սիրալիր կերպով ընդունեց զայն, իբրեւ մարդ մը՝ որուն այցելութիւնը պատուաբեր կը համարուի։

—Պարոն, ըսաւ Պ. Տէշարմ, վստահութեամբ կուգամ բարեկամութիւն մը ձեզնէ խնդրելու։

—Եթէ կրնամ հաճոյ լինիլ ձեզ, բարեբաղդութիւն մը կ'ըլլայ ինձ համար, պատասխանեց տնօրէնը խոնարհելով։

Պ. Տէշարմ համառօտիւ յայտնեց ուզածը։

Տնօրէնը թուղթի մը վրայ կը նշանակէր անոր ըսածը։

Կանչեց իր քարտուղարը։

—Առէ՛ք սա թուղթը, ըսաւ անոր, հաճեցէք երթալ մէջի հարցումներուն պատասխանները բերել։ Կ'սպասեմ։

Քարտուղարը դուրս ելաւ, քառորդէ մը վերադարձաւ հետեւեալ պատասխանները բերելով՝ տնօրէնին հարցումներուն քով գրուած։

«Երկու տղայքն 1849 յունիս 12ին բերուեցան ի Խնամատուն։ Եղբայր և քոյր կը կարծուին։

«Մանչն արձանագրուած է Անտրէ անունով թիւ 7715.

«Աղջիկն ալ Բլէզ անունով թիւ 7716։

«Խնամատուն մտած օրը մանչ տըղան յանձնուեցաւ այրի տիկին Բի-

կոյր, բնակեալ Յօպուռ-Սէնթ-Անթօան փողոց, թիւ 7։

«Չորս ամիս յետոյ, փոքրիկ Պլէռ զրկուեցաւ Նիէվռի Ռըպէյ գեղը։ Չենք գիտեր թէ տակաւին հո՞ն է։»

Պ. Տէշարմ շնորհակալութիւն յայտնեց անօրէնին և դուրս ելաւ։

Անմիջապէս կառքը նստելով՝ հրամայեց կառապանին որ զինքը Սէնթ-Անթօանի արուարձանին թիւ 7 տունը տանի։

Դռնապանին սենեակը մտաւ և տիկին Բիկոյ հարցուց։

—Տիկին Բիկո՞յ, պատասխանեց դռնապանը, բայց, պատուարժա՛ն պարոն, անցեալ շաբթու թաղուեցաւ։

—Օ՜, ի՞նչ կ՚ըսէք։

—Ճշմարտութիւնը, պարո՛ն, ես սուտ չեմ խօսիր։

—Այդ կինը այրի՞ էր։

—Այո՛ այրի էր ամուսինէն, որ բարի մարդ մ՚էր և 48ին գնտակէ մը զարնուելով մեռած էր Փարիզի խեղճ արքեպիսկոպոսին հետ։

—Տղայ մ՚ունէ՞ր։

—Ան ալ գրկին մէջ սպաննուեցաւ, վասն զի դեռ ոտք ելած չէր։

—Անհնարին է այդ ըսածնիդ, բարի՛ մարդուկս, գոչեց Պ. Տէշարմ։

—Արդէն պատիւ ունեցայ պարոնին ըսելու թէ ես սուտ չեմ խօսիր, պատասխանեց դռնապանը ծանրութեամբ տնկուելով։ Եւ ապացոյցն այս է որ խեղճ տիկին Բիկոյ սրտին կսկիծէն տարիէ մ՚աւելի ժամանակ մահու և կենաց մէջ տառապեցաւ՝ շարունակ լալով, այնպէս որ արուարձանին դրացուհիները հարկադրեցան Ընկեցիկ-Մանկանց խնամատունէն ուրիշ մանչ տղեկ մը բերել անոր։

—Ներողամիտ եղէք ինծ, բարեկա՛մ, սխալեցայ կարծելով թէ այդ եաքի տղուն համար կ՚ըսէիք, որ Անտրէ կը կոչուի, այնպէս չէ՞։

—Այո՛, պարոն, Անտրէ...։ Բայց թաղին մէջ աւելի «Արուարձանին որդւան» անունով ճանչցուած է, որովհետեւ արուարձանին կահագործները մէջերնին երկար տարիներ հանգանակութիւն ընելով այրիին տուին որպէս

զի մեծցընէ այդ տղան։ Կան որ հայր չունին, բայց այդ տղան կրնայ ըսել թէ հարիւրէն աւելի հայր ունի։ Ուստի տեսնելու է թէ ի՛նչպէս մեծցաւ, զարգացաւ։ Կահագործները չուզեցին որ իրենց պէս գործաւոր ըլլար. երբ երկու անգամ երկուքը չորս կ'ընէ կըրցաւ ըսել, Ֆրէրներուն քով դրին, ետքն ալ Թիւրկոյ վարժարանը։ Հոն լաւ ուսմունք ըրաւ, գիտուն և գեղեցիկ երիտասարդ մ'եղաւ։ «Ես պաշտօնեայ ըլլալ կ'ուզեմ» ըսաւ և սեղանաւորի մը քով գրագիր եղաւ ամիսը երկու հարիւր ֆրանքի։ Դեռ քսան տարու չի կայ։ Ահա այս ըրին արուարձանին գործաւորները փոքրիկ Անտրէին, Արուարձանի տղային համար։

—Պատուական մարդիկ, ըսաւ Գ. Տէշարմ խանդաղատելով։ Բարեկա՛մ, յարեց, ճշդիւ այդ Գ. Անտրէն, Արուարձանին տղան, տեսնել կ'ուզեմ։ Ո՞ւր կրնամ գտնել։

—Սեղանաւորին քով, ուր կ'աշխատի։

—Ի՞նչ է անունը։

—Գ. Տարթիկ։

—Կը ճանչեմ։ Գ. Անտրէ այս տո՞ւնը կը նստի։

—Ո՛չ, պարոն. իր մօր՝ այրի Բիկոյի՝ թաղուած օրը մեկնեցաւ ասկից, և դեռ չեմ գիտեր ո՛ւր կը բնակի, որովհետեւ անկէ ետքը եկած չէ այս կողմը։ Բայց սեղանաւորին գրասենեակէն կրնաք իմանալ։

Գ. Տէշարմ նորէն կառքը նստաւ և քառորդ մը ետքը սեղանաւորին գրասենեակէն ներս մտաւ։

—Սիրելի՛ պարոն, ըսաւ, դրամական գործի համար չէ այսօր ձեզի գալս։

—Դարձեալ բարով եկաք. ի՞նչ հրաման ունիք։

—Դուք ձեր քով երիտասարդ պաշտօնեայ մ'ունի՞ք Անտրէ անունով։

—Այո՛, ունէի ասկէ մինչեւ ութ օր առաջ, բայց հիմա ելած է քովէս։

—Ի՞նչպէս, գոչեց Գ. Տէշարմ, ապօրէն գործ մ'ընելով ճամբուեցա՞ւ։

—Ամենեւին, ընդհակառակն գոհ էր իր պաշտօնավարութենէն և կը ցաւիմ իսկ զինքը կորսնցնելուս վրայ։

Պատուական երիտասարդ մ'է, վերջին ծայր յաջողակ, որուն վրայ արդէն կրնայի վստահիլ. եթէ մեր հօր, գեղեցիկ գիրք մը պիտի ունենար։

—Ինչո՞ւ մեկնեցաւ ձեր քովէն.

—Չեմ գիտեր։ Զինքը որդեգրող մայրը մեռաւ քանի մ'օր առաջ. իր գրասենեակի պետէն երեք օրուան արձակուրդ խնդրեց և տրուեցաւ. բայց փոխանակ վերստին գալու և իր գործին գլուխն անցնելու, աս նամակը ղրկած է ինծի. կրնաք կարդալ։

Պ. Տէշարմ առաւ նամակն և կարդաց.

«Պարո՛ն,

«Ծանր պարագայ մը, զոր չկըր-
«նալ ձեզ յայտնելուս վրայ կը ցաւիմ,
«չներեր ինծի վերստին աշխատիլ ձեր
«գրասենեակներուն մէջ։

«Բայց չպիտի մոռնամ երբեք ձեր
«ինծ նկատմամբ ցոյց տուած բարե-
«սըրտութիւնը, սիրտս յաւիտեան ե-
«րախտապարտ կը մնայ ձեզ։

«Հաճեցէք ընդունիլ, պարո՛ն, իմ
«ակնածական զգացմանց հաւաստիքը։»

«ԱՆՏՐԷ»

—Զարմանալի՛ բան, ըսաւ Պ. Տէշարմ նամակը սեղանւորին յանձնելով. չեմ հասկընար։ Գիտէ՞ք ո՛ւր կը բնակի։

—Այո՛, եթէ չէ ելած այն տունէն ուր իր մայրադիրը կը բնակէր.

—Ես գնացի, հոն չէ։ Ահ, խեղճ և դժբաղդ տղայ, ի՞նչ եղաւ արդեօք իրեն.

—Կը ճանչէ՞ք զինքը։

—Այո՛, երկար է պատմութիւնը, ուրիշ անգամ կը պատմեմ ձեզ։ Հիմա, պէտք է որ գտնեմ զինքը։ Եթէ դիպուածով կամ ուրիշ կերպով իր բնակած տեղը կամ իրեն վերաբերեալ ամենափոքր բան մ'իմանաք, կ'աղաչեմ որ անմիջապէս ինծի իմացընել բարեհաճիք. Կը տեսնէք որ ջերմապէս կը համակրիմ այդ երիտասարդին։

—Ձեր այդ յանձնարարութիւնը չեմ մոռնար, աներկբայ եղիք, ըսաւ Պ. Տարթիկ։

Պ. Տէշարմ մեկնեցաւ՝ յոյժ գժգոհ իր անյաջողութենէն.

—Իրաւցընէ՝ Բօլինի բամծին պէս՝

ձախող բաղդը կը հալածէ այդ երկու տղայքը, կ՚ըսէր ինքնիրեն։

Երբ պիտի հրամայէր կառապանին որ իր ապարանը վերադառնար, միտքն եկաւ դռնապանին ըսածը արուարձանի գործաւորներուն Անտրէի վրայ տարած հոգածութեան մասին։

—Անոնց միջոցաւ աւելի հաւանականութիւն կայ զայն գտնելու, ըսաւ ինքնիրեն, վասն զի անհնար է որ արուարձանը չերթայ։ Այն նամակը Պ. Տարթիկի գրողը չկրնար ապերախտ մ՚ըլլալ։

Երկրորդ անգամ գնաց դռնապանին։

—Քիչ մ՚առաջ եկող պարոնն է, ըսաւ դռնապանն իր կնոջը, որ Պ. Տէշարմի մեկնելէն ետեւ վերադարձած էր։

—Է՛յ, տեսա՞ք զինքը, հարցուց դըռնապանը։

—Դժբաղդաբար ո՛չ. Պ. Տարթիկի քովէն եկեր է։

—Ի՞նչ կ՚ըսէք, գոչեց բարեմիտ կինը, ուրեմն աւելի լաւ տեղ մը գտեր է։

—Այնպէս պէտք է եղած ըլլայ, ըսաւ երիկը։

—Ես ալ կ՚ուզէի որ այդպէս ըլլար, ըսաւ Պ. Տէշարմ։ Բայց որովհետեւ չկըրցի բնակարանը գտնել, մտածեցի որ թերեւս արուարձանին գործաւորներն, որոց զաւակը կը համարուի, գիտեն եւ կրնան ցոյց տալ ինձ։

—Այդ չենք գիտեր, պարո՛ն, ըսաւ դռնապանուհին։

—Չե՞մ կրնար անոնց գլխաւորներէն մէկը տեսնել, բնականաբար անոնցմէ մին որք մասնաւորապէս խնամ տարած են Անտրէի։

—Դիւրին է. միայն թէ...

—Ի՞նչ միայն թէ։

—Որովհետեւ Անտրէն տեսնելու համար այդչափ կը պնդէք, հարկաւ պատճառ մը պէտք է ունենաք։

—Անշուշտ։

—Գո՛նէ անոր գէշութիւն մ՚ընել չէ՞ք ուզեր։

—Սիրելի՛ տիկին, պատասխանեց Պ. Տէշարմ ժպտելով, այնպիսի չար դէմք մ՚ունի՞մ, որպէս զի կարենաք դէշ դիտաւորութիւններ կասկածիլ ինձմէ։

Դռնապանը վար դրաւ ձեռքի մուրճը ու կօշիկը, որուն ներբանին վրայ բեւեռ մը կը գամէր։

—Կնի՛կ, ըսաւ ծանրութեամբ, անխելք խօսք մ'է ըրածդ. այս պարոնը պատուաւոր անձ մ'է, մարդ անգամ մը միայն երեսը նայի, իսկոյն կը հասկնայ։

Գնա՛ շուտով կանչէ մեծ Պեռնարը, երեքէն մէկն է...։ Եթէ պարոնը կ'ուզէ, կ'սպասէ հոս։

3

ՄԵԾ ՊԵՌՆԱՐԸ

Դռնապանուհին վերադարձաւ տասն վայրկեանէն, հետը բերելով մեծ Պեռնար կոչուած գործաւորը։

Յաղթահասակ մարդ մ'էր ազդեցիկ դէմքով, կորովի բազուկներով եւ հուժկու կազմուածքով. երսուն-հինգ տարեկանի չափ կար։

—Բարեկա՛մ, ըսաւ Պ. Տէշարմ, ես եմ ձեզի ձանձրութիւն տուողը ձեր աշխատած միջոցին, կ'աղաչեմ ներո-

ղամիտ ըլլաք։ Տիկինն անշուշտ ըսաւ ձեզի ինչ բանի համար ըլլալը։ Դուք մին էք անոնցմէ, որք խնամեցին, մեծցուցին եւ կրթեցին այն խեղճ ընկեցիկ տղան, որուն «Արուարձանի տղան» մականունը տուած էք. ներեցէք ինձ որ անկեղծ խնդակցութիւնս նուիրեմ ձեզ այդ գթութեան վսեմ գործին համար, եւ իմ սքանչացումս յայտնեմ։

Շատ ուրախ կ'ըլլամ երբ աշխատող մարդոց մէջ այդպիսի վեհ սիրտեր եւ անձնուիրութիւններ տեսնեմ։ Ես հանրային շինութեանց ձեռնարկու մ'եմ, ամէն օր հազարաւոր բազուկներ կ'ըզբաղեցնեմ. ըսել կ'ուզեմ թէ կը սիրեմ աշխատող մարդիկը։ Քսան տարի առաջ ես ալ գործաւոր էի։ Ձեռքերնիդ ինձի տուէք։

Գործաւորն իր սեւ ձեռքը ճարտարապետին ճերմակ ձեռքին մէջ դրաւ։

—Անտրէ չի ճանչեր զիս, շարունակեց Պ. Տէշարմ. եւ ես բոլորովին օտար եմ իրեն. բայց մեծ համակրութիւն ունիմ իր վրայ. իրեն օգտա-

կար ըլլալու, իր կենաց դժուարութիւնները դիւրացնելու նպատակով եկած եմ, իր ապագային շահուն համար վերջապէս։ Կրնա՞ք ըսել ինծի, ո՛ւր կրնամ գտնել զինքը։

—Քիչ մ'առաջ ես ալ չէի գիտեր Պ. Տարթիկլին քովէն ելած ըլլալը, պատասխանեց գործաւորը. այս բանը մեծ զարմանք կը պատճառէ ինծի, վասն զի շատ կապուած էր իր մեծաւորին։ Արուարձանէն գնաց առանց մէկուն բան մ'ըսելու. երիտասարդի գլուխ։ Տիկին Բիկոյի թաղումէն ի վեր՝ ո՛չ ես, ոչ ալ ընկերներէս մին տեսած չենք զինքը։

Այս ըրածը վախ չի պատճառեր մեզի. ընդհակառակն ապացոյց մ'է թէ մեզի պէտք չէ ունեցած, որովհետեւ գիտէ թէ ամէն առթի մէջ կրնայ վստահիլ իր արուարձանի բարեկամներուն վրայ։ Կը ցաւիմ որ չեմ կրնար այսօր տեղեկութիւն մը տալ ձեզի. բայց հաւանական է որ մինչեւ քանի մ'օր տեսնեմ զինքը, և եթէ հաճիք ձեր հասցէն տալ ինծի, կ'ըսեմ իրեն որ գայ ձեզ տեսնէ։

—Կանխաւ շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ ձեզ, ըսաւ Պ. Տէշարմ իր այցաքարտը գործաւորին տալով։

—Ա՛, հիմա միտքս կուգայ, ըսաւ յանկարծ գործաւորը. գրաւ կը դնեմ որ կը գուշակեմ ի՛նչ բանով կ'զբաղի Անտրէ այս միջոցիս։

Գիտէք թէ Անտրէ ընկեցիկ տղայ մ'է. բայց չէք գիտեր անշուշտ թէ ուրիշ տղեկի մը, նորածին աղջկան մը հետ ընդունուած է խնամատունը։

—Զայդ ալ գիտեմ, այսօր իմացայ Հանրային օգնութեան պաշտօնատունէն։

—Արդ, Անտրէ իմացաւ զայս տիկին Բիկոյէն, անոր մեռնելուն մօտ, այսօր ութ օր է, և կը կարծեմ որ չեմ սխալիր ըսելով թէ Անտրէ փնտռելու ելած է այն տղան, որ հիմա չափահաս աղջիկ մ'եղած է Փլէռ անունով, և՝ ամէն հաւանականութեան նայելով՝ իր քոյրն է։

Այս խօսքերը լուսոյ նշոյլ մ'էին Պ. Տէշարմի համար։ Բայց չուզեց գործաւորին յայտնել Բօլին Լանկլօայի աղջկան մասին գիտցածը։

—Ձեր այդ մտածումթիւնը ճշմարիտ կ'երեւի, ըսաւ, սակայն իր պաշտօնէն հրաժարելուն պատճառն այդ չկրնար ըլլալ։

—Ձեմ գիտեր։ Եթէ քոյրը Փարիզէն շատ հեռու է, և եթէ հանրային խնամակալութեան կողմէ ըսուեցաւ իրեն քրոջն ուր բնակիլը, հարիւրին իննսուն հաւանականութիւն կայ որ այս վայրկեանիս անոր քովն է։

—Այո՛, շատ հաւանական է, պատասխանեց Պ. Տէշարմ. ինչ որ ալ ըլլայ, կ'աղաչեմ, մի՛ մոռնաք ինծի ղըրկել զայն երբ ձեզ տեսնելու գայ։

—Չեմ մոռնար, պարո՛ն, ապահով եղիք այդ մասին։

Պ. Տէշարմ չուննենալով ուրիշ ըսելիք, բաժնուեցաւ գործաւորէն և գնաց կառքը նստաւ։

Այն ատեն, վայրկեան մը խորհելէ ետեւ՝ հետեւեալ հաշիւն ըրաւ.

—Այսօր ութ օր է որ տիկին Բիկոյ մեռած է. ըսել է սեպտ. 12ին։ Նոյն կամ հետեւեալ օրը Անտրէ իմացաւ թէ Պլէզ Նիէվրի Ռըպէյ գիւղը կը

գտնուէր. չոգեկառք նստաւ և 13ին իրիկունը կամ 14ին առտուն հոն հասաւ։ 15ին Փարիզ վերադարձաւ՝ Պլէզն ալ հետը բերելով, զոր իր քոյրը կը կարծէ։ Այս մասին տարակոյս չկրնար ըլլալ. ճշգիւ Անտրէն է որ Ռըպէյի բնակիչները տարփաւոր կարծելով կ'ամբաստանեն թէ փախուցեր է Պլէզը։ Այս յայտնութիւնը մեծ ուրախութիւն պիտի պատճառէ խեղճ Բօյլոնի։

Թուականները կատարեալ զուգադիպութիւն ունին. Պլէզի մայրը սեպտ. 16ին Ռըպէյ կը հասնի. աղջիկն առջի օրը՝ այսինքն 15ին՝ մեկներ է անկից. հետեւաբար Անտրէ նոյն իրիկունը Փարիզ հասած է, որովհետեւ Պ. Տարթիկի ուղղած նամակը 16ին թուականը կը կրէ, որ երթալու գործին սկսելու օրն է։

Ըսել է թէ Անտրէ և Պլէզ ի միասին Փարիզի մէջ են. հետեւաբար իրենց հետքին վրայ եմ. այսչափն արդէն կարեւոր արդիւնք մ'է։ Դժուարութիւնները աւելի քիչ են հիմա, որովհետեւ Անտրէի բնակարանը գտնելնուս

պէս, երկուքը մէկէն գտած կ՚ըլլանք։

Բայց ինչո՞ւ Թողուց Տարթիկի տունը։ Ծանր պարագայի մը խօսք ըրած է. ի՞նչ կը նշանակէ...։ Բոյրը գտնելը յաջող պարագայ մ՚է և ոչ ծանր։ Ուրիշ բան մը պէտք է ըլլայ. ի՞նչ. չեմ կրնար գուշակել. մութ, անթափանցելի գաղտնիք մ՚է։ Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, այս օրուան յոգնութիւնս ապարդիւն չեղաւ։

Ենթադրելով որ Անտրէ չփութայ երթալ իր արուարձանի բարեկամները տեսնել, պէտք է որ աշխատի, և տարակոյս չկայ որ ուրիշ սեղանատան մը մէջ գործ պիտի փնտռէ, թէ որ արդէն գտած չէ։ Եթէ այսպէս է, Փարիզի մեծ սեղանատուններուն հետ ունեցած յարաբերութեանցս շնորհիւ կրնամ այդ տղուն ո՛ր տան մէջ ըլլալն իմանալ։

Այս մտածութեամբ Պ. Տէշարմ իր ապարանը հասաւ։

Նոյն միջոցին մայր Լանկլօա փոքր դահլիճին մէջ կը խօսակցէր Անժէլի հետ։

—Պարո՛ն Հանրի, ներողամիտ եղիք ինծի, ըսաւ. ա՛յնչափ անհամբերութիւն ունէի բան մ՚իմանալու, որ համարձակութիւն առի հոս գալու։

—Աղէկ ըրիք, Բօլին, և շատ ուրախ եմ, վասն զի մարդ պիտի ղրկէի ձեզ որ հոս գայիք։

—Ո՛հ, Աստուա՛ծ իմ, գտա՞ք, գոչեց մայր Լանկլօա, թևերն ու աչերը միանգամայն դէպ ի ձեղունը վերցնելով։

—Ո՛չ դեռ, բայց մեծ յոյս ունիմ։

—Շատ ուրախ եմ, սիրելի՛ս, ըսաւ Անժէլ։

—Ու այժմ, քեզի համար ամենակարևոր գիւտ մ՚ըրի, Բօլի՛ն, ըսաւ Պ. Տէշարմ։

—Ո՞հ, պարոն Հանրի։

—Աղջիկդ Ռըպէյէն փախցընող երիտասարդին անունը իմացայ։

—Կարելի՞ բան է, գոչեց մայր Լանկլօա։

—Տարփաւոր չէ եղեր, ինչպէս որ սխալմամբ կարծեր են Ռըպէյի բնակիչները։

—Ա՛հ, աղ աղէկ...։ Այպէս ալ ըսեր էր ինծի, թէ սխալ ըլլալու էր։

—Արդ, սիրելի՛ Բօլինա, ձեր այն Հանրի կոչած տղան այսօր Անտրէ կը կոչուի։ Ահա այդ Անտրէն է, որ համոզուած ըլլալով թէ ձեր աղջիկն իր քոյրն է, գնացեր Ռօլպէյէն առեր Փարիզ բերեր է։

Մայր Լանկլօա, ձեռներն իրար կցած և բերանը բաց մնացած, առանց իր հիացումն յայտնող բառ մը կարենալ արտաբերելու։

—Աստուածային նախախնամութիւնը կը հսկէ այդ սիրելի տղոց վրայ, ըսաւ Անժէլ։

—Հիմա պատմեմ ձեզի ինչ որ կըրցի իմանալ, յարեց Պ. Տէշարմ։

Եւ պատմեց Հանրային օգնութեան տնօրէնին երթալը, դռնապանին հետ խօսակցութիւնը, սեղանաւորին հետ տեսակցութիւնը և արուարձանի գործաւորէն առած տեղեկութիւնները։

—Այս ամենէն կը հասկցուի թէ. ըսաւ, Անտրէ գտած է Բլէզը, թէ երկուքն ալ Փարիզ են և մէկտեղ կը

բնակին։ Թէ որ իմ առաջին հետախուզութիւնս կատարեալ յաջողութեամբ չպսակուեցաւ, դարձեալ շատ գոհ պէտք է ըլլանք։ Իրաւունք ունինք հիմա յուսալու, թէ քիչ օրեր կը բաժնեն մեզ այն երկար ժամանակէ ի վեր սպասուած երջանիկ վայրկեանէն, ուր պիտի կրնաք ձեր աղջիկը թեւերնուդ մէջ սեղմել, սիրելի՛ Բօլինա։

—Ո՛հ, այո՛, այո՛, ըսաւ մայր Լանկլօա, պիտի տեսնե՜մ զայն քիչ օրէն, կ'զգա՜մ զայս սրտիս անպատում ուրախութենէն։ Թերեւս, առանց իմ գիտնալուս, խիստ մօտ է...։ Եւ թերեւս ասկէց դուրս ելած միջոցիս պիտի հանդիպիմ իրեն փողոցին մէջ, և ըսմէս պիտի անցնի օտարի մը պէս...։ Բայց ո՛չ, ոչ, պիտի ճանչեմ զայն, այնպէս չէ՞, տիկի՛ն։ Սրտիս մէջէն ձայն մը պիտի ըսէ ինծի թէ ա՛ն է, աղջի՛կդ է...։

4

ԱՆԱՆՈՒՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Նոյն օրը Տիկին Տը Բրէսլ մարքիզուհին այցելութիւն կուտար տօքթէօր Վէրնիէի, Փարիզի նշանաւոր բժիշկներէն մէկուն, որ Պլանշվիլ կոմսին մտերիմ բարեկամն ըլլալով, իրեն ալ բժիշկը, բարեկամն ու խորհրդականն էր։

Դէմ դէմի նստած, վառարանին երկու անկիւնը, կը խօսակցէին։ Մարքիզուհին շատ դժգոհ կ'երեւէր։

—Ըսել է թէ ծայր մը չգտաք դեռ, ըսաւ։

—Ո՛չ, պատասխանեց տօքթէօրը, և սակայն կրնամ հաւաստել ձեզի թէ ամէն կողմ աչք նետեցի։

—Յուսահատեցուցի՛չ բան, մրմնջեց մարքիզուհին։ Խորհուրդ մը տուէք ինծի, տօքթէօ՛ր։

—Այս վայրկենիս մէ՛կ խորհուրդ մը միայն կրնամ տալ ձեզի, բայց որովհետեւ մտի՛կ չպիտի ընէք, անօգուտ է խօսիլ։

—Հոգ չէ, տօքթէօ՛ր, ըսէք միշտ։

—Ըսեմ։ Թէ որ ես ձեր տեղն ըլլամ, սիրելի՛ մարքիզուհիս, ես կը կենամ այդ դժբաղդ խնդիրը փնտռելէ։

—Անհնար է, տօքթէօ՛ր, դուք բաւական կը ճանչէք զիս, դիւրաւ վըհատող չեմ։

—Դուք այս պարագային մէջ կըրցածնիդ ըրիք, և յանցանքը ձերը չէ եթէ...

—Տօքթէօ՛ր, ըսաւ մէկէն մարքիզուհին ընդմիջելով բժիշկին խօսքը, պէտք է որ գտնեմ այն կինը, այո՛, պիտի գտնե՛մ։

—Արգիլող չկայ ձեզ, ըսաւ տօքթէօրը ժպտելով։

—Գիտեմ, բարի՛ տօքթէօրս, ձեր ժամանակը կը գրաւեմ, թանկագին ժամանակ, որ ուրիշ վշտակիրներու սեփականութիւնն է։ Թերեւս կը ձանձրացընեմ ալ զձեզ...։

—Օ՜, մի՛ ըսէք զայդ, գոչեց տօքթէօրը դժգոհելով։

—Ներեցէ՛ք, բարեկամս, պէտք չէր մոռնայի թէ դուք դերազանցապէս կը

սիրէք ծառայութիւն մատուցանել, և ամէն անձնուիրութիւն ընող մարդ էք։ Օ՛ն, խորհուրդ մը տուէք ինծի,

—Ինչպէս որ ըսի ձեզ, Փարիզի և մինչեւ իսկ գաւառաց ամէն յիմարանոցներուն մէջ խուզարկութիւն ընել տուի, և ստուգուած է հիմա թէ այդ խենթը չի կայ անոնց ոչ մէկուն մէջ։ Տարակոյս չի մնար թէ զայն անհետացընելու մէջ շահ ունեցողներն ուրիշ տեղ մը պահած են զայն։ Ո՞ւր։ Ահա խնդրոյն Ք.Ն, այսինքն անծանօթը։ Ձեմ ուզեր ենթադրել թէ սպաննուած է...։

—Ո՛հ, գոչեց մարքիզուհին դողալով։

—Ո՛չ, գեղէն վերցուած ժամանակ ոստիկանութեան տեսչի մը միջամտութիւնը բաւական է այդ մասին մեզ ապահովելու։ Պահուած, լաւ պահուած կ'երեւի, որ արգելափակում ըսել է ինծի համար. Արդ, մարդ մը մասնաւոր մը տան մէջ միայն կրնայ արգելափակ ըլլալ ապօրինապէս։ Ահա այն տունը կամ լաւ եւս բանտը. պէտք

է գտնել։ Ի՞նչպէս։ Դիւրին գործ չերեւիր ինծի։

Տարակոյս չկայ, թէ այդ խեղճ կինը վերցընել տանելու գործին դերակատարները, ճարպիկ սրիկաներ, գաղտնի գործիք էին ուրիշ անձի մը որ ինքզինք ծածուկ պահել կ'ուզէր։ Անշուշտ անոր ձեռքն յանձնուած է խենթը, և ան է պահողը։.

Եթէ ճանչէիք զայն, եթէ գոնէ անոր արբանեակներէն մէկը յաջողէինք գտնել, փութաջան և ճարտար հսկողութեան մը շնորհիւ կարող կ'ըլլայինք գաղտնիքը թափանցել։ Փարիզի մէջ. ստակի զօրութեամբ կրնան դիւրաւ գտնուիլ այն տեսակ մարդիկ, որք լրտեսի պաշտօն կը կատարեն մասնաւորներու հաշւոյն։ Բայց մեր գործն առայժմ այն տեղուանք չէ։

Վերջապէս, սիրելի՛ զաւակս, եթէ կ'ուզէք անպատճառ այդ գործին ետեւէն իյնալ, կը հարկադրիք, ուզէք չուզէք, ոստիկանութեան ձեռքով քննութիւն մը բանալ այդ խելագար կնոջ Սօրպիէններուն ագարակէն վերցուելով անյայտ ըլլալուն վրայ։

—Շատ լաւ, այդպէս կ'ընեմ։

—Յայտնի է թէ ոստիկանութեան պաշտօնատունէն ելած հրաման մը գնացեր է. ի՞նչպէս և որո՞ւ ձեռքով ստացուեր է այդ հրամանը, այս է աղա գիտնալու բանը։

—Տոքթէօր, ես պիտի գիտնամ, ըսաւ մարքիզուհին։

Եւ ոտքի վրայ ելնելով՝ ձեռքը տոքթէօրին երկնցուց, և մեկնեցաւ։

—Ի՞նչ պատճառաւ այսչափ ջերմապէս կը համակրի այդ խելագար կնոջ, ըսաւ տոքթէօրն ինքնիրեն՝ երբ մարքիզուհին ճանբու դնելէ ետև իր սենեակը կը վերադառնար. ինծի չյայտնեց ամէն բան. հարկաւ գաղտնիք մը կայ գործին մէջ։

Տիկին Տը Բրէսլ ժամանակ չկորսնցուց. հետեւեալ օրը ոստիկանութեան պաշտօնատունը գնաց, և անմիջապէս ընդունուելով վերատեսչէն, մէկ ժամու մօտ խօսակցեցաւ անոր հետ։ Նոյն օրն սկսաւ մարքիզուհիին խնդրած քննութիւնը։

Մեծ խուզարկում եղաւ պաշտօնա-

տան դրասենեակներուն մէջ՝ մարքիզուհիին յայտնած իրողութիւններուն վերաբերեալ թուղթ մը գտնելու, և չգտնուեցաւ։

Եթէ արձանագրութիւններ և հրամանագրերու օրինակներ կային, ինչո՞ւ անյայտ եղեր էին. իսկ եթէ չկային, ո՞ւրկէ գնացեր էր Բօմի ոստիկանութեան տեսչին ղրկուած հրամանը։ Պաշտօնատարներն հարցաքննուեցան, բայց բան մը չէին գիտեր. շատ մթին բան մ'էր այս։

Ոստիկանութեան տեսուչը Փարիզ կանչուեցաւ հեռագրով, և հետը բերաւ այն գրաւոր հրամանը, զոր մարդ մը տուեր էր իրեն ըսելով թէ ոստիկանութեան գործակալ էր։

Հրամանագիրը պաշտօնական գրութեան մ'ամէն նշանները ունէր. բայց շուտով ստուգուեցաւ որ ստորագրութիւնը պարզապէս կեղծ էր և անվերծանելի։ Ասկէ զատ, ստորագրութեան գիրը բնաւ չէր նմաներ պաշտօնատան խմբագիրներէն և ընդօրինակիչներէն մէկուն գրին։

Եւ սակայն Թուղթը պաշտօնատան գրասենեակներէն ելած էր. խարդախութիւն և վստահութեան զեղծում կար։ Ո՞վ էին յանցաւորները։

Եւ եթէ բուն յանցաւորներն երեւան չելնէին, որո՞ւ վրայ պիտի իյնար այս եղեռնական գործին պատասխանատուութիւնը։

Գլխաւոր պաշտօնեայներն ալ չէին քաջալերուեր իրենց անմեղութեամբ, սպառնալիքն իրենց գլխուն վրայ կ'ըղդային։

Գործն այս վիճակին մէջ էր, Տը Բրէյլ մարքիզուհին հետեւեալ անանուն նամակն ստացաւ։

«Տիկին մարքիզուհի.

«Ձեր խնդրանօք բացուած քննու-
«թեան մը հետեւանքով, անմեղ մա-
«րդիկ, ընտանեաց պարկեշտ հայրեր
«պաշտօնանկութեան վտանգի մէջ կը
«գտնուին։

«Դուք կրնաք այդ վտանգին առաջն
«առնուլ աղաչելով վերատեսչին որ այդ
«ողբալի գործն աւելի հեռու չմղէ.

«Ձեր ուզածը՝ յանցաւորներուն

«պատժուելէն աւելի՝ որ դժուարին է,
«առեւանգեալ կինը գտնել է։ Մէկը
«պիտի ըսէ ձեզի անոր ուր ըլլալը։

«Վաղը, հաճեցէք Վէրսայլի շոգե-
«կառքը նստիլ առաւօտեան ժամ մէկ
«ուկէսին, և Պէլվիւ իջնել։ Կայարանէն
«դուրս ելած ժամանակ՝ ձեր Թաշկի-
«նակը ձախ ձեռքերնիդ բռնեցէք։
«Մարդ մը այդ նշանէն ճանչելով զձեզ՝
«ձեր քով պիտի մօտենայ և տեղեկու-
«թիւններ տայ, որոցմէ գոհ պիտի
«ըլլաք։»

«ԱՆԾԱՆՕԹ ՄԸ»

Մարքիզուհին քանի՛ մ'անգամ կարդաց այս գիրն առանց մէջը կասկածելի բան մը տեսնելու։ Անանուն ըլլալուն պատճառը՝ հեղինակին ճանչըւելու վախն էր։

Տարակոյս չկար որ գրին մէջ յիշած մարդոցմէն մին էր, որք պաշտօնանկ ըլլալու վտանգին մէջ էին։ Յանցաւորներէն մի՞ն էր արդեօք։ Մարքիզուհին մաքէն անցաւ, բայց կարեւորութիւն չունէր իրեն համար. մինչեւ իսկ տրամադիր էր ներողամտութեամբ

փարուելու անոնց հետ, որովհետեւ կը ճանչէր զայն՝ որուն գործիք եղած էին։

Միւս կողմէ լիապէս գոհ էր նամակագրին ըրած այն խոստումէն թէ խենթին փակուած տեղը ցոյց պիտի տար իրեն. չանցուց մաքէն թէ կրնար սուտ խօսած և զինքը խաբած ըլլալ. ընդհակառակն՝ նամակագրին այս դիմումը ապացոյց կը համարէր անոր անկեղծութեան, թէ և յանցաւոր եղած ըլլար։

Իսկոյն նստաւ նամակ մը գրեց ոստիկանութեան վերատեսչին։

Հետեւեալ օրը՝ նշանակուած ժամուն ճամբայ ելաւ Վէրսայլի կառախմբով. Պարզ շրջազգեստ մը հագած և սենեկապանուհին ալ հետը առած էր խոհեմութեամբ։

Պէլվիւի կայարանն իջաւ՝ թաշկինակ մը ձախ ձեռքին մէջ բռնած։

Քսան քայլի չափ հեռուէն գձուձ կերպարանքով մարդ մը մօտենալ սկըսաւ իրեն։

Մարքիզուհին կարծեց նախ թէ

մուրացկան մ'էր, և ձեռքը գրպանը խոթեց ստակ հանելու համար։

Բայց մարդը՝ չորս կողմը նայելէ ետեւ՝ քովն եկաւ և կամացուկ մը հարցուց.

—Դուք Տը Բրէօլ մարքիզուհի՞ն էք։

Պատասխանի տեղ մարքիզուհին ձեռքը վեր առաւ և թաշկինակը ցուցուց։

—Հաճեցէք ետեւէս գալ, ըսաւ անծանօթը. երբ առանձին տեղ մը հասնինք, կը կենամ, և դուք քովս կուգաք, որպէս զի կարենանք ապահովապէս խօսակցիլ։

—Այս մարդուն ընթացքն ու ձեւերը տարօրինակ կը թուին, ըսաւ ինքնիրեն մարքիզուհին, բայց ես մինակ չեմ և ժամանակն ալ ցերեկ է, վախնալու բան չի կայ։ Եւ գնաց ետեւէն։

Քսան վայրկեանի չափ երթալով՝ հասան այն դալարադեղ պարտէզներուն մէջ, որք Սէվռի բլուրին զառիվարին վրայ ետեւէ ետեւ շարուած են աստիճանաբար, և Մօնթրըթուի բարձունքին կը նային։

Մարդը կանգ առնելով՝ մարքիզուհին անոր քովը հասաւ։

—Ի՞նչ հարկ կար զիս Պելվիւ բերելու և անկէց ալ մինչեւ հոս քալեցընելու՝ ձեր ինծի տալիք տեղեկութեան մը համար, հարցուց անոր։

—Այո՛, տիկին. և պիտի հասկընաք պատճառը։ Ասկէց զատ, նախազգուշութիւնն երբե՛ք անօգուտ չէ։ Ես հոս աւելի ապահով և հանգիստ եմ քան թէ ձեր Փարիզի ապարանին մէջ։

—Ի՞նչ է ըսելիքնիդ, պարո՛ն, հարցուց մարքիզուհին խիստ կերպով մը։

—Օ՛, ես դիտաւորութիւն չունիմ ձեզ դժգոհացնելու, բայց հարկադրուած եմ խոհեմութեամբ վարուելու։

—Կ'ուզէ՞ք ըսել ինծի թէ ո՞վ էք։

—Ով ե՛մ։ Ձեմ գիտեր. ոչ ալ ինչ ըլլալս կրնամ ըսել ձեզի, տիկի՛ն, որպէս զի չվախնաք ինծմէ։

Մեր ընթերցողներէն ծածկելու պատճառ մը չունենալով՝ կրնանք յայտնապէս ըսել թէ տխմարութեան դիմակի ներքեւ բանտերուն մէջ լրտեսի դեր կը կատարէր։ Երբեմն ալ, չահա-

ւոր դատած ժամանակ, գողերու հետ կ'ընկերակցէր՝ կողոպուտին բաժանորդ ըլլալու համար, ետքն ալ կը մատնէր զանոնք։

Մարքիզուհին՝ ուշադրութեամբ մարդուն երեսը նայելով՝ գուշակեց անոր ծածկել ուզածը։ Ուրիշ պարագայի մէջ զզուանքով կը փախչէր կը հեռանար թշուառականին քովէն. բայց այս պարագային մէջ իր զգացման հպատակելով եկած չէր։

—Դուք կարեւոր տեղեկութիւններ ունիք ինծի տալիք, ըսաւ։

—Դուք և ես անոր համար եկած ենք հոս։

—Խօսեցէք ուրեմն։

—Կ'ուզէի որ ձեր սենեկապանուհին չիմանար ըսելիքս։

—Շատ աղէկ, ըսաւ մարքիզուհին։

Եւ սենեկապանուհիին դառնալով՝ աչք ըրաւ որ քանի մը քայլ հեռանայ։

5

ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդը՝ մօտը գտնուած սարակի մը վրայ ելնելով՝ ձեռքը դաշտին կողմը երկնցուց։

—Նայեցէք դէպի ձեռքիս ցոյց տըւած ուղղութիւնը, ըսաւ մարքիզուհիին. կը տեսնէ՞ք երկու կաղամախեններու դեռ կանանչ գագաթները։

—Այո՛։

—Ձախ կողմն ալ կը տեսնէ՞ք ուրիշ ծառ մը՝ կարմրած տերեւներով։

—Կը տեսնեմ։

—Շագանակի ծառ մ'է։ Այդ ծառին և երկու կաղամախիներուն մէջտեղի բաց տեղը նայեցէք, տան մը գլխկէ տանիքն և մինչեւ իսկ վերի յարկին պատուհաններուն կէսը կը տեսնուին գոց վանդակափեղկերով, ամայի բնակարանի մը պէս։

Այդ տունը Վերսայլի ճանբէն հարիւր մեթրի չափ հեռաւորութիւն ունի։ Պարտէզի մը մէջ շինուած է և բարձր որմերով շրջապատուած, այն-

պէս որ տեսնողը վանք մը կամ մենարան մը կը կարծէ։

Ճանբուն կողմէն չտեսնուիր տունը, և եթէ պարտէզին պատերը զայն չեն ցուցներ ըստ բաւականի, գոնէ կրնաք ճանչել առանձնութենէն և երկու կաղամախիներէն ու շագանակենիէն։ Վերջինը պատին մէկ անկիւնին մէջն է և ոստերը պատէն դուրս երկնցած են։

Ահա այդ տանը մէջ է, տիկին, ձեր փնտռած կինը, Ռըպէյէն բերուած խենթը։

—Ի՞նչպէս գիտէք այդ ամէնը։

—Կրնամ ըսել ձեզի, բայց պարտաւոր չեմ. եթէ ըսեմ ալ, աւելի բան մ'իմացած չէք ըլլար։

—Կրնա՞ք ըսել ինծի թէ ո՞վ բերեր այդ տեսակ մը բանտին մէջ գոցեր է այդ խեղճ կինը։

—Ըսին ինծի թէ իր ազգականներէն մէկը. այսչափ միայն գիտեմ։

—Եւ այդ ազգականն է անշուշտ քովը պահպանութիւն ընողը։ Այդ տան մէ՞ջ կը բնակի։

—Ո՛չ, տիկին, խենթը պահողն ու-

րիչ մարդ մ՚է, որ տանը մէջ առանձին կը բնակի անոր հետ։

—Ազգականին ո՛ւր բնակիլը չէ՞ք գիտեր։

—Չեմ գիտեր։

—Գո՛նէ խեղճ կինը աղէկ կը նայուի՞ այդ տանը մէջ։

—Մարդ չի գիտեր, տիկի՛ն, բայց չեմ կարծեր որ՝ գոնէ առայժմ դէչութիւն մ՚ուզեն ընել անոր։

—Գոնէ առա՛յժմ, ըսել է թէ ետքէն...

—Ամէն բան կարելի է, տիկի՛ն։

—Ո՜հ, Աստուա՛ծ իմ, մրմնջեց մարքիզուհին դողալով։

Ըսել է թէ, յարեց, այդ տունը ճշմարիտ բանտ մ՚է տարաբաղդուհիին համար։

—Ըը կարծեմ։

—Եւ զայն պահող մարդն ալ բանտապանն է։

—Թերեւս, կրկնեց մարդն արձագանգի մը պէս....

—Օ՜, պէտք է որ անպատճառ կորզեմ անոր ձեռքէն, գոչեց մարքիզուհին։

—Ձեզի համար դիւրին գործ է։

—Ի՞նչպէս դիւրին։

—Անշո՛ւշտ։ Ձեր ձեռքն երկայն է․ երկու խօսք ըսէք ոստիկանութեան, տանը դռներուն ամէնն ալ կը բացուին ձեր առջեւ։

—Ո՛չ, ես չեմ ուզեր այդ միջոցը գործածել, ըսաւ մարքիզուհին։

—Ա՛, ըրաւ մարդը, որուն աչերը փայլատակիլ սկսան։ Բայց ուրիշ կերպով ալ դժուարին է և վտանգաւոր․ հարկ կ՚ըլլայ բռնութեամբ ներս մտնել․

—Կամ դրամով։

—Դրամը չկրնար դռները խորտակել, չկրնար կղպանքները փրցնել։ Ուստի հարկ կ՚ըլլայ բռնութիւն բանեցնել․ այս ալ ձեր ընելիք բանը չէ։

—Ճշմարիտ է, բայց ընող բարեկամներ կը գտնեմ։

—Պատերէն՝ սանդուղներով կամ չուլլուելով վե՞ր ելնել, կղպանքնե՞ր կոտրել, դժուարին և վտանգաւոր գործ է, տիկի՛ն․ ընողները պատժական ատեանը կը տանի ուղղապէս։

Մարքիզուհին պահ մը լուռ կեցաւ։

Մարդը կը ջանար անոր մաքէն անցածը գուշակել դէմքին արտայայտութիւններէն։

—Ո՞վ է այդ տան պահապանը․ դուք կը ճանչէ՞ք, հարցուց։

—Այո՛, Բիձա Կարկառ կը կոչուի․ յիսուն տարեկանի չափ կայ, բայց սարսափելի կերպով ուժեղ է։ Աքսորավայրէ փախած թիապարտ մ'է, որ դանակով խաղալէ չի վախնար։

—Ո՜հ, սոսկալի բան, ըսաւ մարքիզուհին։

—Հազիւ տարի մը կայ որ թիարանէն ելած է՝ տասներկու տարի հոն կենալէն ետեւ, և փախած Փարիզ եկած է․ Մազերը ներկած, մօրուքը մեծցուցած և դէմքն այնպէս մը փոխած է, որ դիւրաւ չկրնար ճանչուիլ։

Հոս պահուըտած է՝ սպասելով որ մոռցուի և յետոյ նորէն սկսի իր շահատակութիւնները, եթէ սակայն տան տէրը, որուն կը ծառայէ այսօր, բաւական գումար մը չտայ իրեն, որպէս զի ետ կենայ իր վտանգաւոր արհեստէն և հանդարտիկ ապրի պարկեշտ մարդու մը պէս։

—Ի՜նչ աշխարհ, կ'ըսէր մարքիզուհին ինքնիրեն․ ահռելի բան։

—Յանդգնութիւն չի պակսիր իրեն, շարունակեց լրտեսը․ ինքն է որ, «ընտանիքը ղրկեց զիս» ըսելով գնաց Ռըպէյ և խենթ կինն առաւ այս տունը բերաւ։

—Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս ամէնը գիտնալով՝ արդարութեան ձեռքը չը տուիր այդ թշուառականը։

—Ի՞նչ օգուտ կ'ըլլար ինծի։ Մնաց որ իմ պաշտօնս չէ այդ, իշխանութեան կը պատկանի փնտռել գտնել այդպիսիները։

Մարքիզուհին հասկցաւ որ խօսակիցն իրեն յատուկ բարոյական մ'ունէր, և պատշաճ չդատեց վիճաբանիլ անոր վրայ։

—Հիմա, տիկի՛ն մարքիզուհի, ըսաւ մարդը, իմացաք գործը․ ուրիշ ըսելիք մը չունիմ ձեզի․ իմ պաշտօնս կատարուած է․ անկէ անդին ձեզի կը պատկանի։ Ասով հանդերձ, թէ որ ինծի պէտք ունենաք, աւելցուց ծանրութեամբ…

Տիկին Տը Բրէսլ ցնցուեցաւ։ Չէր կրնար չհասկընալ այս վերջին խօսքին նշանակութիւնը։ Պատասխան տալէ առաջ մտածեց. վասն զի կը վարանէր ընդունելու այդ մարդուն ծառայութիւնը։ Բայց՝ առանց անոր՝ ի՞նչ միջոցով պիտի կրնար խենթն ազատել իւր բանտապանին ճիրաններէն։

Չէր ուզեր իշխանութեան դիմել, վասն զի գերազանց պատճառներ ունէր չդիմելու. այն ժամանակ ուրիշ ընելիք չէր մնար իրեն, բայց միայն բռնութեամբ վերցընել։ Մարդուն ըսել ուզածն ալ այս էր. և գործադրութեան համար ինքզինքը կ'առաջարկէր։ Ո՞ւր պիտի գտնէր աւելի յարմար գործիք մը։

—Օ՛ն, ըսաւ ինքնիրեն, իմ ընելիքս բարի գործ մ'է, որու ձեռքով ալ որ կատարեմ. և որովհետեւ այս մարդը ունիմ հիմա ձեռքիս տակ, գործածենք զայն։

—Ուրեմն, ըսաւ բարձր ձայնով, եթէ ձեզի պէտք ունենամ, պատրա՞ստ էք ինծի ծառայելու։

—Կատարելապէս պատրաստ, տիկին մարքիզուհի։

—Եւ ձեր վրայ կ'առնէք խենթը վերցընել իւր պահապանին ձեռքէ՛ն։

—Այո՛, բայց ոչ մինակ. գոնէ երեք հոգի պէտք է ըլլանք յաջողելու համար։

—Չէ՞ք կրնար գտնել այդ պէտք եղած երկու մարդը.

—Դժուարին չէ.

—Ուրեմն կ'ընդունիմ ձեր ծառայութիւնը։ Ե՞րբ կամ ո՞ր օր կրնաք կատարել։

—Երեք օրէն պատրաստ կ'ըլլամ։

—Ըսել է թէ երեք օրէն պիտի կատարէք։

—Եթէ անակնկալ յապաղում մը չպատահի։

—Իրաւունք ունիք, ամէն բան նախատեսել պէտք է. բայց ես ի՞նչպէս պիտի իմանամ ձեր ընելիքը։

—Ձեզի ուղղուած ամէն նամակները ճշդապէս կ'առնա՞ք։

—Այո՛։

—Շատ պարզ է ուրեմն. ես կը

գրեմ ձեզ գործին օրն ու ժամը։

—Լա՛ւ։

—Խնդիրը ձեռքս անցունելէս ետեւ ի՞նչ պիտի ընեմ զայն.

—Պիտի տանիք… մինչեւ մարքիզուհին։ Ո՛չ, ոչ, ինծի պիտի յանձնէք.

—Ո՞ւր։ Կարծեմ թէ դուք ներկայ չպիտի գտնուիք գործողութեան։

—Ժամուն որոշուած չըլլալը կը շըւարեցընէ զիս։ Կարծեմ թէ լաւ կ՚ըլլայ որ ինծի գրած ժամանակնիդ՝ տեղ մը նշանակէք որ գամ հոն սպասեմ։

—Շատ աղէկ, տիկի՛ն մարքիզուհի։

—Կը մնայ հիմա ըսել ինծի թէ ի՛նչ վարձ կ՚ուզէք ձեր այդ ծառայութեան համար։

—Ձեր առատասրտութեան կը յանձնեմ որոշել։

—Ո՛չ, ես այդպէս չեմ հասկընար. որոշեցէք գումարը։

—Հազար ֆրանք մը կը կորէ, տիկի՛ն։

—Ձեզի և ձեր օժանդակներո՞ւն համար։

—Այո՛։

—Կարծեմ թէ քիչ է այդ գումարը. Խնդիրն ինծի յանձնելուդ փոխարէն երկու հազար ֆրանք պիտի տամ ձեզի. ուզածնուդ պէս բաժնեցէք մէջերնիդ.

Խեղճ մարդուն երեսը մէկէն ի մէկ զուարթացաւ։ Դժուարաւ կը հասկընար թէ պարկեշտ աշխատութիւն մը կրնար այնչափ ստակ բերել։

—Ահա մարքիզուհի մը որ սիրել կուտայ առաքինութիւնը, ըսաւ մըտքէն։

Գլուխը բացաւ ըսելով.

—Տիկին մարքիզուհին կրնայ վըստահ ըլլալ իմ փութաջան ծառայութեան և միանգամայն խորհրդապահութեանս վրայ։

—Մանաւանդ լաւ ուշադրութիւն ըրէք ձեր ձեռք առնելիք միջոցներուն, որպէս զի անյաջողութեան չհանդիպիք։

—Տիկին մարքիզուհին կրնայ աներկեայ ըլլալ յաջողելուս։ Միայն թէ վրաս ստակ մը չունիմ։ Եթէ հաճի

փոքրիկ առհաշիւ մը տալ ինծի...։ Առանց ստակի դժուար է գործ մը տեսնել։

—Ո՞րչափ պէտք է։

—Կարծեմ թէ երկու կամ երեք ոսկի...

Մարքիզուհին բացաւ իր դրամապանակը։

—Շատ ստակ չառնի վրաս տունէն ելած ատենս, ըսաւ։

Եւ՝ առանց համրելու՝ դրամապանակին մէջ գտնուածը պարպեց մարդուն ձեռքը։

Հարիւր ֆրանքի չափ կար։

Տիկին Տը Բրէօլ գնաց իր սենեկապանուհիին քով և արագ քայլերով դէպի կայարան ուղղուեցան։

Մարդն ալ հակառակ կողմէն աներեւոյթ եղաւ՝ փոս ճամբու մը մէջ նետուելով։

6

ՄԵՆԱՒՈՐ ՏՈՒՆԸ

Պէլվիւի ժամադրութեան յաջորդ շաբաթ օրը տիկին Տը Բրէօլ տոմսակ

մ'ստացաւ անծանօթ գրով մը գրուած, որով կը ծանուցուէր իրեն թէ խնդիրը վերջընելու գործողութիւնը պիտի կատարուէր հետեւեալ օրուան իրիկունը։

Տոմսակը, որ Բիւթաշ ստորագրութիւնը կը կրէր, հաւանաբար պիտակ անուն մը, պարագային համար փոխառնուած, կ'ըսէր նաեւ թէ ձեռնարկին յաջողութիւնն ապահովելու համար պէտք եղած ամէն միջոցները պատրաստուած էին։ Բիւթաշ կ'աղաչէր մարքիզուհիին որ իրիկուան ժամ ութին կառքով մը պատրաստ գտնուի Սէնի եզերեայ ճամբուն վրայ, Սէն-Քլուի դարաստանին առջեւ, Սեվրի կամուրջէն հարիւր քայլի չափ հեռու։

Տոմսակը կարդալէն մէկ ժամու չափ ետքը տիկին Տը Բրէօլ իր բարեկամ տոքթէօր Վէրնիէի սենեակէն ներս մտաւ։

—Սիրելի՛ տոքթէօրս, ըսաւ անոր, ձեր անցեալ օրուան խրատին հետեւեցայ, և մօտ եմ նպատակիս։

—Ըսել է թէ քննութիւն բա՞նալ տուիք։

—Այո՛, տոքթէօր. միայն թէ, իմ խնդրանօք, ոստիկանութեան վերատեսուչը չշարունակեց քննութիւնը. գործը շատ տարօրինակ է և ծածկախորհուրդ. հասկըցնեմ ձեզի։

Տիկին Տը Բրէսլ տոքթէօրին ցոյց տուաւ ստացած երկու նամակներն և պատմեց Պէլվիւի մօտակայ արտերուն մէջ ունեցած տեսակցութիւնը Բիսթաշ ստորագրող մարդուն հետ։

—Իրաւ տարօրինակ և ծածկախորհուրդ բան է, ըսաւ Պ. Վէրնիէ։

—Կը հաւնի՞ք ըրածիս։

—Այո՛։ Այնպիսի պարագաներ կը ներկայանան որ մարդ աւազակ մ'իսկ կրնայ գործածել։ Այդ մարդն այսօր ձեր ձեռքին մէջն է խոստացեալ գումարն ստանալու համար։ Չի կրնար ձեզ խաբել։

—Կը տեսնէք հիմա, տոքթէօ՛ր, թէ վաղ իրիկուն ժամ ութին Սէն-Քլուի դարաստանին մօտը պիտի գտնուիմ. վախկոտ չեմ, բայց չեմ ուզեր մինակ երթալ հոն։

—Խոհեմութիւն է ըրածնիդ, սի-

րելի՛ մարքիզուհիս, և կը գուշակեմ որ ձեզի ընկերակցիլս կ'ուզէք։

—Այո՛, բարեսիրտ տոքթէօրս։

—Կ'երթամ ձեզի հետ։ Եւ որովհետև մարդ պէտք չէ որ չճանչած մարդուն միամտաբար վստահի, ատրճանակ մը կը դնեմ գրպանս։

—Շնորհակալ եմ, տոքթէօ՛ր, դուք ինձի համար բարեկամներուն ամենէն պատուականն էք, երկրորդ հայր մ'էք։

Հետևեալ օրը, ժամը եօթնէն քիչ ետքը, չորս հոգինոց երկձի կառք մը՝ Բօան-տիւ-Ժուռի դռնէն դուրս ելնելով՝ դէպի Սէվռ կ'երթար Պիլանքուռի ճամբէն։ Երկու հոգի կային մէջը, Տը Բրէսլ մարքիզուհին և տոքթէօր Վէրնիէ։

Այն մենաւոր տան մէջ, զոր Բիսթաշ հեռուէն ցոյց տուեր էր մարքիզուհիին երկու կաղամախներու և շագանակենիի մը մէջ տեղը, երկու մարդ նստած էին սեղանի մ'երկու կողմը, որուն վրայ մօտակայ ճաշարանէ բերուած կերակուրի մնացորդներ կը տեսնուէին։ Այդ երկու մարդիկն իրենց

ճաշին վերջը կը զուարթացնէին փրփըրոտ շամբանիա լցընելով բիւրեղէ գաւաթներու մէջ։ Լամպար մը կը լուսաւորէր զիրենք։ Մէկը Բիէռ Կարկասն էր, տանը պահապանը. միւսն ալ Պլէռօ։

Տունը վերջինին սեփականութիւնն էր։ Տասներկու տարիէ ի վեր գնած էր, և այլեւայլ պէտքերու գործածած։ Հոն շատ անգամ անպարկեշտ զեղխութիւններու անձնատուր եղած էր ցոփ ընկերներու հետ։ Նմանապէս այդ որջին մէջ ժամադիր կ'ըլլար երբ խաւարային դեր մը խաղար գործի մը մէջ. հոն կատարած էր նաեւ ոճիրներով իւր շահուէտ արհեստներէն մին, գողօնաթաքոյցի արհեստը։ Այս միջոցին դժբաղդ Լէոնթին Լանաէի համար իբրեւ բանտ ծառայելէ զատ, փախստեայ թիապարտի մ'ապաստարան եղած էր։

—Սատանան տանի քեզ, ըսաւ յանկարծ Պլէռօ. ես ամէն ջանք կ'ընեմ քեզ զուարթացնելու համար և չեմ կարող ըլլար։ Փոխանակ տխրութիւնդ

գաւաթ մը շամբանիայի մէջ խեղդելու, մահապարտի մը դէմք ցոյց կուտաս ինձի։ Օ՛ն, խօսէ նայիմ, ինչ մժմուկ կը վազվըզէ խելապատակիդ մէջ։

—Այս տեղ կը ճաթիմ կոր ձանձրոյթէս, պատասխանեց Կարկաս կերկերոտ ձայնով մը։

—Քեզի ինչ խրատ տուի. տրտո՞ւնջ ըրէ ըսի։ Կրնա՞ս ըսել ինձի ի՞նչ կը պակսի հոս քեզի։ Ազնուական պարոնի մը պէս նստած ես հոս, առատ վարձով, առանց գործածելու տասն մատներէդ մին, կ'ուտես կը խմես, հանգիստ կը քնանաս։

—Ինձի պակսածը ազատութիւնս է, այս չորս պատին մէջ գամուած մնացեր եմ։

—Ազատութիւնդ, ըսաւ Պլէռօ ծիծաղելով, ես կը կարծէի թէ տուած էի քեզ հոս պահելով։ Բայց հին պինդգլուխ, ութ օր չի քշեր՝ օձիքդ արդարութեան ճանկերուն մէջ կը ձգես...։ Այն ատեն քանի՞ կ'արժէ ազատութիւնդ, կը հարցնեմ քեզի։

—Ես օձիքս դիւրաւ ձեռք տուող

մարդ չեմ, մրմռաց Կարկաս կամացուկ մը։ Վերջապէս, ըսաւ ամուր ձայնով, ինծի գործել տուած այս արհեստդ չի յարմարիր ինծի։

—Ի՞նչ, խղճի՞դ կը դպչի։

—Օ՛, ես այնտեղուանքը չեմ... բայց վերջապէս այս վիճակը ո՞րչափ պիտի տեւէ, տա՞սը տարի, քսա՞ն տարի...։

—Այդ մասին կրնամ քեզի հաւաստել թէ ո՛չ։

—Ուրեմն այս կինը մէջտեղէն վերցնելու միտք ունիք։

—Նեղութիւն տուող կամ հոգ պատճառող բան մը չկրնար յաւիտեան պահուիլ։

—Ուրեմն ինչո՞ւ համար վաղը չըմընցնենք։

Պլէռօ ուսերը ցնցեց։

—Այսօր խելքդ վրադ չէ, Կարկա՛ս, ըսաւ։

—Ես քեզի պէս զօրեղ խելքով մարդ չեմ, պատասխանեց թիապարտը հեգնոտ ձայնով մը։

—Մարդ չկրնար գիտնալ գալիքը,

ըսաւ Պլէռօ. կարելի է որ կը փնտըռուի խնդիրը, կարելի է որ կը յայտնուին զայն վերցընել տուողներն և կ'ուզուի մեզնէ։ Ուստի զայն քու ըսածիդ պէս լմնցընելէ առաջ պէտք է սպասել որ անոր անհետացումը մոռցուի։ Երբ ապահով ըլլանք որ այլեւս անոր վրայ մտածող չի կայ, զայն մէջտեղէն բոլորովին վերցընելը շատ դիւրին է։ Քիչ մը թոյն կուտանք կամ գիշերը Սէն գետը կը նետենք, կը լըմըննայ կ'երթայ։

—Շատ աղէկ, բայց այդ ամէնով հանդերձ, և քու խոստումներուդ հակառակ, իմ վիճակիս բարւոքման յոյս մը չեմ տեսներ։ Զխօսինք ներկային վրայ, որովհետեւ պէտք է որ առայժմ գոհ ըլլամ. բայց ետքը՞...։ Ես չեմ հարցըներ քեզ այս առեւանգման համար առածդ, ոչ ալ թէ ինչ կը վճարուի քեզ այս խնդիրը պահելու համար. ես կը ճանչեմ քեզ, ասանկ գործի մը համար քիչով գոհ չես ըլլար. բայց ինծի չվերաբերիր այդ. դուն ես զիս գործածողը, դուն պիտի վճարես ին-

ձի...։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ իմ բաժինս։

—Կը խօսինք ատոր վրայ երբ ժամանակը գայ.

—Միշտ նոյն պատասխանը կուտաս, բայց չի բաւեր։ Քեզի հետ գործ ունեցողը՝ չկրնար բան մ'առնելուն վրայ ապահով ըլլալ՝ մինչեւ որ ձեռքը չանցունէ։ Ժամանակով՝ ամուսնութեան գործին մէջ՝ ի՛նչ առի. հազարնոց խեղճ թուղթ մը...։ Ամէնն ալ դուն կլնեցիր. այս է քու մեթոդ՝ պատուական... քեզի համար. բայց բարեկամներդ՝ անմիտ տխմարներու կարգ կ'անցնին։ Ա՛լ բաւական է...։ Հիմա ուրիշ կարկանդակ մը կայ ուտելու. ես ալ կուզեմ իմ բաժինս. առաջուան պէս մինակ հոտուըտալով կամ փշրանք մը կրծելով չեմ շատանար...։ Կը հասկընա՞ս, կլորիկ գումար մը կուզեմ... և պէտք է ինձի իմ մէկ մտադրութեանս համար...։

—Մտադրութիւն մ'ունի՛ս. ի՞նչ է նայիմ։

—Կ'ուզեմ պարկեշտ մարդ մ'ըլլալ։

—Իրա՛ւ։

—Փարիզէն հեռու տեղ մը քաշուիլ կնոջ մը հետ զոր սիրած եմ և տակաւին կը սիրեմ, և հանդարտ ապրիլ՝ պարտէզս մշակելով և կաղամբ տնկելով։

—Սքանչելի՛ է այդ դիտաւորութիւնդ և շատ պարկեշտ, ըսաւ Պլէռօ հեգնութեամբ։

—Դուն չըսի՞ր օր մը ինձի թէ մեր գիւղին պետը պիտի ըլլամ։

—Է՞հ, ինչո՞ւ չէ։ Ատոր պէս և աւելի տարօրինակ բաներ տեսնուած չե՞ն.

—Ճշմարտութիւնն այս է թէ ես զզուած եմ մինչեւ հիմա վարած թըշուառ և անասնական կեանքէս...։ Ո՛չ, ո՛չ, թիարան գնացի անգամ մը և չեմ ուզեր վերստին երթալ։ Ո՛հ, երբ կը տեսնեմ ի՛նչ ես դուն և ի՛նչ եղած եմ ես, չեմ գիտեր ի՛նչ տեսակ կատաղութիւն մը կուգայ վրաս։ Ի՞նչ ըրած ես ինձի համար, ոչինչ. գիս քեզի ընկեր պիտի ընէիր, սո՛ւտ. քու պաշտօնեայդ մնացի, գործակատարդ, և անկէց ալ ստորին, սատա՛րդ, սպա-

սաւո՞րդ։ Այսօր դուն հարուստ ես, յարգ պատիւ ունիս։ Իսկ ե՞ս, ստակ մը չունիմ. ինչ որ երբեմն էի, նոյնն եմ այսօր ալ, քու ծառադ, Թիարանէ փախած մարդ մը։

—Օ՜, քու անբաղդութեանդ պատասխանատուութիւնն իմ վրա՞յ ձգել կ'ուզես։ Դուն մինակ քալել ուզեցիր, և գլուխդ փորձանք բերիր, ապուշի մը պէս օձիքդ ձեռք տուիր և Թիարան ղրկուեցար. ես ի՞նչ յանցանք ունիմ։ Ինձի հարուստ ես կ'ըսես. այս խեղճուկ տունն ի՞մս ըլլալուն համար. ես քու առջևդ պարծելու պէտք չունիմ. մեծ խնայողութեամբ ապրելով փոքրիկ հասոյթ մը կրցի պատրաստել ծերութեան օրերուս համար։ Քու նախանձութիւնդ գրգռելու չափ բան մը չունիմ։

—Ես նախանձ չեմ, պատասխանեց մէկէն Կարկաս. դուն ճարպիկ գտնուեցար, բարեբաղդութիւն մ'է այս. գործդ կարգի դրիր, շատ աղէկ քեզի համար. չեմ գիտեր քու ունեցածդ, սնտուկիդ մէջը չեմ քննած. բայց գիտեմ գիտցածս։

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, գոչեց Պլէռօ զարհուրածի պէս։

—Ոչինչ, եթէ միլիոններ իսկ ունենաս, ես չեմ կրնար բան մ'ըսել։ Բայց ինծի ալ պէտք է, ինծի ալ փոքրիկ հասոյթ մը ծերութեան օրերուս համար, և այս ալ Պլէռօէն, իմ սիրելի Պլէռօ բարեկամէս կը խնդրեմ։ Բայց հիմա չխօսինք ասոր վրայ։ Ինչպէս որ քիչ մ'առաջ կ'ըսէիր, երբ ժամանակը գայ, այն ատեն կը խօսինք։

—Աւասիկ չարաճճի մը, զոր պէտք է վերցընեմ քիչ օրէն, ըսաւ մտքէն Պլէռօ։

Վայրկեան մ'ետքը ժամացոյցը նայեցաւ։

—Օ՜, բրաւ, ժամն ութին մօտեցեր է. ո՞րչափ շուտ կ'անցնի ժամանակը հին բարեկամի մը հետ. բայց պէտք է որ բաժնուիմ քեզմէ. ժամը տասնին Փարիզ պիտի գտնուիմ։

—Չեմ արգիլեր ձեզ։

—Ես հաւանաբար շաբթու մէջ նորէն կու գամ քեզ տեսնելու։

—Երբ որ կ'ուզես։

—Օ՜ն, երդում ըրեր ես որ այսօր զուարթ չըլլաս, ըսաւ Պլէռօ ոտքի վրայ ելնելով։ Ինչպէս միշտ, դարձեալ կ՚ապսպրեմ քեզի որ աչքդ չորս բանաս, միշտ զգոյշ պէտք է կենաս։ Մարդ մի՛ մտցըներ հոս. ես միշտ կը կասկածիմ հետաքրքիր մարդոցմէն։

—Լաւ, ես գիտեմ ընելիքս։

Պլէռօ փեղոյրը դրաւ, գաւազանն առաւ և դուրս ելաւ։ Կարկաս ընկերացաւ անոր մինչև դուրսի փոքրիկ դուռը, որ միշտ գոց էր և բանալին ալ վրան կը պահէր։

Դուրս ելնելուն պէս՝ Պլէռօ երկու ցանկերու մէջտեղէն անցնող նեղ ճանբան բռնեց կայարանն երթալու համար։

Կարկաս դուռը կղպեց, և երկու սողնակները քշեց, մռմռալով միշտ Պլէռօի դէմ. յետոյ, ծխափողը լցնելով վառեց և գնաց շագանակիին տակը դրուած գեղջուկ աթոռի մը վրայ նստաւ։

7

ՆՈՐ ՏԵՍԱԿ ՈՐՍՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ամէն իրիկուն, պառկելէ առաջ, շագանակիին տակի աթոռին վրայ նստած՝ Բիէռ Կարկաս իր հին սեւցած ծխափողը կը քաշէր այն մեծ հաճոյքով զոր ծխախոտի սիրահարները միայն կրնան հասկընալ։

Նոր նստեր էր, ոտներն երկնցուցած, որպէս զի կարենայ ծուխին համն ախորժով ճաշակել, յանկարծ գլխուն վրայէն ծառի ոստերու ճարճատում մ՚և ետևէն տերևներու խարշափ մը լսեց. աչքը վերցուց, ծառին նայեցաւ, բայց բան մը չտեսաւ։

—Կատու մը կամ գիշերային թռչուն մ՚ըլլալու է, որ ճնճղուկ մը կ՚որսայ, ըսաւ ինքնիրեն։

Եւ հանդարտ սրտով շարունակեց ծխելը։

Յանկարծ ետևը պատին վրայ մարդ մը տնկուեցաւ։

Կարկաս հազիւ աչքը վերցուց որ տեսնէր, գլխուն վրայէն բան մ՚իջաւ և իր վրայ փաթթուեցաւ։

Ցանց մ'էր որուն մէջ կը բռնուէր ինչպէս ձուկն ուռկանի մէջ։

Մէկէն ցատկեց, ոտքի վրայ ելաւ վայրի գազանի մը պէս մռնչելով, և առաջ ցատկել ուզեց. բայց ցանցին ծալքերը ոտներուն փաթթուելով՝ գլորեցաւ ինկաւ երեսի վրայ՝ սոսկալի հայհոյութիւններով։

Նոյն վայրկենին, երկու մարդ վար նետուեցան ծառին վրայէն, և Կարկասի վրայ ինկան՝ իբրև երկու վագր իրենց որսին վրայ։

Ցանցը նետող մարդն ալ, որ Բիսթաշն էր, նմանապէս վար իջեր էր։

Այդ երեքը, հակառակ Կարկասի ճիգերուն՝ որպէս զի հարուածէր զանոնք, յաջողեցան ցանցին մէջ պատատել զայն և ոտներն ու ձեռները գործածելու անկարող վիճակի մէջ դրին։ Յետոյ ուսերէն սկսեալ մինչև ոտքին կոճերն ամրապէս կապեցին նոր չուաններով։

Բիսթաշ և ընկերներն այս ամէնը կ'ընէին լուիկ մնջիկ. միայն Կարկաս լռութիւնը կը խանգարէր խուլ մռընչիւններով և խուպոտ գոչիւններով,

զորս կոկորդէն կ'արձակէր՝ անզօր կատաղութեամբ գալարուելով։

— Ո՜հ, վատե՛ր, ո՜հ, շունե՛ր, կ'ըսէր ակռաները կրճտելով. ուղղապէս դէմս ելնելու չհամարձակելով, երեքը մէկէն այսպէս դաւով վրաս ինկան։ Ծա՞նճ էք դուք աւազակնե՛ր...։ Եթէ զիս սպաննել կ'ուզէք, ի՞նչ հարկ կայ զիս այսպէս չուաններով փաթթելու. զարկէ՛ք մեռցուցէ՛ք։ Եթէ չէք ուզեր մեռցընել, ի՞նչ կ'ուզէք ուրեմն ինծմէ։ Բայց խօսեցէ՛ք, պատասխան տուէ՛ք, թշուառականնե՛ր, գողե՛ր, աւազակնե՛ր։

Միւսները կը թողուին որ ուզածն ըսէր, կատաղութենէն փրփրէր, իրենք լռութեամբ գործերնուն կ'զբաղէին։ Երբ ապահով եղան որ Կարկաս բացարձակապէս անկարող էր շարժում մ'ընելու, երկուքը զայն վերցուցին, տունէն ներս տարին. երրորդն ալ գնաց ճաշարանէն լամպարը բերաւ զանոնք լուսաւորելու։

Առաջին սենեակն ուր մտան, ճըշ-

դիւ Կարկասի ննջարանն էր։ Երկու մարդիկը զայն անկողնին վրայ նետեցին, և դուրս ելան։ Բիսմթաշ, աւելի զգուշութեան համար, դուռը վրայէն կղպեց։

Կարկաս մռնչիւններ կ'արձակէր։

—Հիմա ուզածին չափ կրնայ մլաւել կամ քառաչել, ըսաւ Բիսմթաշ ճաշարահը մտնելով իր մարդոց հետ, անտարակոյս եմ որ դուրսէն ընաւ լը-սող չըլլար։

Հիմա մենք ալ մեր գործին նայինք։

Եւ սկսան նախ գետնայարկն աչքէ անցընել, յետոյ առաջին յարկն ելան, որ վ[illegible]ակ յարկն էր, և ապա ձեղնայարկը։ Ամէն դռները բացին, բայց խենթին ներկայութիւնը իմացընող բան մը չտեսան։

Ճաշարահէն, Կարկասի ննջարանէն և առաջին յարկին մէջ սենեակէ մը զատ, ուր անկողին մը կը տեսնուէր մերթ ընդ մերթ պառկողի մը համար, ուրիշ ոչ մէկ սենեակ կար կահաւորուած։ Ամէն կողմ աղտոտ և փոշիով ծածկուած գետիններ, ճեղքուած ձե-

ղուններ, պատերէն վար քուրջերու պէս կախուած պատառատուն սրահակներ, և ամէն անկիւններու մէջ զզուելի զարդեր՝ մամուկներու ճարտարութեան արդիւնք։

Բիսմթաշ դժգոհիլ սկսաւ։

Արդեօք թռչունը հանեցի՞ն բոյնէն, կը մրմռար ակռաներուն մէջէն. հաւանական չի թուիր։ Բայց ո՞ւր դրած են զայն։

Կ'զգար սրտատանջութեամբ թէ ժամանակը կ'անցնէր. մարքիզուհին կ'սպասէր գետին եզերքը, և կը դողար որ ձիւնարկը պարապ կ'ընէր և երկու հազար ֆրանքը կը փախցընէր։

Կը մնար ստորերկրեայ մառաններն ու նկուղներն աչքէ անցընել. բայց Բիսմթաշ, որչափ և գռեհիկ մարդ մ'էր, չէր ուզեր հաւատալ որ դժբաղդ կինը սեւ, խոնաւ, պաղ և անօդ նկուղի մը մէջ դրած կ'ըլլային։ Բայց վերջապէս ամէն ծակուծուկ նայիլ փնտռել պէտք էր։

Գետնայարկի ներքնագին ծայրը քարէ սանդուղ մը գտան, խղունջի ձեւով,

որ գետնին տակը կ'իջնէր։ Քանի մը նկուղներու մէջ մտան. մէկուն մէջ ոտքերնին դատարկ շիշերու կոյտի մը հանդիպելով գլորեցան. ուրիշի մը մէջ պղնձի ձոյլեր գիզուած գտան, հաւանաբար վաճառականէ մը գողցուած և Պէրոօէն մոռցուած։

Բիսթաշ, յուսահատ տրտմութեամբ վեր ելնելու վրայ էր. սանդուղին ետին փոքրիկ դուռ մը տեսաւ, որ նախ աչքերնուն զարկած չէր։ Բանալիքով կղպուած էր. բայց որովհետեւ դուռն ամուր բան մը չէր, ուսովի ուժով հարուածով մը՝ ծղխնիներէն ելնելով ներսն ինկաւ։ Կամարայարկ նեղ անցքի մը մէջ մտան, որ հազիւ երկու մեթր երկայնութիւն ունէր. անոր ծայրն ալ ուրիշ դուռ մը կար գոց՝ բայց աւելի ամուր և հաստ, որ ուսի հարուածով չէր կրնար բացուիլ։

—Կը կարծեմ թէ կ'այրինք, ըսաւ Բիսթաշ ցած ձայնով.

Սիրան սկսաւ բաղախել ուժգնապէս. կամացուկ մը դրանը մօտեցաւ, բանալիքին ծակէն ականջ դրաւ,

և յարդի շրշումի պէս ձայն մը լսեց։

—Հոս է, ըսաւ տնկուելով, հոս պէտք է ըլլայ. Բայց այս դրան բանալին պէտք է մեզ. ո՞ւր է արդեօք։

—Վերի մարդուն գրպանին մէջ պէտք է ըլլայ, ըսաւ ընկերներէն մին։

—Շատ հաւանական է, ըսաւ Բիսթաշ, զայն կապելու միայն զբաղելով, գրպանները չփնտռեցինք։

—Դուրսի դրան բանալին ալ պէտք է մեզի. պատին վրայէն ցատկելն հաճելի բան մը չէ։

Վեր ելան սանդուղէն և Կարկասի սենեակը մտան։

Կարկաս կրցեր էր ակռաներովը կտրատել ցանցին օղակներն և գլուխը մէջէն դուրս հանել։

Մեր մարդիկը չէին սխալած. Կարկասի գրպանները փնտռելով գտան բանալիները. իսկոյն ցանցին այն կողմերը կտրտեցին դանակով, և բանալիներն առնելով վերադարձան գոց նկուղին դուռը։ Բիսթաշ բանալիքը խոթեց, դարձուց և դուռը բացուեցաւ գրեթէ առանց ձայնի։

Երեք մարդիկը մտան տեսակ մը ստորերկրեայ քարայրի մէջ, ուսկից գարշ և կծու հոտ մը կը բուրէր։ Հարկադրեցան ծռելու որպէս զի կարենան քալել։ Երկու մեթր լայնութեամբ և երեք մեթր երկայնութեամբ նկուղ մ'էր. պատերուն վրայ տեսնուած երկայն փայլուն գիծերէն կը հասկցուէր, որ չղջիկներու բնակարան մ'էր։ Գետնէն մէկ մեթր վեր պատին մէջ կլոր ծակ մը կար երկու հաստ երկաթէ ձողակներով փակուած, որուն մէջէն վեց տարու տղայ մը չէր կրնար անցնիլ. և որմէ միայն օդ և լոյս կրնար առնել նկուղը։ Այն ծակը կամ լուսամուտը հաղորդակցութիւն ունէր պարտէզին մէջ փորուած հորի մը հետ, որուն յատակը քիչ մը ջուր միայն կար. կ'երեւէր թէ ուրիշ կողմ կ'երթար խողովակի մը միջոցաւ։

Նկուղին մէջ մտած օդը հազիւ մարդ մ'ապրեցնելու կը բաւէր. հետեւաբար յամր և անագորուն հոգեվարք մը սահմանուած էր այդ գերեզմանին մէջ թաղուած տարաբաղդին։

Բայց աւելի սոսկալին այս էր, որ եթէ յորդ անձրեւ մը գար կամ խողովակը ծակէր, հորին ջուրը բարձրանալով կրնար լուսամուտէն ներս խուժել։ Այն ժամանակ ալ հետեւանքը մահ էր, արագ և անվրէպ, բայց առաւել զարհուրելի, առաւել գժնդակ։

Պէտօ խորհե՞ր էր այս ամէնը, հաշուի մ'արդե՞նք էր այդ ճիւաղին կողմէ. Հաստատապէս չենք կրնար ըսել. բայց տարակոյս չկայ որ տանը հիմերէն դուրս փորուած նկուղն և հորին հետ հաղորդակցող ծակն անոր հնարածն էր։ Այս ամէնն ա՛յնչափ լաւ մտածուած էր տանն ստորերկրեայ յարկն ի հարկին անմիջապէս ջրով ողողելու համար, որ այդ չարաճճի մարդուն վերջին աստիճան հանճարեղ նախազգուշութիւնը կը ցուցնէր՝ իշխանութեան կողմէ քննութիւն կամ խուզարկութիւն մ'ըլլալու պատահականութեան դէմ։

Նկուղին մէկ անկիւնը, կէս փտած յարդերու վրայ փռուած հին ու պատառատուն անկողնի մը մէջ երեսի

վրայ կծկտած տեսնուեցաւ խելագարը։ Խեղճը վախցեր էր անշուշտ, վասն զի ինքզինք ծածուկ պահելու երեւոյթ ունէր, և կը դողար. վախէ՞ն թէ նկուղին պաղէն, յայտնի չէր։

Բիսմթաշ քովը գնաց և ձեռքը գլխուն վրայ դրաւ. իսկոյն բոլոր մարմնովը սարսռեցաւ։

—Թողէք որ մեռնիմ, մրմռաց այնպիսի ձայնով մը, որ մարդկային ըլլալէ հեռի էր։

—Մեք բարեկամ ենք, ըսաւ Բիսմթաշ, կուգանք ձեզ վերցընել տանելու, ազատելու...։ Ողորմելին խուլ հեծութեամբ մը պատասխանեց։ Չէր հասկընար։

Բիսմթաշ գրկեց զայն և վերցուց անկողնին վրայէն։

—Օ՜, ըսաւ, մորթ և ոսկր միայն մնացեր է։

Լամպարի լոյսին մօտ բերուելով՝ խեղճին երեսը տեսնուեցաւ, վերջին աստիճան նիհար ու չորցած և դիակի մը պէս աժգոյն։

Աչերը մէկէն գոցեց լոյսին առ-

ջեւ և նոր հեծութիւն մ'արձակեց։

Բիսմթաշ՝ իր աւելի հուժկու մէկ ընկերը կանչելով՝ անոր գրկել տուաւ դժբաղդ կիսամեռը, և ըսաւ.

—Օ՛ն, ճանբայ ելնենք շուտով։

8

ՏՕՔԹԷՕՐ ՎԷՐՆԻԷ

Դուրս ելան նկուղէն, և մինչ երկու ընկերները սանդուղէն վեր ելնելով դէպի դուռը կ'ուղղուէին, Բիսմթաշ Կարկասին սենեակը մտաւ, ուր այս վերջինը գերմարդկային ճիգ կը թափէր իր կապերը խզելու համար։

—Օ՛ն, հին շուն, ըսաւ անոր քեքեւելով. գոհ ենք քեզնէ՝ շատ ուժով չհաչելուդ համար։ Եւ որովհետեւ խելօք կեցար, չեմ ուզեր որ հոս առանձ մնալով սատկիս։

Քեզի համար այս կրնամ ընել, ա՛ռ առ, ըսաւ բաց դանակ մը նետելով սենեակին մէջտեղը։ Կրնայի ես ինքս կտրտել կապերդ, բայց գիտեմ մարդոց ապերախտութիւնը, կրնաս վրաս

յարձակիլ և խեղդել զիս ի նշան շնոր-հակալութեան։ Ա՛ռ նաեւ սա լամպարն ալ որուն պէտք չունիմ այլ եւս։ Մնա-ցածը քու գիտնալիք բանն է, ինչ որ կ'ուզես՝ ըրէ։

Մնաս բարո՛վ, Բիէ՛ռ Կարկաս։

Հին թիապարտը գայլաձուկի մը պէս սենեակին մէջտեղը նետուեցաւ զարհուրելի մռնչիւն մ'արձակելով, և մինչ դռնակն առնելով իր կապերը խզելու կը ճգնէր, Բիսմթաշ իր ընկեր-ներուն քով հասեր էր որ պատին դըռ-նէն դուրս ելած էին։ Երբ զիրենք բաժ-նող հեռաւորութեան կէսն անցան, Բիսմթաշ կանգ առաւ, մատերը բերնին մէջ դրաւ, և սուր սուլիչ մ'արձակեց, ինչպէս որ կանխաւ խօսուած էր։ Վայրկեան մ'ետքը, երեք մարդիկը կառքի մը թաւալումը լսեցին, և ըն-թացքնին շարունակելով ճամբուն վրայ հասան, ուր կառքը կանգ առաւ մե-նաւոր տանը դիմացի կողմը։

Կառքին երկու դռնակները բաց-ուած էին։ Խենթը, միշտ անշարժ, բարձրէն մէկուն վրայ դրուեցաւ,

մարդոցմէն մին կառապանին քովը նըս-տաւ, միւսն ալ Բիսմթաշի հետ կառքին մէջ. և ճամբայ ելան դէպի Սէվռ։

Երբ կամուրջին մօտ հասան, կառ-քը մեղմեց ընթացքը, և Բիսմթաշ՝ գլու-խը դռնակէն դուրս հանելով՝ քիչ մը հեռուն երկու ճերմակ լոյս նշմարեց անշարժ։

—Գործը կարգին է, ըսաւ. տիկինն եկեր է։

Վայրկեան մ'ետքը Բիսմթաշի կառ-քը կանգ առաւ խճուղիին վրայ, պա-տին առջեւ կեցած մեծ կառքին քով։

Բիսմթաշ վար ցատկեց և ինքզինք տիկին Տը Բրէօլի առջեւ գտաւ։

—Է՛, ի՞նչ ըրիք, հարցուց մարքի-զուհին անհամբեր։

—Կատարուեցաւ, պատասխանեց։

Տիկին Տը Բրէօլ ուրախական բա-ցագանչութիւն մը խեղդեց։

Խենթը մարքիզուհիին կառքին մէջ դրուեցաւ. խեղճն այն աստիճան տը-կարացած էր, որ՝ եթէ ուզէր իսկ՝ ա-մենափոքր ընդդիմութիւն մ'ընելու կարող չէր։

—Աւասիկ պայմանեալ գումարը. երկու հազար ֆրանք, ըսաւ մարքիզուհին՝ ծրար մը պանքտոմս տալով Բիսթաշի ձեռքը։

Տուքթեօր Վէրնիէ, որ քանի մը քայլ հեռուն կեցած էր, կառքին մօտեցաւ մարքիզուհիին օգնելու համար որ կառքը ելնէր։

—Ինծի մի՛ հոգաք, բարեկամս, ըսաւ, այլ ձեր հիւանդին հոգ տարէք, և ուսերուն վրայի բուրդէ ծանր շալը հանելով՝ եկէք, ըսաւ, գիշերը շատ պաղ է, և այս խեղճ կինը հազիւ հագուստ ունի վրան. ծածկեցէք անով։

Նոյն միջոցին Բիսթաշ իր պանք-տոմները կը համրէր։

Մարքիզուհին կառքը մտաւ տուքթեօրին քով, և երկու կառքերը բաժնուեցան իրարմէ. փողոցի կառքը դէպի Սէն-Քլու երթալ սկսաւ, մարքիզուհիին կառքն ալ Սէվռի կամուրջին կողմէն՝ Փարիզի ճամբան բռնեց։ Տուքթեօր Վէրնիէ Տօֆին փողոցը կը բնակէր։ Կառքը դադար մ՚ընելով Սէն-Տոմինիք փողոցին մէջ, մարքիզուհին

իր ապարանքին դրան առջև վար իջեր էր։ Կէս գիշերին մօտ էր երբ տուքթեօրն իր տունը մտաւ Լէոնթին Լանտէի հետ։ Քանի մ՚անուշ և սիրալիր խօսքեր, որոց երկար ժամանակէ ի վեր սովորած չէր, քաջալերելով խեղճ կինը, ընաւ դժուարութիւն ցոյց չտուաւ երբ տուքթեօրն անոր թևը մտնելով իր բնակարանը հանեց։

Բիսթաշ ժամանակ չէր ունեցած մարքիզուհիին յայտնելու թէ ինչ տեսակ բանտի մը մէջ գտած էր խենթը, բայց տուքթեօրը տեսնելով անոր տարօրինակ գունատութիւնն ու նիհարութիւնը, և վերջին աստիճանի տկարութիւնն, որով հազիւ կրնար սրունքներուն վրայ կանգնիլ, և նշմարելով լոյսին առջև անոր աչքին թարթիչներուն բաբախումը, գրեթէ գուշակեց իրականութիւնը։

—Ո՜հ, թշուառականները, մրմռաց ինքնիրեն։

Իր ձեռքով գաւաթ մը շաքարախառն տաք գինի խմցուց, որ բաւական կազդուրեց զայն. յետոյ ապաստա-

ւոր կնկան մը խնամոց յանձնելով՝ իւր սենեակը քաշուեցաւ։

Աւելորդ կը համարինք ընթերցողներուն յայտնել ինչ սոսկալի վիճակի մէջ էին Լէոնթինի հագած ցնցոտիները. գարշանք և մանաւանդ զայրոյթ կը պատճառէին տեսնողին։ Թերեւս Սօրպիէէն մեկնելէն ի վեր չապիկ փոխած չէր։

Սպասուհին ուզեց սանտրել գլխուն մազերը, բայց ա՛յն աստիճան խառնախուռ վիճակի մէջ էին, որ կարելի չէր, և հարկադրեցաւ հետեւեալ օրուան թողուլ զոնոնք քակել զատելու դժուարին գործը։

Վրայի զազիր լաթերն հանելէ և չապիկը փոխելէ ետեւ՝ սպասուհին անկողին դրաւ զայն. Քառորդ մը չանցած՝ խորունկ քուն մը քաշել սկսաւ։

Հետեւեալ օրը ժամը տասն մէկին մօտ տիկին Տը Բրէսլ տօքթէօրին տունն եկաւ։

—Ի՞նչպէս է մեր հիւանդը, հարցուց։

—Կարելի եղածին չափ լաւ. գիշե-

րը հանգիստ անցուց. կ՚ուզէ՞ք տեսնել։

—Ո՛չ, տօքթէօր, հիմա չեմ ուզեր, այլ այն ժամանակ, երբ՝ ինչպէս կը յուսամ՝ կարենայ պատասխանել ինծի։ Այս առտու իրեն հագուստ և կտաւիք հոգալու զբաղեցայ. վաղն ամէն բան պատրաստ կ՚ըլլայ։ Պիտի կըրնա՞ք վաղը տանիլ Մօնթրէօյի դարմանատունը։

Տօքթէօրը ցնցեց գլուխը։

—Խելքը գլուխը բերելու գործէն առաջ՝ մարմինը պէտք է բժշկել։ Խեղճը կատարելապէս սպառած վիճակի մէջ է, իւր կազմին լաւութեան շնորհիւն է որ կ՚ապրի տակաւին։ Չեմ գիտեր թէ ինչ դարշելի ծակի մը մէջ փակեր են զայն. տարակոյս չկայ թէ օդէ, լոյսէ և շատ անգամ ալ ուտելիքէ զրկուած է եղեր, որով իւր մարմնական ամբողջ յօրինուածը մեծապէս խանգարուած է. հետեւաբար մեծ խնամք և համբերութիւն հարկ է իւր տկար գործարաններն հաւասարակշռութեան և կանոնաւոր պաշտօնավա-

րութեան վիճակի մէջ գտնելու համար։

Արդարեւ ժամանակն է եղեր, սիրելի՛ մարքիզուհիս, օգնութեան հասնելու ձեր պաշտպանեալին, վասն զի իւր այդ անտանելի վիճակին չպիտի կրնար այլ եւս դիմանալ և անշուշտ քիչ օրէն պիտի ընկճէր ֆիզիքական դժնդակ ցաւերու ներքեւ։

—Տոքթէօ՛ր, գոչեց մարքիզուհին արտասուալից աչերով։ Այժմէն շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ այդ խեղճ կնոջ վրայ ձեր տարած և տանելիք խնամոց համար. բայց բժշկեցէ՛ք զայն, կ'աղաչեմ, փրկեցէ՛ք զայն։

—Օ՛, մի՛ վախնաք, կեանքը վտանգի մէջ չէ հիմա. միայն իւր սպառած ուժերը պէտք է վերադարձունել իրեն. այն ալ տասն-հինգ օրուան գործ է. Ես չեմ ուզեր դարմանոցը ղրկել զայն մինչեւ որ այն տեղի կանոններուն ենթարկուելու կարող վիճակի մէջ դրուի։ Հոս պաշտօնապէս զետեղուած է, և պիտի մնայ որչափ ժամանակ որ հարկ դատեմ. ձեռքիս տակն է, և կրնաք

վստահ ըլլալ թէ խնամք չպիտի պակսի իրեն։

—Այս առտու տեսայ զինքը, խօսեցա՞ւ ձեզի հետ։

—Ո՛չ, լուռ կը կենայ. բայց աչերը, որ ցերեկուան լոյսին դիմանալ կ'սկսին, խօսելու չափ ճարտասան են։ Երկար մ'ինձի նայեցաւ տեսակ մը հետաքրքրութեամբ, բայց և միանգամայն շնորհակալութիւն յայտնելու ձեւով. պահ մը քանի մը կաթիլ արտասուք իսկ թափեց։ Ի՞նչ պատճառի վերագրենք այն արտայայտութիւնը. չկրցի հասկընալ. խորհրդածութեա՞ն մ'արդիւնք էր թէ տպաւորութեան։ Բայց ինչ որ ալ ըլլայ, զգայողութիւնը կը կենայ, և շատ լաւ նշան մ'է այս։

—Ա՛հ, տոքթէօր, չէք գիտեր ո՛րչափ ուրախութիւն կը պատճառեն ինծի ձեր խօսքերը։

—Մնաց որ դիւրաւ խնամուելիք հիւանդ մ'է, շարունակեց Պ. Վէրնիէ, առանց բնաւ ընդդիմութեան կը հնազանդի։ Իւր զարմացկոտ աչերը տեսնողը կ'ըսէ թէ իւր վիճակին փոփո-

խութեան պատճառը կ՚ուզէ հասկընալ կամ գուշակել թէ որո՛ւ շնորհիւն է։ Տարակոյս չկայ թէ շատ գոհ է հանդիստ անկողնի մը մէջ պառկելէն, տաքուկ սենեակի մը մէջ գտնուելէն, լիարձակ օդ շնչելէն և զգացած լաւութենէն։ Աչքերը շարունակ հետաքրքրաբար կը պտըտցնէ սենեակին մէջ դըրուած իրերուն վրայ, իբրև յանկարծ տեսնել սկսող ի ծնէ կոյր մը։

Գիտական տեսակէտով ալ շահագրգիռ է այս հիւանդը, և ես ինծի կը պահեմ բնախօսական և հոգեբանական լուրջ ուսումնասիրութեան մը նիւթ ընել։ Գիտութեան համար բնաւ բան մը պէտք չէ կորսուի։ Ամենէն առաջ ձեր հիւանդը օգուտ պիտի քաղէ իմ աշխատութենէս, որովհետև իր կրկնապէս բժշկութիւնը նպատակ դրած եմ ինծի։

Ահա՛, սիրելի՛ մարքիզուհիս, ձեր հիւանդին համար այսօրուան ըսելիքս. շատ քիչ բան է։

—Ճշմարիտ է, տոքթէօր, բայց այդ քիչը մեծ ուրախութեան առիթ

է ինծի. և յուսալից սրտով պիտի մեկնիմ ձեր քովէն։

—Պէտք է միշտ յուսալ, պատասխանեց ծանրութեամբ Պ. Վերնիէ։ Յոյսն ամենէն լաւ բանն է որ Աստուած դրած է մեր սրտին մէջ։

—Այո՛, բարի՛ տոքթէօրս, և անշուշտ այդ պատճառաւ է որ քրիստոնէական կրօնքն առաքինութեան կարգ անցուցած է յոյսը։

9

ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Ժամ իննին Տէշարմի ապարանը շքեղապէս լուսազարդուած էր։

Սպասաւորները՝ իշխանական երեւոյթներու յատուկ սեւ մեկնոցներով, ծունգերնէն վար մետաքսէ գուլպաներու վրայ կոճկուած կարճ տաբատներով, ճերմակ փողկապներով ու ձեռնոցներով զգեստաւորուած՝ կ՚սպասէին մեծ դահլիճին դռները բանալու։

Տիկին Տէշարմ կը հագուէր իր սենեկապանուհիին և վարսայարդարին

օգնութեամբ։ Վերջինն աղամանդէ ծաղիկներ կը ցանէր անոր գեղեցիկ մազերուն մէջ։

Պ. Տէշարմ, քիչ մը դժգոհ թերեւս իր կնոջ տարօրինակ գաղափարին դէմ չկենալուն վրայ, վերջին հայեացք մը կը ձգէր հրաւիրեալներուն առջեւ բացուելիք դահլիճներուն պատրաստականութեանց վրայ։

Իր հոգ ըրած բանն այդ և յաջորդելիք երեկոյթներուն պատճառած և պատճառելիք բազում ծախքերը չէին, այլ Անժէլի վրայ կը խորհէր մտահոգ և մինչեւ իսկ սրտատանջ. վասն զի չափազանց խիզախ կը տեսնէր զայն վտանգաւոր արկածի մը մէջ նետուելու։ Քանի՛ մ՚օրէ ի վեր ա՛յն աստիճան մտային գրգռութեան մէջ էր, որ տեսակ մը զարհուրանք կը պատճառէր ամուսինին։

Միւս կողմէ Պ. Տէշարմ չէր կրնար չմտածել, որ այնպիսի իշխանական պերճութիւն մը փարիզցիներուն աչքին առջեւ պարզելով՝ շատ մարդոց նախանձը պիտի գրգռէր իրեն դէմ։ Այս

ալ վտանգ մը կը համարէր։ Կ՚զգար թէ նոյն իսկ իր հրաւիրած մարդոց մէջ թշնամիներ պիտի ստեղծէր։ Իր աշխատութեամբն ու հանճարով ձեռք բերած բարձր դիրքին մէջ՝ Հանրի Տէշարմ երկիւղ չունէր արդարեւ յաջողկոտներէ, բայց համեստ մարդ էր, ինքզինք ցուցընել չէր սիրեր, հեռի էր մեծամիտ գոռոզութենէ, մինչեւ իսկ կ՚զգուշանար ուրիշներու վրայ ունեցած առաւելութիւնները ցոյց տալու կասկած իսկ ազդելէ։

Ժամը տասնին հրաւիրեալները գալ սկսան։ Անժէլ և ամուսինը կ՚ընդունէին զանոնք. Ապարանին մեծ բակին մէջ շքեղ կառքերու և պերճազգեստ ծառաներու դղրդիւն մը կար։ Դահլիճները կը լցուէին Փարիզի մեծաշուք և հոյակապ անձնաւորութիւններէն, կառավարական պաշտօններու, զինուորականութեան, գիտութեան, գրականութեան և դրամական մեծամեծ գործառնութեանց մէջ բարձր դիրք և անուն ունեցողներէ։ Հին ազնուականութեան դասակարգին վերաբերող-

ներ, որք սովորաբար շատ գոռոզու-
թեամբ կը վարուէին ետքէն բարձրա-
ցողներու հետ, այն իրիկունը յանձն
առեր էին կամուրջէն անցնիլ և Պուլ-
վառ Մալէրպ գալ:

Տարակոյս չկար սակայն, որ այդ
զբօսասէր այցելուներուն մեծ մասն ա-
ւելի հետաքրքրութենէ շարժած էին
քան թէ հարուստ ձեռնարկուին վրայ
անկեղծ համակրութենէ:

Պ. Հանրի Տէշարմի ապարանը մեծ
համբաւ ունէր Փարիզի մէջ. աշխարհի
ութերորդ հրաշալիքը համարուած էր.
ուստի շատերը կ'ուզէին տեսնել զայն:
Նմանապէս, կ'ուզէին տեսնել այն փիւ-
նիկը, որ պարզ գործաւոր, կարող ե-
ղեր էր քանի մը տարուան մէջ Ֆրան-
սայի ճարտարարուեստական ամենա-
մեծ հարստութիւններէն մին ձեռք
բերել:

Ժամը տասն-մէկին, Նուագահան-
դէսն սկսած ժամանակ, հինգ հարիւ-
րի մօտ հրաւիրեալ լցուած էին դահ-
լիճներու մէջ, այնպէս որ անցուդարձը
դժուարին էր. մէկուն մէջ, ուր այրեր

միայն կային, գիտութեան և քաղա-
քականութեան վրայ կը խօսուէր:

—Պարոն փիլիսոփաներուն խորհըր-
դարանն է, ըսաւ Անժէլ խնդալով ի-
րեն հետ խօսող քանի մը տիկիններու:

Ուրիշ դահլիճ մ'ալ թուղթ խաղ-
ցողներուն յատկացած էր, որք խաղի
սեղաններուն շուրջը գումարուած էին:

Մեծ դահլիճին մէջ տեսարանն
սքանչելի էր: Պաշտօնէ քաշուած հին
դեսպան մ'ըսաւ թէ երբեք տեսած
չէր ծաղկատի և գեղեցիկ կանանց այն-
չափ ընտիր և այնչափ կատարեալ
գումարում մը:

Շատ կը խնդային այդ շնորհալի
գեղուհիներն, իրենց փառաւոր ճեր-
մակ ակռաները ցուցնելու համար:

Նուագահանդէսէն ետև, որուն
մէջ Փարիզի ամենէն նշանաւոր երա-
ժիշտներէն ոմանք լսուեցան, պարերն
սկսան:

Դէմքերուն վրայ ուրախութիւն
փայլատակեց, և շատ չանցաւ՝ զուար-
թութիւնն իր ծայրագոյն աստիճանին
հասաւ:

Սպասաւորները չարունակ զովարար ըմպելիներ, կարկանդակներ և անուշեղէններ կը բաժնէին. չքասեղանն ալ մատչելի էր ամենուն։

Տիկին Տէշարմի տան մէջ նուրբ ձեւակերպութիւններ չըլլալով, հրաւիրեալներն աւելի հանգիստ էին և անկեղծ ազատութեամբ կը զբօսնուին։ Տանտիրուհիին պաշտելի ժպիտն և գիւթիչ սիրունութիւնն աւելի զուարթութիւն, աւելի փայլ կուտար երեկոյթին։ Ծողոքորթներէ և գալպաստողներէ շրջապատուած չէր, այլ իւր հազուագիւտ գեղեցկութիւնն ամէնուն աչքն իւր վրայ կը հրաւիրէր. և ամէն վայրկեան սքանչանաց մրմունջ մը կը լսուէր չորս կողմէն։

Ռրտօվա մը կը պարէր Ալպէռ Անսըլէնի հետ։

—Քիչ մ՚առաջ Տը Բրէսլ մարքիզը տեսայ, ըսաւ Ալպէռ։

—Այո՛, որդիին հետ եկած է.

—Ու մարքիզուհի՞ն։

—Քիչ մը հիւանդ ըլլալով, ներում խնդրեր է։

—Չխօսեցա՞ք մարքիզին հետ։

—Ո՛չ, եկաւ ողջունեց զիս և որդին ներկայացուց. բայց տեսնելով որ ես քանի մ՚անձանց հետ կը խօսակցէի, մեկնեցաւ։

—Դուք թագուհիի մը պէս շրջապատուած ըլլալով, մարքիզը չպիտի կրնայ ձեզի մօտենալ.

—Օ՛, ես առիթ կուտամ անոր, և երբ ես իրեն մօտ երթամ... Բայց ոչ, ես պէտք չունիմ իրեն երթալու, ահա կուգայ. Պարը լմննալու վրայ է, եթէ կ՚ուզէք, անկէ երկու քայլ հեռու կանգ առնենք.

Նուագարաններուն վերջին աւաչներուն միջոցին, Ալպէռ և Անժէլ, որ իրենց քայլերն հաշուեր էին, մարքիզին մօտ կանգ առին։

Մէկէն մարքիզն յառաջ գալով Անժէլին մօտեցաւ. Ալպէռ հեռացաւ։

—Տիկի՛ն, ըսաւ մարքիզն խոնարհելով, բարեբա՛ղդ կը համարիմ զիս, որ ներկայ առիթէն օգուտ քաղելով իմ անկեղծ խնդակցութիւնս ձեզի յայտնելու պատիւը կ՚ունենամ։ Ձեր

այս երեկոյթը փառաւոր է, և դուք ալ ձեր շնորհազեղ ընդունելութեամբ աւելի մեծ փայլ մը կուտաք։

—Ձեր այդ հաւանութիւնը, պարո՛ն մարքիզ, թանկագին է ինծի համար, վասն զի ոչ ոք ձեզի չափ կիրթ ճաշակ ունի գեղեցիկ բաներու։ Դուք շատ ներողամիտ էք անշուշտ. բայց ես շնորհակալ եմ որ չէք մոռնար թէ ես խոնարհ սկսնակ մ'եմ։

—Որ շողշողուն մետէօրայի մը պէս իւր բոլոր մրցորդները կը խաւարեցնէ։

—Պարո՛ն մարքիզ, պատասխանեց Անժէլ աքօղեալ նայուածքով մը, որ վարպետ աշըուհիի մը նախանձը կըրնար շարժել. թէ որ ձեզ երկար մօտիկ ընեմ, սրտիս մէջ դառող մտածումներ պիտի ծնուցանէք։

—Ձեր սեփական իրաւունքն է, տիկի՛ն։ Ձեր շուրջը գտնուող տիկնանց ո՛չ մէկը կրնայ բաղդատուիլ ձեզի հետ։

—Կը տեսնեմ, պարո՛ն մարքիզ, թէ շողոքորթելու մեծ արուեստին քաջահմուտ էք։

—Ճշմարտութիւնը խօսիլը շողոքոր-

թութիւն չէ։ Աւասիկ քառորդ կը պատրաստուի. կը հաճի՞ք հետս պարելու պատիւն ընել ինծի։

—Շնորհակալութեամբ կ'ընդունէի թէ որ յոգնած չըլլայի. քիչ մը հանգիստ ընելու կը փափաքիմ։

—Ուրեմն ես ալ չեմ պարեր, և եթէ հաճիք, կ'ընկերակցիմ ձեզի։

Անժէլ ժպտեցաւ ա՛յնպիսի նայուածքով մը որ սիրալիր հաւանութիւն կը նշանակէր։

Ա՛յն աստիճան անկեղծ, ա՛յնչափ բնական և ա՛յնչափ միամիտ երեւոյթ մ'ունէր Անժէլ, որ մարքիզը չէր կըրնար բնաւ կասկածիլ անոր կեղծ վարմունքին վրայ։ Դիւրաւ համոզուեցաւ թէ կրցեր էր հաճոյ ըլլալ այդ ծաղկատի կնոջ, և թէ իւր խօսքերուն և իւր անձին կը պարտէր անոր համակրական շնորհն ստանալուն յաջողութիւնը։ Գնացին դահլիճին ծայրը նըստան պատուհանի մը մէջ։

—Ձեր այս երեկոյթը, տիկի՛ն, ներկայներուն շատին համար զարմանքի պատճառ մ'է։

—Ինչո՞ւ համար, պարո՛ն։

—Գիտեմ թէ Պ. Տէշարմ միլիոններու տէր է, և կը զարմանամ թէ ձեզի պէս ծաղկահասակ գեղեցիկ տիկին մ'ի՞նչպէս մինչեւ ցայսօր չէր խորհած իր մեծաշուք ապարանին մէջ գումարել փարիզեան ընկերութեան ընտիր մասը որ այս վայրկենիս հոս կը գտնուի։

Անժէլ վարանելու երեւոյթ մ'առաւ պատասխանելէ առաջ. յետոյ, այնպիսի ձայնով մը, որ տեսակ մը սըրտայուզում կ'արտայայտէր.

—Բանի մը պատճառներ կային, պարո՛ն, ըսաւ։ Առանձին ապրելու մէջ հաճոյք մը կ'զգայի. բնաւ չեմ ուզեր թէ աշխարհը չեմ սիրեր. բայց հեռուէն զիս կը զարհուրեցնէր, և կը վախնայի իմ անփորձութենէս։ Ինչպէս որ կը տեսնէք, յաղթեցի այն երկիւղներուս և տեսակ մը փոխակերպութեան ենթարկեցի զիս։ Սակայն ճշմարիտ է որ հիմա առջի կինը չեմ. երազէ մ'արթնցածի պէս եմ, պարո՛ն մարքիզ, և զբօսնուլ կ'ուզեմ։

Եւ հառաչ մ'արձակելով՝ գլուխը կուրծքին վրայ ծռեց։

—Ի՞նչ կ'ընէք, ըսաւ Պ. Տը Բրէօլ. երջանիկ չէ՞ք ուրեմն։

—Երջանի՛կ, պատասխանեց Անժէլ գլուխը մէկէն վեր առնելով. ո՛չ, երջանիկ չեմ։

—Ձեր ամուսինը...

—Ամուսինս շատ բարի մարդ է. միայն թէ...

—Կը հասկընամ. գործերը, փառամոլութիւնը...

—Չի խօսինք Պ. Տէշարմի վրայ։

—Վերջապէս կը վշտակրիք։

—Շատ։

Երկու կաթիլ արտասուք փայլեցան աչքերուն մէջ, և կեղծ չէին, ինչպէս նաեւ տուած պատասխանը սուտ չէր. իր քրոջը վրայ կը խորհէր։

—Ահ, սարսափելի վիշտեր կան, որք մարդուս հոգին և սիրտը կը խորտակեն, և զորս բան մը կարող չէ բուժել։

—Մի՛ հաւատաք այդպէս, տիկի՛ն, ամէն ցաւ իր դեղն ունի։

—Մա՛հը, որ ամէն հիւանդութիւն-ները կը բուժէ։

—Ձեր այդ տարիքին մէջ պէտք չէ յուսահատիլ, մահը չի կրնար գալ ձեզի։

—Չեմ գիտեր ինչ խելքով այնպիսի բաներու վրայ կը խօսիմ որ բնաւ չեն շահագրգռեր ձեզ, բայց ողջախական ձեւով մը։

—Չէք գիտեր, տիկի՛ն, ո՛րչափ մեծ համակրութիւն ունիմ ձեզի. Հաւատացէք թէ արժանի եմ ձեր իմ վրայ ցոյց տուած վստահութեան։

—Չեմ համարձակիր մարդու ըսել ինչ որ հիմա ըսի ձեզի։ Մոռցէք բառե-ներս, պարո՛ն Մարքիզ։

—Ընդհակառակն՝ կուզեմ անդադար յիշել, որպէս զի չմոռնամ թէ դուք զիս ձեր բարեկամը կը համարիք։

Անժէլի ճակատն ու այտերը մէկէն կարմրեցան։ Մարքիզն ինպատառ իրեն մեկնեց զայն։

—Բոլորովին պաշտելի է, կ'ըսէր մտքէն։

Անժէլ շփոթած ու վախկոտ երե-

ւոյթ մ'ունէր։ Արդարեւ շատ յուզեալ էր։ Այդ սրտայուզութիւնն, որուն իսկական պատճառը չէր կրնար գուշակել մարքիզը, աւելի եւս կը ծառայէր զայն խաբելու՝ քան Անժէլի վարանոտ և կցկտուր խօսքերը։

Թէեւ բժշկութենէ չեմ հասկընար, բայց, կ'ուզէ՞ք որ ձեզի հետ ի միասին փնտռենք ձեզ բժշկելու համար պէտք եղած դեղը։

—Այս երեկոյթն ալ արդէն փորձ մ'է. պատասխանեց տիկին Տէշարմ։ Ուրիշներ ալ պիտի տամ։ Ես այդ ձեր ըսած դեղը զուարճութեանց հրապոյրին մէջ պիտի փնտռեմ։

—Եւ շատ աղէկ կ'ընէք։ Մարդուս կեանքին ամենէն աւելի մաշեցնող բանը ապրիլ չգիտնալն է։ Բայց ձեր առողջացումը փութացնելու համար աւելի վճռական բան մը կայ։

Անժէլի մէկ հարցական երկար նայուածքը խօսելու քաջալերեց մարքիզը։

—Ես կը կարծեմ թէ կը ճանչնամ կինը, չարունակեց աւելի կամացուկ ձայնով մը։ Ամէն արիութիւն, ինչպէս

նաեւ ամէն անձնուիրութիւն ունի․ ո՜րչափ աւելի գեղեցիկ, ուշիմ, հանճարեղ և փափուկ զգայնոտ օժտուած ըլլայ, այնչափ ըղձանքի պէտքն ալ մեծ կ՚ըլլայ։ Նպատակ մը պէտք է անոր կեանքին, երազ պէտք է անոր մտածութեան, մտատիպար մ՚անոր սրտին։ Եթէ նպատակէն վրիպի, դատարկին մէջ կը տատանի, և քիչ քիչ սիրտը կը ծիւրի, կը ծմրի։ Այն ատեն առանց տերեւի ծառ մը կը դառնայ, և ինչպէս որ ցողի կաթիլն և արեւին ճառագայթը կը պակսին ծաղիկին, և հիւթը տունկին, անոր ալ գեղեցկութեան, սիրոյ և գորովի գանձերը կը մաշին կը հալին՝ առանց իրեն ուրախութիւն պատճառելու և ուրիշին համար ալ օգուտ մ՚ունենալու։

Աննշմարելի ժպիտ մը դարեցաւ Անժէլի շրթունքին վրայ։

Մարքիզը շարունակեց․

—Ո՜հ, կը հասկընամ ո՜րչափ ցաւ, բեկում, յուզում և ներքին պայքար կը պատճառէ կնոջ մը այսպիսի կեանք մը, մինչեւ այն օրն, ուր մահ զգալով

և ապրիլ ուզելով՝ ձեռքը անկեղծ բարեկամի մը կ՚երկնցընէ՝ սա յուսահատ ճիչն արձակելով անոր․ փրկեցէ՜ք զիս։

Սիրել և անձնուէր ըլլալ, այս է ահա կնոջ մը պէտք եղածը․ զայն մութ գիշերի մէջ թողուլ է երբ չխընդրուիր անկէ այն սէրն որուն սրբարանն է անոր սիրտը։ Մայրական սիրոյն ուրախութիւնը ձեզի չշնորհելով՝ Աստուած ձեզի աւելի մեծ, աւելի բացարձակ սիրո՜յ մը պահած է, Ով որ չհասկընայ զայս, մեծ յանցապա՜րտ մ՚է....։ Կին եղած չըլլար այն՝ որ իւր արհամարհուած գեղեցկութեան մէջ չտեսնէ նուաստացում, թշնամա՜նք։

Եւ կ՚ուզէ՞ք որ ըսեմ ձեզի թէ ինչ զգացման կը հնազանդիք այսօր։

Անժէլ երեսը նայեցաւ ուշադրութեամբ։

—Ըսէ՛ք, պարո՛ն մարքիզ, ըսէ՛ք․

—Դուք վրէժխնդրութեան տենչ մ՚ունիք ձեր սրտին մէջ։

Մարքիզը չէր հաւատար այսչափ ճիշդ գուշակելուն։

Անժէլ ցնցուեցաւ, և չէկ փայլակ

մ'անցաւ աչքին մէջէն որ դէմ առ դէմ մարքիզին նայուածքին կը հանդիպէր։

—Ճշմարի՛տ է, ըսաւ խուլ ձայնով մը, վրէժ առնուլ կ'ուզեմ։

Մարքիզը շլացաւ։ Գեռատի կնոջ խօսքն իրեն համար պարզապէս կը նշանակէր. կ'ուզեմ վրէժ առնուլ, և այս բանին համար ձեր վրայ կը դնեմ յոյսս։

—Իմ սիրտս և անձնուիրութիւնս ձեզի ծառայութեան կը նուիրեմ, ըսաւ անոր ականջին ծռելով։

—Զգուշացէք, պարո՛ն մարքիզ, մեզ կը դիտեն։

—Ձեր քով ամբողջ աշխարհը կը մոռնամ։

Երիտասարդ մ'եկաւ կեցաւ առջևնին, և տիկին Տէշարմի ուղղելով.

—Պատիւ ունիմ յիշեցընել ձեզ, տիկի՛ն, թէ հաճեցաք խոստանալ ինծի առաջին վալսը, որ հիմա պիտի սկսի, ըսաւ։

—Ճշմարիտ է, պարո՛ն, պատասխանեց Անժէլ ոտքի վրայ ելնելով։

—Ե՞րբ պատիւ պիտի ունենամ ձեզ վերստին տեսնելու, հարցուց մարքիզը կամացուկ մը։

—Դուռս երբէք չպիտի գոցուի ձեր առջև, պատասխանեց.

—Շնորհակալ եմ, տիկի՛ն, պաշտելի՛ էք։

Եւ ձեռքն երկնցուց։ Անժէլ չտեսնել ձևացուց մարքիզին այս շարժումը. բայց վալսի յորձանքին մէջ նետուելէ առաջ բոցավառ նայուածք մ'անոր ուղղեց, որուն մագնիսական հոսանքը մինչև անոր սիրտը թափանցելով, սարսուռ տուաւ բոլոր մարմնոյն։

Մարքիզն հեռացաւ ապշած և դողահար իր անհաւատալի երջանկութեան ծանր բեռին տակ։ Ո՛չ իր կինը կը մտածէր այլ ևս, ոչ ալ զաւկըները. ինքզինք երասուն տարեկան հասակին մէջ կը կարծէր։

—Օ՜հ, կ'ըսէր ինքնիրեն, այսօր ամենափայլուն յաղթանակ մը ձեռք բերի։ Ստուգիւ երջանկաբեր աստղի մը տակ ծնած եմ...։ Առաջին հրա-

պուրող օձը կը սուլէ տիկին Տէշարմի ականջին. արգիլեալ պտուղը կուզէ ձեռք անցունել. պիտի անցունէ, և տիկին Եւայի պէս պիտի ծամէ խնձորն իր գեղեցիկ ակռաներով...,

Հայլիի մ'առջեւէն անցնելով՝ քիչ մնաց որ իր պատկերը ողջունելով պիտի ըսէր.

—Մարքի՛զ, խնդակցութիւնս կը նուիրեմ քեզ։

Բայց բռնեց ինքզինքը, մտածելով որ տեսնողները զինքը խենթի տեղ կը դնէին։

—Արդարեւ չեն սխալիր, ըսաւ ինքնիրեն։ Այո՛, խենթ եմ... սիրո՛յ խենթ։

10

ԿԱՐԿԱՍԻ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բիսմթաշի մեկնելէն ետեւ, որուն Սորպիէի յանդուգն արշաւանքին դերակատարներէն մին ըլլալը չէր ճանչած, որովհետեւ այն չարաճճին խնամով զգուշացեր էր իր դէմքը ցուցընելէ, Կարկաս աւելի բուռն զօրու-

թեամբ չարունակեց վրայի կապերը խզելու և իր անդամներն ազատելու ճիգը։

Տանը մէջ այլ եւս ձայն չլսելով, հասկըցաւ որ երեք մարդիկը հեռացած էին։ Ի սկզբան կարծեր էր թէ ոստիկանութեան մարդիկ էին, որ իրեն հոն ըլլալն իմանալով՝ բռնել տանելու եկած էին։ Ետքը տեսնելով որ փոխանակ տանելու, բաւական համարեր էին դիմադրելու անկարող վիճակի մէջ միայն դնել զինքը, կարծեր էր թէ պարզապէս գողեր էին, հարուստ կողպուտ մը ձեռք անցունելու յուսով եկած։ Այս կարծիքին վրայ զինքը հաստատող գլխաւոր պարագան սա էր որ բանալիներն առնելու համար իր գրպանները խուզարկած ժամանակ չէին մոռցած նաեւ իր քսակն, որուն մէջ հարիւր ֆրանքի չափ ստակ կար, զոր նոյն իրիկունը Պլէռօ տուած էր։

Ժամու մը չափ աշխատելով, Կարկաս քիչ մը թուլցուց կապերը, և անկողինէն վար սահելով՝ ինքզինքը քշեց տարաւ դանակին ինկած տեղը, և ձեռ-

քին մէկը քիչ մ'ազատ ըլլալով՝ առաւ դանակը և սկսաւ կտրտել կապերը։ Քառորդի մը չափ աշխատելէ ետեւ ինքզինք ազատեց կապերէն և ցանցին մէջէն դուրս ելաւ։

Առանց հաշուելու բազմաթիւ վէրքերն ու ճմլուածները զոր ինքնիրեն տըւած էր՝ կապերը խզելու աշխատելով, կոտրտած խուրդուխաչ եղած էր. թեւերն անզօր վար կ'իյնային երկու քովէն, սրունքները կը դողդղային։

—Թէ որ յիսուն փարսախ ճանբայ քալած ըլլայի վազելով, այսչափ չէի տաժաներ, ըսաւ. անդամները գրեկէս մեռել դարձուցին. ծեր ձիու մը պէս կարկամած, շարժելու կարողութիւնս չէ մնացած։ Իմ պատուական Պլէռօ բարեկամիս ինծի կատարել տըւած սիրուն արհեստին հազար տեսակ հաճոյքներէն մէկն է այս։

Քիչ քիչ արիւնն ազատ շրջան ընելով անդամներուն մէջ, թմրութիւնը դադրեցաւ, և կրցաւ քալել։

Առաջին փոյթն եղաւ պահարանի մը դարակը բանալ, որուն մէջ պահած

էր իւր պահեստի դրամը. և ուրախութեամբ տեսաւ որ ոսկիով լեցուն կաշիէ գօտին, իւր ապագայ հարստութեան նախաշաւիղը, ինչպէս որ կը կոչէր, կեցած էր հոն։

Մտածեց, որ զինքը կապող կաշկանդողներն եթէ գողեր ըլլային, իւր պահարանին դարակներն առանց այցելութեան չէին թողուր արհեստին ամէն կանոններուն հակառակ. ուրեմն ուրիշ շարժառիթ մը պէտք էր կենար գործին մէջ։

—Բայց ի՞նչ բանի համար եկան, կը մրմռար ակռաներուն մէջէն։

Փակեց դարակը, և լամպարն առնելով՝ ճաշարանը մտաւ։ Ամէն բան նոյն անկարգ վիճակին մէջ էր, ինչպէս որ թողած էին Պլէռօի հետ ճաշելէ ետեւ։ Այցելուները բանի մը ձեռք դպցուցած չէին, մինչեւ իսկ անձեռոցներուն, զորս կրնային գրպաննին խոթել։ Լաւ գողերը բան մը չեն արհամարհեր։

—Ինչ որ ալ ըլլային այդ մարդիկը, միմիայն քսակս գրպանէս առնելու հա-

մար եկած չէին կրնար ըլլալ, այն ալ բանալիներս առած ժամանակնին գրեթէ դիպուածով գտան։ Ըսել է թէ գիս կողոպտելու համար եկած չէին, ուրիշ բան կը փնտռէին։ Բայց ի՞նչ...։

—Ա՜հ, գոչեց մէկէն աչերը խոշոր բանալով, ի՛նչ ապուշ եմ. խե՛նթը... խե՛նթը...։

Վազեց նրբանցքին մէջ, վար իջաւ քարէ սանդուղէն և մտաւ նկուղն, որ գերեզման պիտի ըլլար Լէօնթին Լանտէի։ Տարակոյս չմնաց. երեք մարդիկը վերցուցեր տարեր էին զայն։

Կարկաս ձգեց թևերն և մինչև նկուղին կամարը վերցուց բռունցքը, կատաղաբար տատանելով։ Բայց շուտ հասկցաւ իր զայրոյթին պարապ ըլլալը։ Այն ժամանակ դէմքը մոխիր դարձաւ և գլուխը կուրծքին վրայ ինկաւ, մտածելով այն ծանր հետևանքը որ իրեն համար կրնար ունենալ իր բանտարկեալին անհետացումը. իր ապագայ յոյսերուն դիւրաբեկ շէնքը կը փլչէր...։

Բայց Կարկասի պէս զօրեղ և խի-

զախ մարդ մը դիւրաւ չընկճիր։ Վայրկեան մ՚ետքը՝ մէկէն վեր առաւ գլուխը։

—Վերջապէս ի՞նչ կայ ինծի համար, ըսաւ. բանտապանի արհեստն իմ գործս չէր, այսուհետև չպիտի ընեմ...։ Իսկ Պլէռօի հետ... օ՛, տեսնենք...։

Տխուր նշոյլ մը փայլեցաւ աչքին մէջ, և տարօրինակ ժպիտով մը կծկեցան շուրթերը։

Դուրս ելաւ նկուղէն լամպարը ձեռքը, և գնաց դէպ ի պարտէզին դուռը, զոր բաց թողած էր Բիսթաշ, և հոն գտաւ իր բանալիները։ Ականջն հովին տուաւ՝ ակնարկ մը նետելով դաշտին վրայ. բայց գիշերը մթին էր և լռին. բան մը չտեսաւ, բան մը չլսեց։

—Օ՛, հեռացած են, ըսաւ ինքնիրեն։

Դուռը գոցեց, ծխափողը վերցուց գետնէն ուր ինկած էր նստարանին առջևը, և ներս վերադարձաւ։

Վայրկեան մ՚ետքը, սեղանին առջև նստած կը ծխէր հանդարտաբար,

կամ մանաւանդ փիլիսոփայաբար, իբրեւ մարդ մը որ կենայ ձախողուածներէն ու խեղճութիւններէն ընկճիլ չգիտեր։

Սկսաւ մտածել՝ իր ծխափողէն պարուրաձեւ դէպ ի ձեղունն ելնող ծուխին նայելով։

Նախ հարցուց ինքնիրեն թէ պէ՞տք էր իմացընել Պլէռօին։

Բայց որովհետեւ չէր ուզեր իր գլխուն եկած ձախողանքը պատմել, այսինքն թէ ապուշ ձուկի մը պէս ցանցի մէջ բռնուած էր. և կարելի չըլլալով կլնեցընել թէ խենթն իր բանտին դուռը բանալով փախեր էր, որոշեց առայժմ չիմացընել Պլէռօին։

Այս ծածկելու գործին մէջ երկու օգուտ կը գտնէր. Նախ կը չարունակէր ինքը միայն ստանալ երկուքի համար կապուած գումարը. երկրորդ կրնար տակաւին ժամանակ մը հոն մնալ և երկարօրէն խորհելով՝ նոր կեանքի մը համար պէտք եղած ծրագիրը պատրաստել։

Արդէն խորհած ծրագիրներուն մէջ

մէկ հատը շատ կը գգուէր։ Իր Պլէռօ բարեկամին հարուստ ըլլալը գիտէր։ Առանց հաստատապէս նախանձելու անոր վրայ, ինքզինք զոհ մը կը համարէր անիրաւ բաղդին, և այնպէս կը գտնէր թէ չափազանց նպաստած էր Պլէռօի, որ իրմէ պակաս սրիկայ մը չէր։ Բաղդին այս անարդարութեանը պատճառաւ կ'ուզէր որ իր յաջող մեղսակիցը դարմանէր այն մեծ սխալը զոր բաղդը գործեր էր իրեն դէմ։

Մեծ դժուարութիւնը միջոց մը գտնել էր Պլէռօն անձնատուր ընելու և իր ձեռքն անոր սնտուկին մէջ դընելու։

Դժուարին ձեռնարկ մ'էր այս. բայց Կարկաս յամառ էր իր կամքին մէջ, և արդէն քանի՛ քանի՛ անգամ փորձով հաստատած էր թէ «կամենալը կարենալ է»։

—Կ'ուզեմ երգել տալ զինքը. պէտք է որ երգէ, ըսաւ ծուխի սիւն մ'արձակելով դէպի ձեղունը։ Իմ աղեղս մէկէն աւելի լար ունի. Ինձմէ

պակաս անխնելք մը զայն գործածելու համար այնչափ երկար չեր սպասեր... Ես խղճմտութիւն ունեցայ, բարեկամութեան հաւատացի, ի՜նչ էշութիւն. և քանի մը տարի թիապարտութիւն հնձեցի, մինչ ուրիշները...: Ամէն ուզեն հիմա լեզուս կտրել, պէտք է որ լռութիւնս վճարե՛ն: Ազնուական մարքիզ մ'ալ կայ տեղ մը, որ բան մը պէտք է ընէ ինծի համար: Ա՜հ, գոչեց խնդալով, կ'ուզէի տեսնել իր դէմքին երեւոյթը՝ երբ յանկարծ առջեւն ելնելով, վսեմաշուք տէ՛ր, ըսէի, ես այն սուտ գիւղապետն եմ, որ յանուն օրինաց ձեզ միացուց այն գեղեցիկ աղջկան՝ Լէոնթին Լանտէի հետ:

Ի՞նչ պատասխան պիտի տայ ինծի: Խո՜ղճ ապուշ ըսելով պիտի խնդայ քթիս և հրամայէ ծառաներուն որ դուրս վռնտեն զիս...: Ինչ և ըլլան, մարդիկ չեն անխորժիր որ մէկն իրենց անցեալին մէջ ըրած տգեղ կամ անվայել գործերը յիշեցնէ: Թէ որ ձայնս ամուր հանեմ, Պ. մարքիզը զիս իբրեւ զրպարտիչ ամբաստանելով՝ ծակը դը-

նել կուտայ...: Միշտ հողէ պտուկին կռիւն է երկաթէ պտուկին դէմ:

Մէկուն ըսելէ առաջ թէ այս բանն ըրիր, պէտք է ապացուցանելու կարող ըլլալ: Ապացոյցները... ա՜հ, չա՛ր սատանայ, ձեռքիս մէջն էին, և հիմա պրծան: Լէոնթին ինքն էր, բայց գողցան. այո՛ գողցա՛ն խենթս:

Եռապատի՜կ աւանակ, գոչեց ըռունցքի ահեղ հարուած մ'իջեցնելով սեղանին վրայ. միշտ բանը բանէն անցնելէ ետքը կը նշմարեմ անխելքութիւնս:

Ո՞վ վերցնել տուաւ հոսկէց խենթը. Պլեռօ՞ թէ մարքիզն ինքը: ինչո՞ւ համար... ի՞նչ նպատակով...: Ինծմէ վա՞խ ունէին...: Սակայն հոս լաւ պահուած էր...: Ո՛չ, ո՛չ, ասոնց ոչ մէկն ալ չի լուծեր տարակոյսս, մեկնութիւն մը չեմ կրնար տալ... չեմ կրնար հասկընալ: Ստոյգն այս է որ խենթը վերցաւ հոսկէ: Այս գիշերուան մարդիկն անշուշտ վարձուած էին. բայց որմէ՞... ահա այս կ'ուզեմ գիտնալ...: Տարակոյս չկայ որ մէկը չահ

ունէր զայն հօսկէ վերցնելու գործին մէջ. ո՞վ... փնտռէ ու փնտռէ։ Առեղծուած, այո՛, միշտ առեղծուած...։

Ցանկարծ դէմքը զարհուրելի երեւոյթ մ՚առաւ։ Ելաւ կանգնեցաւ, սըրահին շուրջը երկու անգամ դարձաւ խոշոր քայլերով. աչերը կրակի պէս կը փայլէին։

—Պլէռօ այս իրիկուն զարմանալի դէմք մ՚ունէր, մրմռաց խուլ ձայնով մը. Սէնի մէջ խեղդելու խօսք մ՚ըրաւ, և այդ գետն ալ հեռու չէ ասկէց...։ Արդեօք անանկ բա՞ն մ՚ըրաւ...։

Սեղանին վրայ վազեց, և դանակ մը յափշտակելով՝ երեք անգամ սեղանին զարկաւ։

Սոսկալի էր տեսքը. աչերն արիւնով լեցուած էին, բերանը կծկուած։ Մարդն աներեւոյթ եղած և ժանտատեսիլ գազան մ՚անցած էր անոր տեղը։

Բայց երկար չտեւեց այս վիճակը։ Քանի մը վայրկեան խորհելէ ետեւ.

—Ո՛չ, ըսաւ տեղը նստելով. Պլէ-

ռօ մատ չունի այս գործին մէջ։ Թէ որ խենթը տանողներն անոր մարդիկն ըլլային և թէ որ զիս մէջտեղէն վերցնել ուզէր, ես կը ճանչեմ մարդս. փոխանակ զիս երկար բարակ կապել կաշկանդելու, մարդոցմէ մին դանակը կուրծքս խոթելով զիս կը լմնցընէր, կամ զիս կը խեղդէին և կամ գլուխս երկու քարի մէջ կը ջախջախէին...։

11

ՔԼԷՌ ԵՒ ԱՆՏՐԷ

Օրիորդ Քլէռ և արուարձանին տըղան՝ Անտրէ՝ Ռօզիէ փողոցը փոքրիկ բնակարանի մը մէջ զետեղուեր էին։

Տեսնենք հիմա թէ ի՛նչ եղան այդ անհուն Փարիզի մէջ, ուր աշխարհի երջանիկներուն ու մեծափարթամ հարուստներուն մօտ մեծամեծ տառապանքներ, աղեկտուր թշուառութիւններ, անարժան տարաբաղդութիւններ կը գտնուին։

Զիրար գտնելնուն վրայ ուրախ, Քլէռ և Անտրէ հազար ծրագիր շինե-

ցին ազատ-ային համար և երջանկու-
թեան ամենազեղեցիկ երազներ երե-
ւակայեցին։

Երջանկութիւն. մարդիկ կը հաւա-
տան անոր՝ երբ քսան տարեկան են.
կենաց ամէն պատրանքներով կ'օրօր-
ուին։ Դիւրաւ կը հաւատան, կը սի-
րեն, ճանբուն վրայ բուսնող մորենի-
ներէն չեն կասկածիր։ Օրերուն ամէնն
ալ գեղեցիկ ու պայծառ են, գիշեր-
ներն ալ աստեղազարդ։ Երիտասար-
դութիւն ունին և անոր հաւատարիմ
ընկերները, յոյս, զուարթութիւն և
խրախոյս։

Բլէռ և Անտրէ երջանկութեան
ժպտիլը տեսան նախ։ Իրաւ է որ, պա-
հանջոտ չըլլալով, շատ բան մը չէր
խնդրածնին. ապրելու միջոց, աշխա-
տութեամբ անկախութիւն։

Երիտասարդութիւնը համակրելի է
միշտ։ Տանը միւս վարձակալներն, երբ
իմացան անոնց եղբայր ու քոյր ըլլալն
և անցեալին պատմութիւնը, ջերմ բա-
րեկամութեան ցոյցեր ըրին։ Եթէ քիչ
մը հետաքրքրութիւն կը խառնուէր

այդ կանխահաս համակրութեան հետ,
վերջինը սակայն զուրկ չէր իրական
շահու տեսակէտէ։

Ծերունի հասութատէր մը, որ քառա-
սուն տարիէ ի վեր այն թաղը կը բնա-
կէր, տեղ մը գտնել խոստացաւ Անտ-
րէի։ Եւ անմիջապէս հետամտելով,
շաբաթ մը չանցած՝ Անտրէ՝ Սէն-Լուի
փողոցին մէջ մեծագի վաճառականի
մը քով կը մտնէր տումարակալի պաշ-
տօնով՝ տարեկան հազար ութ հարիւր
ֆրանք սկզբնական վարձ ստանալու
պայմանաւ։

Միւս կողմէ. տանը խանութներէն
մին վարձող փերեզակուհին, Բլէռն
իր բարեկամուհիներէն մէկուն ներ-
կայացուց, որ կնոջական զգեստներու
մեծ վաճառատան մ'առաջին օրիորդն
էր։

Հետեւեալ օրը, Բլէռ աշխատու-
թեան գործ ունեցաւ այն օրիորդին
միջնորդութեամբ։

Այսպէս գործերնին կարգի մտաւ
իրենց ուզածին պէս. և թէպէտ եր-
ջանկութեան ամէն երազներն իրացած

չէին, բայց տեղի ալ չկար կասկածելու թէ իրենց խաղաղ, կանոնաւոր և բարեկեցիկ կեանքը կրնար խռովիլ։

Եւ սակայն խռովեցաւ։ Սատանան, երկրաւոր դրախտին բնակիչներուն վըրայ տարած ամենադիւրին յաղթութենէն ի վեր՝ հաճոյք կ'զգայ միշտ իւր առաջին զոհին սերունդներն ալ խաբելով՝ յուսահատութեան անդունդը գլորելէ։

Այս անգամ Ռօզիէ փողոցի փոքրիկ դրախտին մէջ տիրող խաղաղութիւնը խռովելու համար կնոջ չդիմեց։ Իւր խաւարային դիտումներուն յաջողութեան համար գուշակեց որ Անտրէ աւելի դիւրախօսելի էր և հետեւապէս աւելի դիւրին որս մը կրնար ըլլալ իրեն։

Անտրէ շատ կը սիրէր Բլէզը, թերեւս եղբօրմէ մ'աւելի խանդով։ Այդ զգացումն անգիտակցաբար վառուած էր սրտին մէջ՝ իբրեւ ամենաբնական բան մը։ Ուստի չէր կրնար ինքզինք զգուշացընել այնպիսի զգացումէ մը որ շատ պարզ և բանաւոր կ'երեւնար իրեն։

Արդ, Անտրէի սրտին մէջ այդ սիրոյ ջերմ զգացումը չափազանց զրգռելով, սատանան սոսկալի կերպով պիտի տանջէր այդ խեղճ տղայքն, որ միակ յանցանք մ'ունէին իւր աչքին, այն էր անմեղութիւն։

Եւ կատարուեցաւ ուղածը։ Մէկ փչելով բռնկցուց Անտրէի սիրտն, և գրեթէ յանկարծ խեղճ տղուն եղբայրական սէրը բուռն տարփանքի փոխուեցաւ։

Ի սկզբան չհասկըցաւ զգացածը։ Բլէզի քով գտնուած միջոցին արիւնն աւելի կը տաքնար և աւելի արագ կը քալէր երակներուն մէջ. սիրտն ալ աւելի յաճախ կը բաղխէր։ Բայց կրնա՞ր ուրիշ կերպ ըլլալ։ Իրիկունները դրասենեակէն ուրախութեամբ տուն կը դիմէր և մեծ հաճոյք կ'զգար իւր սիրելի քոյրը տեսնելով, որ ճաշի սեղանին մօտ աշխատելով իրեն կ'սպասէր։

Քանի մ'օր ետքը տեսաւ որ կը դողար՝ երբ Բլէզ շնորհալի ժպիտով մ'իրեն ծռելով՝ ճակտին վրայ համբոյր մը գնելու կը հրաւիրէր։

Իրիկուն մը համբոյրի հրաւէրը չհասկընալ ձեւացուց։ Ինչո՞ւ համար, վասն զի չէր համարձակեր համբուրել զայն։ Ամէն անգամ որ աղջիկը կ'արտասանէր այդ սիրուն եղբայր անունը, փոխանակ առաջուան պէս հաճոյք և պանծանք զգալու, կը սարսռէր, և մինչեւ իսկ կը դժկամակէր այդ անունը լսելու։

Այս վիճակն իրեն զարմանք պատճառելով՝ կը մտածէր, ինքզինք կը հարցաքննէր և իր սիրտը կը զըննէր։

Ռընէն կարդացած ըլլալով, Շաթօպրիանի այդ գեղցազնին յիշատակը օգնեց իրեն՝ սրտին վիճակը հասկընալու. սոսկումով տեսաւ ամօթալի չարաչուք կիրքը որ պայթելու պատրաստ էր։

—Ո՜հ. եթէ կարենար իր ձեռքերն ու եղունգները գործածել այդ ամբարիշտ սէրը սրտին մէջէն խլելու համար, պատրաստ էր վայրագ ուրախութեամբ մ'իր ընդերքը կեղեքելու։

Բայց անհունի անըմբռնելի կիրքը կ'այրէր կը տոչորէր զինքը. և ինք իրեն դէմ ապստամբելով սա յուսահատ վճիռը կ'արձակէր իր վրայ.

—Անիծեա՜լ եմ, անիծեա՜լ։

Լացաւ խեղճ տղան՝ դառն արտասուք թափելով, վասն զի մեծ էր սրտին ցաւը։

Թուեցաւ իրեն թէ չպիտի համարձակէր Բլէզի երեսը նայելու, ոչ ալ հետը խօսելու. թէ այդ աղջկան անուշ և անարատ նայուածքին տակ պիտի մեռնէր ամօթէն։ Այսպէս կը հաւատար, վասն զի ինք իրմէն կ'ամչնար։

Այն իրիկունը՝ դրասենեակէն ելնելով՝ Ռօզիէ փողոցն երթալու տեղ, դէմն ելած փողոցը մտաւ, և շարունակեց երթալ փողոցէ փողոց, խենթի պէս, գլուխը կախած և աչքերն անթարթ, առանց բան մը տեսնելու, բան մը լսելու։

Շատ ուշ մտաւ տուն. մոռցեր էր ճաշել. նօթի չէր։

Բլէզ՝ ըստ սովորութեան՝ սպասեր էր սրտատանջ. խնամով պատրաստած համեստ ճաշը երկար մնալով պաղեր

էր սեղանին վրայ, և ինքը ձեռք չէր դպցուցած։ Անտրէի ուշանալը փախուցեր էր իր ախորժակը։

—Մե՛ծ մտահոգութեան մէջ էի, ըսաւ. ի՞նչ պատահեցաւ քեզի։

—Մեծաւորս զիս վար դրաւ, պատասխանեց։

Աղջիկն հասկցաւ որ սուտ կ'ըսէր։

Ուզեց ճիտն լինալ։

Անտրէ մեղմով մ'ետ մղեց։

Բլէռ հառաչ մ'արձակելով՝ տեղը վերադարձաւ և գործը նորէն ձեռքն առաւ։

—Դուն միշտ այդպէս մինչև գիշեր կ'աշխատիս, ըսաւ Անտրէ այնպիսի ձայնով մը, որ կը դողար առանց իր ուզելուն, շատ կը յոգնիս. պէտք է հանգիստ ընես։

—Քեզի կ'սպասէի, ըսաւ Բլէռ։

—Աչքդ կը տկարացընես, կասկարմիր եղեր են, յարեց Անտրէ։

Ճշմարիտ էր. կարմրած էին, բայց արտասուքէ։

Հետևեալ իրիկունը Անտրէ ժամանակին տուն եկաւ։

Բլէռ չկրցաւ ուրախութիւնը ծածկել։

—Է՛, այսօր ալ չի՞ պիտի համբուրես զիս, ըսաւ անոր մօտենալով ժպտադէմ։

Անտրէ՝ թևերուն մէջ առնելով՝ սեղմեց զայն իր սրտին վրայ։

—Ո՜րչափ ուրախ կ'ընես զիս, ըսաւ Բլէռ։

Նախորդ իրիկունը չհամբուրելէն վախցեր էր որ զինքը չէր սիրեր։

Յաջորդ տասն-հինգ օրուան մէջ Բլէռ ծանր մտատանջութեան մէջ ինկաւ Անտրէի տարօրինակ վարմունքին պատճառն հասկնալու համար։

Այս կամ այն պատրուակով, երբեմն ալ բնաւ պատճառ մը չյայտնելով, իրիկունները դուրս կ'անցունէր յաճախ։ Ի՞նչ կ'ընէր, ո՞ւր կ'երթար, ինչո՞ւ համար այսպէս կ'ընէր։ Աղջիկն այս հարցումները կ'ընէր ինքնիրեն։ Կը զարմանար և մանաւանդ կը տրտմէր։ Ի զուր կը չարչարէր իր միտքը, չէր կրնար մեկնութիւն մը տալ։ Միւս կողմէ, զարմանալի հակասութիւններ կը

տեսնէր Անտրէի վարմունքին, ձեւերուն մէջ։

Օր մը խանդակաթ գորովով կը նայէր իրեն, հետեւեալ օրը տխուր և մինչեւ իսկ գաժան դէմք մը ցոյց կուտար, զոր Բլէզ ներդաշնութեան կամ բարկութեան կը վերագրէր։ Ասկէ զատ, նայուածքին մէջ արտառոց, անըմբռնելի բան մը կը նշմարէր, որուն չէր կրնար մեկնութիւն մը տալ։

Երբեմն զինքը իր մօտը կը քաշէր իբրեւ թէ համբուրելու համար, յետոյ մէկէն ետ կը մղէր խիստ կերպով մը։ Երբեմն ալ քանի մը գորովական խօսքեր իրեն ուղղելէ ետեւ՝ յանկարծ կը լռէր, և երեկոյին մնացեալ մասը տխուր համրութեամբ մը կ'անցունէր։

Շատ անգամ ալ հետը խօսած ժամանակ Բլէզ կը տեսնէր որ երեսին գոյնը կը նետէր. անգամ մ'ալ նշմարեր էր որ երկու կաթիլ արտասուք կը թաւալէին աչերուն մէջ։ Կ'ուզէր իմանալ այդ արտայուզութեան պատճառը. բայց չհամարձակեցաւ հարցնել։ Քիչ քիչ մէկմէկու վրայ ունեցած և

ունենալիք վստահութիւննին կը տկարանար։ Բլէզ կը տեսնէր և կ'զգար զայս։

Աւելորդ է ըսել թէ այս ամէնը մեծ վիշտ կը պատճառէին խեղճ աղջըկան և կրկնապէս կը տառապէր, վասն զի կը հասկընար որ Անտրէ ցաւ մ'ունէր, բայց գաղտնիքը չէր կրնար գուշակել։

Կը զարհուրէր մանաւանդ. մտածելով թէ կրնար կորանցընել Անտրէի սէրը, որ իր գոյութեան կէսն էր իրեն համար։ Այս կասկածը մերթ ընդմերթ հաւատքի կը փոխուէր։

Երբ մինակ գտնուէր, խեղճ աղջիկն արտասուք կը թափէր, և Աստուծոյ միայն կը յայտնէր իր վիշտը։

Կիրակի առտու մը, ժամը տասնմէկին միջոցները հագուելով դուրս ելնելու պատրաստուեցաւ։ Իր ամենէն գեղեցիկ շրջազգեստն հագած, սքանչելի սեւ մազերը վայելչապէս հիւսած էր, եղանակին յարմար պչրագեղ փեղոյրն անկողնին վրայ կ'սպասէր պատրաստ։

Առջի իրիկունն Անդրէ ըսեր էր իրեն.

—Վաղը՝ կիրակի՝ մինչեւ ժամը տասն-մէկ պիտի աշխատիմ: Թէեւ տակաւին ամառը չէ եկած, եթէ օդը լաւ ըլլայ, պիտի գամ քեզ առնեմ, ճաշարան մը տանիմ, և հոն նախաճաշնիս ընելէ ետեւ՝ շոգենաւ կը նստինք. Մէօտոնի և Սէն-Քլուի կողմերը կ'երթանք կը պտըտինք. դուն տեսած չես այն տեղերը:

Դուրս ելնել իր սիրելի Անդրէին հետ, անոր քով և հետն ըլլալ, թեւին կըթնած մի և նոյն իրերը դիտել, դաշտէն ու անտառներէն եկած արձակ օդն ի միասին շնչել, ի՛նչ երջանկութիւն իրեն համար:

Տխրութեան ամպը, որ կը նսեմացընէր իր գեղեցիկ աչերն, աներեւոյթ եղաւ: Զինքը քաջալերելու, զուարթացընելու համար՝ այսչափ քի՛չ բան մը բաւական էր:

Գիշերը, պառկելէ առաջ, սենեակին պատուհանը բացեր, աստեղազարդ երկինքը դիտեր, և յուսալից անկողին մտեր էր:

Առաւօտուն կանուխ ելեր էր. Անդրէ մեկնած էր արդէն: Ուրախութեամբ ողջունեց արեւուն առաջին ճառագայթներն, երբ իր սենեակը մտան: Իսկոյն տանը գործերը կարգադրեց, Անդրէի մաքուր և իր ձեռքով արդը-կած ձիւնափայլ շապիկն և պահեստի զգեստները՝ խողանակելէ ետեւ՝ անոր անկողնին վրայ դրաւ. Ասոնք ընելէ ետեւ հագուիլ սկսաւ, և ինչպէս որ ըսինք, ժամը տասն մէկին պատրաստ էր:

Կէս օր եղաւ, Անդրէ երեւան չեկաւ: Աղջիկն սպասեց տակաւին. ժամը մէկ զարկաւ: Հասկըցաւ որ չպիտի գար: Սիրտը նեղաւ, տխրութեամբ նըստաւ սենեակին մէկ խորշը, և աչերէն արտասուք պոռթկալ սկսաւ:

12

ԲԱՐԻ ՔՈՅՐ ՄԸ

Քլէռ այս աստիճան բուռն վիշտ կրած չէր. Ընկճած, կոտրտած էր և խորապէս վհատած:

Ինչո՞ւ այսպէս կը վարուէր իրեն հետ Անտրէ։ Ի՞նչ ըրեր էր անոր։ Կը փնտռէր, կը քննէր, բայց ո՛չ իր գործերուն, ոչ ալ Անտրէի հետ վարուելու կերպին ու ձեւին մէջ ամենափոքր բան մը չէր գտներ որ կարենար արդարացընել անոր վարմունքին տարօրինակութիւնը։ Ինքն իրեն հետ կը մաքառէր շուարած, ինչպէս որ կ՚ընէ անծանօթ վտանգի մը վախն ունեցող անձ մը։

Յայտնի կը տեսնուի, կ՚ըսէր ինքնիրեն թէ Անտրէ վստահութիւն չունէր իրեն վրայ. գաղտնիք մ՚ունէր զոր կը պահէր իրմէ։ Հարիւրերորդ անգամ թերեւս կ՚աշխատէր թափանցել այդ գաղտնիքը. բայց ադոր համար պէտք եղածին չափ կեանքի փորձառութիւն չունէր։

Միւս կողմէ, ա՛յնչափ հեռու էր ճշմարտութենէն, որ ուրիշ փաստ մը չգտնելով, յանկարծ գաղափար ծագեցաւ մաքին մէջ թէ Անտրէ տարփուհի մ՚ունէր։

Իսկոյն արտակարգ սրտայուզութիւն մը տիրեց վրան։

Երեսին վրայ սառնային պաղութիւն մ՚զգաց. թուեցաւ իրեն թէ սիրտը կը դադրէր բաբախելէ, և թէ ներքին մագիլ մը կը կեղեքէր իր մղձկած կուրծքը։ Յետոյ, առանց պատճառը գիտնալու, հեծկլտալ սկսաւ։

—Թէ որ նեղութիւն կը պատճառեմ իրեն, պէտք էր ըսէր ինծի, գոչեց արտասուքը սրբելով. ինչո՞ւ երջանիկ ըլլալու ճարը չի փնտռեր։ Ա՛հ, եթէ կը վախնայ զիս վշտացընելէ, պէտք էր տեսնէր որ ես քանի՛ ժամանակէ ի վեր կուլամ, և ինք ալ դըժբաղդութեան կը մատնէ զինքն՝ առանց իմ երջանկութեանս համար բան մ՚ընելու։ Աւա՜ղ, ո՞ւր մնացին մեր տեսած գեղեցիկ երազները...։ Երբ զինքը գըտայ, ես որ զիս յաւիտենապէս լքուած կը կարծէի, նոր կեանք մը, պայծառաչուք կեանք մ՚երեւցաւ ինծի. այլ եւս բան մը չունէի Աստուծմէ խնդրելիք...։ Ա՛հ, եղբայր իմ, եղբա՜յր իմ, չափազանց երջանիկ էի քու քովդ...։

Սակայն կը սիրէ զիս, այո՛, կը սի-

րէ, տարակոյս չունիմ...։ Իր անուշ ու գորովալից նայուածքէն կը հասկընամ, նմանապէս կ'զգամ երբ ձեռքը ձեռքիս կը գպցնէ, և շրթունքը ճակտիս վրայ կը դնէ...։ Ցօղի կաթիլ մը առտուն և արևի ճառագայթ մ'ալ կէս օրին բաւական են ծաղիկ մ'ապրեցընելու։

Վերջապէս անհասկընալի է իր վարմունքը. ինծի այնպէս թուեցաւ թէ զինքը եղբայր կոչելով անհաճոյ կ'ըլլայի իրեն, ես որ մեծ հաճոյք կ'ըզգամ այդ անունը իրեն տալով։

Ահ, ալ է՛, սիրելի՛ Անտրէ, ո՜րչափ կը փափաքիմ քեզ երջանիկ տեսնելու։ Ո՛չ մէկ զոհողութիւն ծանր չի գար ինծի՝ երջանկութեանդ համար պակսածը քեզի տալու համար։

Օրն իրիկուն բրաւ խեղճ աղջիկն ամենատխուր մտածութիւններով, և երկար լացաւ։ Արտասուքն սփոփանք մ'է մեծ վիշտերու։

Գիշերէն քիչ մ'առաջ Ֆլէա դուրս ելաւ իրիկուան ճաշին համար պէտք եղածը գնելու։ Թէպէտ Անտրէ չէր

կատարած իր խոստումը, Ֆլէա կը յուսար որ այդ պակասութիւնը մասամբ դարմանելու համար կանուխ կուգար այն իրիկունն, և երկար ժամանակ կ'անցունէր իրեն հետ։ Ունայն յոյս. ժամն ութ զարկաւ, Անտրէ չերևցաւ։

Ֆլէա բան մը կերած չէր նոյն օրը, և նօթի էր. որովհետև քիչ մը բան ուտել. յետոյ՝ միտքն զբաղեցընելու համար՝ կարը ձեռքն առաւ։ Ժամու մը աշխատութիւն ունէր ձեռքին գործը լմնցընելու համար, զոր հետևեալ առտուն պիտի յանձնէր։ Ժամը տասնին լմնցած էր։

Քիչ մ'ետքը դուրսի դրան բաղուխը լսելով՝ ցնցուեցաւ։ Անտրէն էր եկողը։

—Վերջապէ՛ս, մրմնջեց։

Եւ լամպարն առաւ իր սենեակէն դուրս ելաւ երիտասարդը դիմաւորելու։

—Բարի իրիկուն, Ֆլէ՛ա, ըսաւ։

Եւ, գլուխը կախած, չհամարձակելով անոր երեսը նայիլ, դէպի իր սենեակին դուռը շտկուեցաւ։

Աղջիկը մէկէն առջեւը կեցաւ։

—Անդրէ՛, ըսաւ գորովալի ձայնով մը, կը փափաքիմ հետդ խօսիլ այս իրիկուն։ Չե՞ս ուզեր այդ հաճոյքն ընել ինծի։

Երիտասարդն անոր նայեցաւ, ապուշի մը պէս, առանց պատասխան տալու։ Բլէզ բռնեց ձեռքէն և տարաւ իր սենեակն, ուր ճրագ վառած էր։ Անդրէ բնաւ չընդդիմացաւ։ Աղջիկը նստեցուց զայն, ինքն ալ քովը նստաւ։ Պարմանին լուռ կեցած էր և առջեւը կը նայէր։

Բլէզ խզեց լռութիւնը։

—Անդրէ՛, ըսաւ, երէկ իրիկուն, անուշ խօսակցութենէ մ'ետեւ, որ օր քան զօր կը նուազի մեր մէջ, խոստում մ'ըրիր ինծի, բայց մոռցար. և սակայն մեծ բերկրութիւն մը, ուրախութեան ճշմարիտ տօն մը պիտի ըլլար ինծի համար, վասն զի ես միայն կարելիք գործերս բերել տանելու համար դուրս կ'ելնեմ։ Չեմ հարցներ քեզի թէ ի՞նչպէս անցուցիր այսօր. քեզ սիրելուս համար չեմ ուզեր՝ քու կամքիդ

հակառակ՝ գաղտնիքդ իմանալ, ոչ ալ յանդիմանութիւն մ'ընել քեզի։

Ես, հաւատալով խոստումիդ, և վերջին աստիճան ուրախ, որ հետդ դուրս պիտի ելնէի, ժամը տասն-մէկին հագուած պատրաստուած էի, ինչպէս որ կը տեսնես...։ Փեղոյրս, որ առաջին անգամ պիտի դնէի, տակաւին կեցած է ահա անկողնիս վրայ։ Սպասեցի քեզի և չեկար. այս բանը՝ այսինքն սպասելը՝ յաճախ և գրեթէ ամէն օր կը պատահի։ Քսան անգամ յուսալով՝ պատուհանը ելած եմ։

Օդը գեղեցիկ էր սեպտեմբերի պէս, զուարթ արեւ մը պտըտելու կը հրաւիրէր. փողոցները բազմութեամբ լեցուն էին. ամէն մարդ ուրախ զուարթ էին, ինծմէ զատ։ Ես՝ քու վրադ, իմ միայնութեանս վրայ, չեմ ուզեր ըսել լըքեալ վիճակիս վրայ, կը մտածէի. սիրտս սեղմուեցաւ, և նստայ լացի։ Ահա այսպէս անցուցի, Անդրէ՛, բոլոր օրը, մտածելով այն նորօրինակ կեանքին վրայ զոր երկուքս ալ կը վարենք ժամանակէ մ'ի վեր։

Երիտասարդը հառաչ մը խեղդեց կոկորդին մէջ։

—Օ՜, ես կը ճանչեմ քու սրտիդ ազնուութիւնը, Անտրէ՛, չարունակեց աղջիկը, չեմ ամբաստաներ քեզ...։ Կը տեսնեմ որ մեծ վիշտ մը կայ սրտիդ մէջ, այդ վիշտն է այո՛, այդ վիշտն է որ այսպէս փոխեց իմ եղբայրս։

Անտրէ մեկէն վեր առաւ գլուխն, և իր բոցավառ աչերն աղջկան երեսին յառեցան։

—Մտիկ ըրէ, յարեց Բլէռ քաղցրութեամբ. դուն դժբաղդ ես, ես ալ՝ քու տառապիլդ տեսնելով՝ նմանապէս դժբաղդ եմ։ Քանի քանի անգամ հարցուցի ես ինծի թէ արդեօք ի՞նչ էր պատճառը։ Այսօր ալ դարձեալ նոյն հարցումն ընելով՝ կ'ըսէի ես ինծի. թերեւս՝ ինծի հետ ապրելով՝ ինքզինք բաւական ազատ չզգանէր։ Անտրէ՛, թէ որ ես արգելք մ'եմ քու և սրտիդ փափաքածին միջեւ, ըսէ ինծի, ի՛նչ է ուզածդ, և եթէ ես արգելք մ'եմ, չեմ կենար քովդ, կ'երթամ։

—Ի՞նչ, գոչեց Անտրէ, երթա՜ս, ո՞հ, Բլէ՛ռ. մի՛ թողուր զիս, կ'աղաչեմ. մի՛ բաժնուիր ինծմէ։

—Քեզնէ հեռանալու բնաւ իղձ չունիմ. այդ քաջութիւնն ունենալու համար՝ պէտք կ'ըլլայ որ դուն «բաժնուինք» ըսես ինծի։ Բայց կը հարցնեմ քեզի, կրնա՞նք այսպէս ապրիլ երկար ժամանակ։ Մեր մտերմութիւնը վերցաւ. կ'զգամ որ վստահութիւնդ ալ կը վերնայ վրայէս։ Ժամանակով՝ առտուն երբեք չէիր մեկնէր առանց զիս բարեւելու. իմ քովս միայն գոհ և ուրախ էիր. գո՛նէ այսպէս կ'ըսէիր ինծի։

Իսկ հիմա, առիթ կը փնտռես զիս չտեսնելու, ինծմէ փախչելու, հետս խօսակցիլ չես ուզեր. և եթէ հարկադրիս խօսիլ, կարծես թէ գոհողութիւն մը կ'ընես։ Նայուածքդ, որ միշտ քաղցր է, երկչոտ երեւոյթ մը կ'առնէ. կարծես թէ իմ տեսքս կը վախցընէ քեզ. ժպիտդ ակամայ է, գրեթէ բռնի է. վերջապէս ամէն բան փոխուած կը տեսնեմ վրադ. մինչեւ իսկ

ձայնդ առջինը չէ. Ի՞նչ կը նշանակեն ասոնք. կը տեսնեմ այս ամէնը և չեմ կրնար մեկնութիւն մը տալ. ուստի, կը հարկադրիմ մտածել թէ չես ախորժիր ինձմէ. կը հասկընա՞ս.

—Ո՛հ, քեզնէ չախորժի՜լ, քեզնէ՜, գոչեց Անտրէ։

—Այո՛, այս գաղափարը կը ներկայանայ միտքիս, առանց իմ ուզելուս, և մեծ ցաւ կը պատճառէ ինծի. վասն զի ես քեզ շատ կը սիրեմ, ես։

—Բայց ես ալ քեզ շատ կը սիրեմ, անուշի՛կ քոյրս, պատասխանեց Անտրէ յուզեալ ձայնով մը։

—Ճշմարի՞տ է։

—Օ՛, չարամի՛տ աղջիկ, գոչեց Անտրէ. իմ սիրոյս վրայ կասկածիլդ միայն սոսկալի ցաւ կը պատճառէ ինծի.

Բլէզ ուրախութեան աւաղ մ'արձակեց։

—Այո՛, կը սիրես զիս, պատասխանեց Բլէզ, գիտեմ, կը հաւատամ, մինչեւ իսկ թէ որ զիս մինակ թողուս այսօրուան պէս, երկբայած չեմ և չեմ երկբայիր բնաւ։

—Բլէ՛զ, ինչ որ ալ պատահի, այդպէս հաւատա՛ միշտ. այո՛, այո՛, կը սիրեմ, կը պաշտե՛մ քեզ։

—Ուրեմն մտիկ ըրէ, ըսաւ աղջիկը փաղաքուշ ձայնով մը, իր շնորհագեղ գլուխն Անտրէի ուսին կրթնցընելով. Թո՛ղ զիս որ մտքիդ մէջ անցածը կարդամ. բաց ինծի սիրտդ, միջոց տուր ինծի քեզ սփոփելու, մխիթարելու. ըսէ ինծի, ի՞նչ է վիշտդ։

—Քեզի ըսե՛մ ինչ որ ես ալ կ'ուզեմ չգիտնալ, գոչեց, ո՛չ, երբե՛ք։

—Անտրէ՛, պատասխանեց Բլէզ տրտմաբար, որո՞ւ պիտի յայտնես վիշտդ, եթէ ոչ քրո՞ջդ.

—Քրո՛ջս, քրո՛ջս, կրկնեց Անտրէ զարմացմամբ։

—Եղբա՛յրս, եթէ պիտի շարունակեմ վշտակցիլ, պէտք չէ՞ որ գիտնամ պատճառը։ Յայտնէ ինծի վիշտդ, որպէս զի ես ալ բաժանորդ ըլլամ. երկուքս մէկէն աւելի ուժ կ'ունենանք դիմանալու։ Կը վախնաս որ ես չունի՞մ քաջութիւն։ Բայց զիս ընկճողը մանաւանդ քու անողոք լռութիւնդ է։ Անտ-

րէ՛, սիրելի՛ Անտրէա, խօսէ, խօսէ՛ ։

— Աստուած չանիծահարէ զիս եթէ ճշմարտութիւնը կասկածել տալու բան մը միայն արտասանեմ, մրմռաց Անտրէ ինքնիրեն ։

— Ա՜հ, եղբայրս, եղբա՛յրս, գոչեց աղջիկը կսկծագին ձայնով մը։

— Այդ անունը մի՛ տար ինծի, ըսաւ Անտրէ տրտում ձայնով մը։ Գիտե՞ս, արժանի՞ եմ այդ անունը կրելու։

Բլէզ ապշութեամբ անոր նայեցաւ ։

— Ես Նեսոսի պատմուճանն ունիմ վրաս, թող տուր որ մինակ կռուիմ դժոխքի կատաղիներուն դէմ, որք կը պարապնդեն զիս։ Այո՛, կը փախչիմ քեզմէ, այո՛, կը վախնամ մօտդ գալու, վասն զի ամօթէս կը կարմրիմ քու առջեւդ. երբ տեսնես որ առջեւս կը նայիմ, հասկցիր թէ չեմ ուզեր որ նայուածքս աղօտէ քու անարատութիւնդ։

— Անտրէ՛, եղբա՛յրս, ի՞նչ կ'ըսես։

— Ճշմարտութիւնը. դուն բան մը չես կրնար ընել զիս մաշող հիւանդու-

թեան դէմ, և ես արժանի չեմ քու գթութեանդ....։

— Բայց ես կը սիրեմ քեզ, կը սիրե՜մ։

— Թո՛ղ զիս, կ'ըսեմ քեզի, ես թըշուա՜ռ մ'եմ։

— Ո՜հ, այդ խօսքերդ կը սարսափեցընե՜ն զիս։ Քեզ լսողը կը կարծէ թէ ծանր ոճիր մը գործեր ես։

Անտրէ վեր ցատկեց նստած տեղէն։ Դէմքը կապարի գոյն առեր էր, աչքերէն կարծես կրակ կը ցայտէր։

— Ո՛չ, ըսաւ խռպոտ ձայնով մը, ինքն իրեն հետ խօսելու կերպով, ես յանցաւոր չեմ. բայց զիս աննշող խըղճող բան մը կայ, որ կը վախնամ թէ ոճրագործութեան մէջ զիս։

— Դուն, ոճրագո՛րծ ըլլաս, գոչեց աղջիկը, կարելի՞ բան է. կը զրպարտե՜ս ինքզինքդ։ Բայց ես, եթէ չուզես իսկ, պիտի ազատեմ քեզ քու ձեռքէդ։

Եւ վրան նետուելով, թեւերուն մէջ առաւ զայն։

Վայրկեան մը փաթթուած կեցան

մէկ մէկու թեւերուն մէջ. Անտրէ մոլեգնաբար սեղմելով քոյրն իր սրտին վրայ, աղջիկն ալ հիացած, սրտատրոփ, բան մը չհասկընալով անոր յուզումէն, բայց անպատում սխրանքով մ'անձնատուր եղած։

— Որչափ աղէկ եմ այսպէս քու թեւերուդ մէջ, քու սրտիդ վրայ...։ Սիրելի Անտրէս, թէ որ մեռնիլ պէտք ըլլար ինծի, այսպէս կ'ուզէի մեռնիլ, ըսաւ։

Այս խօսքերը սարսափելի ազդեցութիւն մ'ըրին։

Անտրէ ջղային սարսուռով մը ցընցուեցաւ։ Աչերը գոցեց։ Ճակտին տակ յորձանք մը կ'զգար, որուն մէջ իրար կը խառնուէին իր բոլոր մտածութիւնները։

Բլէս բան մը չտեսաւ։ Չէր գիտեր թէ վառած կրակի վրայ կը փչէր. տղուն մինչեւ սրտին խորերը կը խռովէր, և թէ գորովանաց խօսք մը գաշոյնի հարուածէ մ'աւելի չարաչար կը խոցէր անոր սիրտը։

— Եղբա՛յրս, ինչո՞ւ չես պագներ զիս, ըսաւ։

Անտրէ աւելի ուժով սեղմեց զայն, և համբոյրներու կարկուտ մը տեղաց անոր ճակտին, այտերուն և աչերուն վրայ։

— Ա՜հ, գոչեց Բլէս դողալով, երբ զիս այսպէս կը համբուրես, աւելի լաւ կ'զգամ զիս սիրելդ։

Բայց Անտրէ զգալով որ ինքզինք կը կորսնցընէր, մէկէն ետ մղեց զայն և ըսաւ խեղդուկ ձայնով մը.

— Դժո՛խքն է, դժո՛խքը։

Յետոյ իր առջեւ յանկարծ ուրուականի մը տնկուածի պէս, սոսկումով ետ ետ գնաց մինչեւ սենեակին ծայրը։

Աղջիկն, ապշելով, անշարժ և անձայն կը կենար։

Անտրէ, նորէն անոր մօտն երթալով.

— Զիս կը սիրե՞ս, ըսաւ խուլ ձայնով մը. սխալ կը գործես. պէտք է գարշիս ինձմէ։

— Գարշի՞մ քեզմէ, եղբա՛յրս. բայց ինչո՞ւ, տէ՛ր Աստուած, ինչո՞ւ, գոչեց հեծելով.

—Ըսէ քեզ արդէն, վասն զի ես թշուառակա՛ն մ'եմ։

—Անտրէ՛, Անտրէ՛, այդպէս խօսելով՝ կը մեռցընես զիս։ Բայց ի՞նչ ունիս, ի՞նչ կ'անցնի ներսդ։

—Ամենասոսկալի բաներ, պատասխանեց, և չարաչար կը տանջուիմ...։ Եթէ կարենայիր մաքիս մէջը կարդալ, սրտիս մէջը տեսնել, պիտի դողայիր սարսափէդ, և եղբայրդ զզուանք պիտի ազդէր քեզի։

Այս խօսքն ըսելով սենեակէն դուրս նետուեցաւ խենթի պէս, վազեց իր սենեակը մտաւ, և անկողնին վրայ նետուելով՝ թաւալիլ սկսաւ այսահարի մը պէս, գլխուն բարձը խածկրտելով կատաղաբար, որպէս զի կուրծքէն դուրս փախչող հեծութիւնները խեղդէր։

Փլէռ կանգնած մնացեր էր, աչերն անթարթ, գրեթէ քար կտրած. «Եղբայրդ զզուանք պիտի ազդէր քեզի» խօսքը տակաւին կը հնչէր ականջին մէջ, և կարծես կը կրկնուէր չարագոյժ արձագանգի մը պէս։

Ցանկարծ լոյս ցայտեցաւ ուղեղին մէջ, և մաքին խաւարը փարատեց։ Կը տեսնէր, կը հասկընար։ Անտրէ մատներ էր ինքզինքը, ձեռք տուեր էր դժնդակ գաղտնիքը, զոր սրտին խորը թաղուած կը կարծէր։

Այս յայտնութենէն ետեւ, Փլէռ բնականաբար սկսաւ իր զգացումը քննել և իր տպաւորութիւնները վերլուծել։

Այն ժամանակ նոր լոյս մը ծագեցաւ մաքին մէջ և երկրորդ յայտնութիւն մ'երեւան ելաւ։

Սարսուռ մը պտըտեցաւ մարմնոյն վրայ. գլուխը խոնարհեցուց և ծունգի վրայ ինկաւ։

—Աստուա՛ծ իմ, ըսաւ սրտակէզ ձայնով մը, որովհետեւ քու օրէնքդ կ'արգիլէ մեզ այսպէս զիրար սիրել, ներէ իրեն, ներէ ինձի, և պաշտպանէ՛ մեզ։

Եւ երեսը ձեռներուն մէջ ծածկելով՝ լացաւ ջերմ արտասուքներով։

Քիչ մ'ետքը ոտքի վրայ ելաւ։ Չէր կրնար ինքզինքը խաբել. վիճակը սոս-

կալի էր, և չէր կրնար մէջոց կամ հնար մը տեսնել իրենց վրայ ծանրացող չարիքին առաջքն առնելու։

— Ուրեմն, կ'ըսէր ինքնիրեն, աշխարհի վրայ էակներ կան, որոց կեանքը տառապանքի՞ մատնուած է ճակատագրապէս։

Իր դուռը գոցելէ առաջ ականջ դրաւ և ձայն մը չլսեց Անտրէի սենեակէն.

— Քնացած է, ըսաւ։ Խո՜ղճ եղբայր։

Արդէն աղօթք ըրած էր Աստուծոյ. նորէն աղօթեց անկողին մտնելէ առաջ։ Քունը կրնար հանդարտութիւն և իր ցաւերուն վայրկենական մոռացում բերել, կանչեց, բայց չեկաւ։ Աչքը բաց ըլլար թէ գոց, առջեւէն տարօրինակ բաներ կ'անցնէին չարունակ, ուրուականներ որք զարհուրելի կերպով կը գալարուէին ու կը ծամըռտըկուէին։

Վերջապէս քուն չունեցաւ այն գիշերը։

Առաւօտ եղածին պէս՝ ելաւ հագուեցաւ։ Կ'ուզէր կանուխ վաճառա-

տունն երթալ և կարած զգեստը յանձնել։

Քիչ ետքը, Անտրէ՝ գրասենեակն երթալէ առաջ՝ կամաց մը դուռը զարկաւ.

— Քլէ՛ռ, արթնցա՞ծ ես, հարցուց։

— Նոր ելայ, պատասխանեց.

— Այս իրիկուն ժամը եօթնին պիտի գամ, գիտցած եղիր.

— Շնորհակալ եմ, Անտրէ՛, պատասխանեց։

Եւ դուռը բանալ ուզեց, բայց բռնեց ինքզինքը։

Անտրէ գնաց. Քլէռ ալ հագուեցաւ, և իր կարած զգեստն անձեռոցի մը մէջ փաթթելէ ետեւ դուրս ելաւ։

Ծանրաւ քալած միջոցին տխրութեամբ կը մտածէր Անտրէի և իրեն տարօրինակ վիճակին վրայ։ Խճուղիին մայթերուն վրայ ամէն հասակէ բազմաթիւ կիներ ուրախաբար կ'երթային։

— Ինծի պէս խեղճ գործաւորուհիներ են, կ'ըսէր Քլէռ ինքնիրեն, բայց դէմքերնուն վրայ գոհունակութիւն կը տեսնեմ...։ Աւաղ, ինծի տարեկից

աղջիկներ, որ ուրախ զուարթ կ'երթան վերստին սկսիլ իրենց աշխատութիւնը զոր թողած էին շաբաթ իրիկուն. Հանգստի, զբօսանքի և ուրախութեան օր մ'ունեցան իրենց մօրը քով, իրենց ընտանիքին մէջ, և գոհ եղած, հանգչած, կը վազեն կ'երթան նոր շաբաթ մը բոլորելու.... Ասոնց քիչ մ'աւելի տարիքներուն մէջ կան դեռատի մայրեր, որք իրենց սիրելի մանկիկներուն վրայ կը մտածեն և անոնց համար աշխատութեան կը դիմեն քաջաբար...: Պէտք է ամէն օր հաց տալ անոնց և նոր հագուստ շինել, վասն զի ծաղկաւէտ Զատկին գեղեցիկ օրերը կը մօտենան: Ա՛հ. այդ կիներուն ամենէն աղքատին վիճակն իմ նախանձս կը շարժէ.

Աստուած յոյս կուտայ անոր. կրնայ մեծցընել իր երազներուն հորիզոնը: Առաջ կը քալէ ճանբու մը վրայ որ ծանօթ է իրեն. վասն զի իր կեանքը նպատակ մ'ունի. գիտէ ուր երթալը.... Աղջիկ, ամուսին կամ մայր, միշտ իրաւունք ունի սիրելու...: Իսկ

տղայ հասակէն սկսեալ, մօրմէն օրինակ առնելով, պարտականութիւնը սովրած է, և կատարելու համար ոչ մէկ զոհողութիւն ծանր չի գար իրեն:

— Ո՛հ, պարտականութի՜ւնը... Ո՞վ պիտի սորվեցընէ ինծի իմ պարտականութիւնս.

Ներսէն ձայն մը պատասխանեց իրեն.

— Աստուա՛ծ.

Նոյն միջոցին Օէն-Լեօ եկեղեցիին դրան առջեւն էր:

Գեղի մը մէջ մեծցած, ուր բնակիչներն հաւատարմաբար պահած են իրենց նահապետական սովորութիւններն և իրենց նախնեաց կրօնական զգացումները, Բլէօ ալ վարժուած էր անոնց և հետեւապէս շատ բարեպաշտ էր.

Փարիզ գալէն ի վեր՝ առաջուան պէս կանոնաւոր կերպով ներկայ չէր գտնուեր կիրակնօրեայ ժամերգութեանց, բայց յաճախ կ'աղօթէր, և եկեղեցիի մ'առջեւէն անցած ժամանակ՝ քիչ կը պատահէր որ ներս չմըտ-

նէր և իր հոգին առ Աստուած չբարձ-րացընէր։

Նոյն միջոցին մանաւանդ ամէն ժամանակէ աւելի պէտք կ'զգար ստեղծողին առջեւ խոնարհելու և անոր օգնութիւնն հայցելու։

Մտաւ եկեղեցին և գնաց ծունր դրաւ մատուռի մը մէջ, ուր քահանայ մը պատարագ կ'ընէր ի ներկայութեան քանի մը պառաւ կիներու, և քանի չափ ալ փոքրիկ աղջիկներու՝ որոց վըրայ երկու մայրապետ կը հսկէին։

Բլէզ խոնարհեցաւ՝ գլուխն երկու ձեռներուն մէջ։

Աստուած իմ, կ'ըսէր մտքէն, դուն բարի և ողորմած ես, գթա՛ երկու խեղճ լքեալներու վրայ, զոր դու ծնուցիր և որոց մանկութիւնը պաշտպանեցիր։ Ցանուն խաչեցեալ Աստուածորդւոյդ, որ մարդկային ազգը փրկելու և քեզի մօտեցնելու համար՝ յանձն առաւ չարչարուիլ, մի՛ մերժեր մեզ, նայուածքդ մի՛ դարձըներ մեզնէ...։ Աստուած իմ, լուսոյդ ճառագայթներէն մէկն իջեցուր մեր վրայ, լուսաւորէ

մեր միտքը, մաքրէ մեր սիրտը և զօրութիւն տուր մեզի մաքառելու չարին փորձութիւններուն դէմ։ Մի՛ հեռացըներ ինձմէ, Աստուա՛ծ իմ, այն բարի հրեշտակն որուն յանձնեցիր իմ հոգիս, հրամայէ անոր որ քեզի արժանի վիճակի մէջ պահէ այս դժբաղդն որ քեզի կ'ապաւինի, ողո՛րմ Աստուած, ամենակարո՛ղ Աստուած. ներշնչէ զիս, յայտնէ ինձ քու կամքդ և կատարուի։

Երբ այսպէս ջերմեռանդութեամբ կ'աղօթէր, ծերունի քահանայ մ'եկեր ծունր դրեր էր մատուռին դրանը մէջ։ Գլուխը բաց էր, երկայն ճերմակ մազեր շրջանակած էին գեղեցիկ դէմքը, որուն վրայ հաւատք և գթութիւն կը ցոլար։ Իր քաղցր նայուածքը կարծես թէ կ'ըսէր.

— Ես Քրիստոսի պաշտօնեայ մ'եմ, եկէք ինձի դուք ամէնքդ որ վիշտ ունիք, եկէք և կը մխիթարուիք։

Այսպէս հասկըցաւ Բլէզ երբ այդ պատկառելի քահանային երեսը տեսաւ։

Վայրկեան մ'ետքը քահանան ոտքի

վրայ ինկելով. աղջիկն ալ ելաւ, իր կարին ծրարն առաւ մօտի աթոռին վրայէն, և ծերունի քահանային ետեւէն երթալով, աւանդատունին առջեւ քովը հասաւ։

—Տէ՛ր հայր, ըսաւ, հաճեցէք վայրկեան մը շնորհել ինձ խօսակցելու։

13

ՔԱՀԱՆԱՆ

Ծերունին աղջկան երեսը նայեցաւ, և անոր թարմ և գեղեցիկ դէմքին տխուր արտայայտութենէն կարծես թէ զգածուեցաւ։

—Ամէն ժամ, ամէն վայրկեան, ցերեկ թէ գիշեր, բարի հովիւը պէտք է խնամ տանի իր ոչխարներուն, պատասխանեց։ Բայց ես չեմ ճանչեր ձեզ, զաւա՛կս, այս թաղէ՞ն էք։

—Ո՛չ, տէր հայր։

—Հոգ չէ, ես պատարագս ժամը տասն-մէկին պիտի ըսեմ. մինչեւ այն ժամանակ երկար միջոց ունիմ ձեզ լսելու։ Ի՞նչ է ըսելիքնիդ, զաւա՛կս.

—Եթէ կ'ըներէք, գաղտնիք մը պիտի յայտնեմ ձեզի և խրատ մը խնդրեմ։

—Սիրելի՛ աղջիկս, քահանան կ'ընդունի ձեր գաղտնիքը, և իբրեւ հայր կամ բարեկամ կը ջանայ տալ ձեզ ինչ խրատ կամ խորհուրդ որ կը խնդրէք Աստուծոյ պաշտօնեայէն։ Եկէք։

Եւ մտան աւանդատունը, բազրոնակի մը վրայ նստան քովէ քով.

—Հիմա կրնաք խօսիլ, զաւա՛կս, ըսէք տեսնեմ։

Քլէօ խորին հառաչ մ'արձակեց նախ, վասն զի կ'զգար որ կատարուելիք զոհողութեան մ'առջեւ կը դիմէր. բայց իր որոշումն ըրած էր. ամէն բան յանձն պիտի առնէր իր սիրելի Անտրէին մաքի անդորրութիւն և սրտի խաղաղութիւն տալու համար։

Հնար եղածին չափ համառօտիւ պատմեց իր առջի տարիներուն պատմութիւնը. յետոյ, երբ ինքզինքն աշխարհի մէջ միայնակ կը կարծէր, յանկարծ տեսեր էր որ եղբայր մ'ունէր։ Յետոյ պատմեց Փարիզ գալը, Ռօզիէ

փողոցի փոքրիկ բնակարանին մէջ գե-
տեղուելնին, իրենց ապագային համար
կազմած գեղեցիկ ծրագիրները, իրենց
բարեբաստիկ կեանքը, յետոյ յանկարծ
Անտրէի կեանքին մէջ նշմարած անա-
կընկալ փոփոխութիւնը, առանց յայտ-
նի պատճառի տխրութիւնները և օր
քան զօր յաճախած բացակայութիւն-
ները, իր վախերն ու մտահոգու-
թիւնները։

Վերջապէս հասաւ այդ օրուան
անցքին և թափած լացերուն։ Աչերը
խոնարհած և գրեթէ մարած ձայնով
մը դողալով, բայց հաւատարմաբար
պատմեց Անտրէի հետ ունեցած խօ-
սակցութիւնը, զոր ինք կրկներ էր,
և որուն մէջ յանկարծ լուսաւորուելով
իր եղբօրը խօսքերէն, և իր տպա-
ւորութիւններն ալ դատելով՝ սա չա-
րաշուք յայտնութեան հասեր էր թէ՝
եղբայրական բարեկամութեան քողին
ներքեւ՝ արգիլեալ սէր մը գրաւեր էր
թէ՛ եղբօրն և թէ՛ իր սիրտը։

Ծերունի քահանան ուշադրութեամբ
մտիկ ըրեր էր, և խորապէս յուզուե-

ցաւ երբ աղջիկը լալով աւարտեց իր
դժնդակ պատմութիւնը։

Կարեկից նայուածք մ'ուղղեց խեղճ
վշտահարին վրայ. յետոյ գլուխը տըխ-
րաբար ցնցելով.

—Ահա մեծ դժբաղդութիւն մը,
ըսաւ։

Քլէռի գլուխը կուրծքին վրայ ին-
կաւ։

—Սիրելի՛ զաւակս, յարեց քահա-
նան, դուք հիմա կը նմանիք խղդուե-
լու վրայ եղող տարաբաղդի մը։ Ձեզ
կլնելու պատրաստուած անդունդէն
ճողոպրելու համար յուսահատ ճիչ մը
կ'արձակէք, և ջղատագնապ ձեռքեր-
նիդ տատանելով փրկութեան ոստ մը
կը փնտռէք։ Ես լսեցի ձեր տագնապի
աղաղակը, խե՛ղճ տղայ. սիրտս ցըն-
ցուեցաւ, և կ'ուզեմ, եթէ կրնամ,
երկնցընել փրկութեան ոստը, զոր ձեր
ձեռքը կը ջանայ բռնել։

Նախ ձեր սիրտը հանգիստ թող
ըլլայ. դուք յանցաւոր կամ մեղա-
պարտ չէք։ Աստուած ձեր եղբայրը
ձեզի դարձունելով՝ չէր արգիլեր ձեզ

զայն սիրելէ. և եթէ՝ առանց ձեր գիտնալուն՝ ձեր սրտին մէջ այնպիսի զգացում մը սպրդեր է, զոր թէ՛ մարդկային և թէ՛ աստուածային օրէնքները կը դատապարտեն, այդ բանը մեր անկատար մարդկութեան տկարութիւններէն մէկը պէտք է համարիք: Այո՛, սիրտ առէք, մանաւանդ պահպանեցէք ձեզ յուսահատութենէ... Աստուած չուզեր, կ'արգիլէ ձեզի: Դուք կը սիրէք աղօթել, աղջի՛կս, աղօթեցէք. աղօթքը կ'անդորրացրնէ ձեր սիրտը:

Մինչև այսօր հաճոյ գտնուած էք Աստուծոյ, մի՛ վախնաք, ձեզ չլքանիր ձեր վշտակրութեան մէջ. Քաջ եղիր. արիութիւն ունեցէք. ամենէն զօրեղ մարդիկն իսկ պէտք ունին արիութեան: Յիսուս իսկ, իր խաչին ծանրութեան տակ քանի մ'անգամ ինկաւ Գողգոթայի ճանբուն վրայ: Ուժ և արիութիւն. ասոնց երկուքն ալ կրնաք գտնել համբերութեան մէջ.

Յիշեցէք Փրկչին խօսքը, որ ձեզի ուղղուած է, զաւա՛կս. «Երանի անոնց

որ կուլան հիմա. վասն զի պիտի մխիթարուին»: Այո՛, ուշ կամ կանուխ պիտի մխիթարուիք:

Կը մնայ ինծի հիմա ձեր խնդրած խրատը կամ խորհուրդը տալ: Այս մասին ալ մեծ քաջութեան պէտք ունիք:

—Կը ջանամ որ ունենամ, ըսաւ Բլէու յուզեալ ձայնով մը:

—Ձեր ըսածին նայելով, ձեր եղբօրը նկատմամբ ձեր ունեցած զգացման վրայ տարակոյս չունիք:

—Աւա՜ղ ո՛չ, տէր հայր:

—Յուսահատական հիւանդութեանց համար ամենէն աղդու, ամենէն բուռն դեղերը կը գործածեն միշտ:

—Ամէն բանի պատրաստ եմ, ըսաւ աղջիկն հեծելով:

—Լաւ, աղջի՛կս, կը տեսնէք որ Աստուած ձեզի հետ է, որովհետև ուժ և կամք կուտայ ձեզի: Արդ, զաւա՛կս, պէտք է որ անմիջապէս զատուիք ձեր եղբօրմէն:

Հառաչ մը փախաւ Բլէուի կուրծքէն:

—Խե՛ղճ տղայ, խե՛ղճ խորտակուած սիրտ, մրմռաց քահանան։ Հոդ է ահա զոհողութիւնը, սիրելի՛ զաւակս, յարեց. հոդ է նաեւ պարտականութիւնը, այն փրկութեան ուղը որուն խօսքը կ'ընէինք քիչ մ'առաջ։ «Կրակին հետ խաղալ չըլլար» կ'ըսէ իմաստուն առած մը։ Հաւատացէք ինծի, զաւա՛կս, վտանգին դէմ խիզախելն ինք զինք կորստեան ենթարկել է...։ Այո՛, որչափ դառն, որչափ սոսկալի երեւնայ ձեզ, այդ բաժանումը հարկ է։

—Եղբայրս կը մեռնի, տէ՛ր հայր, գոչեց։

—Ո՛չ, աղջի՛կս, ոչ, Աստուած չի թողուր զայն։ Եղբայրնիդ պիտի հասկընայ ձեր անձնուիրութեան մեծութիւնը. պիտի քննէ իր խիղճը, և ձեր տալիք օրինակէն օգուտ քաղելով, ինքն ալ պիտի գիտնայ համակերպիլ։ Մնաց որ այդ բաժանումը մշտնջենաւոր չպիտի ըլլայ. այլ որչափ ժամանակ որ պէտք ըլլայ ձեր բժշկութեան։ Տարի մը, թերեւս աւելի առաջ, օր մը պիտի կրնաք վերադառնալ ձեր եղ-

բօրը քով. և այն ատեն Աստուծոյ աչքին առջեւ, առանց կարմրելու, առանց շփոթելու պիտի կրնաք ձեր կուսական ամբիծ ճակատը ներկայացընել անոր անմեղ համբոյրներուն։

—Ձեր խօսքերը, տէ՛ր հայր, բարեկամի մը, հօր մը խօսքեր են...։ Բայց աւա՜ղ, ես մարդ չեմ ճանչեր Փարիզի մէջ. ո՞ւր կրնամ երթալ, չեմ գիտեր։

—Ասոր ճարը կը գտնենք, աղջի՛կս. Փարիզի մէջ սուրբ տուներ կան, անոնց մէկուն մէջ թեւաբաց կ'ընդունուիք իմ յանձնարարութեամբ։

Բլէզ սարսուռ մ'զգաց. սրտայոյզ և գրեթէ երկիւղալից նայուածք մ'ուղղեց քահանային վրայ։

Ծերունին գուշակեց անոր մտածութիւնը։

—Ժողովուրդը կրօնական միաբանութեանց դէմ անհաճոյ կարծիքներ ունի, որք չեն կրնար արդարանալ այսօր, ըսաւ։ Անոնք ապաստանարան են ամէն տեսակ մեծամեծ վիշտերու, պատսպարան են կենաց ամէն տեսակ

թշուառութիւններուն դէմ. զղջման և քաւութեան տուներ ոմանց համար, անձնուիրութեան և զոհողութեան տուներ այլոց համար։ Կին մը, ապարանքի մէջ ծնած ըլլայ կամ խրճիթի, չի կրնար քօղ առնել առանց կոչում ունենալու։

Բայց, շարունակեց ծերունին իր բարեսիրտ ժպիտով, քանի որ դուք խորշում կ'զգաք վանքի մը դռնէն ներս ոտք դնելէ, խօսքը չընենք։ Ուրիշ բան մը կրնամ առաջարկել ձեզի։

Փարիզ գալէ առաջ կար կարող գործաւորուհի էիք, այնպէս չէ՞։

—Այո՛, տէր հայր. բայց մինչև այսօր դադրած չեմ աշխատելէ. ահա վերջին շաբթուան գործս, զոր վաճառատունը կը տանիմ։

—Շատ աղէկ։ Այս առտու գիր մ'ստացայ բարեկամէ մը, որ կը խնդրէ կտաւապան մը գտնել իրեն։ Արդարև կար կարողը կտաւապան ըսել չէ, բայց կարևորն այս է որ խնդրուած աղջիկը կամ կինը կար կարել պէտք է գիտնայ։

—Գեղերու մէջ գործաւորուհիներն ամէն բանի ծանօթութիւն պէտք է ունենան, ես ալ քիչ մը կտաւապան եմ, տէ՛ր հայր։

—Ուրեմն սքանչելապէս կը յարմարիք առաջարկուած պաշտօնին. քսանի չափ գիշերօթիկ ունեցող տան մը կտաւեղէններուն հոգ տանելու գործ մ'է. կ'ընդունի՞ք։

—Այո՛, տէր հայր։

—Սիրելի՛ աղջիկս, ջերմ համակրութիւն կ'զգամ ձեր վրայ. գոհ եմ որ կրնամ օգտակար ըլլալ ձեզի։ Խնդրուածը աշխատասէր, քաղցրաբարոյ, խոհեմ, պարկեշտ անձ մ'է՝ կարգապահութիւն գիտցող և շատ դուրս չելնող. դուք պիտի ըլլաք այն անձը։ Բնակարանէ և ուտեստէ զատ ամսական երսուն ֆրանք պիտի ստանաք. մերթ ընդ մերթ տրուելիք պարգևներուն խօսքը չեմ ըներ։ Գո՞հ էք։

—Ո՛հ, տէ՛ր հայր, ինչո՞ւ գոհ չըլլամ։ Չեմ գիտեր ինչպէս շնորհակալ ըլլամ և երախտագիտութիւնս յայտնեմ ձեզի։

—Այդ քանի մը բառերն երկայն ճառէ մ'աւելի ճարտարախօս են, ըսաւ քահանան։ Տեսնենք հիմա ձեր ընելիք պատրաստութիւնները՝ որպէս զի, եթէ կրնաք, այսօր իսկ ձեր նոր պաշտօնին գլուխն անցնիք։ Նախ ձեր ձեռքի գործը տեղը պիտի տանիք յանձնէք. յետոյ ձեր տունը կ'երթաք, և նախաճաշ ընելէ ետև՝ մեկնելու կը պատրաստուիք առանց մէկուն բան մ'ըսելու։ Գրել գիտէ՞ք։

—Գիտեմ, տէ՛ր հայր։

—Կրնաք ուրեմն քանի մը խօսք գրել ձեր եղբօր. կ'ըսէք իրեն ինչ որ ձեր բարի սիրտը կը թելադրէ ձեզ իմացընելու համար թէ որոշած էք ժամանակի մը համար հեռանալ իրմէ. կը յորդորէք զինքը որ առանց ձեզի դէմ վշտանալու համբերէ, և վտանգ մը չեմ տեսներ եթէ յաճախակի նամակ գրել խոստանաք իրեն։ Ես մտադիր եմ որ վաղը կամ միւս օր երթամ տեսնեմ զինքը և մխիթարութեան խօսքեր ըսեմ։

—Ձէի համարձակեր այդ աղաչանքն

ընել ձեզ, տէ՛ր հայր. երջանիկ կ'ընէք զիս։

—Քահանային պարտքն է այցելութիւն ընել վշտացեալներուն։ Ժամը մէկին կառք մը կը վարձէք։ Տասն ֆրանք կը գտնուի՞ քովերնիդ։

—Անկէց աւելին ունիմ։

—Այս հարցումը կ'ընեմ ձեզ, որպէս զի, եթէ չունիք, ես տամ ձեզի այդ փոքրիկ գումարը՝ ինչպէս որ ըսի, կառք մը կը բռնէք ժամով՝ ձեր նոր բնակարանը ձեզ տանելու համար, որ Փարիզէն դուրս է, բայց ոչ շատ հեռու։ Բայց նախ հոս պիտի գաք զիս տեսնէք, որպէս զի բարեկամիս ուղղեալ նամակ մը տամ ձեզի։

Հիմա, պարո՛ն, գնացէք. և Տիրոջն այլ հովանի ըլլա՛յ ձեզի։

Բլէզ դուրս ելաւ եկեղեցիէն, ծերունի քահանային խօսքերէն զօրացած, որ ապագան նուազ մթին գոյներով նշմարել տուեր էր իրեն։ Կարած զգեստը վաճառատունը տարաւ, ուրիշ գործ չկրնալ առնելուն համար կրցածին չափ չքմեղացուց զինքը և փութապէս Բօզիէ փողոցը վերադարձաւ։

Քահանային ըսածները ճշդիւ կատարելու համար՝ նախաճաշ ըրաւ. յետոյ իր ճերմակեղէնները ժողվեց ծրար մ'ըրաւ, հագուստներն ալ երկրորդ ծրար մը, հառաչներ արձակելով յաճախ։

Խեղճ աղջկան կուրծքը կը մղձկէր, սիրտը լցուած էր.

Կը մնար ամենէն դժնդակ գործն ընել. հրաժեշտի նամակ մը գրել Անտրէի.

14

ՄԵԿՆԱԾ

Երկար վարանեցաւ Ֆլէռ, բայց չուելու վայրկեանը կը մօտենար. վերջապէս թերթ մը թուղթ առաւ, և դողդոջուն մատներով հետեւեալ տողերը գծեց, հազիւ արտասուքը զսպելով.

«Սիրելի եղբայրս.

«Երբ կարդաս այս նամակը, զոր
«քոյրդ կը գրէ քեզի դառնապէս ցա-
«ւելով որ մեծ վիշտ պիտի պատճառէ,

«ես մեկնած պիտի ըլլամ, թերեւս եր-
«կար ժամանակի համար. իմ սիրուն
«փոքրիկ սենեակէս, ուր քու քովդ այն-
«չափ երջանիկ օրեր անցուցի. Զիս մի՛
«ամբաստաներ իբրեւ ապաշնորհ. ա-
«ւա՜ղ, սիրելի՛ եղբայրս, չենք կրնար
«աւելի երկար ապրիլ մի և նոյն յարկի
«տակ. պէտք է բաժնուինք իրարմէ,
«այո՛ պէտք է.... Ե՞րբ պիտի կրնամ
«վերադառնալ. չեմ գիտեր. Աստուած
«միայն գիտէ. Ես անոր վրայ դրած
«եմ յոյսս, անշուշտ պիտի գթայ մեր
«վրայ. օր մը նորէն պիտի միացնէ
«մեզ.

«Պաշտպան մը, որ երբէք անծանօթ
«էր ինծի, և այսօր երկուքիս ալ բա-
«րեկամն է, տեղ մը գտած է ինծի,
«և այս իրիկուն հոն կ'երթամ։ Քիչ օ-
«րէն կը գրեմ քեզի և կ'իմացընեմ ինչ-
«պէս ըլլալս. քեզի յաճախ գրելու և
«իմ վրայ լուր տալու արգելք մը չի
«կայ։ Մեր նոր բարեկամը, որ վաղը
«պիտի գայ քեզ տեսնէ, պէտք եղած
«տեղեկութիւնները պիտի տայ քեզի
«իմ ունենալիք վիճակիս վրայ. պիտի

«խօսի քեզի, Անտրէ՛, շատ բան պիտի «հասկցընէ. մտիկ ըրէ զինքը, և իս-«կոյն կը նուաղի տրտմութիւնդ։

«Ուր երթալս չեմ ըսեր քեզի, վասն «զի ես ալ չեմ գիտեր տակաւին. բայց, «եթէ ժամանակ մը չպիտի գիտնաս, «մեր բարեկամին կամքը յարգելու հա-«մար է։

«Բաջ եղիր, սիրելի՛ եղբայրս, ա-«րիացի՛ր։ Որովհետեւ անողոք բաղդը «մեզ կը հալածէ դեռ, պէտք է որ «մեր համբերութեամբն յաղթենք ա-«նոր...։ Համբերենք և յուսանք։ Մի՛ «վախնար, ես քեզ չեմ մոռնար. կ'ըղ-«ձամ որ միտքս քեզի հետ է միշտ, «չեմ կրնար ապրիլ առանց քեզ յիշե-«լու։ Անով պիտի զօրանայ սիրտս, «երբ նուաղման ժամեր ունենամ։

«Մնաս բարեաւ» բառը պիտի գը-«րէի հոս, բայց զարհուրեցայ...։ Անտ-«րէ՛, Անտրէ՛, աւելի կը սիրեմ ցտե-«սութիւն ըսել քեզի. այո՛, ցտեսու-«թիւն, սիրելի եղբայրս, ցտեսութի՛ւն։

«Փոքր քոյրդ
«ԲԼԵԶ»

Աչքէն թափած արտասուքի կաթիլ մ'ինկաւ նամակին վրայ իր անունին տակը։ Նամակին հառաչով մ'սկսեր էր, արտասուքով մը կ'աւարտէր։

Բլէզ նամակը բաց դրաւ ճաշի սեղանին վրայ, յետոյ դուրս ելաւ՝ երթալու կառք մը բերելու համար։

Պանդոկապետուհին տեսնելով անոր կառքով վերադառնալը, աչերը խոշոր բացաւ։

—Կառքով պտո՞յտ մը պիտի ընէք, օրիո՛րդ Բլէզ, ըսաւ։

—Այո՛, պատասխանեց աղջիկը ժպտիլ ձեւացընելով իր յուզումը ծածկելու համար։

—Իրաւունք ունիք. շատ աղէկ կ'ընէք. բաւական ժամանակ է որ պտըտելու ելած չէք։

Բայց երբ ծրարներուն վար իջնելը տեսաւ, թէեւ պարունակութիւնին չէր գիտեր, զարմանքն ապշութեան փոխուեցաւ։

Հարցընելու չհամարձակեցաւ, բայց գլուխն երերցընելով մնաց։

—Տարօրինակ կ'երեւի ինծի, տե-

ղափոխութեան պէս բան մը։ Արդեօք այս խելօք, պարկեշտ, աշխատասէր աղջիկն ալ ուրիշ շատերու պէս ասդին անդի՞ն պիտի վազվռտէ մետաքսէ շրջազգեստով, կեղծ շինեօնով և փետուրազարդ փեղոյրով։

Կառքը դեռ փողոցին ծայրը չհասած՝ շաղակրատուհին բամբասանքն սկսաւ փերեզակուհիին հետ։

—Ես չեմ յուսար Օր. Քլէռէն, պատասխանեց վերջինը։

—Երբ ես կ'ըսեմ ձեզի թէ ժամանակէ մ'ի վեր անհամաձայնութիւն կայ մէջերնին. երիտասարդը գիշերները շատ ուշ տուն կուգայ, վէճեր, ծանր խօսքեր պակաս չեն։ Վերջապէս աղջիկը չդիմանալով՝ ձգեց փախաւ.... Պիտի տեսնէք որ ըսածիս պէս է։ Սակայն չեմ յուսար որ գործաւորուհիի փեղոյրն անմիջապէս հովին տայ. բայց գնաց, ա՛լ ետ չդառնար. կը հասկընա՞ք, ես հաստատութիւնն ունիմ այս տեսակ բաներու։

—Թէ որ այդպէս է, ըսաւ փերեզակուհին, շատ կը ցաւիմ. վասն զի

Օր. Քլէռ պատուական աղջիկ մ'էր, և մեծ վիշտ պիտի զգամ եթէ օր մը լսեմ անոր գէշնալը։

—Այնպիսի գեղեցիկ ու սիրուն աղջկան մը կորուստն արդարև ցաւալի է. Դժբաղդաբար՝ ծուլութիւնն ու պչրանքը տեսա՞ք, ամէնուն ալ գլխէ ելնելուն պատճառ են։

—Ամէնուն, բաց անոնցմէ որք, օրիորդ Քլէռի նման, ոչ ծոյլ են, ոչ պչրող. Եւ, գոհութիւն Աստուծոյ, այսպիսիներ ալ պակաս չեն Փարիզի մէջ։ Ես կատարեալ վստահութիւն ունիմ Օր. Քլէռի վրայ, և եթէ իրաւ է որ եղբօրը տունէն մեկնիլ ուզեր է, համոզուած եմ որ Փարիզի փողոցներուն մէջ թափառող թշուառներուն խումբերն ստուարացնելու համար չէ. Աղէկ գործ կուգայ ձեռքէն, աշխատասէր է. և այս ձիրքերն ունեցող պարկեշտ աղջիկ մը կրնայ հանգիստ ապրիլ։

Այս աւելի կամ պակաս բարեացակամ խորհրդածութեանց միջոցին Քլէռ Սէն-Լէօ եկեղեցին հասաւ, ուր

ծերունի քահանան իրեն կ'ապաւէր, ինչպէս որ խոստացած էր։

Զինքն իբրեւ կտակապան ընդունել տալու յանձնարարագիրն իրեն տուաւ, և անոր հետ դարձեալ քանի մը բարի խրատներ. յետոյ մինչեւ կառքին քով ուղեկցելով՝ կրկնեց այն խոստումը թէ հետեւեալ օրը պիտի երթար տեսնէր իւր եղբայրը, թէ որ անակնկալ արգելք մը չունենար։

Բլէռ շնորհակալութիւն յայտնեց բարի քահանային, և նամակին վրայի հասցէն կառապանին տալէ ետեւ՝ կառքին մէջ նստաւ, և ճանբայ ելան։

Այն օրը Անտրէ չմոռցաւ առտուան խոստումը թէ ժամը եօթնին տուն պիտի գար։ Օրուան գործերը լմնցընելուն պէս՝ գրասենեակէն ելաւ ուղղակի տուն գնաց. կ'ուզէր ժամ առաջ Բլէռի քով գտնուիլ. վասն զի յիշելով այն անխոհեմ խօսքերը որ առջի իրիկունը բերնէն փախուցեր էր գլուխը դարձած և սիրտը յուզուած միջոցին, կը դողար որ աղջկան վրայ շատ գէշ ազդեցութիւն ըրած էին։ Գիշերուան մէկ

մասն և ցերեկն ամբողջ սիրտը ծանրապէս տանջուեր էր այս մտածութեամբ։ Եթէ, կ'ըսէր ինքնիրեն, այն անիծեալ խօսքերն իւր վախցած տպաւորութիւնն ըրած էին, հարկ էր ամէն ջանք ընել զանոնք մոռցընելու կամ անոնց նշանակութիւնը նոր բացատրութիւններով փոփոխելու, որպէս զի աղջիկը հարկադրի ուրիշ կերպով մեկնիլ։

Այս նպատակին հասնելու համար, շատ մտածելէ ետեւ, գլխուն մէջ վիպակ մը պատրաստեր էր, որուն ամենէն փոքր պակասութիւնը հաւանականութենէ զուրկ ըլլալն էր։

Շուտով վեր ելաւ սանդուղէն՝ առանց լսելու դռնապանուհիին ձայնը որ իւր խցիկին մէջէն կը պոռար.

—Պարո՛ն Անտրէ, քոյրերնիդ հոս չէ։

Մտաւ իրենց բնակարանը։ Լոյս չտեսնելով ո՛չ ճաշարանին, ո՛չ ալ Բլէռին և իրեն սենեակներուն մէջ, սիրտը թօթվուեցաւ տեսակ մը նախազգացումով։ Մոմ մը վառեց և քրոջը սեն-

նակը մտաւ։ Ամէն բան իր տեղն էր․ պահարանը գոց ըլլալով, պարպուած ըլլալը չկրցաւ տեսնել։

—Զարմանալի՛ բան, ըսաւ ինքնիրեն․ կրակ չէ վառած․ ճաշը պատրաստուած չէ, ո՞ւր գնաց արդեօք։

Վար պիտի իջնէր դռնապանուհիին հարցընելու, երբոր ճաշարանին սեղանին վրայ դրած միջոցին Քլէռի նամակն աչքին հանդիպեցաւ։

Տեսակ մ՚ապշութիւն եկաւ վրան, կարմիր ամպ մ՚անցաւ աչքին առջեւէն, և մահուան պաղութիւն մը թափանցեց մինչեւ սիրտը։ Դողդղալով առաւ թուղթը․ առաջին տողերէն սոսկալի կերպով տժգունեցաւ, արիւնը գլուխը ցատկեց, այնպէս եկաւ իրեն թէ պիտի պայթէր․ և սակայն, ինքզինք բռնելով՝ կրցաւ մինչեւ վերջը կարդալ։

Իր խեղդուած կոկորդէն կցկտուր ձայներ դուրս ելան․ ուժգին հառաչ մ՚արձակեց, գինովի մը պէս դանդաչել սկսաւ, յենարան մը փնտռեց, բայց չգտաւ, և չանթահարեալի մը պէս գետինն ինկաւ։

Քառորդի մը չափ անցնելէ ետեւ, ինքնիրեն եկաւ․ ձեռքէն ինկած նամակը վերցուց գետնէն, պատառ պատառ բզկտեց տեսակ մը կատաղութեամբ, յետոյ բնակարանէն դուրս յարձակեցաւ, ցատկելով իջաւ սանդուղէն և դռնապանուհիին խուցը նետուեցաւ։

Կինը՝ տեսնելով զայն այնպէս այլայլած, մազերը խառնիխուռն, աչերը խոլոր, սարսափահար եղաւ․

—Տէ՛ր Աստուած, գոչեց, ի՞նչ եղաւ ձեզի, Պարո՛ն Անտրէ․

—Քլոջս դուրս ելնելը տեսա՞ք, հարցուց խեղդուկ ձայնով մը։

—Անշուշտ, պարո՛ն Անտրէ․ իմ պարտքս չէ՞ այս տունին մէջ անցած դարձածը տեսնել։

—Ժամը քանի՞ն դուրս ելաւ։

—Առաւօտեան ժամը ութէն քիչ մ՚ետքը՝ իր կարած գործը տանելու համար, ետքը վերադարձաւ․․․

—Ա՛, վերադարձա՛ւ, գոչեց Անտրէ ընդմիջելով։

—Այո՛, ժամը տասն-մէկին միջոցները։

—Օ՛, երեք ժամ՝ Ապուքիր փողոցն երթալ գալու համար։ Մինա՞կ էր ետ դարձած ժամանակ։

—Այո՛, միս մինակ, պարո՛ն Անտրէ։

—Ետքը, ի՞նչ ըրաւ։

—Ինծի բան մը չըսաւ, պարո՛ն Անտրէ։ Ժամը մէկին գնաց կառք մը բերաւ։ Ես դրան առջեւը կ'աւլէի նոյն միջոցին։ Քիչ մը զարմացայ տեսնելով Օր. Քլէոն կառքի մը հետ։ Օ՛, օրիո՛րդ, կառքով պտոյտ մը պիտի ընէք, ըսի։—Այո՛, պատասխանեց։ Դէմքը քիչ մը զարմանալի երեւցաւ ինծի. բայց գիտէք, քիչ մը մեծսիրտ է. չհամարձակեցայ հարցումներ ընել իրեն...։ Արդէն ես հետաքրքիր ալ չեմ։ Երկու ծրար իջեցուց, կառքին մէջ դրաւ, յետոյ ինքն ալ նստաւ, եւ անմիջապէս մեկնեցաւ։

—Ո՞ւր երթալը չըսա՞ւ ձեզի։

—Ո՛չ, պարո՛ն Անտրէ։ Զարմանալի՛ բան, ձեզի չիմացո՞ւց...։

Անտրէ մտիկ չըրաւ այլ եւս. իսկոյն դուրս ցատկեց խցիկէն եւ փողոց

դիմեց՝ թողլով դռնապանուհին ապշած, թեւերը տարածած։

Սրտաթափ, խելագարի մը նման գլուխը բաց, մազերը հովին, թեւերը կախ, վազել սկսաւ։ Անծանօթ ուժ մը կարծես առաջ կը մղէր զինքը։ Ո՞ւր կ'երթար։ Ի՞նչ կը յուսար։ Ո՛ւր երթալը չէր գիտեր տակաւին. բայց տարակոյս չկար որ բան մը չէր յուսար, ո՛չ մարդոցմէ, ոչ ալ Աստուծմէ...։ Ինքզինքին տէր չէր, գլխուն մէջ ամէն բան շփոթ էր. ջախջախած, գրեթէ ոչնչացած էր։

Ռիվօլի փողոցէն անցաւ, Թուլրսի փողոցը մտաւ, անկէց անցաւ Նօէն-տ'Իէր փողոցն եւ Սէլէսթինի գետափը հասաւ, Մարի կամուրջին առջեւ։ Սէնի ջուրը տեսաւ որ կազին լոյսը կը ցոլացնէր՝ լուսաւոր գիծերով ծածկուած, որոցմէ կրակի դանակներ կը ցայտէին։

Խռպոտ, վայրագ ձայն մ'արձակեց եւ ետեւէն սուր քրքիջ մը։ Նորէն վազել սկսաւ մինչեւ կամուրջին մէջ տեղը։ Հոն կանգ առաւ։

Անձնասպանութեան գաղափարը բոցի պէս անցեր էր իր հիւանդ խելապատակէն: Մահը չէր զարհուրեցըներ զինքը. ընդհակառակն ոչ ևս կ'ուզէր ապրիլ. մահը, միայն մահը, որ յուսահատներուն վերջին ապաստանն է, կրնար վերջ մը տալ իր դառն վիշտերուն:

Տխուր նայուածք մը նետեց իր շուրջը. քանի մը մարդ տեսաւ կամուրջին վրայ: Չէր ուզեր վկաներ ունենալ: Կամուրջին ծնօտէն վար ծըռելով սպասեց որ մինակ մնար: Զնըշմարեց որ կազի կտուցներէն մէկուն լոյսն իր դէմքը լուսաւորած էր: Վար նայեցաւ՝ անդունդին խորութիւնը չափել ուզելու պէս: Վայրկեանը պատեհ գտնելով, աւելի ծռեցաւ, այնպէս որ հազիւ ոտները գետնին կը դպչէին: Ինքզինքը հաւասարակշիռ բռնած էր կամուրջին ծնօտին վրայ, գլուխն ու մարմինին մէկ մասը գետին վրայ ծռած:

Շարժում մը միայն և ինքզինք ջուրին տակը պիտի գտնէր:

15

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անտրէ վերջին և արագ նայուած մը նետեց աջ ու ձախ: Կամուրջն ամայի երեւցաւ իրեն: Այս էր ուզածը. և վայրկեանն հասած էր:

Իր ներսէն խօսող ձայնի մը պատասխանելու կերպով մրմնջեց.

—Ո՛չ, ոչ, պիտի մեռնիմ:

Եւ շարժում մ'ըրաւ ինքզինք վար նետելու համար:

Բայց նոյն միջոցին ձեռք մ'զգաց որ զգեստին օձիքէն բռնեց և ձայն մը լսեց որ կ'ըսէր.

—Տղա՛յ, ինչո՞ւ կ'ուզէք մեռնիլ:

Բռնող ձեռքը ետ քաշեց զինքը, ոտները գետնին վրայ ինկան, և առջեւը կին մը տեսաւ, որուն դէմքը կէս ծածկուած էր կնդուղով մը:

Աչերը զարմանալի փայլ մ'ունէին. Անտրէ ցնցուեցաւ անոր ազդու նայուածքէն:

Այս տպաւորութիւնն իր շրթունքին մէջ արգիլեց այն ծանր խօսքերն

որ պիտի արձակէր իր գործին անճահաբար խառնուող անծանօթին երեսին։

Իր գրգռութիւնն հանդարտեցաւ, և ուշադրութեամբ կնոջն երեսը նայեցաւ։ Որչափ որ կրցաւ նշմարել, դեռատի չէր։ Հին գորգանի մը մէջ փաթթուած էր, որուն տակ կ'ուզէր ծածկել թեւէն կախուած սակառ մը։ Կերպարանքին քննութիւնը չուզեց աւելի առաջ տանիլ. բաւական համոզուած էր այդ կնոջ արտաքին վիճակը։ Ցօնքը պռստեց՝ իբր թէ զարմանալով որ կարեւորութիւն չունեցող կին արարած մը կը յանդգնէր իրեն և մահուան մէջ տեղը կենալ։

—Ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ, ըսաւ խիստ կերպով մը որ իր դժգոհութիւնը կը յայտնէր։

—Ի՜նչ կ'ուզե՞մ, ձեր ընելիքէն պակաս գէշ բան մը, պատասխանեց կինը։

—Ձեզի ի՞նչ փոյթ, դուք զիս չէք ճանչեր։

—Ճշմարիտ է, զաւա՛կս, բայց ուզեցի թող չտալ քեզ որ գէշ գործ մ'ը-

նէիր։ Կը յիշեմ որ փոքրիկ աղջիկ մը եղած ժամանակս ամբողջ ժամեր կ'անցունէի մեր երկրին գետեզրը, ձեռքս գաւազանով մը, որպէս զի մեղր չինող ճանճեր հանեմ ջուրին մէջէն։ Ցաւ կ'զգայի տեսնելով որ խեղճերը կը տառապէին, կը ջանային թռչիլ և չէին կրնար, վասն զի թեւերնին թրջելով ուժերնին կորսուած էին, և ձուկերն ալ կը վազէին կը յափշտակէին զանոնք։ Միջատ մը սակայն, չնչին բան. այսու ամենայնիւ ուրախ կ'ըլլայի զանոնք ազատելով, և այսպէս պաշտպան եղած էի մեղուներու։ Արդ՝ ժամանակաւ ճանճի մը համար ըրածս այսօր չընէի՞ ձեզի համար։

—Ես զզուած եմ կեանքէ, ապրիլ չեմ ուզեր. ձեր համակրութիւնն ուրիշներու պահեցէք. ես մեռնիլ կ'ուզեմ։

—Ա՜հ, ա՜հ, ա՜հ, ըրաւ կինը մաս մը հեգնութեամբ. մեռնիլ կ'ուզե՞ս։ Բայց դուն չապրեցար դեռ, դժբա՛ղդ տղայ։ Կը տեսնե՞ս. թէ որ ես այս իրիկուն այս կամուրջէն կ'անցնէի և ոչ

ուրիշէ մը, ճիշդ այն վայրկենին որ քու աղետալի դիտաւորութիւնդ կատարելու վրայ էիր, պատճառն այս է որ քեզնէ ու ինծմէ աւելի զօրեղ, բովանդակ մարդոցմէ հզօրագոյն մէկն այնպէս կամեցաւ։ Ես քեզ չեմ ճանչեր․ լաւ․ կրնայի ճանբաս երթալ առանց քեզ տեսնելու, ինչո՞ւ տեսայ․ ինչո՞ւ կազին լոյսը ցոյց տուաւ ինծի քու տժգոյն ու տագնապալից դէմքդ, որով քու դիտաւորութիւնդ գուշակեցի։ Ինչո՞ւ՝ առանց քու իմանալուդ, առանց զիս տեսնելուդ՝ այնչափ քովդ մօտեցայ, որ թռած միջոցիդ կրցի բռնել քեզ․ այս ամէնը բան մը չե՞ն ըսեր քեզի...։ Ինծի, որ կը հաւատամ նախախնամութեան, կ'ըսէ թէ Աստուած ինքը բերաւ զիս հոս, ո՛չ առանց պատճառի։ Վայրկեան մ'առաջ զիրար չէինք ճանչեր, բայց հիմա, առանց քու ուզելուդ, ես բան մ'եմ քու կեանքիդ մէջ, ինչպէս որ դուն ալ բան մը պիտի ըլլաս իմ կեանքիս մէջ։

Ա՛, մեռնիլ կ'ուզես, ինքզինքդ մեռցնե՛լ կ'ուզես, չարունակեց կինը խիստ

ձայնով մը․ կը կարծես ուրեմն որ դուն իրաւունք ունիս մեռեալներուն քովը երթալու առանց Աստուծոյ հրամանին։ Անձնասպանութիւն... գիտե՞ս ինչ է․ ոմանց կողմէ վատութիւն․ ուրիշներու կողմէ ալ անսահման գոռոզութիւն մը, յիմարութիւն․ գիրքի մը մէջ կարդացեր եմ։

Վատ կամ գոռոզ․ երկուքին մէկն ես դուն։

Օ՛, մի՛ նեղանար... ես աւելի խիստ խօսած եմ քեզնէ տարուօքներու հետ։ Եւ այսօր աշխարհի մէջ լաւ դիրք ունեցող մարդիկ կան որ իմ խրատներս չարհամարհեցին։ Բայց հիմա խնդիրը քու վրադ է, ըսաւ ձայնը մեղմացընելով։ Օ՛ն, տեսնենք, դուն շատ դըժբա՞ղդ ես որ ինքզինքդ մեռցընել կ'ուզես։ Քու այդ հասակիդ մէջ, որովհետեւ հազիւ քսան տարու կաս, կեանքը շատ գեղեցիկ է...։ Անուշ երազներով և անոնցմէ ծագած յոյսերով լեցուն է...։ Ամէն տեղ ծաղիկներ միայն կը տեսնէ, ամէն տեղ երգեր կը լսէ։ Աչերն ալ զուարթ են, սի՛րտն ալ...։

Ով տուաւ ձեռքէդ այս ամենը։ Միթէ մինչեւ այսօր չար մարդի՞կ միայն դէմդ ելան. միթէ գէշութի՞ւն տեսար միշտ եւ երբեք ազնուութիւն։ Օ՛ն, ըսէ, զաւա՛կս, ի՞նչ ըրին քեզի։

Անտրէ շարունակեց իր տրտում լռութիւնը։ Գլուխը կախած, աչերը ոտներուն յառած, անշարժ կեցած, կը թողուր որ խօսէր իր տարօրինակ խօսակիցը, եւ գրեթէ երկչոտ կերպով մ'անոր խօսքերուն ազդեցութիւնը կը կրէր ակամայ։

Կինը տեսնելով որ երիտասարդը պատասխան չէր տար, յարեց.

—Արդեօք աշխատելու գո՞րծ չունիս. հա՞ց չունիս, տա՞կ չունիս, բնակելու տե՞ղ չունիս...։ Վերջապէս սոսկալի թշուառութի՞ւնն է որ քեզ անձնասպանութեան կը մղէ։ Թէ որ այդպէս է, թեւս մտիր եւ հետս եկուր. ես քեզի բնակարան ալ կուտամ, հաց ալ կուտամ, գործ ալ կը ճարեմ, վերջապէս պարկեշտութեամբ ապրելու ամէն միջոց կը հայթայթեմ քեզի։ Այս առաջարկածներուս ամէնն ալ

կրնաս ընդունիլ առանց վախնալու, առանց բնաւ ամչնալու. մայր Լանկլօա վարժուած է ազնուութիւն ընելու, շատ անգամ այնպիսի մարդոց որք քեզ չէին արժեր։

Անտրէ գլուխը ցնցեց։

—Գլուխդ կը շարժես, այդ պատասխան չէ։ Հայր մայր ունի՞ս։ Կ'ուզե՞ս որ անոնց քով տանիմ քեզ։

—Ես ո՛չ հայր ունիմ, ո՛չ մայր, մրմնջեց խուլ ձայնով մը. ես ընկեցիկ տղայ մ'եմ...։ Անիծեալ ըլլայ այն օրն, ուր մայրս զիս աշխարհ բերաւ։

Մայր Լանկլօա՝ իր աղջիկը միտքը բերելով՝ երկար հառաչ մ'արձակեց։

—Խե՛ղճ տղայ, ըսաւ յուզեալ ձայնով, ալ հիմա աւելի կը համակրիմ քեզի։ Ըսել է թէ ոչ ծնողք ունիս, ոչ բարեկամ, մինակ ես աշխարհի վրայ։

—Քոյր մը միայն ունիմ։

—Քո՛յր մը ունիս, քո՛յր մը։ Ամուսնացա՞ծ է։

—Ո՛չ։

—Ու կ'ուզե՞ս մեռնիլ, խե՛ղճ տղայ։

Բայց չե՞ս սիրեր այդ քոյրը զոր Աստուած տուեր է քեզի, և որուն պաշտպանը, նեցուկը պէտք է ըլլաս դուն...։ Ա՛, բայց խենթ ես դուն, տղա՛ս, այո՛ խենթ ես, եկու շուտով գտնենք զայն և ներում խնդրէ իրմէ։

Այս խօսքն Անտրէի սրտին վէրքերուն վրայ թափուած թթու մ՚ եղաւ. իր վիճակին իսկութիւնն առաւել ևս սոսկալի երեւցաւ իրեն։

—Թողուցէք զիս, թողուցէք, ըսաւ խուլ ձայնով մը, կեանքը կը զարհուրեցնէ, կը սոսկացընէ զիս, մահն աւելի անուշ է ինծի...

Եւ մէկ ոստումով մը կամուրջէն վար նետուեցաւ։

Այն աստիճան անակնկալ և ա՛յնչափ արագ կերպով կատարուեցաւ, որ մայր Լանկլօա ժամանակ չունեցաւ վրան նետուելով արգիլելու։ Ցանկարծ աներեւոյթ եղաւ առջեւէն, և ջուրին ձայնը լսեց որ մէկէն բացուելով կուլ տուաւ զայն։

Իսկոյն գոչել սկսաւ յուսահատական անհռելի ճիչերով։ Հինգ վեց մարդ

վազեցին քովն եկան և անոնք ալ պոռալ սկսան.

—Հասէ՛ք, օգնութեան հասէ՛ք։

Երկու ձկնորս, որ ցանց նետած էին գետին մէջ, անկէ կանցնէին նոյն միջոցին։ Անոնցմէ մէկը սեւ կոյտի մը վար իյնալը նշմարեր էր։ Լսելով անմիջապէս արձակուած աղաղակը, հասկըցեր էր եղելութիւնը։

Նաւակին վրայ տնկուելով, աւասիկ լիմար մ'ալ որ հեղձամահ կ'ըլլայ, գոչեց. այս չորրորդն է տասնհինգ օրէ ի վեր։ Նայինք կրնա՞նք ազատել զայն։

Կեցի՛ր, ըսաւ ընկերին, և իսկոյն թիկնոցակն ու կօշիկներն հանելով՝ ջուրին մէջ նետուեցաւ։

Երեք անգամ տակն իջաւ, և ամէն անգամ վեր ելնելով գլուխը ջուրէն դուրս հանած միջոցին, յուսահատական «ոչի՛նչ» բառն ուղղեց իր ընկերին։

Վերջապէս չորրորդ անգամուն, նաւակին մէջի մարդն երկու գլուխ տեսաւ ջուրին երեսը։

— Գտա՜յ, գոչեց քաջ ձկնորսը, և լողալով հասաւ նաւակին քով։

Ընկերն իսկոյն բռնեց խեղդուողին թեւէն և քաշեց հանեց նաւակին մէջ։ Ետքն ալ իր ընկերին օգնեց։

Վայրկեան մ'ետքը նաւակը գետեզրին մօտեցաւ։

Ցիսունէն աւելի մարդիկ կ'սպասէին գետափին վրայ։ Երկու ձկնորսները ջերմապէս ծափահարուեցան։

Ամբոխին մէջ կին մը մանաւանդ աչքի կը զարնէր իր տարօրինակ յուզումովը և անկապակից խօսքերով։ Մայր Լանկլօան էր, գրեթէ խենթեցած իր սրտին ցաւէն։

Երբ նաւակը գետափին մօտեցաւ, երկու ոստիկան դժուարաւ կրցին արգիլել զինքը խեղդուողին անշարժ և սառ կտրած մարմինին վրայ իյնալէ։

— Մա՜յրն է, ըսաւ ձայն մը։

— Խե՜ղճ մայր, ըսաւ ուրիշ մ'ալ։

Եւ ամէն մարդ կրկնեց.

— Խե՜ղճ մայր։

— Մեռա՞ծ է, հարցուց ոստիկաններէն մին ձկնորսներուն։

— Յայտնի չէ, բայց մեռածի պէս է, պատասխանեց ջուրը նետուող քաջարի ձկնորսը. եթէ կ'ուզէք հարկ եղած անմիջական խնամքն ի գործ դընել, ժամանակ կորսնցնելու չէ։

Բարեբաղդաբար մօտը ոստիկանութեան պահականոց մը կար վիրաւորներ և անշնչացածներ ընդունելու համար։ Իսկոյն վերցուցին հոն տարին խեղդուած երիտասարդը, և անմիջապէս մերկացընելով պառկեցուցին անկողնի մը վրայ և չփել սկսան՝ սպասելով բժիշկին, որ պահականոցին մարդոցմէն մին կանչելու գնացեր էր։

Մայր Լանկլօա և քանի չափ ալ մարդիկ պահականոցը մտած էին։ Պահակապետն հրամայեց որ դուրսէն մարդ չթողուն պահականոցին մէջ։ Հրամանն անմիջապէս կատարուեցաւ։ Միայն մայր Լանկլօա մնաց հոն, անկիւն մը կծկտած։

Շփումը կը շարունակէր, բայց առանց յաջողութեան երեւոյթի։ Մարմինն անշարժ և պաղած կը մնար, մերթ ընդ մերթ ջուր դուրս տալով

բաց բերնէն։ Շփողները տեսակ մը նայուածք կը փոխանակէին, որ ըսել կ'ուզէր թէ անօգուտ յոգնութիւն մ'էր իրենցը. մեռած լմնցած դիակի մը վրայ կ'աշխատէին։

Բժիշկն եկաւ, խեղդուածին վրայ ծռեցաւ, ականջ դրաւ, աչքին թարթիչները վեր առնելով մէջը նայեցաւ։ Դժնդակ սրտատանջութեան վայրկեան մը։ Մայր Լանկլօա ծունկերուն վրայ քսուելով մինչեւ բժիշկին քովը գնաց։

—Ազատեցէք, ո՜հ, ազատեցէք, գոչեց ձեռներն իրար կցելով։

Բժիշկը լմնցուց քննութիւնը, եւ հրամայեց որ շարունակեն շփումները։

Այս հրամանէն կը հասկցուէր թէ Անտրէ կենաց շունչ մ'ունէր տակաւին։

Մայր Լանկլօա ուրախութեան աւաչ մ'արձակեց։

Դժբաղդ պարմանին ամէն պէտք եղած խնամքն ստացաւ, բայց տակաւին սրտատանջ ժամ մ'անցունել տուաւ մինչեւ որ առաջին շարժում մ'ըրաւ, որմէ ետքը կոպերուն երերալն

և կուրծքին ելեւէջը տեսնուիլ սկսաւ։ Թոքերը կը վերսկսէին իրենց պաշտօնը։

Ո՜հ, փառք քեզ Աստուա՛ծ, գոչեց մայր Լանկլօա։

—Դեռ շատ կանխահաս է ձեր ուրախութիւնը, ըսաւ բժիշկը ծանրութեամբ. ողջ է, բայց տակաւին վըտանգն անցուցած չէ։

Մտածեցին իր բնակարանը տանիլ։

Մայր Լանկլօայի հարցուցին, ան ալ կամուրջին վրայի հանդիպումը պատմեց. ոչ անունը գիտէր, ոչ տեղը։ Գիւղացիները խուզարկեցին, բայց ո՛վ ըլլալը հասկցընող բան մը չգտան։ Միւս կողմէ իր ախուր վիճակին մէջ չէր յուսացուեր որ խօսելու կարողութիւն ունենար։

Բան մը միայն կը մնար ընել. Օթէլ-Տիէօ հիւանդանոցը փոխադրել. և այնպէս ըրին։

16

ԱՅԼԵՒԱՅԼ ՄԸ

Հետեւեալ օրը, ժամը առաւօտեան եօթնէն ութին միջոցները, հայր Թուլվիէր, Մէն-Լէօի աւագերէցը, Ռօզիէ փողոցը գնաց և հարցուց դռնապանուհիին թէ Անտրէ իր բնակարա՞նն էր, և կրնա՞ր տեսնել։

—Աւա՜ղ, տէ՛ր հայր, պատասխանեց կինը անհամբեր շեշտով մը, Պ. Անտրէ հոս չէ և չեմ գիտեր ո՛ւր է այս միջոցիս։ Խե՜ղճ երիտասարդ, երանի թէ խենդութիւն մը չընէր։ Այս գիշեր մինչեւ լոյս աչքս չեմ գոցած, տէ՛ր հայր, սիրտս դողի մէջ է։

—Ո՛ն, բարի տիկին, հանդարտեցէք, ձեր այդչափ յուզուելուն պատճառն ըսէք ինծի։

—Գործը ձեզի լաւ հասկցընելու համար, տէ՛ր հայր, պէտք է ըսեմ ձեզի թէ Անտրէ քոյր մ'ունի։

—Այո՛, գիտեմ։

—Գեղեցիկ ու սիրուն աղջիկ մը, տէ՛ր հայր. քոյր ու եղբայր մէկտեղ

կը բնակէին այս տան մէջ, երկուքն ալ կ'աշխատէին և իրարու վրայ հոգի կուտային։ Դեռահասակ, քաղաքավար, աշխատասէր, գործերնին գիտցող և պարկեշտ. բան մը չէր պակսեր իրենց, հետեւաբար տեսնել պէտք էր թէ ո՛րչափ երջանիկ էին։

Ի՛նչ անցաւ միջերնին։ Մարդ չգիտեր։ Օր. Բլէզ երէկ մեկնեցաւ հոսկէց առանց բան մ'ըսելու, առանց եղբօրը իմացընելու։ Իրիկունը տղան իր գրասենեակէն գալուն իմացաւ գործը.... Ա՜հ, տէ՛ր հայր, ես երբեք տեսած չէի երիտասարդ մ'այնպիսի վիճակի մէջ. մեռելի գոյն առաւ դէմքը. աչերը գլխէն դուրս տնկուեցան և ամբողջ մարմինը կը դողար ջերմէ բռնուածի պէս։ Դեռ աչքիս առջեւն է, ձեր կանգնած տեղը.... Յանկարծ փողոց նետուեցաւ գլուխը բաց, խենթի պէս....։ Պարո՛ն Անտրէ, պարո՛ն Անտրէ, կանչեցի, ետեւէն վազել ուզեցի, բայց արդէն հեռացած էր. վերջապէս գնաց չեմ գիտեր ո՛ւր, և չվերադարձաւ....։ Կը վախնամ, տէ՛ր հայր,

որ աղետալի դժբաղդութիւն մը պատահած ըլլայ...։ Եթէ գիտնայիք ո՛րչափ կը սիրէր քոյրը. ո՜հ, սոսկալի բան, սոսկալի՜...

Քահանան չէր գիտեր ի՛նչ մտածէր։

—Ո՛չ, ոչ, անհնար է, մրմնջեց։ Պէտք չէ այդպիսի գէշ բաներ մտածել, ըսաւ դռնապանուհիին։ Պ. Անտրէ, որուն՝ ինչպէս կը տեսնեմ՝ շատ կը համակրիք, գիշերն իր բարեկամներէն մէկուն տունն անցուցած է։ Ժամանակէ մ'ի վեր, չէ՞ք նշմարած, գիշերներն շատ ուշ տուն կուգար։

—Ճշմարիտ է, տէ՛ր հայր։

—Քոյրը երէկ իրիկուն հոս չգտնելով. գնաց իր ընկերներուն քով. զարմանալու բան մը չի կայ։

—Գլուխը մե՛րկ, բնակարանին դուռը բա՛ց թողած։

—Մտազբաղութեամբ անշուշտ։ Ես հիմա գրասենեակը կ'երթամ և հոն կը գտնեմ. տարակոյս չունիմ։

Ծերունի քահանան քաջալերել ուզեր էր դռնապանուհին, բայց ինքը հեռու էր քաջալերուելէ։

Մետաղավաճառին գրասենեակէն պատասխան տուին իրեն թէ Անտրէ չէր երևցած, թէև իր սովորական ժամանակը շատ անցած էր։

Մինչև այն ժամանակ ծերունի քահանան յուսացեր էր։ Այժմ դառնապէս յուզուեցաւ, և մեծ մտատանջութեամբ իր բնակարանը վերադարձաւ։

—Տէ՛ր Աստուած, կ'ըսէր ինքնիրեն դողալով, այդ երկու խեղճ աղայքը փրկել կարծելով, բարիք մ'ընել ուզելով, սարսափելի դժբաղդութեան մը պատճա՞ռ եղայ արդեօք։

Սակայն պարտքս էր կատարածս, պարկեշտ մարդու մը, քահանայի մը խղճին ազդեցութիւնը, սրտին ներշնչութիւնը։

Կէս օրէն ետքը նորէն գնաց Անտրէի գրասենեակն ու տունը և ետ դարձաւ վշտահար։ Վախցուած դժբաղդութիւնն եւս քան զեւս իրականութիւն կ'առնէր։ Աչքին առջև կ'ուգար Անտրէ սրտաբեկ, յուսահատ, խենթացած, որ խղճին աղաղակներէն հա-

լածուելով անձնասպանութեան կը դի-
մէր։

Եւ Պլէռ, ի՞նչ պիտի ըլլար. եթէ
եղբօրն ինքնասպանութիւնը կատար-
ուած իրողութիւն մ'էր, ի՞նչպէս իմաց
պիտի տրուէր իրեն. ո՞ր մարդկային
ձայն պիտի կրնար սփոփել զայն. կրօն-
քը պիտի կրնա՞ր զօրել անոր կսկիծն
ամոքելու։

Ասոնք մտածելով, ծերունի քահա-
նան չէր կրնար իր սարսափը զսպել։

Ժամը հինգին՝ սպասուհին երեկոյ-
եան լրագիրը բերաւ իրեն։ Բացա-
մտադրութեամբ, առաջին երեսին
վրայ հարեւանցի նայուածք մը նետեց,
և անցաւ մէջի երեսին, յետոյ երրոր-
դին, զոր նոյնպէս կարդալու տրամա-
դրութիւն չունէր. Բայց զանազան լրոց
օրինակին մէջ անձնասպանութիւն
բառն աչքին հանդիպելով՝ ցնցուեցաւ,
կուրծքը մղձկեցաւ, և հետեւեալը կար-
դաց.

«Գրեթէ ամէն օր անձնասպանու-
«թեան նոր դէպք մը ծանուցանելու
«տխուր հարկին մէջ կը գտնուինք։ Կը

«պարտաւորինք հաւատալ թէ մեր
«յայնկոյս Մանշեան դրացիներուն տա-
«րօրինակ հիւանդութիւնը՝ «Սփլին»ը (կե-
«նաց ձանձրոյթը)՝ Ֆրանսայի մէջ ալ
«ճարակած է։ Երէկ իրիկուն, վայե-
«լուչ կերպարանքով պարմանի մ'ինք-
«զինք Սէն գետը նետեց Մարի կա-
«մուրջէն։ Այս յուսահատական կամ
«խելադարական գործը տեսնող քանի
«մը մարդոց աղաղակը լսելով՝ նաւա-
«վար Թոմա, որ ազատարարներու
«չքադրամ ստացած է երկար ժամա-
«նակէ ի վեր, քաջաբար ջուրը նետ-
«ուելով յաջողեցաւ գտնել հանել դըժ-
«բաղդ երիտասարդը, գետափին վրայ
«խռնուած մեծ բազմութեան մ'աչքին
«առջեւ։ Անշունչ դիակ մ'էր, ինչպէս
«որ նոյն ինքն նաւավարն ալ կը վկա-
«յէր, բայց և այնպէս ոստիկանու-
«թեան պահականոցը տարին, և ժամ
«մ'ետքը, շնորհիւ Տոքթ. Ց...ի խնամոց,
«աչքը բացաւ։ Եւ ողորմելի երիտա-
«սարդը ճանչցող չկար, և ինքն ալ դեռ
«խօսելու կարողութիւն չունէր որպէս
«զի իր բնակավայրը ցուցնէր, Օթել-

«Տիեզօ փոխադրուեցաւ. շապիկին ու
«թաշկինակին վրայ Ս. նշանակուած
«էր: Կ'ըսուի թէ այդ ողորմելին ալ
«ահրոյ զոհ մ'է։»

—Նոյն ինքն է, այո՛, ուրիշ չէ. գոչեց ծերունի քահանան. քրտինքի խոշոր կաթիլները սրբելով ճակտէն. փառք քեզ Տէ՛ր, որ չթողուցիր այս ոճիրը, գթացիր այդ խեղճ արարածին վրայ. օրհնեա՛լ ըլլայ անունդ:

Առաւ գլխարկն և դուրս դիմեց. փողոցին մէջ անցած առաջին կառքին մէջ նետուեցաւ՝ «Օթէլ Տիեզօ» գոչելով կառավարին:

Քառորդ մ'ետքը հիւանդանոց հասնելով՝ ներքին բժիշկներէն մէկուն հասկըցուց իր հոն երթալուն պատճառը:

—Այդ պատանին հոս է. այո՛, ըսաւ գլխաւոր բժիշկը, բայց ողբալի վիճակի մէջ. Դեռ խելքը գլուխն եկած չէ. բուռն տենդ մ'եկաւ վրան. և հազիւ տասն կամ տասն-երկու օրէն կրնա՛նք իր վիճակը ճշդել, և հիւանդութեանը դէմ յաջողութեան յու-

սով մաքառիլ. թէ որ իր կազմութեան ուժը կարենայ մինչև հոն հասցընել զինքը:

Հ. Ռափայէլ աւելի բան մը չէր կրնար իմանալ Օթէլ-Տիեզօէն: Շնորհակալութիւն յայտնեց բժիշկին և մեկնեցաւ: Սակայն տարակոյս մը կը մնար մտքին մէջ. լրագրին յօդուածն ստուգիւ Բլէզին եղբօ՞րը վրայ էր:

Կառքը Սէյնսոթինի դետափը քշել տուաւ, և հոն խանութպան մը ցոյց տուաւ իրեն այն պահականոցն ուր փոխադրեր էին երիտասարդը: Ներս մտաւ, և ցոյց տուին իրեն Ռնարէի լաթերն, որք չուանի մը վրայ փռուած էին չորնալու համար: Շապիկն ու թաշկինակը զննեց, մանաւանդ Ս. գրին ձեւը:

Պահականոցէն Ռօզիէ փողոցը գընաց:

—Կրնա՞ք ցոյց տալ ինծի Գ. Ռնարէի սենեակը, հարցուց դռնապանուհին:

—Անշուշտ, տէր հայր, բանալին քովս է:

Քահանային առաջին տեսած բանն եղաւ՝ բնակարանէն ներս մտածին պէս՝ Քլէօի նամակին կտորուանքը, զոր պատռտեր գետինը նետեր էր Անդրէ։ Գուշակեց անցածը, բայց խորհրդածութիւնն իրեն պահեց։

—Սենեակը տեսնենք, ըսաւ։

Անդրէի լաթերուն պահարանին առջեւը գնաց, որուն դարակները կղպուած չէին։ Առաջինին մէջ գտաւ փնտռածը. երիտասարդին չափիկը, որուն վրայի Ա. գիրը բացարձակապէս նման էր պահականոցին մէջ տեսածին։ Տարակոյս ներելի չէր այլեւս։ Անդրէ ինքզինք մեռցնել փորձած էր։

Գոցեց դարակն, և դռնապանուհիին դառնալով.

—Կը պատուիրեմ ձեզ, որ հոս գտնուած բաներուն լաւ հոգ տանիք, ըսաւ, մինչեւ Պ. Անդրէի վերադարձը, որուն բացակայութիւնն հաւանաբար երեք շաբաթ կամ ամիս մը պիտի տեւէ։

—Դուք գիտէք ուրեմն ուր ըլլալը՛

—Անշուշտ։

—Ուրեմն դժբաղդութիւն մը պատահած ըլլալու վախս...

—Բնաւ տեղի չունէր։ Պ. Անդրէ արդարեւ շատ տրտմեցաւ քրոջը մեկնելուն վրայ, որ անակնկալ բան մը չէր իրեն համար, վասն զի քոյրը իմացուցեր էր իրեն թէ գաւառէ մը շահաւոր առաջարկութիւններ եղած էին իրեն իբրեւ առաջին գործաւորուհի աշխատելու համար։ Վերջապէս, Պ. Անդրէ, իր բարեկամներէն մէկուն խորհրդովը որոշեր էր առժամապէս մեկնիլ Փարիզէն։

Հայր Ռուվիէրի յերիւրած անմեղ սուտը միամտաբար կլնեց դռնապանուհին։ Կարելի՞ էր մտածել թէ քահանայ մը կրնար սուտ խօսիլ։

Մեկնելէն առաջ իր հասցէն տըւաւ անոր։

—Թէ որ Պ. Անդրէի հասցէին նամակ գայ, ինծի ղրկեցէք ըսաւ։

Եւ իր բնակարանին ճամբան բռնեց, ահագին ծանրութիւն մ'երթալով խղճին վրայէն։

Յաջորդ տասն-հինգ օրերուն մէջ

քանի մ'անգամ Օթէլ-Տիէօ գնաց Անտրէի վիճակին իմանալու։

Ուրիշ մէկն ալ երկու օրն անգամ մը կը ներկայանար հոն նոյն նպատակով. Մայր Լանկլօա։

Ամէն անգամ կը խնդրէր տեսնել հիւանդը. բայց վիճակը դեռ ծանր ըլլալով՝ չէին ցուցներ։

Վերջապէս հինգշաբթի օր մը, որ հիւանդի տէրերուն կամ ազգականներուն այցելութեան օրն է, հասաւ փափաքին։

Երկու օրէ ի վեր տենդը դադրած էր և խօսիլ ու ժպտիլ սկսած։ Բայց դեռ շատ տկար էր։

Հիւանդապահ մ'առաջնորդեց մայր Լանկլօայի. սրահ մը մտցուց, ուր տասներկուքի չափ անկողին կար։ Անտրէինը 4 թիւն էր։

Նոյն միջոցին մայրապետ մը դեղ մը կը խմցընէր անոր։

Մայր Լանկլօա կամացուկ մը մօտն երթալով՝ կեցաւ անկողնին քով, աչերը լցուած։

17

ՕԹԷԼ-ՏԻԷՕՒ ՄԷՋ

Հիւանդը դեղը խմելէ ետեւ, մայրապետը շտկեց անոր գլխուն բարձերն և կամացուկ մը պառկեցուց զայն։

—Սիրելի հիւանդս տեսնելո՞ւ եկած էք, հարցուց մայրապետն այցելուհիին.

—Այո, անոր համար եկած եմ.

—Շատո՞նց ի վեր կը ճանչէք։

—Ո՛չ, այն իրիկունէն ի վեր, որ իր կեանքին վերջ տալ ուզեց։

—Խեղճ տղան խելքը կորսուած էր. մէկ մ'ալ չընէր։

Այս խօսքերը խիստ մեղմ ձայնով կը խօսուէին, սակայն հիւանդն զգաց որ իր վրայ էին. Գլուխը դարձուց քիչ մը և նայուածքը մայր Լանկլօայի վրայ կանգ առաւ.

Իսկոյն աչերը կենդանութիւն առին, և իր նիհար ձեռքը իր անծանօթ բարեկամուհիին երկնցուց։

—Զիս ճանչցա՞ք ուրեմն, ըսաւ անոր մայր Լանկլօա ուրախ դէմքով մը.

—Այո՛, պատասխանեց մեղմ հովի մը շունչին պէս անկար ձայնով մը. ծանր օրերուս մէջ, մանաւանդ գիշերները, տենդի զառանցներուս մէջ ձեզ կը տեսնէի միշտ առջեւս, ինչպէս կամուրջին վրայ, ձեր բոցավառ սեւ աչերով. կը խօսէիք ինծի, ես ալ մտիկ կ՚ընէի, ետքն ալ կը պատասխանէի:

—Ի՞նչ օգուտ, քանի որ մեռած եմ:

—Ճշմարիտ է, ըսաւ մայրապետը, այդպէս կ՚ըսէր յաճախ:

—Կը տեսնէք որ չեմ մոռցած ձեզ. շատ անգամ եկած եմ ինչպէս ըլլալնիդ իմանալու: Տասն-հինգ օրէ ի վեր թերեւս ժամ մը չեմ քնացած գիշերները. այն ատենէն սիրտս վախի ու տանջանքի մէջ էր.

—Ո՛րչափ բարեսիրտ էք:

—Շատ բնական է համակրիլ ձեզ:

—Ես արժանի չեմ սակայն համակրութեան՝ այն բանն ընելէս ետեւ:

—Ալ մի՛ մտածէք անոր վրայ. Նայեցէք որ շուտով առողջանաք, որպէս զի ձեր բարօրութեան զբաղինք. Անհոգ եղէք, ես ձեզի բարեկամներ

պիտի գտնեմ, հզօր բարեկամներ...: Մանաւանդ մէկը ունիմ որ ձեզի համար ինչ և ուզեմ, չի զլանար:

Անտրէ գլխու շարժում մ՚ըրաւ, յետոյ խօսելու համար ըրած ճիգէն ուժասպառ, գոցեց աչերը:

Նոյն միջոցին հայր Թուվիէր ներս մտաւ սրահին դռնէն:

—Ի՞նչպէս է մեր հիւանդը, հարցուց մայրապետին:

—Աւելի լաւ, տէ՛ր հայր. այս առտու տօքթէօրն այցելով գոհ եղաւ: Հիմա քիչ մ՚երկար խօսակցելով այս տիկինին հետ, յոգնեցաւ: Թէեւ անգամ մը միայն տեսած է եղեր ինքզինք գետը նետած իրիկունը, բայց մէկէն ճանչեց:

—Բոլրը ուզե՞ց:

—Ո՛չ դեռ. զառանցանքին մէջ, ինչպէս որ գիտէք, անդադար կը կանչէր. բայց տենդին դադրելէն ի վեր անունը տուած չէ.

—Թերեւս բարի նշան մ՚է այդ. Սակայն երբ անոր վրայ խօսի, դուք կրնաք ըսել իրեն, ինչպէս արդէն որո-

չած ենք, թէ իր կրած փորձութեններն տեղեկութիւն չունի, թէ իր ներկայ վիճակէն շատ գոհ է, թէ նամակ մը պիտի ստանայ անկէ երբ կարդալու վիճակի մէջ ըլլայ, և թէ պիտի կրնայ իսկ երթալ տեսնել զայն երբ հիւանդանոցէն ելնէ: Մի՛ մոռնաք, բարի՛ քոյր, թէ զինքն այս անկողնին մէջ պահող հիւանդութենէն աւելի մեծն ունի: Մարմնոյն բժշկութենէն յետոյ՝ հոգւոյն հիւանդութիւնն ալ բուժել պէտք պիտի ըլլայ մեզի:

Յանկարծ հիւանդին շրթունքը շարժեցան, և երկու անգամ ետեւէ ետեւ Գլէռ մրմնջեց:

Մայր Լանկլօա գլուխը տնկեց և քահանային թեւէն բռնելով.

—Լսեցի՞ք, ըսաւ անոր:

—Այո՛:

—Գլէ՛ռ, այնպէս չըսա՞ւ:

—Այո՛, քրոջն անունն է:

—Քոյրը Գլէ՛ռ կը կոչուի, ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ:

—Ինչո՞ւ այդպէս յուզուեցաք: Հանդարտ բռնեցէք ձեր սիրտը:

—Ճշմարիտ է, դուք չէք կրնար հասկընալ: Այդ Գլէռ անունը սիրտս վեր ցատկեցուց կուրծքիս մէջ: Ես աղջիկ մ՚ունիմ զոր կը փնտռեմ ամէն տեղ, և անունը Գլէռ է: Բայց այս տղուն անունը, գիտէ՞ք ի՛նչ է, տէր հա՛յր:

—Անտրէ է:

—Անտրէ՞. ո՛հ, Աստուած իմ, կը վախնամ որ հիմա խելքիս պիտի գայ...

—Տիկի՛ն, կ՚աղաչեմ, կամաց խօսեցէք:

—Այո՛, այո՛, կը քնանայ. պէտք չէ արթնցընել: Բան մ՚ալ պիտի հարցնեմ ձեզի, տէ՛ր հայր, մէ՛կ բան մը: Կը ճանչէ՞ք քոյրը:

—Անշուշտ:

—Ասոնք երկու ընկեցիկ տղա՞յք են:

—Ճշդիւ:

—Գլէռ քիչ ժամանակէ ի վեր Փարիզ է, այնպէս չէ՞:

—Այո՛, գաւառի մէջ մեծցած է:

—Նիէվռի գեղերէն մէկուն մէջ, որ Ուրսէյ կը կոչուի:

—Շատ ճիշդ:

Մայր Լանկլօա մազ մնաց որ ուրախութեան աղաղակ մ'արձակէր, բայց կոկորդին մէջ խեղդուեցաւ, և աչքերէն արտասուաց հեղեղ մը ցայտեց։

Եւ բուռն ախրութեամբ Հիւանդին անգոյն դէմքը դիտելով, ձեռներն իրարու կցեց և ըսաւ.

—Այս պատճառաւ էր ուրեմն, որ առանց քեզ ճանչելու՝ ա՛յն աստիճան կը սիրէի քեզ։

Եւ բռնելով քահանային ձեռքէն՝ սրահէն դուրս տարաւ, և ուժով մը շունչ առնելով.

—Հիւանդին անկողնին մօտ կը խեղդուէի, ըսաւ։ Հոս կրնամ հանգիստ լալ...։ Վիշտ կրելու, տառապելու համար ա՛յնչափ ուժ և արիութիւն վաստկած եմ, որ ուրախութեան դիմանալու կարողութիւն չունիմ։ Ե՞րբ պիտի տեսնեմ պաշտելի աղջիկս, կը վախնամ որ մեռնիմ ուրախութենէս։ Հասկըցա՞ք, տէ՛ր հայր, այդ ձեր ճանչած Բլէռը իմ աղջի՛կս է։

—Կը հաւատամ, պատասխանեց հայր Ռուվիէր, բայց ներեցէք ինծի

որ զարմանքս յայտնեմ ձեզ երբ կը լսեմ որ ձեր աղջիկ զաւկին վրայ միայն կը խօսիք։ Անշուշտ չեմ մեղադրեր ձեզ աղջիկնիդ շատ սիրելնուդ համար. բայց Անտրէ ալ պէտք էր բաժին մը ունենար ձեր այդ անսահման ուրախութենէն, վասն զի եթէ մէկն այդչափ կը սիրէք, միւսն ալ պէտք էիք նոյնչափ սիրել։

—Օ՜, զայն ալ կը սիրեմ, այո՛... բայց մի և նոյն բանը չէ. աւելցուց լուսաջայտ նայուածքով մը։

Դէմքը կը խօսէր։

—Բայց Անտրէ ձեր զաւակը չէ՞ ուրեմն, գոչեց քահանան։

—Սրտիս զաւակն է, տէ՛ր հայր, իսկ Բլէռ իմ աղջիկս է, վասն զի ես ծնած եմ։

—Ի՞նչ կ'ըսէք, եղբայր ու քոյր չե՞ն։

—Ո՛չ։

—Բայց իրենք այնպէս կը հաւատան։

—Գիտեմ։

—Ո՞հ, չարաշո՛ւք սխալ, մրմնջեց հայր Ռուվիէր։

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

—Ի՛նչ ըսել կ'ուզե՛մ. Գիտէ՞ք ինչու համար Անտրէ ինքզինք մեռցընել ուզեց։

—Ո՛չ, չեմ գիտեր, մէկ բան մը միայն գիտեմ. այսինքն թէ գտայ Անտրէն, և անոր հետ ալ աղջի՛կս.

—Մտիկ ըրէք ուրեմն. Անտրէ ինքզինք Սէն գետը նետեց, որովհետև Բլէռ՝ իմ խրատիս հետևելով՝ բաժնուեցաւ անոր քովէն։ Այս բանին պատճառ մը պէտք էր, այնպէս չէ՞. աւասիկ։ Բլէռ հասկըցեր էր որ զիրենք միացնողն եղբայրական սէրը չէր, այլ ուրիշ սարսափելի, բուռն, լափող կիրք մը...։ Սիրահարո՛ծ էին իրարու...։

Մայր Լանկլօա աչերը խոշոր բացաւ և երկու թեւերը քովերն ի վար ինկան։

—Ո՛հ, խեղճ տղայք, մրմնջեց։

Յետոյ, գլուխը վեր առնելով.

—Ա՛հ, պէտք էր այդպէս սիրէին զիրար, ըսաւ, և պիտի սիրե՛ն միշտ...։ Բլէռ Անտրէի կի՛նը պիտի ըլլայ։

—Ա՛վ աստուածային նախախնամութիւն, գոչեց ծերունի քահանան ուրախացմամբ. Ինչպէս կրնան գրտնուիլ մարդիկ որ չեն հաւատար քեզի. Ինչ որ ընէ, մե՛ծ է Աստուած։

Վայրկեան մը լռութենէ ետև.

—Բայց, յարեց հայր Ռուվիէր, ուրկէ՞ց յառաջ եկեր էր այդ սխալն, որ ահռելի դժբաղդութեան մը պատճառ պիտի ըլլար։ Ի՞նչպէս հաւատացեր էին թէ եղբայր ու քոյր էին։

—Սխալը շատ հեռուէն սկսած է, տէ՛ր հայր. խեղճ տղայքը չէին կրնար գուշակել ինչ որ ես միայն գիտեմ.

Եւ համառօտ կերպով պատմեց, ի՛նչ պարագայի մէջ յանձն առած էր մեծցընել այն մանկիկը, զոր ճանբու մը վրայ գտեր էր Հանրի Տէշարմ. նոյնպէս պատմեց իր աղջկան ծնանիլը. իրեն քոլէռայէ բռնուելով փողոցին մէջ իյնալը. երկու մանր տղայոց խնամատուն տարուիլն, ուր՝ տեղեկութիւն չկրնալով առնուլ՝ քոյր ու եղբայր կարծուեր էին.

—Հակառակ Պ. Տէշարմի խուզար-

կութեանց, շարունակեց մայր Լանկլօա, Անտրէի ծնունդը գաղտնիք մը մնաց անոր համար. բայց ինքզինք մինչեւ մէկ աստիճան հայր կը նկատէ այդ տղուն, զոր ժամանակաւ որդեգրեց, եւ հիմա իբրեւ զաւակ կ'ընդունի զայն։

—Այդ Պ. Տէշարմը ազգակա՞ն է հարուստ ճարտարագէտին, հարցուց հայր Ռուվիէր։

—Նոյն ինքն մեծ ճարտարագէտն է, տէ՛ր հայր։ Հանրի Տէշարմ ամենէն վեհանձն, ամենէն ազնուասիրտ մարդն է աշխարհի մէջ։

—Այո՛, յաճախ լսած եմ անունը, եւ միշտ կը գովեն զինքը։

—Այդպիսի մարդ մը լաւ գտնելու համար, տէ՛ր հայր, պէտք է տեսնել զինքը, բարեկամն ըլլալ, ճանչել՝ ինչպէս որ ես կը ճանչեմ։

Բայց ձեզմէ բաժնուելու հարկադրեալ եմ, անհամբերութիւնս կ'ըստիպէ զիս, տէ՛ր հայր, մի՛ նեղանաք։ Անշուշտ կը հասկընաք որ վայրկեան մ'առաջ զաւկիս քովն երթալու կը փափաքիմ.... Ոչ թէ վաղը, այլ հիմա կ'ուզեմ տեսնել, թեւերուս մէջ առնել, սրտիս վրայ սեղմել։ Ա՛հ, մեծ է ուրախութիւնս, եւ չա՛տ երկար ժամանակ սպասեցի։

—Խե՜ղճ մայր, արդարեւ դժնդակապէս տառապեր էք.... Աստուած լսեց ձեր ողբերը, տեսաւ ձեր թափած արտասուքը, եւ հարկաւ պիտի մխիթարէ զձեզ։ Այսուհետեւ երջանկութիւնը կ'սպասէ ձեզի։

—Կը յուսամ, ըսաւ հառաչելով։

—Ձեր աղջիկը Մօնրէօյլ կը գտնուի, տոքթէօր Մօրանի հիւանդատան մէջ կտաւապան է. Ձեզի արժանի զաւակ մ'է. գնացէք, բարի՛ մայր, թեւերնիդ բացէք եւ ձեր խանդակաթ սէրն յայտնեցէք իրեն. Ես ալ մեր հիւանդին քով վերադառնամ։ Ձեր ինծի տուած տեղեկութեան շնորհիւ՝ ամենազօր դեղ մ'ունիմ հիմա անոր առողջացումը փութացնելու, այնպիսի դեղ մը որ մեր գիտնական բժիշկներուն ամէն դեղերէն գերազանց է.

Մայր Լանկլօա դուրս ելաւ Օթէլ-

Տիէօքէն, վազեց մօտակայ կառայարանը, ժամով կառք մը բռնեց և հրամայեց կառապանին որ զինքը Մօնրէօյլ տանի շուտով, և հինգ ֆրանք պարգեւ խոստացաւ:

18

ՏՈՔԹԷՕՐ ՄՕՐԱՆ

Ժամէ մ'ի վեր, գինանշանով կառք մը, երկու պատուական ձիերէ լծուած, կ'սպասէր Մօնրէօյլի հիւանդանոցին մեծ դրանն առջեւ: Տիկին Տը Բրէօլի կառքն էր:

Մարքիզուհին կը խօսակցէր տոքթէօր Մօրանի հետ. Դէմքը շատ զուարթ էր:

—Ըսել է թէ յաջողութիւնը գրեթէ աներկբայելի կ'երեւի ձեզ:

—Տասն օրէ ի վեր ձեռք բերուած արդիւնքէն դատելով, պատասխանեց տոքթէօրը:

—Վերջին այցելութեանս միջոցին յոյս չունէիք:

—Ճշմարիտ է. բայց վերջին ան-

գամ ձեզ տեսնելու պատիւն ունենալէս ի վեր, տիկին մարքիզուհի, օժանդակ մ'եկաւ ինձի, որ թէեւ բժիշկ չէ, բայց մեր հիւանդին համար վարպետ բժիշկէ մ'աւելին պիտի ընէ:

—Հետաքրքրութիւնս գրգռելու հաճո՞յքը տալ կ'ուզէք ձեզի, տոքթէօ՛ր. դուք ալ իմ պատուական բարեկամ տոքթէօր Վերնիէի կը նմանիք. ո՛րչափ լաւ կը ճանչէք կիները... Օ՛ն, տոքթէօր, գթացէ՛ք իմ վրայ, ըսէ՛ք ինձի ձեր գաղտնիքը:

—Կը վախնամ որ ձեր առջեւ ունեցած արժէքս կը կորսնցընեմ, պատասխանեց տոքթէօրը ժպտելով. վասն զի պէտք է խոստովանիմ որ հոս, տանս մէջ, կտաւապան մը կայ, համեստ գործաւորուհի մը, որ ինձմէ աւելի վարպետ է:

—Կտաւեղէն կարկանելո՞ւ, ըսաւ մարքիզուհին ծիծաղելով:

—Իր արհեստն է այդ, տիկի՛ն, և շատ լաւ կը կատարէ: Բայց ինձմէ աւելի վարպետ է ըսելուս վրայ պէտք է աւելցնեմ՝ բուժելու արուեստին մէջ:

—Ձեր այդ գործաւորուհին հրաշալիք մ՚է ուրեմն, տոքթէօ՛ր։

—Այո՛, տիկին, հրաշալի՜ք մը քաղցրութեան, բարեսրտութեան, խելքի և գեղեցկութեան։

—Ո՞րչափ խանդ։

—Արդարացի է, տիկի՛ն։

—Կը հաւատամ, տոքթէօ՛ր, բայց վերջապէս այդ ամէնը բան մը չեն հասկըցըներ ինծի. և ես վառած ածուխներու վրայ եմ։

—Չէի գիտեր որ ձեզ այդ վիճակին մէջ պիտի ձգէի, ըսաւ Պ. Մորան միշտ ժպտելով։

—Կը տեսնէ՞ք, պարո՛ն, պէտք չէ խաղալ կանանց հետաքրքրութեանը հետ. և եթէ զիս երկար չարչարեք, կը յայտարարեմ ձեզ թէ շատ դէշ պիտի խօսիմ ձեր վրայ իմ բարեկամներուս, պիտի ըսեմ անոնց թէ տոքթէօր Մորան սոսկալի մարդ մ՚է։

—Մեդուսայի գլո՞ւխ մը։

—Աւելի՜ դէշ։

—Ուրեմն, տիկի՛ն. Աստուած պահէ զիս ձեր բարկութենէն. Արդ, այո՛,

նորէն կ՚ըսեմ, թէ որ ձեր պաշտպանած կնոջ խելքը գլուխը դայ, ինչպէս որ կը յուսամ հիմա, և գրեթէ համոզուած եմ, այդ ըսած գործաւորուհիիս, մեր հիւանդին վրայ ունեցած յաջող ազդեցութեանը պիտի պարտինք գլխաւորապէս այդ հրաշալի արդիւնքը։

—Բայց ո՞վ է այդ կինը, տոքթէօ՛ր։

—Ծաղկավաճառ աղջիկ մ՚է, որ դեռ քսան տարու չի կայ։

—Բայց այդ արտասովոր ազդեցութիւնն ի՞նչ պատճառէ կու գայ։

—Գերբնական բան մը չի կայ, ո՛չ մագնիսականութիւն, ո՛չ ոգեհարցութիւն, այլ միայն համակրութեան ուղղակի ազդեցութիւն, իրարու հետ խօսող աչեր, երկու սիրտ որ կը հասկընան զիրար։ Այս գործին մէջ դիպուածը, կամ՝ եթէ կ՚ուզէք՝ Նախախնամութիւնը կարեւոր դեր մը խաղաց։

Հակառակ ազդու դարմաններու, թափած ճիգերուս, անդուլ խնամքիս, հակառակ գիտութեան սքանչելի գիւտերուն, հիւանդիս վիճակը միշտ նոյն

էր, և դուք տեսաք զիս արտատանջ, զժգոհ և գրեթէ յուսահատ, վասն զի ոչ ևս կը համարձակէի վստահիլ յաջողութեանս վրայ։ Բայց վիճակն յանկարծ փոխուեցաւ մէկ օրէն միւսը։ Անզգայ նիւթը, որ մեռած կը թուէր ինծի, գտաւ իւր զգայնութիւնը. արձանը հոգի առաւ, տիղմը կեանք, որ մարքի յարութեան խոստում մ'է։ Մեծ ուշադրութեամբ կը դիտեմ այս տարօրինակ երևոյթները, որ մարմնոյն յօրինուածութեան մէջ կը յայտնուին՝ իբրև նախակարապետ մտաւորական կենաց։

Իւր խոշոր բացած աչքերուն մէջ, որ կ'ոգևորին և մերթ զարմանահար կը թուին, նայուածքը խորին և մտածողական երևոյթ մը կ'առնէ. կարծես թէ մտքովը կ'ամփոփուի անհունին առջև կամ խաւարամած անցեալին մէջ կը խորասուզուի, որպէս զի անծանօթ գրքի մը մէջ գտնէ այն երեսն ուր իւր կեանքը գրուած է։

Խարխափելով կը քալէ այդ խոր գիշերին մէջ. բայց նոր ընդհարում

մը կրնայ արտադրել մէկ վայրկեանէն միւսն, և այն ատեն կարող պիտի ըլլայ քանի մը յիշատակի կտորուանք ըմբռնել։ Այո՛. իւր խորհրդածութեան վառարանը պիտի հրահրի. արդէն փախուսիկ նշոյլներ կը ցայտեն անկէ։

Եւ ահա այս պատճառով է որ յուսահատ չեմ այլ ևս, տիկի՛ն մարքիզուհի։

Ձեր նախորդ այցելութեան միջոցին կ'ըսէի ձեզ.

Մեր հիւանդին անակնկալ բաղխում մը պէտք է, բուռն ցնցում մը. այն ցնցումը կատարուեցաւ յանկարծական բաղխումով մը։

Ի՞նչպէս եղաւ, պատմեմ ձեզի։

Ասկէց երեք շաբաթ առաջ, տիկին Մօրան, որ այս տան գործերուն հոգը կը բաժնէ ինծի հետ, մեր կառապանին տեղ ուրիշ մը գտնելու պարտաւորուեցաւ։ Բարեկամ քահանայի մը դիմեցի, աներկբայ ըլլալով որ կրնար նոր կառապան մը գտնել մեզի՝ պաշտօնին պահանջած պայմաններն ունեցող, որ դիւրաւ չգտնուիր միշտ։ Հայր

Ռուվիէր, Փարիզի գործաւորական թե-
մերէն մէկուն աւագերէցն է, բարի
եկեղեցական մ'է, հանրածանօթ իր
առատասրտութեամբ։ Աշխատանոց մը
հիմնած է Սէն-Տընի թաղին մէջ և
քանի մ'ալ որբանոցներու և աղքատիկ
մանկանց ցերեկեայ օթեւաններու հաս-
տատութեան պատճառ եղած է իր
անձնուէր փութաջանութեամբ։ Կը
տեսնէք որ աւելի յարմար մէկու մը
չէր կրնար դիմել։

Անմիջապէս գտաւ մեր փնտռած
կառավարանը, քիչ մ'առաջ յիշած աղ-
ջիկս։ Արդարեւ իր աշխատանոցին մէջ
բանող գործաւորուհիներէն չէր, բայց
անոնցմէ ոչ նուազ յանձնարարելի ե-
րեւցեր էր իրեն։

«Այս երիտասարդուհին, կը գրէր
«հայր Ռուվիէր ինծի ղրկելով զայն,
«շատ համակրելի է և ամէն պէտք ե-
«ղած բարեմասնութիւններն ունի։
«Հայրն ու մայրը տեսած չէ երբէք,
«Հանրային խնամակալութենէն ընդուն-
«ուելով, անոր հսկողութեան տակ
«մեծցած է գաւառի մէջ։ Եղբայր մը

«միայն ունի, որմէ ժամանակ մը բաժ-
«նուելու հարկին մէջ կը գտնուի։ Փա-
«րիզի մէջ մարդ չի ճանչնար. բայց ձեր
«քով ընտանիք մը պիտի գտնէ և դուք
«ալ ձեր վստահութիւնը պիտի շնոր-
«հէք, որուն արժանի կ'երեւի ինծի։»

Կինս սիրելապէս ընդունեց զայն.
քահանային յանձնարարութեանը պէտք
չմնաց այդ սիրուն աղջկան նուիրելու
համար մեր համակրանքը, որուն ամէն
կերպով արժանի է.

Երրորդ օրը կինս ըսաւ ինծ.

«Հայր Ռուվիէր մարգարիտ մը ղը-
տաւ մեզի։»

Անհամբեր մի՛ ըլլաք, տիկին մար-
քիզուհի. պատմութեանս հրաշալի մա-
սին կուգամ հիմա։

Ինչպէս որ գիտէք, ձեր պաշտ-
պանեալը լիարձակ ազատութիւն ունի
հոս։ Տանն ամէն կողմը կրնայ պտը-
տիլ. ուզածին պէս կ'երթայ, կուգայ.
և եթէ վրան կը հսկեն, ձեւի համար է
միայն, վասն զի բոլորովին անմիտ է։

Օրին մէկը կառավարանին առջեւէն
անցած ժամանակ՝ դուռը բաց գտնե-

լով նէրս կը մտնէ․ Բլէռ՝ պատուհանին առջեւը նստած կ՚աշխատէր։ Նոյն միջոցին ես ալ կտաւարանին դրանն առջեւ կեցած՝ խենթը կը դիտէի, որ ձեռքը սեղանի մը վրայ շարուած անձեռոցներու դէզերու վրայ կը պտըտցընէր տեսակ մը հաճոյքով։

Բլէռ, իր մօտը ուրիշ ձայն լսելով՝ աչքը վեր առաւ։ Իսկոյն ցատկեց ոտքի վրայ ելաւ, ձեռքի կարը գետինն ինկաւ, և թեւերը խենթին երկնցընելով՝ «մայրի՛կս» գոչեց։

Խենթը մէկէն այն կողմը դարձաւ, և ինքն ալ ճիչ մ՚արձակելով՝ աղջկան թեւերուն մէջ նետուեցաւ։ Երկուքն ալ ուժով մ՚իրարու փաթթուեցան, և հեկեկանքով ընդհատուած խօսքերու մէջէ համբոյրի չափռտուքներ լսեցի։

Քանի մը վայրկեան զարմացած կեցայ, յետոյ ներս մտնելով մօտերնին գացի։

Երկուքին ալ երեսն արտասուքով ողողուած էր․ խօսիլ ուզեցի, բայց չկրցայ․ ապշած մնացի խենթին առջեւ։ Այն կինը չէր․ Բոլորովին այլա-

փոխուած էր․ Ճակատը դուարթացեր էր․ բերանը կը ժպտէր․ աչերուն մէջ տեսակ մը շողշողում կար, որուն մէջ ուրախութիւն և գորով իրարու կը խառնուէին։ Առաջին անգամ կարմրութիւն տեսայ իր դեղնած այտերուն վրայ։ Այնպէս այդ մեռած մարմինն զգացեր էր սրտին յուզումը․ չէի կրնար տարակուսիլ այս մասին․ աչքովս կը տեսնէի, մտքովս կը վերլուծէի։ Սարսուռ մը կը պտըտէր բոլոր մարմինին վրայ, և ես կ՚ըմբռնէի սրտին և մտքին իրարու հետ ցնցումը։ Ամուգիւ գեղեցիկ էր խեղճ կինն այն վայրկենին։ Անհնար է նկարագրել դէմքին արտայայտած պայծառութիւնն, երբ դէպ ինձ դառնալով՝ ըսաւ․

— Բլէռն է, իմ փոքրիկ Բլէռս, չեմ ուզեր թողուլ զայն։

Անշուշտ չէի ուզեր դէմ կենալ իրեն։

Նստաւ աղջկանը քով, և քիչ մ՚ետքը ինքն ալ ուզեց կար կարել։ Բլէռ ասեղ մ՚և խծիկ մը տուաւ իրեն։ Սկըսաւ կատարել այդ աշխատութիւնն

աչքիս առջեւ՝ կատարեալ յաջողու-թեամբ։

Զարմանքէ զարմանք կը գլորուէի, տիկի՛ն մարքիզուհի։

Նոյն իրիկունը Պլէօի սենեակին մէջ անկողին մը դնել տուի խենթին համար։ Այն օրէն ի վեր գրեթէ միշտ մէկտեղ են։

—Տօքթէ՛օր, այդ ամենն ալ հրաշալի են արդարեւ, ըսաւ մարքիզուհին․ բայց Օր․ Պլէօ ստուգիւ խենթին աղ-ջի՞կն է։

—Ո՛չ․ ինչպէս որ պատիւ ունեցայ ըսելու, Պլէօ ընկեցիկ տղայ մ'է, որ Նիէվրի Ռըպէյ գիւղը մեծցած է. այն գիւղն ուր ձեր պաշտպանեալն ալ ժամանակաւ ճանբուն վրայ գտնուելով, գեղացիներուն ձեռքով խնամուեր էր․ Խեղճ խենթը մեծ սէր ձգեր էր Պլէօի վրայ, եւ մայրական գորովով մը խնամեր էր զայն իբր տղայ հասակին մէջ․ կար կարել եւ մինչեւ իսկ կարդալ գրել սորվեցուցեր էր։

—Ո՜հ, հրաշալի՜ բան, գոչեց մարքիզուհին։

—Ապացոյց մ'է այս, տիկի՛ն, թէ այդ հիւանդութիւնն որուն դէմ կը մաքառինք այս միջոցիս, այլեւայլ չըր-ջաններ ունեցած է։ Հօս գալէն ան-միջապէս առջի շրջանն ամենէն սար-սափելիներէն մէկն եղած պէտք է ըլ-լայ։ Տարակոյս չի կայ որ հիւանդու-թիւնն աւելի ծանրցած է Ռըպէյի գիւղէն վերցուելէն ետեւ, որով խեղճ կինն յանկարծ բաժնուեր էր այն միակ անձէն զոր կը սիրէր աշխարհի մէջ։ Նախախնամական պարագայ մ'է որ Պլէօն մեր հիւանդին վերադարձուց, եւ այդ գեղատի աղջկան բարեխաղզ ազդեցութիւնն իսկոյն յայտնի եղաւ։

—Տօքթէօ՛ր, քանի մ'օրէն ես դար-ձեալ կուգամ ձեզ տեսնել․ այն ժա-մանակ հաճեցէք ինձի ներկայացընել այդ օրիորդը․ կ'ուզեմ անոր աղա-գային հոգն իմ վրայ առնուլ։

—Ահաւասիկ պատուական մտածու-թիւն մը, տիկի՛ն․ սիրելի աղջիկը կա-տարելապէս արժանի է ձեր ազնիւ հո-գածութեան։

Մարքիզուհին մեկնելու կը պատ-

բաստուէր, սպասաւոր մ'եկաւ տոք-թէօրին ըսելու թէ կին մը որ խիստ յուզուած կ'երեւի, զինքը տեսնել կ'ուզէ անյապաղ։

—Անունն ի՞նչ է, հարցուց Պ. Մօրան։

—Տիկին Լանկլօա։

—Լանկլօա, չեմ ճանչեր այդ անունով կին։

—Հայր Բուվիէրի կողմէն եկած է, աւելցուց սպասաւորը։

Տոքթէօրը ցնցուեցաւ։

—Մեռա՞ծ է արդեօք, մրմնջեց։

—Տոքթէօ՛ր, ես կը մեկնիմ, ցտեսութիւն, ըսաւ մարքիզուհին։

—Ո՛չ, ո՛չ, ըսաւ մէկէն Պ. Մօրան. նստեցէք և վայրկեան մ'ինծի սպասեցէք։ Կը վախնամ որ մեծ դժբաղդութիւն մը պատահած ըլլայ, սոսկալի աղէտ մը, որ չարաչար հարուածէ այդ խեղճ աղջիկն, որուն կը համակրիք։ Քանի մը վայրկեան միջոց տուէք ինծի, որպէս զի երթամ տեսնեմ հայր Բուվիէրի ղրկած կինը։

Եւ դուրս ելաւ շտապով։

19

ՄԵԾ ՏԻԿԻՆՆ ԵՒ ԳՈՐԾԱՒՈՐՈՒՀԻՆ

Մայր Լանկլօա տոքթէօրին կ'սպասէր խօսարանին մէջ կանգնած, ուր սպասաւորը մտցուցած էր զինքը։ Տոքթէօրն երեւնալուն պէս՝ դէմը վազեց։

—Դո՞ւք էք տոքթէօր Մօրան, հարցուց։

—Այո՛, տիկին, հայր Բուվիէրի կողմէ՞ն կուգաք։

—Այո՛, պարո՛ն։

—Եւ գէշ լո՞ւր մը կը բերէք ինծի։ Այն խեղճ երիտասարդը...

—Ո՞ր երիտասարդը։

—Այն դժբաղդն որ ինքզինք մեռցընել փորձեց։

—Անտրէ՞։

—Այո՛։

—Պ. Տոքթէօր, Անտրէ լաւ վիճակի մէջ է, և կրնամ վստահութեամբ ըսել թէ վտանգն անցուցած է։

—Ո՜հ, շունչ կ'առնեմ, ըսաւ Պ. Մօրան։ Բայց հաճեցէք ըսել ինծի թէ ի՞նչ նպատակով եկած էք հոս։

—Դուք կտաւապան մ'ունի՞ք Պլէո անունով·

—Ա՛, Օր․ Պլէոյի համար եկած էք·

—Այո՛, պարո՛ն, եկած եմ զինքը տանելու։

—Եկած էք Օր․ Պլէոը տանելո՞ւ, գոչեց տոքթէօրը, ո՞ւր պիտի տանիք·

—Մեր տունը պիտի տանիմ·

—Ձեր տո՞ւնը․ և հայր Ռուվիէրի կողմէ՞ կուգաք։

—Անկէ իմացայ Պլէօյին հոս ըլլալը·

—Ներեցէք, տիկի՛ն, չեմ հասկընար ձեր ըսածը· Օր․ Պլէո հասարակ գործաւորի մը պէս մտած չէ հոս․ գեղատի աղջիկ մ'է, զոր հայր Ռուվիէր ինծի յանձնած է․․․, Նամակ մ'ունի՞ք իրմէ·

—Ո՛չ, չունիմ, բայց [illegible] չէ․ հայր Ռուվիէր ուրիշ գործ ունէր․ իմ ալ միտքս չեկաւ։ Ես չէի ճանչեր զինքը, այս առտու Օյթէլ-Տիէօի մէջ տեսայ Անտրէի անկողնին քով, և հոն ըսաւ ինծ թէ Պլէո հոս ձեր տունն էր· Ա-ւելին կրնաք իրմէ իմանալ։ Ուստի կը խնդրեմ ըսէք ինծի ո՞ւր է աղջիկս։

Տոքթէօրն երկու քայլ ետ գնաց·

—Աղջիկնի՞դ, գոչեց·

—Ա՛հ, ճշմարիտ է, դեռ չըսի ձեզ թէ Պլէո իմ աղջիկս է։

—Տեսնենք, տիկի՛ն, ըսաւ տոքթէօրն իր սրտայուզութիւնը զսպել ջանալով, չխաբի՞ք, թիւրիմացութիւն մը․․․

—Թիւրիմացութի՛ւն․ չե՞ք հաւատար ինծի· Պլէո իմ աղջիկս է, պարո՛ն․ կեցէք, կեցէք, հիմա պիտի տեսնէք·

Բացաւ իր սակառն և ճմրթկած ու դեղնած թուղթ մը հանեց տուաւ տոքթէօրին, որ իսկոյն աչքէ անցուց·

—Ծննդեան վկայագրի մը համառօտութիւնն է, ըսաւ։

—Կզզկա՞ս, պարո՛ն։

—Այո՛, Օր․ Հանրիէթ Լանկլուայի, բայց մեր կտաւապանին անունը Պլէո է·

—Բայց Պլէո Հանրիէթն է, Հանրիէթն ալ իմ Պլէո աղջիկս է·

—Չեմ հասկընար, ըսաւ տոքթէօրը գլուխը ցնցելով։

—Եւ սակայն շատ պարզ է, պարո՛ն տոքթէօր. Հանրիէթ անունը ես տուած եմ աղջկանս. Ֆլէօռն ալ անտէրունջ մանկանց խնամատան մէջ գրուած է։ Տխուր պատմութիւն մ'է, զոր պատմած եմ Հայր Ռուժիէրի, և արտասուք թափելով լսած է...։ Ա՜հ, պատուական մարդ է։ Հարկաւ դուք ալ պիտի իմանաք անկէ իմ պատմութիւնս, և տեսնէք որ ճշմարիտ վիպասանութիւն մ'է։ Համոզուեցա՞ք հիմա։

—Այո՛։

—Ուրեմն պիտի տեսնե՛մ զայն վերջապէս գոչեց։

—Վայրկեանէ մը. ես իրաւունք չունիմ այդ գոհացումը ձեզմէ զլանալու. բայց...

—Ի՞նչ կայ տակաւին։

—Չէք կրնար տանիլ։

—Ի՛նչ, չպիտի՞ թողուք որ աղջիկս առնեմ տանիմ այս իրիկուն։

—Կինս չկրնար անջնիլ իր կտաւապանէն. ժամանակ պէտք է տալ իրեն որ ուրիշ մը գտնէ Օր. Ֆլէօռի տեղ։

—Գործաւորուհիներ չեն պակսիր

Փարիզի մէջ. վաղը քսան հատ կրնաք գտնել մէկին տեղը։

—Կարելի է, տիկի՛ն, բայց ձեր կարծածին չափ դիւրին չէ գտնել գործաւորուհի մը որ ձեր աղջկան անգին բարեմասնութիւններն ունենայ։

—Եւ այդ խօսքն ինձի՛, իւր մօ՛րը, կ'ըսէք, գոչեց մայր Լանկլօա խանդավառ։ Ա՛հ. դուք ալ ազնիւ մարդ էք. կեցիք, պէտք է որ համբուրեմ ձեզ։

Եւ տոքթէօրին ճիտը ցատկեց.

—Օ՛ն, հանդարտեցէք, ըսաւ Պ. Մօրան տպշած ու շուարած. նստէք. անհամբեր մի՛ ըլլաք. վայրկեանէ մը կը տեսնէք աղջիկնիդ։

—Եւ այս իրիկուն կը տեսնեմ, այնպէս չէ՞, պարո՛ն տոքթէօր, ըսաւ մայր Լանկլօա փաղաքուշ ձայնով մը։

—Երթամ խօսիմ տիկին Մօրանի հետ. եթէ Օր. Ֆլէօռ ուզէ անպատճառ ձեզի հետ գալ, տեսնենք։

—Հարկաւ պիտի գայ, պարո՛ն տոքթէօր, պիտի գայ... գտայ զաւակս, և պիտի տանիմ. շատ պարզ է. ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ։

—Պահ մը կուգամ, ըսաւ Պ. Մօրան։

Եւ դուրս ելաւ մարքիզուհիին քովը գնաց։

Տիկին Տը Բրէսլ հարցական նայուածք մ'ուղղեց անոր։

—Ո՛չ, ըսաւ տոքթէօրը, վախցածիս պէս չէ. բայց խնդիրը մեր կտաւապան աղջկան վրայ է, և կը տեսնէք չուարումս։ Եկող կինը, որ հայր Թուվիէրի կողմէն կը ներկայանայ, Բլէզի մայրն է։

—Մայրն է՛։

—Չէի ուզեր հաւատալ նախ, բայց ճշմարիտ է. Բլէզի մայրն է։ Դժբաղդաբար, այն բարեբաղդութիւնը, այն ուրախութիւնը որ կնոջս կտաւապանը պիտի ունենայ, կատարելապէս պիտի ոչնչացնէ մեր յոյսերը։

—Ի՞նչ կ'ըսէք, տոքթէօ՛ր, գոչեց մարքիզուհին։

—Տիկին Լանկլօա, այս է եկող կնոջ անունը, յայտնեց ինծի թէ աղջիկը տանելու եկած է։

—Անհնարին է, տոքթէօ՛ր, պէտք

չէ թող տալ, ըսաւ մարքիզուհին խորապէս զգածուած։

—Դժուարին է, տիկի՛ն. մօր մ'իրաւունքն ուրիշ ամէն իրաւունքներէ մեծ է։ Եթէ այսօր չթողում, վաղը նորէն կուգայ մայրը, և կը հարկադրիմ յանձնել աղջիկը։

—Տոքթէօ՛ր, անպատճառ պէտք է որ Բլէզ հոս մնայ մինչև այն օրն ուր իւր ներկայութիւնն այլ ևս անհրաժեշտ չըլլայ մեր հիւանդին բժշկութեանը համար։

—Ես ալ կ'ուզեմ, բայց ասոր համար մօրը հաւանութիւնն հարկ է, և ես չեմ յուսար։

—Տոքթէօ՛ր, բան մը կուգայ միտքս, կը թողո՞ւք որ կատարեմ։

—Ամենայն սիրով, տիկի՛ն, դուք հոս տանտիրուհի էք։

—Շնորհակա՛լ եմ։ Բլէզ տեսա՞ւ իւր մայրը։

—Ո՛չ դեռ. ուզեցի նախ ձեզ տեսնել։

—Շատ աղէկ ըրիք, տոքթէօ՛ր. հաճեցէք ուրեմն հոս բերել աղջիկը,

որպէս զի ես խօսիմ հետը։ Ինծմէ իմանայ թէ գտած է իր մայրը, և ես՝ հաճեցընելու համար զինքը որ հոս մնայ, սրտին կը դիմեմ, իր գորովալից սիրոյն զոր ունեցած է և ունի մեր հիւանդին վրայ, Որպէս զի այն խեղճ խելագարին, որ նոյնպէս իր մայրն եղած է։

—Ես ի՛նքս երթամ բերեմ, ըսաւ Պ. Մօրան։

Վայրկեան մ՚ետքը վերադարձաւ, աղջիկն ալ հետը։

—Սիրելի՛ զաւակս, ըսաւ անոր տօքթէօրը, տիկին Տը Բրէսլ մարքիզուհին, որ ահա կը տեսնէք, խօսիլ կ՚ուզէ ձեզի հետ։

Տը Բրէսլ անունը լսելուն պէս, Բլէօի այտերն յանկարծակի կարմրեցան, և տեսակ մը հետաքրքրութեամբ նայեցաւ մեծ տիկնոջ, հարցնելով ինքնիրեն թէ ի՛նչու համար կ՚ուզէր խօսիլ իրեն հետ։

Բայց տօքթէօրն իսկոյն քաջալերեց զայն աւելցնելով.

—Տիկին մարքիզուհին մեծ համա-

կրութիւն ունի մեր խեղճ խելագարին վրայ, որ ձեր մանկութեանը խնամ տարած է, և կը փափաքի ձեր այդ սիրելի բարեկամուհիին վրայ խօսիլ ձեզի հետ։

Մարքիզուհին ոտքի վրայ ելած էր, բռնեց Բլէօի ձեռքէն, քաղցրութեամբ իրեն մօտ քաշեց և քովը նստեցուց բազմոցին վրայ։

Պ. Մօրան՝ մարքիզուհին կատարելապէս ազատ թողլու համար՝ դուրս ելաւ։

Տիկին Տը Բրէսլ, ուշադրութեամբ դիտելով աղջիկն, ըսաւ մտքէն թէ տօքթէօրը չափազանցութիւն ըրած չէր՝ ըսելով Բլէօի համար թէ գեղեցկութեան հրաշալիք մ՚էր։

—Շատ ժամանակ չէ որ հոս էք, օրիո՛րդ Բլէօ, ըսաւ մարքիզուհին. և արդէն Պ. և տիկին Մօրան սէր կապած են ձեր վրայ։ Տօքթէօրը մեծ գովեստով խօսեցաւ ինծի ձեր վրայ, և ես ալ՝ առանց ձեզ տեսած ըլլալու, կը սիրէի արդէն. ըսել կ՚ուզեմ թէ, ես ալ՝ եթէ կ՚ուզէք՝ բարեկամ մը պիտի ըլլամ ձեզի համար։

Աղջկան աչերը լցուեցան։

—Տիկի՛ն մարքիզուհի, ձեր այդպիսի խօսքերուն համար սրտագին շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ ձեզի, ըսաւ։

—Գ. Մօրան ըսեր է ձեզի թէ ես համակրութիւն ունիմ այն խեղճ կնոջ վրայ, որ Ռըպէյի մէջ, ուր մեծցած էք դուք, մարքիզուհի կը կոչուէր, շարունակեց տիկին Տը Բրէօլ։ Ճշմարիտ է։ Գիտէք ինչպէս վերցուցին տարին Սորպիէններուն ապարանքէն. պէտք չունիմ ձեզի ըսելու թէ ինչպէս բարեբաղդութեամբ յաջողեցայ ազատել զայն առեւանգողներուն ձեռքէն, որք՝ չեմ գիտեր ինչ նպատակով՝ անհետացընել կ'ուզէին անշուշտ։ Ես դրի զայն հոս, տոքթէօր Մօրանի տան մէջ։ Իմ փափաքս, ինչպէս ամենուս ալ փափաքը, իր բժշկութիւնն է։ Տոքթէօրը յոյս չունէր, բայց ձեր հոս մտնելէն ի վեր, խեղճ կինը ձեզ վերստին տեսնելէն ի վեր Գ. Մօրան քաջայոյս է անոր բժշկուելուն։

—Ինձի ալ ըսաւ, տիկին.

—Անշուշտ չծածկեց նաեւ ձեզմէ թէ այս մասին բացարձակապէս յոյսը դրած է այն խանդաղորով սիրոյն զոր հիւանդը կը տածէ ձեզի համար, և այն արտասովոր ազդեցութեան՝ զոր դուք կը գործածէք անոր վրայ։

—Այո՛, Գ. Մօրան այդպէս կ'ըսէ։

—Ուրեմն, սիրելի՛ զաւակս, ինչ որ ալ պատահի, ձեր աջակցութիւնը խիստ թանկագին ըլլալով տոքթէօրին համար, պէտք չէ զայն զրկել անկէ.

—Պիտի ընեմ ինչ որ ուզէ Գ. Մօրան, տիկի՛ն մարքիզուհի։

—Կը հաւատամ, սիրելի՛ զաւակս, կը հաւատամ։ Պէտք է որ ձեզի մայրութիւն ընող այդ տարաբաղդ կնոջ խելքը գլուխը բերենք. իր անցեալը գաղտնիք մ'է, զոր թափանցել կ'ուզեմ. Երբ բժշկուի, յիշողութիւնը կը վերադառնայ, կը խօսի, իր կեանքը, ո՛վ ըլլալը կ'իմանանք, և կարող կ'ըլլամ իր ընտանեացը վերադարձունել զինքը։ Այն ատեն, միայն այն ատեն, կատարած պիտի ըլլամ իմ յանձն առած պարտականութիւնս.

—Ա՜հ, ինծի համար ալ մեծ ուրախութեան առիթ մը պիտի ըլլայ, գոչեց աղջիկը:

—Սիրուհի՛կս, յարեց մարքիզուհին, այս ամէնն ըսի ձեզի՝ առանց խոստում մ'առնելու ձեզմէ,

—Խոստո՞ւմ մը, տիկի՛ն, ի՞նչ խոստում:

—Թէ չի պիտի մեկնիք տուքթէօրին տունէն մինչեւ որ ձեր բարեկամուհին բժշկուի։

—Բայց ես բնաւ մտքէս չեմ անցուներ մեկնիլ հոսկէ..., տիկի՛ն,

—Այո՛, այս վայրկենիս չէք անցուներ, բայց կրնաք ձեր դիտաւորութիւնը փոխել, եւ ատոր համար է որ ձեզ տեսնել ուզեցի:

—Խօսք կուտամ ձեզի, տիկի՛ն, կ'երդնում իսկ...

—Կեցէ՛ք... չեմ ուզեր որ միամտօրէն խօսք տաք, այլ գիտութեամբ. ձեր սիրտը միայն պէտք է ուզէ ձեր ընթացքն այս պարագայիս մէջ. Գիտէք ի՛նչ կրնաք ընել խեղճ խելագարին համար. գիտէք նաեւ թէ ի՛նչ կ'սպասենք

ձեզմէ տուքթէօրն եւ ես. Հիմա մտիկ ըրէք...: Մեծ յոյս մը, աւետիս մը պիտի տամ ձեզի. անյուսալի երջանկութիւն մը, անպատում ուրախութիւն մ'է ձեզի համար: Դուք ընտանեզուրկ չէք, ինչպէս որ կը կարծէիք մինչեւ այսօր. ձեր մայրն ողջ է.

—Մա՜յրս, գոչեց աղջիկը, մայր ունի՛մ:

Ոտքի վրայ ելեր կանգուն կեցեր էր մարքիզուհիին առջեւը: Աչքերէն անպատում ուրախութիւն փայլատակելով լուսաւորեր էր ճակատը: Տիկին Տը Բրէսլ տեսաւ անոր նայուածքին գերբնապէս ճառագայթումն եւ աւելի գեղեցիկ գտաւ զայն.

—Այո՛, յարեց մարքիզուհին, ձեր բուն մայրն ունիք, որ ձեզ երկար ժամանակ փնտռելէ ետեւ այսօր գտած է. Անհամբեր կ'սպասէ այն երջանիկ վայրկենին ուր պիտի կրնայ վերջապէս տեսնել ձեզ եւ իր սրտին վրայ սեղմել.

—Ա՜հ, գոչեց աղջիկը, շնորհակալութիւն ձեզի տիկի՛ն, բի՛ւր շնորհա-

կարութիւն, որ ամենէն առաջ մօրս խօսքն ըրիք ինծի և սիրտս ողողեցիք այնպիսի ուրախութեամբ մը, որուն նմանն զգացած չէի երբէք։ Բայց ո՞ւր է զիս ծնող մայրս, զոր տեսած չեմ բնաւ։ Ա՜հ, տիկի՛ն, երջանկութիւնս կատարեալ ըրէք. բերէք ինծի ո՞ւր է մայրս, ըսէք ինծի թէ ե՞րբ պիտի կրնամ տեսնել...։

—Ձեր մայրը հոս է, այս տան մէջ։

—Հո՞ս է...

—Այո՛, և վայրկեան մը չանցած՝ անոր համբոյրները պիտի ընդունիք, և ձեր որդիական գորովը լիովին յայտնեք անոր։

—Ո՜հ, թողէք զիս որ մեկնիմ ձեր քովէն, տիկի՛ն, և մօրս քով վազեմ։

Արդէն ձեռքը սենեակին դրանը կը զարնէր։

—Բլէ՛ռ, ըսաւ մարքիզուհին ար-տում ձայնով մը, արդէն մոռցա՞ք խեղճ խելագարը։

Աղջիկն ետ դարձաւ, այտերը կարմրեցան և յամրաբար մարքիզուհիին մօտեցաւ։

—Ճշմարիտ է, ըսաւ, մէկէն ի մէկ մոռցայ զայն, ներեցէք, տիկի՛ն։

—Ես հասկընամ ձեր անհամբերութիւնը, սիրելի՛ աղջիկ, պատասխանեց տիկին Տը Պրէօլ. շատ բնակա՛ն է...։ Ինծի կը վայլէ ներում խնդրել ձեզ աւելի հոս վար դնելուս համար։

Բլէ՛ռ, շարունակեց մարքիզուհին, ձեր մայրը, որ այսչափ երկար ժամանակներէ ի վեր զուրկ մնացած էր ձեր զգուանքէն, ձեզ առնել տանիլ պիտի ուզէ. իր իրաւունքն է այս. բնութիւնը՝ Աստուած՝ տուած են իրեն, և ոչ ոք կարող է վար դնել ձեզ այս տան մէջ, հակառակ անոր և ձեր կամքին։ Արդ, եթէ ձեր մօր հետ երթաք, թէ որ թողուք ձեր վաղեմի բարեկամուհին, խեղճ հիւանդը, դոքթէօր Մօրան, զրկուելով ձեր անգին այցելութիւններէն, պիտի հրաժարի անոր խելքը գլուխը բերելու քաղցր յոյսէն։

Աղջիկը խոնարհեցուց աչերը, կուրծքն ուռեցաւ բուռն սրտայուզութենէ, և բոլոր մարմինը դողալ սկսաւ։

—Ահա վճիռը, սիրելի՛ զաւակ,

չարունակեց մարքիզուհին, ի՞նչ որոշում պիտի տաք։ Ես այս մասին մեծ սրտատանջութեան մէջ եմ։ Հարցուցէք ձեր սրտին, հարցուցէք ձեր խղճին, և ըսէք ինծի ձեր որոշումը, ինչ որ ալ ըլլայ։

Պլէօ վեր առաւ գլուխը, երկու խոնաւ մարգրիտ կը դողդողային թարթիչներուն ծայրերէն վար կախուած։

—Տիկի՛ն, ըսաւ առանց բնաւ վարանելու. որչափ ժամանակ որ Պ. Մորան հարկ տեսնէ, կը կենամ սիրելի բարեկամուհիիս քով, որուն կը պարտիմ այն քիչն ալ զոր ունիմ այսօր։

Մեծաշուք տիկինը ոտքի վրայ ելաւ, գործաւորուհիին գլուխը ձեռներուն մէջ առաւ և ճակտին վրայ համբոյր մը դրաւ։

—Շատ աղէկ, ըսաւ, շատ աղէկ, ես ալ աւելի պակաս չէի սպասեր ձեր ազնիւ սրտէն...։ Աստուած պիտի վարձատրէ անշուշտ ձեր այս անձնուիրութեան գործը. ես ալ պիտի յիշեմ միշտ այն մեծ գոհունակութիւնը զոր կ'զգացընէք ինծի այս վայրկենիս։

—Տիկի՛ն, հայցուց Պլէօ դրեթէ երկչոտ կերպով մը, թոյլ պիտի տըր-ւի՞ ինծի մայրս տեսնել մերթ ընդ մերթ։

—Ի՞նչ կ'ըսէք, սիրելի՛ զաւակ, որո՞ւ մաքէն կրնայ անցնիլ ձեզ այդ քաղցր հաճոյքէն զրկել։ Ձեր մայրը կրնայ գալ յաճախ ձեզ տեսնել, եթէ ուզէ՝ ամէն օր. և եթէ տօքթէօրը կրնայ՝ օրինակի համար՝ ամէն շաբթու մէկ երկու ժամ արտօնութիւն տալ ձեզի, կրնաք դուրս ալ ելնել ձեր մօրը հետ։ Ես հիմա կը կարգադրեմ Պ. Մօրանի հետ.

—Բոլոր սրտովս շնորհակալ եմ ձեզ, տիկի՛ն։

—Ո՛հ, երբեք չպիտի կրնամ փոխարինել ձեր ազնուասրտութիւնը, յարեց մարքիզուհին. բայց նոր բան մ'ալ ունիմ ձեզմէ խնդրելիք.

—Ըսէք, տիկի՛ն, պատրաստ եմ ձեր կամքը կատարելու։

—Օ՛հ, շատ սիրուն էք։ Աւասիկ խնդրածս. Անխորհրդապահութենէ զգուշանալու համար, որ կրնայ անդարմանելի չարիքներ հետեւանք ունենալ,

կը խնդրեմ՝ որ տօքթէօր Մօրանի դարմանած մեր համակրելի հիւանդին խօսքը չընէք մէկու մը, ոչ իսկ ձեր մօր։ Այդ դժբաղդ կինը, որ ժամանակաւ ձեզի մայրութիւն ըրած է, թշնամիներ ունի, հզօր և անողոք թըշնամիներ, զորս չենք ճանչեր, և այս պատճառաւ աւելի սարսափելի են. Ամէն տեղ կրնան մեզի հանդիպիլ. և եթէ անխոհեմութեամբ մեր բերնէն փախած խօսք մը մեր սիրելի հիւանդին հոս ըլլալը յայտնէ, ծանր վտանգ մը կրնայ յառաջ բերել, որմէ պարտինք զգուշանալ։ Այս պատճառաւ, սիրելի Բլէռս, կ'աղաչեմ որ ձեր հիւանդ բարեկամուհիին խօսքը չընէք ընաւ։

—Չեմ ըներ, տիկին, պատասխանեց աղջիկը, բայց եթէ, ինչպէս որ կը կարծէք, մայրս ուզէ զիս հանել տանիլ հոսկէ, ի՞նչ ըսեմ իրեն. ի՞նչ պատճառ ցուցնեմ՝ հաւանցընելու համար թէ տակաւին ժամանակ մը պիտի մնամ Դ. Մօրանի տունը։

—Ձեր այդ առարկութիւնն իրա-

ւացի է, պատասխանեց մարքիզուհին. տարակոյս չկայ որ պիտի մաքառիք ձեր մօրը կամքին և ձեզ իր քովը ունենալու ջերմ բաղձանքին դէմ։ Բայց ձեր վաղեմի բարեկամուհիին համար յանձն առած զոհողութեան մէջ իսկ կրնաք պէտք եղած ուժը գտնել ձեր մօրը կամքին դիմանալու։ Կ'ըսէք անոր թէ հարկադրուած էք տակաւին ժամանակ մը կենալ Դ. Մօրանի հիւանդատան մէջ։ Անշուշտ պատճառը պիտի հարցնէ. կը պատասխանէք թէ կարեւոր գաղտնիք մ'է, որ չէք կրնար առայժմ յայտնել։

—Կրցածս կ'ընեմ, տիկին, ձեր իմ վրայ ցուցած վստահութիւնն արդարացընելու համար։

—Անտարակոյս եմ, սիրելի Բլէռս։ Այլ եւս պէտք չի մնար ինձ ձեզ հոս վար պահելու. ձեր մայրը կրնաք գըտնել խօսարանին մէջ. գնացէք առաջին անգամ փայփայել մայրական ողջագուրանաց քաղցրութիւնը։

Բլէռ ողջունեց մարքիզուհին և դուրս ելաւ սենեակէն։

Երբ հասաւ խօսարանին դուռը, սիրտն սկսաւ ուժգին բաբախել, սրունքները դողալ սկսան, յուզմունքը տարօրինապէս շփոթեց զինքը, և հարկադրեցաւ կանգ առնել վայրկեան մը։

Վերջապէս կամացուկ մը բացաւ դուռը, և երեք քայլ առաջ գնաց խօսարանին մէջ։

Մայր Լանկլօա, որ կէս մութ անկիւն մը նստած էր, ոտքի վրայ ելաւ, քիչ մը ծռեցաւ, և խոշոր բայց մեղմ քայլերով յառաջացաւ դէպ ի մանկամարդուհին որ անշարժ կեցած զինքը կը դիտէր։

Երբ երկու քայլ միայն մնաց, կանգ առաւ, և մէկէն թեւերը բանալով՝ գոչեց.

—Ինքն է, պաշտելի աղջի՛կս է, Բլէ՛ռս, Հանրիէ՛թս...։

—Մայրի՛կս, պատասխանեց աղջիկը հոգիէն ցայտած ձայնով մը։

Ժամանակ չմնաց մօրը վրայ նետուելու. մայր Լանկլօա մէկ ոստումով գրկեց զայն, իր ուժեղ թեւերով գետնէն վերցուց, և սկսաւ խենթի պէս

անյագաբար համբուրել զայն ուրախութեան հառաչներով։ Իր այնչափ երկար համբերութեան վրէժը կը հանէր։ Բազում տարիներէ ի վեր մթերուած մայրական սիրոյն պայթումն էր։

Աղջիկը թեւերուն մէջ բռնած, սըրտին վրայ սեղմած, անդադար պագնելով՝ տարաւ պատուհանի մ՚առջեւ, որպէս զի կրնայ լաւ մը զննել զայն։

Բլէռ՝ ինքն ալ՝ որդիական սիրով զգլխած, մօրը դէմքը կը լափէր անյագ աչքերով և հեշտագին սխրանքով։

—Ո՛հ, ո՛րչափ գեղեցիկ ես, պաշտելի՛ զաւակս, գոչեց մայրն հիասքանչ. այն պանծանաց շարժումով որ իրենց զաւկին վրայ հոգի տուող մայրերուն յատուկ է։ Ա՛հ, ո՛րչափ պիտի փառաւորուիմ քեզմով...։ Ես, Բօլին, որ հիմա մայր Լանկլօա կը կոչուիմ, այսպիսի գեղեցիկ աղջի՛կ մը ծնած եմ...։ Ա՛հ, այո՛, գեղեցիկ ես, երանութեան պարիկին չափ գեղեցիկ...։ Նորէն պագնեմ անուշիկ աչերդ, փոքրիկ բերանդ, որ կը ժպտի

ինձի, և վարդի պէս Թարմ ու անուշահոտ այտերդ...։

Եւ նոր համբոյրներ կը հնչէին աղջըկան ճակտէն, աչքերէն և կարմրագեղ այտերէն։

— Մայրի՛կս, մայրի՛կս, կը յեղյեղէր Փիէռ սրտառուչ, անկարող ուրիշ խօսք ըսելու։

Բայց մօրը համար այդ միակ բառն ամէն բան կ'ըսէր, երկնային բան մը ունէր, սիրտը բերկրանքով կը լեցընէր, հոգին կ'զմայլեցընէր։

20

ՄԱՅՐՆ ՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

Մայր Լանկլօա նստաւ, մեղմով մը քաշեց աղջիկն և իր ծունգերուն վրայ նստեցուց։

Փիէռ ծռեց գլուխն և կամացուկ մ'իր մօրն ուսին վրայ ձգեց. Թեւերուն մէկն անոր ճիտը փաթթեց, մինչ իր խոնաւ սեւ աչերն անոր կը նայէին անպատում բերկրութեամբ։

Այս կերպով գեղեցիկ խմբանկար

մը, սխրալի պատկեր մը կը ձեւացընէին Ռաֆայէլի մը կամ ժամանակակից Ռեւալէնսի մը վրձինին արժանի։

— Աղջի՛կս, սիրելի՛ Հանրիէթս, — դուն Հանրիէթ ալ կը կոչուիս, որ քու ճշմարիտ անունդ է, — գո՞հ ես, ուրա՞խ ես մայրդ գտնելուդ համար։

— Ուրա՜խ եմ. ո՜հ, մայրիկ, սիրելի՛ մայրիկս, կա՞յ աշխարհի մէջ մօրմէ մ'աւելի անուշ բան։

— Ըսել է որ պիտի սիրես զիս... շատ պիտի սիրես, այնպէս չէ՞։

— Ա՜հ, ձեզ տեսնելէ առաջ, չգիտնալով ձեր գոյութիւն ունենալը, կը սիրէի ձեզ բոլոր սրտովս, իսկ հիմա... ո՜հ հիմա...

Շրթունքը՝ մօրը այտին վրայ փակած՝ կը յայտնէին սրտին զգացումը։

— Ես չեմ դադրած երբէք ձեր վրայ մտածելէ, մայրի՛կ, յարեց, սաստիկ ծարաւ մ'ունէի ձեր գորովին, և միշտ կ'սպասէի, միշտ կը փափաքէի ձեր համբոյրներուն...։

Ո՜րչափ անգամներ, գիշեր, երազիս մէջ քովս տեսեր եմ ձեզ։ Ձեր

ճանչեր ձեզ, բայց դուք կ'երեւնայիք ինձի Ս. Կոյսին կամ հրեշտակի մը դէմքովը, զորս կը սիրէի տեսնել կիրակի օրերը գեղին եկեղեցւոյն մէջ...։ Միշտ դէպ ինձի կը ծռէիք ժպտելով, թեւերնիդ ինձի կ'երկնցնէիք, գորովանքով հետս կը խօսէիք...։ Երբ կ'արթըննայի այս անուշ երազէս ետեւ, և զիս միայն կը տեսնէի առանձնութեանս մէջ, տակաւին ձեզ կը փնտըռէի, յետոյ կուլայի ձեզ կանչելով...։ Ո՜հ, մայրի՛կս, մայրիկս, ո՛րչափ կը սիրէի ձեզ, ո՛րչափ պիտի սիրեմ ձեզ...։ Ա՜հ, ան ալ շատ պիտի սիրէ ձեզ...։ Տեսա՞ք Անտրէն, մայրի՛կ, գիտէ՞ք մեր այս երջանկութիւնը. պագի՞ր սիրեցի՞ր այն զաւակդ ալ։

—Տեսայ Անտրէն, սիրունի՛կս, զայն ալ շատ կը սիրեմ, բայց ոչ քեզի չափ։ Անտրէ քու եղբայրդ չէ՛։

—Ի՞նչ, եղբայրս չէ՞...։

Եւ բուռն հեծութիւն մը ցայտեց ճնշեալ կուրծքէն։

—Հանդարտէ, զաւա՛կս, ըսաւ հիւանդ մայրը, և մի՛ լար։ Այո՛, Անտրէ

քու եղբայրդ չէ. գիտեմ ինչո՛ւ հեռացար անկէ, հայր Ռուվիէր պատմեց ինծի։ Օ՛ն, սիրելի՛ զաւակս, կըրնաս առանց երկիւղի, առանց ամօթի սիրել զայն. Աստուած ալ կը հաճի, մայրդ ալ։

Բլէզ աչերը դէպ երկինք վերցուց անհուն շնորհակալութեամբ, յետոյ գլուխը վար ձգելով, իր կարմրած երեսը մօրը կուրծքին վրայ ծածկեց։

Իսկ մայրը շարունակեց.

—Եւ կանանց ամենէն երջանիկը պիտի ընեմ քեզ. այս վայրկեանին իմ միակ մտածութիւնս այդ պիտի ըլլայ։ Իմ բոլոր կարողութիւններս ու մնացած օրերս ադոր պիտի նուիրեմ...։ Դուն կը սիրես Անտրէն. ուստի քու ամուսինդ պիտի ըլլայ. ես այսպէս որոշեցի, այսպէս պիտի ըլլայ։ Եթէ որ և է արգելք մ'ելնէ զաւկիս երջանկութեանը դէմ, կը խորտակեմ կտոր կտոր կ'ընեմ սա պատուհանին ապակիին պէս, ըսաւ զօրեղ և գրեթէ վայրագ ձայնով մը։

Անտրէ ալ նոյնչափ կը սիրէ քեզ.

որչափ գուն զինքը, ինչպէս որ փորձով ցուցուց խեղճ տղան, երբ քեզ կորսնցընելուն կսկիծէն գնաց ինքզինք Սէն գետը նետեց։

—Սէն գետը նետե՞ց, կրկնեց Բլէա սարսափահար տնկուելով։

—Ա՛հ, ըրաւ մայր Լանկլօա դժգոհ դէմքով մը, միշտ երկայն է լեզուս, և սակայն միտքս դրեր էի որ չիմացընեմ քեզի։ Բայց եղաւ, և հիմա պէտք է ամէն բան ըսեմ՝ քեզի։ Անտրէ ուղեց ջրահեղձ մեռնիլ. բայց բարեբաղդաբար ազատեցին։

—Սիրելի՛ Անտրէս, մրմնջեց Բլէա։

—Եւ տես ինչպէս այս ամէնն եղաւ Աստուծոյ կամքովը, շարունակեց մայր Լանկլօա. ես հոն էի երբ ջուրին մէջէն հանեցին զինքը. հոն էի երբ զօրեղ շփումներով ու խնամքներով աչքը բացաւ վերջապէս, և վերուցին զինքը Օթէլ-Տիէօ տարին։

—Եւ հիմա, մայրի՛կ, ո՞ւր է։

—Տակաւին հիւանդանոցն է, բայց վտանգն անցուցած է, և քանի մ'օրէն միայն յիշատակը պիտի ունենայ իւր

խենթութեան։ Ես համակրեր էի՝ առանց ճանչնելու՝ այդ դեռատի և գեղեցիկ երիտասարդին. և այնպէս պէտք էր ըլլալ, որովհետև անոր շնորհիւ գտայ քեզ։ Ուստի մերթ ընդ մերթ Օթէլ-Տիէօ կ'երթայի զինքը տեսնելու. հոն հայր Ռուվիէրին պատահեցայ։ Անտրէ քունին մէջ քու անունդ արտասանեց. կրնաս գուշակել իմ վրայ ըրած ազդեցութիւնը։ Քահանային հարցուցի, ան իմացուց ինձի քու հոս ըլլալդ, և իսկոյն վազեցի Մօնրէօյլ եկայ Փարիզէն։

—Աներկբա՞յ էք, սիրելի՛ մայրիկս, ապահո՞վ էք թէ Անտրէ անցուցած է վտանգը, հարցուց Բլէա յուզեալ ձայնով մը։

—Նորէն կ'ըսեմ թէ քանի մ'օրէն կատարելապէս կ'առողջանայ։

Աղջիկն սփոփման հառաչ մ'արձակեց։

—Եւ ես անմիջապէս ձեր ամուսնութեանը պիտի զբաղիմ։ Տես, զաւա՛կս, երբ երջանկութիւնը կը ներկայանայ մեզ, պէտք է շուտով բռնել

զայն. շատ անգամ ա՛յնչափ երկար ժամանակ կ'սպասենք իրեն, որ պէտք չէ ընաւ սպասեցընել՝ երբ ներկայանայ։

Անհոգ եղի՛ր, աղուոր հարսնիք մը պիտի ընենք, փառաւոր հարսնիք մը. հո՛ն պիտի տեսնես մետաքսէ շրջազգեստներ, սպասաւորներ, հարուստ հրաւիրեալներ...։ Այսչափը միայն կ'ըսեմ քեզի։ Բայց իմ Պլէռս, Հանրիէթս, ամենէն գեղեցիկը պիտի ըլլայ ծաղկի մը ցօղունին պէս նուրբ և ճապուկ հասակով, իր ճերմակ սաթենէ երկայն շրջազգեստով, իր մեծ քօղով և նարնջի ծաղիկներէ պսակով։

Աղջիկը չկրցաւ զսպել ժպիտն արտասուքներուն մէջէն։

—Կը ժպտիս, սիրելի՛ աղջիկս, և երբ սպասաւորներու և մետաքսէ շըրջազգեստներու խօսք կ'ընեմ քեզ, անշուշտ կ'ըսես մտքովդ թէ շատ չեն յարմարիր մօրդ համեստ զգեստներուն և քսան-հինգ սունոց կտաւէ գլխարկին։

—Ո՛հ, մայրի՛կ, ինչե՛ր կ'ըսէք։

—Ո՛չ, զաւակս, երեւցածիս չափ տգէտ չեմ... բայց այո՛, այո՛, աղքատ եմ, վասն զի բոլոր ունեցածս, սրտիս ու կեանքիս հետ քուկդ են։ Միթէ աղջիկս գտնելու ա՛յնչափ փափաքիս՝ զայն գիշեր ցերեկ թերեւս աշխատութեան և թերեւս խեղճութեան դատապարտելու՞ համար էր...։ Ո՛չ, ոչ, զաւա՛կս, Աստուած չէր հաճեր, չէր թողուր։ Յուսալով որ օր մը պիտի գտնէի քեզ, քանի տարի աշխատեցայ քեզի համար, գիշեր ցերեկ, որպէս զի օժիտ մը պատրաստեմ քեզի, և պատրաստեցի այս տասն մատներովս... գեղեցիկ օժիտ մը, քսանհազար ֆրանք պատրաստ։ Այս գումարը քուկդ է այս օրէն. իսկ ես, քանի որ գտայ քեզ, ուրիշ բանի պէտք չունիմ։

—Ո՛հ, մայրի՛կ, բարի՛ մայրիկս, գոչեց Պլէռ որդիական սքանչանքով յուզուած։

—Արդարեւ դիւրին բան չէր. շարունակեց երջանիկ մայրը, դիզել կուտել այն հինգ ֆրանքնոցները, որ յետոյ

փայլուն ոսկի լուիններու և ետքն ալ պատուական հազար ֆրանքնոց պանքատմաններու կը փոխուէին...: Շատ անգամ, երկայն գիշերները, գլուխս ծանրանալով կուրծքիս վրայ կ'իյնար. յոգնած աչքերս այրելով քունի կը գոցուէին և ասեղը կ'իյնար թմրած մատներուս մէջէն. բայց ես խեղճուկ քեզ միտքս կը բերէի. օ՛ն, օ՛ն, կ'ըսէի, աղջկանս օժիտ պէտք է...: Այն ժամանակ գլուխս կ'անկուէր, չէի զգար աչքերս խայթող յոգնութիւնը, նորէն ձեռք կ'առնէի ասեղս և կը քալէի, միշտ կը քալէի...: Ես ալ, աղջի՛կս, քեզի պէս կար կարող էի:

Բլեզի ուշադրութիւնը մօրը շրթունքէն կախուած էր. խանդաղատանքով մտիկ կ'ընէր, զգալով իր չնչութիւնը. որուն ալ չընդմիջէր:

—Շատ անգամ ալ, շարունակեց մայր Լանկլօա, բարեկամներս, ինծի պէս կար կարող գործաւորուհիներ, կ'ըսէին ինծի «ի՞նչ անխելք կնիկ ես, Բօլի՛ն, որ այդպէս հոգիդ կը հանես։» Թող կուտային որ ըսեն, և՝ առանց

պատասխանելու՝ ասեղս կը քշէի անկէ եռանդով: Իմ գաղափարս ունէի: Ամէն օր, երբ մինակ մնայի, կ'ըսէի ես ինծի. աղջկանս համա՛ր է...:

Բլեզ չկրցաւ այլեւս զսպել ինքզինքը. մօրը փաթթուեցաւ և անյագ համբոյրներով լափեց անոր այտերը, մինչ աչքերէն ալ յորդ արտասուք կը վազէր:

—Չա՛ր սատանայ, գոչեց մայր Լանկլօա ծայրաչափ բարկութեամբ մը. ի՞նչ հարկ կար ասոնք իրեն ըսելու. որչա՜փ անմիտ եմ...: Օ՛ն, սիրելի՛ զաւակս, մի՛ լար, սրբէ աղուոր աչուկներդ...: Ո՛չ, չեմ ուզեր որ լաս:

Եւ ինքն ալ անոր երեսները պագնելով՝ կը խմէր անոր թափած արտասուքը, և փոքրիկ տղու մը պէս կ'օրօրէր զայն իր ծունկերուն վրայ:

—Ո՛հ, մայրի՛կ, բարի՛ մայրիկս, կ'ըսէր Բլեզ, ամբողջ հոգիս չբաւեր ձեզ սիրելու:

—Օ՛ն, բաւ մայր Լանկլօա վայրկեան մը ետքը. երթանք. կառքը կ'սպասէ դուրսը դրանն առջեւ:

Պլէռ՝ ցնցուելով՝ աչերը մէկէն խոնարհեցուց։

—Տէ՛ս, զաւա՛կս, յարեց մայրը, երջանկութիւնս այն ատեն կատարեալ պիտի ըլլայ երբ քեզ իմ սենեակիս քովի փոքրիկ սենեակին մէջ տեղաւորեմ․․․ Ազնիւ սենեակ մ'է՝ ճաշակիս համեմատ կահաւորուած, իմ ձեռքովս յարդարուած, ուր օտար մարդ մտած չէ։

Պլէռ առաջին վայրկեանէն զգացած էր այն անհուն սէրն որով ողողուած էր մօրը սիրտը․ իսկ հիմա անոր ըրած ամէն մէկ խօսքէն յայտնի կ'ըլլար թէ այդ սէրն ո՛րչափ բացառիկ, ո՛րչափ նախատես եղած, և ո՛րչափ փափուկ, ո՛րչափ գողտրիկ զգացումներ ծնած էր իրեն նկատմամբ։ Արդ՝ մտածելով որ այսչափ խանդավառ և պաշտելի մօր մը հետ երթալ չուզելը դառն ցաւ պիտի պատճառէր անոր, մեծ տագնապի մէջ ինկաւ։

—Ո՛հ, սիրելի՛ և բարեսիրտ մայրիկս, ըսաւ յուզեալ և դողդոջուն ձայնով մը, ես ալ ձեզի պէս ճշմարտիւ

և բացարձակապէս երջանիկ պիտի ըլլամ երբ ձեզի հետ և ձեր քով կարենամ ապրիլ, բայց այս բանը այսօր չպիտի կրնայ ըլլալ։ Քանի մ'օրէ ետքը։

—Քանի մ'օրէ ետքը՛, ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

—Տակաւին հոս պիտի կենամ։

—Ի՞նչ․․․ արգելք Պ. Մօրան ձեզ վա՞ր դնել կ'ուզէ իմ կամքիս հակառակ, գոչեց մայր Լա՛նկլօա բարկութեամբ, տեսնենք ի՞նչպէս պիտի վար դնէ։

—Պ. Մօրան զիս կատարելապէս ազատ կը թողու, սիրելի՛ մայրիկս․ ես եմ մնալ ուզողը։

—Դո՛ւն․․․ դո՛ւն․․․ ուրեմն չես սիրեր զիս։

—Ո՛հ, մի՛ ըսեր զայդ։

—Ինչո՞ւ մնալ կ'ուզես հոս, ինչո՞ւ, ըսէ տեսնեմ։

—Կ'ըսեմ, մայրի՛կ, ամէն բան կ'ըսեմ, բայց ոչ հիմա․ պարտականութիւն մ'ունիմ կատարելիք, անհրաժեշտ պարտականութիւն մը, որմէ չեմ կրնար խուսափիլ։

—Թա, թա, թա, չեմ հասկընար.
և որովհետեւ պարտականութեան խօսք կ'ընես, առաջինն ու անհրաժեշտը մորդ հետ երթալդ է։ Դուն բաւական հարուստ ես, պէտք չունիս աւուրչէքով կամ ամսականով ուրիշի ծառայելու։ Ձեմ ըսեր որ չաշխատիս այլ եւս. ո՛չ, պէտք է միշտ զբաղիլ, աշխատութեամբ ապրիլ. բայց դուն պիտի ընտրես քեզի հաճելի երեւցած գործը. և այն ալ քու տանդ մէջ և ուզածիդ չափ աշխատելու համար։

—Երբ մեկնեցուինք, բարի՛ մայրիկս, ինչ որ ուզես, ինչպէս որ ուզես՝ այնպէս կ'ընեմ.

—Ուրեմն ճշմարիտ է որ հետս գալ չես ուզեր։

—Կրկին կ'ըսեմ, մայրի՛կ, ստիպուած եմ հոս մնալ։

—Բայց ի՞նչ կայ, ըսէ նայիմ, ի՞նչ կայ.

—Ո՛հ, արդէն կը գիտնայիք եթէ կարենայի ըսել. Բայց օր մը, քիչ օրէն, ամէն բան կ'իմացընեմ ձեզի. այն ժամանակ պիտի իմանաք և գոհ

ըլլաք. ամենէն առաջ դուք պիտի ըսէք ինծի. աղէկ ըրիր, աղջի՛կս։

—Եւ սակայն շատ աղուոր է փոքրիկ սենեակդ, ուր կը կարծէի թէ պիտի պառկէիր այս գիշեր, ըսաւ մայր Լանկլօա տխրութեամբ։ Մահճակալդ ծիրանէփայտէ և քանդակաւոր բուրենիէ շինուած է, երկու անկողինով, տակինը մաղէ, վրայինը կակուղիկ փետուրէ։ Վառարանին դիմացը, որուն վրայ մեծ հայելի մը կայ, պահարանը դրած եմ, նոյնպէս հայելաւոր. որպէս զի կարենաս ինքզինքդ ամբողջ տեսնել՝ աղուորիկ գլուխէդ մինչեւ փոքրիկ ոտներուդ ծայրը։ Պատուհանին մօտ, որ անկողնին վարագոյրներուն պէս կիպիւրէ զոյգ վարագոյրներով զարդարուած է, գեղեցիկ կապերտակալ մը պիտի գտնես. աթոռներն ու թիկնաթոռները գործերով ծածկուած են, որք իմ շինածս են։

Վառարանին վրայ ոսկեզօծ պղինձէ ժամացոյց մը կայ իր ստեղնաւոր աշտանակներով. յետոյ երկու յախճապակէ սկահ, որոց մէջ ծաղիկ պիտի

գնես...: Կայ նաեւ գեղեցիկ վանդակ մը, երկու հոլանտական քանարիներով, որք օրն ի բուն կ'երգեն...: Անոնք ալ քեզի կ'սպասեն. վասն զի ամէն օր քու խօսքդ կ'ընեմ անոնց. և երբ կ'ըսեմ թէ քիչ ժամանակէն պիտի գայ, և անոնք կը լսեն, թեւերնին կը բաբախեն ուրախութեամբ, և աւելի անուշ կը գեղգեղեն:

Մայր Լանկլօա կանգ առաւ լացէն մղձկելով:

Պլէզ ալ կուլար, իր գորովալից գգուանքը շռայլելով իր մօր:

Նոյն միջոցին, տոքթէօրն, որ մարքիզուհին մինչեւ կառքը տարեր էր, խօսարանը մտաւ: Արդէն գործը գիտնալով՝ Պլէզի մօրն երեսը միայն նայեցաւ հասկընալու համար թէ աղջիկը բռնա՞ծ էր իր խոստումը:

—Տիկի՛ն, ըսաւ, ձեր սիրուն աղջիկն անշուշտ ըսաւ ձեզի թէ տակաւին քիչ մը ժամանակ հոս կենալ կ'ուզէ. ձեր երկուքին համար ալ մեծ զոհողութիւն մ'է, գիտեմ: Պլէզի համար, տիկի՛ն, Աստուածահաճոյ անձ-

նուիրութեան գործ մ'է, որուն վրայ դուք ալ շատ գոհ և ուրախ պիտի ըլլաք: Մնաց որ ես իմ բոլոր ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ ձեր այդ զոհողութիւնը թեթեւցընելու համար: Դուք կրնաք ուզածնուդ չափ յաճախ գալ ձեր սիրելի աղջիկը տեսնել. միշտ սիրով պիտի ընդունուիք: Մնաց որ ձեր այս բաժանումն երկար չպիտի տեւէ:

Մայր Լանկլօա խոր հառաչ մ'արձակեց:

—Շնորհակալ եմ, պարո՛ն, ըսաւ. բայց ես ատանկ չէի ուզեր:

Թեւերուն մէջ առաւ աղջիկը, ուժով մը սրտին վրայ սեղմեց, և անգամ մ'ալ երկարօրէն համբուրեց:

Պլէզ և տոքթէօրն ընկերակցեցան անոր մինչեւ փողոցին մէջ: Հոն ալ դարձեալ աղջկանը վրայ ինկալով, նորէն համբուրեց. յետոյ խելակորոյսի մը պէս գլխած՝ կառքը մտաւ, որ անմիջապէս Փարիզի ճամբան բռնեց:

Երկու ժամ ետքը տիկին Տէշարմի սրահակալանը մտնելով.

—Գտա՞յ զանոնք, պոռաց:

—Մեր զաւակնե՞րը, գոչեց Անժէլ մայր Լանկլօային վրայ վազելով։

—Այո՛, երկո՛ւքն ալ, Հանրիէթ և Անտրէ։

—Բօլի՛ն, սիրելի՛ Բօլինս, ծունկի վրայ գանք և փա՛ռք տանք Աստուծոյ։

Վայրկեան մ'ետքը սպասաւոր մ'եկաւ իմացուց թէ Տը Բրէսլ մարքիզն եկած է։

—Ըսէք Պ. մարքիզին թէ շատ տըկար եմ այս իրիկուն, չեմ կրնար ընդունիլ զինքը, պատասխանեց Անժէլ։

21

ԿԱՐԿԱՍ ԵՒ ՊԼԷՌՕ

Բիէռ Կարկաս, մեր ընթերցողներուն արդէն ծանօթ նստարանին վրայ նստած, շագանակենիին հովանիին տակ, մելամաղձիկ դէմքով կը ծխէր։ Հակառակ այն տեղն իրեն պատահած փորձութեան, ամէն օր դարձեալ հոն կ'երթար կը նստէր ծխախոտը բերանը։ Այսպէ՞ս է ունակութիւնը։

Այն առանձին տան մէջ, Կարկաս, Պլէռօէն վարձուած, բանտապանի պաշտօն կը վարէր միշտ անաշխատ և հաճելի պաշտօն մը։ Հոն հանգիստ կ'ապրէր բարի քաղաքացիի մը կամ գործէ քաշուած պարկեշտ վաճառականի մը պէս, որ իւր հասոյթներուն վստահելով, առանց հոգ ընելու կը դիտէ անձրեւին ու ձիւնին տեղատարափը, կ'ուտէ, կը խմէ, կը քնանայ, առանց բնաւ աշխատելու։ Ասոնց հետ մէկտեղ եթէ ատենին մէջ ալ ծխախոտի բաւական պաշար գտնուէր, Կարկասի համար երջանկութեան լրումը պէտք էր ըլլար։ Եւ սակայն ո՛չ. այս մտատիպար և ըստ երեւոյթին խաղաղաւէտ կեանքը ծանր կուգար իրեն։ Շատ ճշմարիտ է թէ մարդ երբեք գոհ չկրնար ըլլալ։ Փառասիրութեան յիմարութիւնը միշտ դժգոհութիւն կամ վիշտ կը պատճառէ իրեն և յաճախ կորստեան կը մատնէ զինքը։ Կարկաս ալ գոհ չէր, վասն զի ուրիշ բանի կը փափաքէր։

Շրթունքէն դուրս փախչող ծուխի

ամպերուն մէջէն կը տեսնէր այն անա-
կը՝ զոր կ'երազէր Փարիզէն քսան-եր-
սուն փարսախ հեռու, գետակի մ'եզ-
րը, պարտէզով մը կամ արտով, իր
կաղամբները տնկելու համար։ Այս ե-
րազը կը տեսնէր միշտ։ Իրականու-
թեան փոխուելու համար՝ պէտք էր
որ Պլէռօ, իր բազմամեայ ծառայու-
թիւններուն փոխարէն երսուն հազար
ֆրանքի չափ ստակ տար։ Այս գու-
մարը պէտք կ'ըլլար որպէս զի իր ե-
րազած տունն ու պարտէզը գնէր, և
երկու հոգի համեստաբար և խաղա-
ղապէս ապրեցնելու համար պէտք ե-
ղած հասոյթը կազմէր.

Երկու հոգի, ինքն և արդէն ծե-
րացած կին մը, զոր սիրած էր ժա-
մանակաւ. Վերջերս Փարիզի մէջ նորէն
գտնելով զայն, յետին թշուառու-
թեան մէջ, յիշեր էր թէ ո՛րչափ անձ-
նուէր եղած էր իրեն, և այս յիշա-
տակութիւնը յուզեր էր սրիկային սիր-
տը։ Ըսեր էր ինքնիրեն. ինձի համար
շատ տառապեցաւ այս խեղճ կինը.
զինքը խաբեցի, նուաստացուցի, ծե-

ծեցի, անոր աշխատութեան արդիւն-
քովը ապրեցայ, յետոյ վատաբար թո-
ղուցի զայն։ Այսօր պառաւած, տգեղ-
ցած, վերջին աստիճան չքաւոր վիճակի
մէջ է։ Բայց ի՛նչ և ըլլայ, քանի որ
կեանքը մէկտեղ սկսանք, մէկտեղ պէտք
է լմնցընենք։

Այս երեւոյթը բացատրելու համար
պէտք է ընդունիլ թէ ամենէն մեծ
անզգամներն ալ կրնան ապաշաւ զգալ
իրենց սրտին մէջ։

Այս որոշումն ընելէն ի վեր՝ Կար-
կասի սեւեռուն գաղափարն էր ձեռք
բերել այն երսուն հազար ֆրանքը,
զոր՝ իր կարծիքով՝ Պլէռօ կը պարտէր
իրեն։

Միջոց մը կը մտածէր իր արժան-
ընտիր բարեկամն հարկադրելու որ
քսակին բերանը բանար. յանկարծ
պարտէզին դուռը զարնուելով՝ ցնցուե-
ցաւ։ Վայրկեան մ'ետքը նորէն քանի
մ'անգամ զարնուեցաւ ետեւէ ետեւ,
այնպիսի ձեւով մը, որ այցելուին ով
ըլլալն հասկըցաւ։ Վազեց բացաւ դու-
ռը, և Պլէռօ ներս մտաւ։

—Օ՜, այսչափ կանո՛ւխ, խեր ըլլայ, գոչեց Կարկաս զարմանքով։

—Ես միշտ կանուխ կ'ելնեմ, պատասխանեց Պլէռօ։ Բայց խօսք ունիմ ձեզի հետ, ելնենք սենեակը։

Կարկաս նշմարեց որ Պլէռօ կախած էր երեսը, և սիրտն անհանգիստ ըլլալ սկսաւ։

—Արդեօք բա՞ն մ'իմացեր է, ըսաւ ինքնիրեն։

Եւ հլութեամբ իր մեղսակցին ետեւէն գնաց։ Սենեակը մտան և երկուքն ալ նստան։

—Նոր բան մ'իմացայ, ըսաւ Պլէռօ. ոստիկանութեան վերատեսուչն իմանալով խենթին վերցուիլը, քննութիւն բացաւ։

—Ա՜, ըրաւ Կարկաս սրտատրոփ։

—Բայց մենք աւելի վարպետ ենք, ոստիկանութիւնը փնտռեց և բան մը չգտաւ։

Կարկաս շունչ առաւ։

—Ետքը՞, հարցուց։

—Ետքը՛, ի՞նչ պիտի ըլլայ, քննութիւնը կանգ առաւ դատարկին առջեւ։

—Իմացած չէ, ըսաւ Կարկաս ինքնիրեն, և սիրտն հանգստացաւ։

—Հիմա, յարեց Պլէռօ, ա՛լ վախնալու բան մը չունինք. գործը բոլորովին ծածկուած մնացած է։

—Օ՜հ, լրտեսները կննեցին հատագիրը, գոչեց Կարկաս ուրախութեամբ։

—Ժէրիւզալէմ փողոցը չկրնար մըրցիլ ինծի հետ, ըսաւ Պլէռօ պանծափայլ նայուածքով մը։

—Այդ ճշմարիտ է, պատասխանեց Կարկաս, դուք չքնաղագիւտ մարդ էք, բարձր հանճար մ'էք։

Պլէռօ խնդալ սկսաւ. շողոքորթութեան թշնամի չէր։

—Հիմա, ըսաւ, այլ եւս վախնալու բան մը չունինք. և հարկ չեմ տեսներ այդ խենթին հոգը քաշելու։

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

Պլէռօ չարագոյժ նայուածք մ'ուղղեց Կարկասի։

—Ի՞նչ պիտի ըսեմ. չենք կրնար յաւիտեան պահել խենթ մը, ծանրալի հոգ մ'է. օգուտ մը չունի մեզ, պէտք է որ վերնայ մէջ տեղէն։

Կարկաս տժգունեցաւ. պաղ քրտինք մ՚ողողեց քունքերուն վրայ։

Պլէռօ չնշմարեց. բոլորովին իր գաղափարովը գրաւուած՝ շարունակեց.

—Աւասիկ իմ որոշումս. այս գիշեր կը լմնցընենք խնդրին գործը։ Շատ դիւրին է, միջոցներ չեն պակսիր. իմ ընտրած միջոցս շատ լաւ է, ինչպէս որ պիտի տեսնէք։ Նախ կը խեղդենք զայն, երկայն գործ մը չէ. կեանքի շունչ մը միայն ունի։ Զայս ընելէ ետեւ, կը հագուեցընենք զայն բերած լաթերովս, որ սա ծրարին մէջն են, գործաւորուհիի հագուստ կամ ցնցոտի, ծակած կօշիկներէ սկսեալ մինչեւ կտաւէ գդակ, զորս հնավաճառէ մը գնեցի երկու ֆրանք վճարելով։

Կարկաս մտիկ կ՚ընէր. դժուար և թերեւս իսկ վտանգաւոր կացութեան մը մէջ էր. կը հարցընէր ինքնիրեն թէ ի՛նչպէս պիտի կրնայ ելնել մէջէն։

—Այս գիշեր, առաւօտեան ժամը մէկին (կէս գիշերէն մէկ ժամ ետքը). շարունակեց Պլէռօ, ես հոս պիտի գամ կառքով մը. կ՚առնենք մեռեալը կը

տանինք Սիւրէնի կողմը և հոն Սէն գետը կը նետենք։ Եթէ ձկնորսներ կամ նաւավարներ զայն գտնեն հանեն, պիտի ենթադրեն անշուշտ թէ խեղճ կինը չկրնալով թշուառութեան ու նօթութեան դիմանալ, ինքզինք ջուրը նետեր է. Օր չըլլար որ նօթութիւնն այսպիսի զոհեր չունենայ, յարեց անտարբեր կերպով մը։ Է՛, ի՞նչ կ՚ըսես այս գաղափարիս։

Կարկաս վեր ցատկեց՝ քունէն յանկարծ բռնի արթնցող մարդու մը պէս, և աչերը Պլէռօի վրայ սեւեռեցան։

—Օ՛ն, պատասխան տուր ինձի, ըսաւ Պլէռօ։

Կարկաս խնդալ սկսաւ.

—Այդ ամէնն ալ շատ աղէկ մտածուած են, ըսաւ, բայց, սիրելի՛ Պլէռօս, անօգուտ աշխատութիւն մը տուեր ես քեզի։

—Հէ՛, ինչո՞ւ։

—Որովհետեւ այդ գործը կատարուած է։

—Չեմ հասկընար։

—Խենթը մեռաւ։

—Մեռա՜ւ, կրկնեց Պլէռօ. կատա՞կ կ՚ընես։

—Ինչո՞ւ կատակ ընեմ։

—Ե՞րբ մեռաւ. երէ՞կ, այս գիշե՞ր...։

—Տասոնց։

—Եւ ի՞նչ ըրիր։

—Զարմանալի հարցում. ի՞նչ ըրի։ Մեռեալն ի՞նչ կ՚ընեն. թաղեցի։

—Ո՞ւր, պարտէզի՞ն մէջ, հարցուց Պլէռօ կասկածոտ նայուածք մը ձգելով իր մեղսակցին վրայ։

—Որպէս զի օր մը բրչի ձախող հարուած մը երեւա՜ն հանէ դիակը, այնչափ աւանակ չեմ...։ Նա դիմացի անտառին մէջ մութ գիշեր մը ծակ մը փորեցի և հոն թաղեցի։

—Մինա՞կդ կատարեցիր այդ գործը։

—Ի՞նչպէս ընէի, երթայի ոստիկանութեան տեսո՞ւչը կանչէի։

—Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Պլէռօ որուն շեղ նայուածքը չէր զատուեր Կարկասի երեսէն։

—Իմ բազուկներս բաւական ուժով

են բրիչ մը շարժելու համար, և ուսերս ալ բաւական պնդակազմ՝ միայնակ վերցընել տանելու համար դիակ մը, որ վաթսուն լիպրա չէր կշռեր, ըսաւ Կարկաս։

—Ճշմարիտ է, բայց ինչո՞ւ չիմացուցիր ինծի։

—Ա՜, աւասիկ...։ Չէի ուզեր ցաւ պատճառել քեզի։

—Այդ փաստ գէշ չէ, Կարկա՛ս։

—Ժամանակաւ գեղեցիկ Լէօնթինի տաքը դպած էր քեզի. վախցայ որ սիրտդ շատ կը յուզուի։

—Արդարեւ բարեկամութի՜ւն, ըսաւ Պլէռօ, կէս լուրջ կէս հեգնական ձեւով մը։

—Թերեւս անմտութիւն է, բայց ի՞նչ ընեմ, այդպէս եմ սիրած մարդոցս համար։

—Զարաճճի՛, կ՚ըսէր մտքէն Պլէռօ, այս ամէնը լիովին պիտի վճարես ինծի։

—Ասոր հետ մէկտեղ, ինչո՞ւ պահեմ, ուրիշ պատճառ մ՚ալ ունէի, ըսաւ Կարկաս։

—Ա՜, տեսնենք այդ ուրիշ պատճառը։

—Ես հոս հանգիստ եմ քու տանդ մէջ։ Ուստի ըսէ ինծի, որչափ ժամանակ որ Պլէռօ բարեկամս չիմանայ խենթին մեռած ըլլալը, հոս հանգիստ կը կենամ, առանց գործ մ՚ընելու, և իշխանի մը պէս կեանք կը վարեմ. հարուստ կալուածատէրի արհեստը սիրելի է ինծի։

—Այս ետքի պատճառաբանութիւնդ առաջինէն աւելի լաւ կ՚երեւայ ինծի, ըսաւ Պլէռօ։

—Ես բան մը չեմ կրնար պահել քեզնէ, ամէն բան պէտք է ըսեմ։

—Վերջապէս խենթը մեռաւ, ազատեցանք անկէ...։ Հիմա, սիրելի՛ Կարկաս, քեզի պէտք չունիմ այլ եւս. և որովհետեւ այս տունը ծախելու միտք ունիմ, չես կրնար հոս մնալ։

—Ահա այս էր իմ ալ վախս. բայց ես կը ճանչեմ քեզ, դուն նեղութեան մէջ չես ձգեր քու վաղեմի ընկերդ, Կարկասը, կը կատարես անոր ըրած խոստումդ։

—Շատ լաւ, խօսինք ատոր վրայ. ի՞նչ խոստում ըրած եմ քեզի։

Կարկասի դէմքը զուարթացաւ։

—Դուն գիտես իմ երազս, պատասխանեց. տնակ մը, ետին պարտէզով, և փոքրիկ հասոյթ մը...։ Կը տեսնես ահա թէ մեծ բան մը չէ ուզածս։

—Վերջապէս գումար մ՚ըսէ։

—Երսուն հազար ֆրանքի չափ։

—Երսուն հազար ֆրա՛նք, գոչեց Պլէռօ, դէշ չէ շիտակը, գեղեցիկ հարստութիւն մը։

—Շատ չէ... ես հաշիւ ըրած եմ, այդ գումարը պէտք է։

—Օ՛, օ՛, ըրաւ Պլէռօ ականջը քերելով։

—Օ՛ն, սիրո՛ւն Պլէռօս, լաւ շարժում մը, ըսաւ Կարկաս փաղաքուշ ձայնով մը։

—Լաւ, կը կատարեմ փափաքդ, կուտամ խնդրածդ։

—Ա՛հ Պլէռօ, վաղեմի բարեկամս, գոչեց Կարկաս յուզեալ ձայնով. կեցի համբուրեմ քեզ։

—Ո՛չ, ըսաւ Պլէռօ ոտքի վրայ ելնելով, սիրտս կը յուզես։ Աւելի դոհ կ՚ըլլամ եթէ ժոմ մը վառես։

—Մո՛մ, ի՞նչ բանի համար։

—Նկուղը տեսնել կ'ուզեմ։

Կարկաս իսկոյն վառեց մոմը և երկուքն ի միասին վար իջան։

Պլեռօ Լէօնթին Լանտէի բանտարկուած նկուղը մտաւ։

Կարկաս՝ խոհեմութեամբ նկուղին դրանն առջեւ կեցաւ մոմը ձեռքը, որպէս զի լուսաւորէ իւր դաւակիցը։ Բայց Պլեռօ չար դիտաւորութիւն մը չունէր նոյն միջոցին։ Միայն նկուղն աչքէ անցուց, հաւանաբար խենթին անհետացումն անձամբ ստուգելու համար։

Քիչ մ'ետքը զատուեցաւ Կարկասէն ըսելով.

—Ես շաբաթ օրը նորէն կուգամ, քու երսուն հազար ֆրանքդ ալ հետս։

22

ԱՄՊ ՄԸ ՀՈՐԻԶՈՆԻՆ ՎՐԱՅ

Կարկաս ուրախ էր.

—Ինչ և իցէ, ըսաւ ձեռները շփելով, հաւատաց ըսածիս։

Կարկաս կը սխալէր։ Պլեռօ չէր կլլած անոր յերիւրած սուտը։ Ցայտնի չէր ըրեր, բայց սարսափելի զայրոյթ մը կ'որոտար գլխուն մէջ։

—Տարակոյս չի կայ, խենթը ձեռքէս ելած է. կ'ըսէր ինքնիրեն Փարիզի ճանբան բռնելով. բայց ի՞նչ եղաւ։ Կարկաս ի՞նչ ըրաւ զայն։ Ա՜, կը տեսնեմ իւր խաղը. աւազակն ինձմէ ստակ բրցընել կ'ուզէ...։ Բայց կը սխալի. չի գիտեր որո՛ւ հետ կը խաղայ։ Երսուն հազար ֆրա՛նք տամ իրեն, ա՜հ, ա՜հ, ա՜հ... գնտակ մը գլխուն, կամ դաշոյնի հարուած մը կուրծքին. ահա այդ սրիկային վարձքը։

Բայց ամէնն այս չէ, պէտք է աչերս բանամ և յստակ տեսնեմ։ Խենթն անյայտ եղաւ, այս է իրողութիւնը։ Ենթադրել թէ ինքնիրեն փախաւ իւր բանտէն, խելքի դէմ է։ Դուռը բացուեր է իրեն. վասն զի ստուգեցի որ ջրհորին հետ հաղորդակցող ծակը չէ մեծցած։ Ըսել է թէ Կարկաս դաւաճան է։ Վերցուցած ուրիշ տեղ պահած է իւր բանտարկեալը։ Ա՜հ, վըստահելու չէի անոր վրայ։

Պահ մը խորհրդածելէ ետեւ, յարեց.

—Կարծեմ թէ սխալ ճանբաներու մէջ կը մոլորիմ. Կարկաս կը խաբէ զիս, տարակոյս չի կայ. բայց եթէ խենթը պահած ըլլար զիս՝ հարկադրելու համար որ ստակ տամ իրեն, կ'ըսէր ինծի, և այն առասպելը չէր հնարեր։ Ասկէ զատ խորամանկ է, չէր կենար իմ տունս։ Ուրեմն ուրիշ բան կայ։ Ի՞նչ։ Ահա լուսաւորելիք մութ կէտը։

Ցանկարծ ձեռքը ճակտին զարկաւ։ Տը Բրէսլ մարքիզուհին միտքն եկեր էր։ Գիտէր որ խենթին Ռոպէյէն վերցուելուն վերաբերեալ քննութիւնն անոր խնդրելովն եղած էր։

—Տիկին Տը Բրէսլ մաս ունի այս գործին մէջ, և այն ժամանակ Կարկաս ընկերակցած է անոր հետ. ըսել է թէ գործը ծանր է, քիչ մ'առաջ կարծածէս շատ աւելի ծանր է...։

Իր տունը գնաց սաստկապէս յուզ-եալ վիճակի մէջ։

Հանեց վերազգեստը, Նստաւ գրասեղանին առջեւ, Նամակ մը գրեց և

սպասաւորին տուաւ, որպէս զի անմիջապէս Հաչէթ փողոցը տանի։ Տը Բրէսլ մարքիզին ալ գրելու դիտաւորութիւն ունէր, բայց քիչ մը խորհելէ ետեւ՝ միտքը փոխեց։

Հաչէթ փողոցը շատ հեռու չէր։ Սպասաւորը կէս ժամէն վերադարձաւ լրբադէմ մարդու մը հետ, որ ակնոցի վաճառական կը կոչուէր, բայց ուրիշ խել մ'անծանօթ և քիչ շատ անխոստովանելի արհեստներ ալ կը բանէր։ Մէկ հատը յիշելու համար՝ բաւական է ըսել թէ պէտք եղած ժամանակ Պլէռօի լրտեսներէն մին էր։

—Նամակս քեզ տունդ գտաւ, ըսաւ Պլէռօ, կ'երեւի թէ այս միջոցիս հանգիստ կ'ընես։

—Այո՛, գործ չի կայ. ես՝ երբ գործ չունենամ՝ փողոցները չեմ պտըտիր քիթս օդին տալով. տունս կը կենամ։

—Ըսել է թէ քսակդ տափակ է։

—Լեցուն եղած ատենը տունս չեմ գտնուիր, ինչպէս որ գիտէք։

—Այո՛, գինետունը պէտք է փնտռել քեզ։

—Օ՛ն, տեսնենք ի՛նչ ունիք, Հարկաւ գլխուս վրայ կարդալու համար չկանչեցիք զիս կարծեմ։

—Այո՛, գործ մը պիտի տամ քեզի։ Փոքրիկ հսկողութիւն մը։ Կ'ուզեմ գիտնալ թէ մեծ տիկին մը, որ Տը Բրէսլ մարքիզուհի կը կոչուի և Սէն-Տոմինիք փողոցը կը բնակի, տունէն դուրս ելած ժամանակ ո՛ւր կ'երթայ։

—Դիւրին բան։

—Այս է առայժմ ընելիքդ. անմիջապէս գործի պիտի սկսիս, և այս իրիկուն տեղեկութեան կ'սպասեմ։ Ահա քեզի տասն ֆրանք սկզբնական ծախուցդ համար։ Զմոռնամ սա ալ ըսել որ թերեւս վաղը կամ միւս օր քեզի մէկ կամ երկու մարդ ալ ընկեր տալու պէտք պիտի ունենամ։

—Դիւրին է, հերիք է որ ըսէք ինծի։

—Տարակոյս չունիմ. բայց Բիւսթաշէն ի՞նչ լուր. ո՞ւր է։

—Կը կարծեմ որ մեկնած է Փարիզէն։

—Հրամանո՞վ։

—Ո՛չ, իւր երկիրն երթալու համար։

—Թերեւս վերադարձած է։

—Չեմ կարծեր. եթէ վերադարձած ըլլար, կուգար կը տեսնէր զիս։ Անցեալներն աղւոր գործ մը կատարեցինք անոր հետ Սէվրի կողմերն և հիմա զոյգ մը բարեկամ ենք։

—Ա՛, աշխատեցաք այն կողմերը, ըսաւ Պլէռօ. ի՞նչ տեսակ գործ էր։

—Պատէ անցնիլ և կին մը վերցընել...։

Պլէռօ ցնցուեցաւ։

—Օ՛, օ՛, ըրաւ ժպտելով. դժուարին գործ. կրցի՞ք յաջողիլ։

—Ինչո՞ւ չէ։

—Ըսել է թէ կրցիք վերցունել կինը։ Հարկաւ մինակ էր տանը մէջ։

—Պահապանի մը հետ։

—Պահապանի մը հե՛տ. չեմ հասկընար։

—Կինը նկուղի մը մէջ փակուած էր, հարկ էր հանել անկէց։

—Հետաքրքրաշարժ բան է այդ. ո՞րու հաշուին կ'աշխատէիք։

—Այդ չեմ գիտեր. Բիւսթաշ ըսաւ ինծի։

—Հոգ չէ․ կինը կրցիք վերցընել․ ետքը ի՞նչ ըրիք զայն։

—Մարդու մը և կնկան մը յանձնեցինք որք Սէնի եզրը մեզի կ'սպասէին Սէն-Պլուի դարպասին մօտ։

—Տանը մէջ պահապան մը կար ըսիք։

—Այո՛․ հուժկու բելիար մը։

—Ձեզի հե՞տ էր։

—Ո՛չ։

—Էյ ի՞նչպէս թողուց որ կինը վերցուցիք։

—Օ՛, մռնչեց, ոռնաց, կաղկանձեց, ա՛յնչափ․ նախ զայն կապե՛ր էինք չուաններով։

Պլէռօի խնդրանօք, լրտեսը մանրամասնաբար պատմեց ինչ որ անցեր դարձեր էր այն իրիկունը Սէվրի տանը մէջ։

Վերջապէս դժբաղդ Լէօնթինի անհետացումը բացատրուած էր․ Կարկաս կարծուածին չափ յանցաւոր չէր․ միանգամայն գրեթէ բնաւ տարակոյս չէր մնար Պլէռօի մաքին մէջ թէ խենթը Տը Բրէսլ մարքիզուհիին ձեռքն յանձ-

նուած էր։ Ի՞նչ էր մարքիզուհիին նըպատակը․ Ո՞ւր դրեր էր զայն․ ահա ասոնք կ'ուզէր Պլէռօ իմանալ ամէն բանէ առաջ։

Իրիկունը, ժամ ութին, իր լրտեսը, որ Թամէրլան անունը կը կրէր, տեղեկութիւն բերաւ իրեն։

Տը Բրէսլ մարքիզուհին ժամը երկուքին դուրս ելեր էր աղջկանը հետ, Պօն-Մարշէի վաճառատունը գնացեր և զանազան գնումներ ըրեր էր․ անկէց Տըլարբէ փողոցը գոհարավաճառի մը խանութը գնացեր, հոն Օր․ Տը Բրէսլ քանի մը մատնիներ փորձեր և օղեր քններ էր մօրը հետ։ Թամէրլան՝ խանութէն ներս մտած չըլլալով, չէր գիտեր թէ բան մը գնե՞ր էին։

Տիկին Տը Բրէսլ աղջկանը հետ նորէն կառքը նստելով՝ հրամայեր էր կառապանին որ զիրենք Մօնրէօյլ տանի։ Ժամն երեքն էր։ Թամէրլան՝ Վանտոմի հրապարակը դիմելով՝ կառքի մը մէջ ցատկեր և յաջողեր էր մարքիզուհիին ետեւէն հասնիլ մինչեւ ամրութիւնները։ Հոն իր նստած կառքին

ձին սաստիկ յոգնած և շունչը կտրած ըլլալով՝ չուզեց աւելի առաջ երթալ։ Մարքիզուհիին կառքը, որ արդէն շատ առաջ գնացած էր, աւելի հեռանալով՝ աներեւոյթ եղաւ։

Սակայն Թամէրլան՝ առանց վհատելու՝ որոշեց քալել ճանբուն մնացած մասը։ Մօնրէօյլը գիտէր. երիտասարդութեան միջոցին շատ անգամ հոն գնացեր էր դեղձ գողնալու։ Կրցածին չափ փութալէ ետեւ՝ ձեռնունայն ետ դառնալու վրայ էր, մարքիզուհիին կառքն հեռուէն նշմարեց մեծ և գեղեցիկ տան մը դրան առջեւ։ Գիւղացիի մը հարցնելով իմացաւ որ տուքթէօր Մօրանի հիւանդատունն էր։

Կէս ժամու չափ սըլքտըկալ այն կողմերն, յետոյ տեսնելով որ տիկին Տը Բրէսլի կառքը սրընթաց ճանբայ ելաւ դէպի Փարիզ, իւր գործը կատարուած սեպեց այն օրուան համար, և քալելով Փարիզ վերադարձաւ։

Այս տեղեկագիրը թանկագին տեղեկութիւն մը կը բերէր. բայց Պլէռօյայտնի չըրաւ իւր զգացած տպաւո-

րութիւնը։ Նա՛ սակայն գոհութիւն յայտնեց լրտեսին, ոսկի մը տուաւ ձեռքը և ճանբեց՝ պատուիրելով որ շարունակէ հսկողութիւնը մարքիզուհիին վրայ։

Տիկին Տը Բրէսլ Մօնրէօյլ կ'երթար հիւանդատուն մը, այսչափը բաւական էր հասկընալու համար թէ խնդիրը ձեռքն անցունելէ ետեւ տոքթէօր Մօրանի խնամքին յանձնած էր, անշուշտ այն նպատակաւ որ խելքը գլուխը բերելու աշխատի։ Կը մնար գիտնալ թէ Լէօնթին Լանտէ կրնա՞ր բուժիլ։ Չէր կրնար չմտածել այն սարսափելի հետեւանքը որ այդ բուժումը կրնար ունենալ իրեն համար։ Եթէ Լէօնթինի յիշողութիւնը վերադառնար, ընելիք յայտնութիւններն աղետաբեր կ'ըլլային իրեն, և տարակոյս չկար որ Տը Բրէսլ մարքիզը վատաբար կը լքանէր զինքը։

Այն միջոցին որ բաղդը կը ժպտէր իրեն, և մեծ հարստութիւն դիզելու փափաքին հասած էր, ամէն բան կորսընցնելու վտանգին մէջ կը տեսնէր

ինքզինք։ Սարսափ կը զգար մտածելով, որ դատական արդարութիւնն, որուն ճանկէն կրցեր էր մինչեւ այն օր զերծ մնալ հաղուադէպ բարեբաղդութեամբ, կրնար քննութեան ենթարկել իր անցեալ կեանքը, եւ խրատու համար պահանջել իր գործած անխիղճ վատութեանց եւ ժանտաժուտ եղեռնութեանց։

Ուստի խոհեմութիւնը կը յորդորէր զինքը՝ ժողվել վերցնել իր ոսկիներն ու արժէթուղթերն եւ օտար երկիր մը փախչիլ։ Բայց այն ժամանակ հարկ կ'ըլլար թողուլ իր հարստութեան մէկ մասը. անկէց զատ կը սիրէր Փարիզը, իր շահատակութեանց ասպարէզը։ Անդիմադրելի հրապոյր մը, իր կամքէն աւելի հզօր, չէր թողուր զինքը մեկնիլ անկէց։

Անկէ զատ, վտանգը թերեւս իր երեւակայութեան մէջն էր միայն. կասկածներ ունէր, բայց դեռ բան մը չկար իր երկիւղն արդարացընող։ Ուստի ջանաց ինքզինք համոզել թէ այնչափ վախնալու պատճառ մը չունէր։

—Մանաւանդ, ըսաւ ինքնիրեն, երբ վտանգին ո՛ւրկէ գալը կը գիտցուի, առաջքը կէս մ'առնուած կը համարուի։ Եթէ ստուգիւ վտանգ կայ, շուտով կ'իմանամ, եւ ըստ այնմ պէտք եղածը կ'ընեմ։

Եւ իր հնարագէտ խելքովը, որ շատ բեղուն էր չարութեան համար, իսկոյն վտանգին առաջն առնելու հընարը գտաւ, պատճառներն անհետացընելու միջոցով։

23

ՊԼԵՌՕԻ ՄԷԿ ՆՈՐ ՃԱՐՊԻԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հետեւեալ օրը, իրիկուան դէմ, Պլէռօ՝ սպրկիկ հագուած, Պատուոյ Լեգէոնի ժապաւէնը զգեստին կուրծքի օղակին խոթած, կառք մը նստաւ, Մօնրէօյլ գնաց եւ համարձակ հիւանդատունը մտնելով՝ տօքթէօր Մօրանը տեսնել ուզեց։

Տօքթէօրը Փարիզ կանչուած ըլլալով բժշկական խորհրդակցութեան մը համար, հիւանդատան մարդիկը չկըր-

ցին ըսել թէ ժամը քանի՞ն պիտի վերադառնար։ Պլէռօի սիրտը սաստիկ նեղացաւ։ Երբ անձամբ գործի մը զբաղէր, սկիզբէն արդիւնքի հանդիպիլ չէր սիրեր։

—Լաւ, նորէն կուգամ, ըսաւ։

Մեկնած միջոցին տեսաւ որ իրեն հետ մարդ մ'ալ դուրս կ'ելնէր դռնէն։

—Աւասիկ դէմք մը որ անծանօթ չէ ինծի, ըսաւ Պլէռօ։

Եւ մայթին վրայ անշարժ կեցած՝ ետեւէն կը դիտէր զայն որ արագապէս կ'երթար և ով ըլլալը միտքը բերելու կ'աշխատէր։

—Բայց ինչո՞ւ կ'սպասեմ, աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար անունը հարցընել իրեն.

Եւ վազեց մարդուն ետեւէն, հասաւ, և մէկէն առջեւը տնկուեցաւ։

Մարդը՝ զարմացական բացագանչութիւն մ'արձակելով՝ աջ ու ձախ նայիլ սկսաւ սրտատանջ։

—Չէ՛, հէ՛, չեմ սխալիր, ըսաւ Պլէռօ ծիծաղելով, Սէնոր Անթոնիոն է։ Բնաւ միտքէս չէր անցներ որ ձեզ Մօնրէօյլի մէջ պիտի կրնայի տեսնել։ Հո՞ս կը բնակիք։

—Այո՛, պարոն Պլէռօ։

—Շատո՞նց ի վեր։

—Գրեթէ երկու տարիէ ի վեր։

—Ի՞նչպէս է տեղերնիդ։

—Դժգոհ չեմ։ Բայց ներեցէք որ բաժնուիմ ձեզնէ, վայրկեան մը չունիմ կորսնցընելու, պէտք է հասնիմ հանրակառքին։

—Փարի՞զ կ'երթաք։

—Այո՛, երկայն պտոյտներ ունիմ ընելիք տիկին Մօրանի համար։

—Ա՜, ըրաւ Պլէռօ, տօքթէօրին տունը պաշտօնեա՞յ էք։

—Պաշտօնեայ բառը բարձր է ինծի համար. պարզ սպասաւոր մ'եմ. բայց լաւ կը վարուին ինծի հետ, որովհետեւ Սպանեօլ ըլլալուս, իտալերէն և բորթուկալերէն ալ կը խօսիմ։

—Շատ արդար է, Սէնոր Անթոնիօ, և արժանի էք, պատասխանեց Պլէռօ հեգնոտ կերպով մը։ Որովհետեւ Փարիզ պիտի երթաք, ես կը տանիմ ձեզ իմ կառքովս։

—Օ՜, չեմ ուզեր... կակազեց Սպանեօլը, որուն համար հաճոյք մը չունէր Պլէռօի հետ ճանբորդելը։

—Կեցէ՛ք ըսաւ Պլէռօ, ես հպարտ մարդ չեմ. ձեզի հետ խօսակցիլ կուզեմ։

Նշան ըրաւ իր կառապանին, որ իսկոյն մօտեցուց կառքը։

Կէս մը բռնի, կէս մը կամովին, կառքին մէջ առաւ Անթօնիօն, և ճանբայ ելան։

Սպանեօլը մտահոգ և մինչև իսկ սրտատանջ երևոյթ մ'ունէր։ Պլէռօ ուզեց քաջալերել զայն.

—Շատ ուրախ եմ տօքթէօր Մօրանի քով գտնուելնուդ համար, ըսաւ անոր. և անշուշտ ես թուլբերանութիւն ընելով այդպիսի լաւ տեղ մը կորսնցընել չեմ տար ձեզի։ Ձեր դանակի հարուածին պատմութիւնը քիչ քիչ մոռցուած է, և եթէ ոստիկանութիւնը ձեզ տակաւին կը փնտռէ, անշուշտ չպիտի գայ ձերբակալել ձեզ Պ. Մօրանի հիւանդատան մէջ, որ ապահով ապաստան մ'է ձեզի համար։

Այս համառօտ ճառը փոխանակ քաջալերելու՝ զարհուրեցուց Սպանեօլը. Թերևս այս էր Պլէռօի ալ ուզածը։

—Բայց խնդիրն ատոնց վրայ չէ, յարեց Պլէռօ, ես Մօնրէօյլ եկեր էի տօքթէօր Մօրանը տեսնելու, և ըսին ինծի թէ հոն չէր։ Քանի մը տեղեկութիւններ պիտի խնդրէի, զորս դուք ալ թերևս կրնաք տալ ինծի։

Սպանեօլին սև աչքերը սևեռեցան Պլէռօի վրայ։

—Դուք պարտիք գիտնալ, պարկեշտ Անթօնիօ, թէ Փարիզցի մեծ տիկին մը, Տը Բրէօյ մարքիզուհին շատ հոգածու է տօքթէօր Մօրանի մէկ թոշակաւորուհիին։

Սպանեօլը կը վարանէր պատասխանելու։

Պլէռօ պռստեց յօնքերը. և յանկարծ ձայնը փոխելով.

—Ծածկրտուիլ պէտք չէ ըսաւ խըստութեամբ. գիտես որ ինծի սատանութիւն ծախելը վտանգաւոր խաղ մ'է....։ Ահա ազդարարեցի քեզի...։ Երբ բան մը կը հարցընեմ քեզի, կ'ուզեմ որ պատասխանես։ Զայս հասկըցընելէ ետև՝ խօսինք։ Մնաց որ, եթէ գոհ ըլլամ տալիք տեղեկութիւննե-

րէդ, անվարձ չեմ թողուր քեզ։ Կարծեմ թէ հարիւր ֆրանքնոց պանքտոմս մ՚արհամարհող մարդ չես։

Այս վերջին խօսքերն ակներեւ տպաւորութիւն մ՚ըրին սպասաւորին վրայ։

—Այո՛ կամ ո՛չ, ըսաւ Պլէռօ, Տը Բրէսլ մարքիզուհին կ՚զբաղի՞ քու տիրոջդ մէկ թոշակաւորուհիին։

—Այո՛։

—Ու անոր դարմանին յանձնուած է։ Տոքթէօրը կը յուսա՞յ բուժել այդ հիւանդը։

—Այո՛։

Այս այո՛ն խայթուածի մ՚ազդեցութիւնն ըրաւ Պլէռօի վրայ։

Սակայն բռնի ծիծաղով մ՚ըսաւ.

—Տոքթէօրը կը յուսայ, այնպէս կ՚ըսէ. իր արհեստն է. բայց չի հաւտար բուժուելուն։

—Կը յուսայ և աներկբայ է, պատասխանեց Սպանեօլը։

—Աներկբա՛յ է մի. կ՚ըսես թէ աներկբա՛յ է, գոչեց Պլէռօ։

—Այնչափ աներկբայ որ դեռ երէկ

կ՚ըսէր տիկին մարքիզուհիին. «տասնհինգ օր չի քշեր, տիկի՛ն, ձեր պաշտպանեալը ձեր ամէն հարցումներուն պատասխանելու վիճակի մէջ պիտի ըլլայ։»

Լախտի հարուած մ՚աւելի սաստիկ չէր կրնար զարնել։ Պլէռօ, ապշած, շուարած, գոցեց աչերը։

—Ըսել է թէ շատ վարպետ բժիշկ է տոքթէօր Մօրան, ըսաւ ճաթած ձայնով մը։

—Օ՛, մեծ գիտուն մ՚է։ Բայց առով հանդերձ չպիտի կրնար բուժել այդ խենթը, ինչպէս որ ինքը կ՚ըսէ, թէ որ քովը դեռատի աղջիկ մը չգտնուէր, որուն ազդեցութիւնն հրաշալի է։

—Ո՞վ է այդ աղջիկը։

—Գործաւորուհի մը, Բլէռ անունով. տանը կառավարիչը։ Կ՚երեւի թէ Օր. Բլէռ երկար ժամանակէ ի վեր կը ճանչէ զայն. մինչեւ իսկ կ՚ըսեն տանը մէջ թէ անոր աղջիկն է։ Բայց ես գիտեմ որ չէ։ Ինչ և իցէ, այդ աղջկան շնորհիւն է որ տոքթէօրն իր հիւանդին խելքը գլուխը պիտի բերէ։

—Ինչէ՞ն գիտես զայդ։

—Կը լսեմ, ականջ կը դնեմ, պատասխանեց սպասաւորն համեստաբար, հին սովորութիւն մ'է։ Առտուն խօսք մը կամ բառ մը կը լսեմ, ուրիշ մ'ալ իրիկուան, և միտքս կը պահեմ. երբ բաւական թուով հաւքեմ, զանոնք կարգի կը դնեմ գլխուս մէջ, և այսպէս կարող կ'ըլլամ շատ անգամ իմանալ ինչ որ չեն ըսեր ինծի։

—Պատուական դրութիւն, Սէնոր Անթօնիօ, խելացի տղայ մ'ես դուն։

—Կը շողոքորթէք զիս, պարո՛ն Պլէռօ։

—Ամենևին. և շատ ուրախ եմ քեզի հանդիպելուս վրայ, վասն զի դուն մեծ սպաս մը պիտի մատուցանես ինծի։

—Ձեզի սպաս պիտի կրնամ մատուցանել, ե՞ս։

—Այո՛, առանց հաշուելու հազար ֆրանքնոց պանքանօտ մը, որ պիտի շահիս։

—Ի՞նչ է գործը։

—Խենթին վրայ է։ Չեմ ուզեր որ

քու տօքթէօրդ անոր խելքը գլուխը բերէ։

Սպանեօլն ապշած աչքով մը Պլէռօի նայեցաւ։

—Կատակ կ'ընէք, ըսաւ։

—Քու բանելիք ուղղութեանդ համար, Սէնոր Անթօնիօ, պէտք է գիտնաս թէ ես կատակ չեմ ըներ երբեք։ Խենթը պէտք է խենթ մնայ, կը հասկընա՞ս. պէտք չէ որ տօքթէօր Մօրան բժշկէ զայն։

—Կը հասկընամ. բայց ի՞նչպէս կրնաք դուք արգիլել զայն։

—Ահա այդ կէտը պիտի քննենք։ Նախ, այդ նպատակին հասնելու համար, ես մինակ չպիտի ըլլամ, որովհետեւ Սէնոր Անթօնեօի գործակցութեանը կը վստահիմ բացարձակապէս, որ խելացի ու տաղանդաւոր տղայ մ'է։

—Հաւատացէք, պարոն Պլէռօ, թէ ես բնաւ չեմ կրնար օգտակար ըլլալ ձեզի։

—Դուն առանց ընելիքդ գիտնալու կը խօսիս, պատասխանեց Պլէռօ խիստ կերպով մը։

—Բայց ես չե՛մ ուզեր... պոռաց Սպանեօլը։

Պլէօ բռներ էր անոր ձեռքն և ա՛յնչափ ուժով կը սեղմէր որ եղունգները միսին մէջ մտան։ Միանդամայն սա խօսքերը կ'արտասանէր խուլ ձայնով մը։

—Կա՛մ ինձի պիտի ծառայես կուրօրէն, կա՛մ պիտի երթաս փտիս թիապարտին մէջ. ընտրէ՛ երկուքին մէկը։

Սպասաւորը դողաց ոտքէն մինչեւ գլուխը։

—Կը ծառայեմ, կակազեց։

—Աղէկն ալ է։

—Միայն թէ ապահովութիւն մը կը հրամայես ինձի, աւելցուց Սպանեօլը։

—Դուն այդչափ խղճամիտ եղած չես միշտ, ըսաւ Պլէօ հեգնութեամբ։ Բայց, մի՛ վախնար, ապահովութիւն ապուշները միայն կ'ընեն. խելացի մարդն իր գործերը կատարելու միջոցը կը գտնէ միշտ՝ առանց ինքզինքը վտանգի ենթարկելու։

—Ի՞նչ է ձեր նպատակը։

—Պէտք չէ որ տօքթէօրը բժշկէ այդ խենթը։

—Արդէն ըսիք զայդ. բայց ես չեմ տեսներ...

—Թող տուր որ լմնցընեմ խօսքս։ Որպէս զի չկրնայ խենթը գլուխը բերել, պէտք է որ խենթը վերնայ անոր տունէն։

—Բնաւ միտք չունի փախչելու։

—Ճշդիւ ադոր համար է որ մենք երկուքս ալ պէտք է միջամտենք։

—Վերցունել տանի՞լ կ'ուզէք, գոչեց Անթօնիօ։

—Այո՛։

—Անհնարին է։

—Պիտի տեսնենք։

Վայրկեան մը խորհելէ ետեւ, Պլէօ շարունակեց.

—Տօքթէօր Մօրան կ'երեւի թէ երբեմն բացակայ կը գտնուի. միթէ մերթ ընդ մերթ օբէռա, քիմնազ կամ ֆրանսական թատրոնը չե՞րթար։

—Խիստ քիչ անգամ. բայց ամէն հինգշաբթի օրերը Պ. և տիկին Մօրան երեկոյթը Փարիզ, տիկնոջն մօրը տունը կ'անցունեն և հոն կը ճաշեն.

—Կատարեա՛լ։ Ուրեմն. Սէնօր Ան-

թօնիօ, յառաջիկայ հինգշաբթի օրը մենք երկուքս կը վերցնենք խենթը։

Սպանեօլը ցնցեց գլուխը.

—Արդէն ըսի ձեզ թէ անհնարին է։

—Տեսնենք դժուարութիւնները։

—Առաջինն այս է որ խելագարներուն բնակարանը տօքթէօրին բնակարանէն բաժնող երկաթէ վանդակադուռն ամէն օր ժամ ութէն կը գոցուի։

—Թող գոցուի. դուն հոն չե՞ս, կը բանաս։

—Բանալին իմ քովս չէ։

—Որո՞ւ քով է։

—Դռնապանուհիին։

—Ի՞նչպէս ես անոր հետ։

—Աղէկ եմ։

—Ուրեմն միջոցը կը գտնես բանալին անկէ առնելու և գործը լմնալէն ետքը նորէն իրեն դարձունելու։ Շարունակէ։

—Ուրիշ աւելի մեծ դժուարութիւն մ'է խենթին պառկած սենեակը մըտնել. Գիշեր ցերեկ երկու կին կը հսկեն միշտ խելագար կանանց գտնուած նըր-

բանցին մէջ. երկու մարդ ալ անոր վրայի յարկը արուներուն նրբանցին մէջ։

—Ա՛, ըրաւ Պլէռօ մտահոգ կերպով մը, լաւ հսկողութիւն կայ։

—Առանց հաշուելու թէ ձայն մ'ելածին պէս տանը բոլոր սպասաւորները ոտքի վրայ են։ Ութ այր և վեց կին ենք։

Պլէռօ կը մտածէր։

—Եւ ամէնն այս չէ տակաւին, յարեց Սպանեօլը. խենթը կտաւապան օրիորդին սենեակը կը պառկի, ուր տօքթէօրն անկողին մը դնել տուաւ անոր համար։ Արդ այն աղջիկը աչալուրջ պահապան մ'է. իր խնամքին յանձնուած կինը, զոր ստուգիւ շատ կը սիրէ, պաշտպանելու համար իր կեանքը կը զոհէ։

—Երբեք չե՞ս բաժնուիր խենթին քովէն։

—Երբ խենթը քնանայ, աղջիկը կըտաւեղէնի սենեակը կ'իջնէ, որ իր սենեակին տակն է, գետնայարկին մէջ. այնպէս որ խենթին գտնուած սեն-

եակն ելնելու՝ համար կտաւեղէնի սենեակէն անցնիլ հարկ է։

— Ջա՜ր սատանայ, գոչեց Պլէռօ սրտմտելով. այդ տունը բանտէ մ'աւ գէշ է եղեր։

— Կը տեսնէք ահա, Պ. Պլէռօ, թէ բան մը չենք կրնար ընել։

— Բան մը չենք կրնա՞ր, կրկնեց Պլէռօ զայրագին. այդպէ՞ս կը կարծես...։ Վախկոտ մարդիկն են որ կ'ընկրկին արգելքներու առջեւ. ես անոնցմէ չեմ...։ Ես, երբ արգելք մը տեսնեմ ճամբուս վրայ, եթէ չկրնամ վրայէն ցատկել անցնիլ, կը խորտակեմ։ Խենթը պէտք չէ բուժի. այս է ուզածս, և պիտի կատարուի։ Օ՛ն, նայինք, չե՞նք կրնար պատուհանէն տանիլ։

— Կը մոռնաք երկաթէ վանդակները։

Պլէռօի աչերն երկու փայլակ ցայտեցին։

— Ո՛հ. միշտ բանտ, ամէն կողմէ բանտ, գոչեց։ Ուրիշ միջոց մը խորհինք։

Եւ գլուխը ձեռներուն մէջ առնելով՝ սկսաւ հնարք մտածել։

Պահ մը խորհելէ ետեւ, շտկուեցաւ, և ինքնիրեն խօսելու կերպով.

— Բայց խենթն ուր կ'ըլլայ թող ըլլայ, ըսաւ. մեզի պէտք եղածը խենթ միայն է...։ Արդ տեսնենք, շարունակեց սպասաւորին վրայ ուղղելով իւր դիշակեր թռչունի նայուածքը, դուն ըսիր ինծի թէ խենթին բժշկուիլը կը-տաւապան աղջկան գործակցութեամբը միայն կարելի էր։

— Այո՛, ճշմարիտ է։

— Բայց չխաբուիս և զիս ալ չխաբես, աներկբա՞յ ես ըսածիդ ճշմարտութեանը վրայ։

— Բացարձակապէս աներկբայ. Տոքթէօրին համոզումն է.

— Ուրեմն այլ եւս չզբաղինք խենթին վրայ. կտաւապան աղջիկը վերցընենք։

— Դժուարութիւնները նոյնն են գրեթէ.

— Դուրս չե՞լներ մերթ ընդ մերթ։

— Երբե՛ք։

—Ծնողք, ազգական, բարեկամ
չունի՞։
—Տարւօք կին մը յաճախ կուգայ
զայն տեսնելու. ազգական մը պէտք
է ըլլայ. անգամ մ՚ալ տեսայ որ հե-
տը երիտասարդ մը կար։ Օր. Բլէռ-
այն կինը միշտ Պ. Մօրանի փոքր հիւ-
րանոցին մէջ կ՚ընդունի։
—Դուրս չե՞լներ բնաւ։
—Ըսի ձեզ։
—Ուրեմն չե՞նք կրնար այս տունէն
դուրս հանդիպիլ անոր։
—Կիրակի օր մը թերեւս. երբ ե-
կեղեցի երթայ տիկին Մօրանի հետ.
—Կտաւարանը տանը գետնայարկն
է ըսիր. այնպէս չէ՞։
—Այո՛։
—Հոն մտնելը դիւրի՞ն է գիշերը.
առանց հսկող սպասաւորներուն ուշա-
դրութիւնն արթնցնելու։
—Կարելի է քանի մը նախազգու-
շութիւններով։
—Իրիկունը մինչեւ ժամը քանի՞ն
կ՚աշխատի կտաւապանուհին։
—Սովորաբար մինչեւ ժամը տասը.

բայց երբ Պ. և տիկին Մօրան դուրս
ելնեն, անոնց վերադարձէն առաջ չի
պառկիր երբէք։
—Այդ կողմէն մեր գործը դէշ չէ։
Հիմա գանք դռնապանուհիին։ Ամուս-
նացա՞ծ է։
—Վաղեմի զինուորականի մը հետ։
—Ի՞նչ է իրենց սովորութիւնը։
—Երիկն սպասաւորութիւն կ՚ընէ
տանը մէջ. կինն ալ դռնապանութիւն
կ՚ընէ և իրենց բնակարանին պէտքերը
կը հոգայ։
—Կրնա՞նք շահիլ զանոնք։
—Մտքէ անգամ պէտք չէ անցու-
նել։
—Այնչափ պարկե՞շտ են։
—Եւ մանաւանդ խիստ անձնուէր
են Պ. Մօրանի։
—Իրիկունները ինչ կ՚ընեն. կանուխ
կը պառկի՞ն։
—Ժամը տասնին կանոնաւորապէս,
ամենուն հետ, ի բաց առեալ գիշերը
ծառայող այրերն ու կիները։
—Մանր մունր պակասութիւններ
չունի՞ն այդ տիպար դռնապանները։

—Էրիկը գաւաթ մ'աւելի կը խմէ երբ առիթ գտնէ։

—Կինը՞։

—Կինը շատ սակաւապէտ է. ջուր միայն կը խմէ։

—Զար սատանայ, մրմռաց Պլէռօ։ Վերջապէս բնաւ պակասութիւն մը չունի՞.

—Քթախոտ կը քաշէ, եթէ կրնայ պակասութիւն մը թուիլ ձեզի։

Պլէռօ խնդաց չոր կերպով մը։

—Տգեղ պակասութիւն մ'է կնկան մը համար, բայց մենք կրնանք օգուտ քաղել։ Հիմա մտիկ ըրէ զիս։ Կը հաճի՞ս ծառայել ինծի։

—Հարկադրուած եմ։

—Լաւ. անկեղծութիւնը հաճոյ է ինծի։ Աւելի կը սիրեմ զայդ քան այնպիսի անձնուիրական յայտարարութիւններ որ մտքէ չեն անցնիր բնաւ։ Ասկէց երեք օր ետքը կնքեալ ծրարիկ մը պիտի ստանաս, որուն մէջ փոքրիկ սրուակ մը պիտի գտնես քանի մը կաթիլ կարմիր հեղուկով, որ կրնայ դիւրաւ խառնուիլ գաւաթ մը պորտոյի կամ պուրկոյնի հետ։

—Թո՛յն, գոչեց Սպանիօլը զարհուրելով։

Պլէռօ ցնցեց ուսերը։

—Բոլորովին անվնաս է ղրկելիք հեղուկս, ըսաւ, քուն կուտայ և ոչ ուրիշ բան։

Փոքրիկ սրուակին հետ պիտի գտնես քիչ մ'ալ սեւ փոշի, որ շատ կը նմանի ընչախոտի, ան ալ անվրիպելի թմրեցուցիչ մ'է։ Այդ հեղուկով ու փոշիով երկուքն ալ կրնաս քնացնել։ Բնականաբար յառաջիկայ հինգշաբթի իրիկուն, Պ. և տիկին Մօրանի բացակայութեան միջոցին, այդ անձինքը քնացնելու համար պէտք եղածը պիտի ընես։ Ես այդ դեղերուն հետ գիր մ'ալ պիտի ղրկեմ, որուն մէջ ճշդիւ նշանակուած է ընելիքդ։ Ժամը տասնուկէսին կրնաս տանը դուռը բանալ և զիս փողոցին մէջ գտնել։

—Եւ ետքը՞։

—Կտաւարանը միայն ինծի կը ցուցընես. Մնացածն իմ գիտնալու բանս է։

—Այո՛, և հետեւեալ առտուն, երբ Պ. Մօրան իմանայ եղածը, զիս ձերբակալել կուտայ։

—Դուն ինքզինքդ ամբաստանելու դիտաւորութիւն չունիս կարծեմ։

—Եւ դռնապաննե՞րը։

—Թէ որ դուն ճարտարութեամբ գործես, անոնք կասկած չեն ըներ քեզնէ։ Կտաւապանին անհետանալը չկըրնալով մեկնել, դիւրաւ կրնան ենթադրել թէ փախեր է տունէն։

—Այդ չեմ կարծեր։ Իսկ կտաւապանն ի՞նչ պիտի ընէք։

—Օ՜, անհոգ եղիր, ուրիշ տեղ մը պիտի գտնեմ անոր, պատասխանեց Պլէռօ, տեսակ մը ժպիտով։

—Պարո՛ն Պլէռօ, կուզե՞ս իմանալ իմ մտածութիւնս։

—Ըսէ տեսնեմ։

—Ծանր խաղ մը պիտի խաղաս։

—Գիտեմ, պատասխանեց Պլէռօ ճակատը կնճռելով, բայց պէտք է, չարաչուք հարկ մ'է, պիտի կրեմ։

Պասթիյլի հրապարակն անցնելէ ետեւ կառքը Պուլվառի գիծը կը բռնէր։

—Եթէ կ'ուզէք, հոս բաժնուիմ ձեզնէ, ըսաւ Սպանեօլը։

Պլէռօ կեցընել տուաւ կառքը, և

ծոցէն հարիւր ֆրանքնոց պանքնօթ մը հանելով.

—Ա՛ռ սա, ըսաւ անոր, ինծի ըրած տեղեկութիւններուդ համար։ Բայց բաժնուելէ առաջ խօսք մ'ալ. կրնա՞մ վստահիլ վրադ։

—Այո՛, եթէ չմոռնաս ինծի տուած խոստումդ։

—Հազար ֆրանք, որոշուած է. և գիտցիր որ գործը հոն չի մնար։

Այս խօսքերն անուշ հնչեցին սպասաւորին ականջին. որովհետեւ ուրախութեան ճառագայթ մը փայլեցաւ նայուածքին մէջ։

Եւ դռնակը բացաւ, դուրս ցատկեց։ Կառքը նորէն ճամբայ ելաւ։

Պլէռօի այս առատաձեռնութենէն կը հասկցուէր, որ սիրտը դողի մէջ էր։

24

ԷՏՄԷ

—Մայրի՛կ, աղէկ չե՞ն վայլեր ինծի, կ'ըսէր Օր. Էտմէ Տը Բրէօլ, որ՝ մեծ հայլիի մ'առջեւ կանգնած՝ իր մօրը

սենեակին մէջ՝ գոյգ մը պատուական օղ դրեր էր ականջները, որք կրակի կայծեր կ'արձակէին։

—Իրաւ շատ գեղեցիկ է այդ գոհարը, պատասխանեց մարքիզուհին տխուր քաղցրութեամբ մը. զայդ ընտրելով՝ ճաշակի տէր ըլլալդ ցոյց տուիր.

—Ուրեմն, սիրելի՛ մայրիկս, կը կարծե՞ս որ Օր. Պլէռ գոհ պիտի ըլլայ իմ այս նուէրէս։

—Անշուշտ չի սպասեր. բայց տարակոյս չունիմ որ ուրախութեամբ պիտի ընդունի իբրեւ նշան համակրական սիրոյ։

—Ո՜հ, այո՛, ստուգիւ շատ կը սիրեմ զինքը։

—Եւ արժանի է սիրուելու։ Օրէ օր երեւան կ'ելնեն իւր գերազանց ձիրքերը, նորանոր շնորհքները. Սրտին մէջ անծանօթ գանձեր ծածկուած են։

—Պիտի թոյլ տաս ինծի որ բարեկամ մնամ անոր, այնպէս չէ՞ մայրի՛կ։

—Անշուշտ, ես այդ նպատակով քեզ քանի մ'ադամ Մօնրէօյլ տարի։

Աղջիկն հանեց օղերն ականջէն, իրենց տուփին մէջ դրաւ. յետոյ երկրորդ տուփ մը բանալով եկաւ նստաւ մօրը քով։

—Եւ այս մատնին, ի՞նչպէս կը գտնես, հարցուց անոր։

—Այդ ալ շատ աղւոր է. մանր զմրուխտներով շրջապատած ադամանդն սքանչելի երեւոյթ մ'ունի։

—Ե՞րբ կրնամ ընծայել Օր. Պլէռի։

—Երբ տօքթէօր Մօրանի տունէն ելնէ. վասն զի այն ժամանակ կրնայ առիթ ունենալ գործածելու։

Օր քան զօր աւելի առանձին ապրելով, ամուսինը հազիւ շաբաթն անգամ մը տեսնելով, տղուն ալ երեսը շատ քիչ, մարքիզուհին մինակ իւր աղջկան հետ զուարթ վայրկեաններ կ'անցունէր։ Անոր հետ միայն առիթ կը գտնէր իւր մտահոգութիւններէն եւ դառն խոկերէն զերծ մնալու։ Երբ առանձին մնար, յաճախ կուլար. Իբրեւ ամուսին, այլ եւս բան մը չունէր յուսալու։ Երկանը կեանքն ամէն ժամանակէ աւելի տարօրինակ էր. երի-

տատարգական անկարգութիւններով խառն, որ այն տարիքն ունեցող մարդու մը համար գայթակղական էր, և բնականաբար պատուաւոր մարդոց արհամարհանքին պիտի ենթարկէր զայն։

Տիկին Տը Բրէսլ չէր գիտեր թէ մարքիզը մոլեգնապէս կը խաղար և ահագին գումարներ կը կորսնցընէր. բայց իր բարեկամուհիներէն մին չէր ծածկած իրմէ թէ մարքիզն ինքզինք ծաղրելի կընէր իր հանապազորդութեամբն և պատանեկան սիրատենչիկ մնչիւններով ամենագեղեցիկ կնոջ մը, տիկին Տէշարմի՝ մօտ, որ միլիոնատէր ձեռնարկուի մ'ամուսինն է, և որ՝ ինչպէս կ'երևի՝ մարքիզին քծնութիւններն ընդունիլ կը կեղծէր՝ պարզապէս վրան խնդալու և հանրութեան առջև ծաղրելի ընելու համար։

Եթէ երկար ժամանակէ ի վեր ամուսնին բռնած ընթացքն իր սիրտը ցաւով ու զզուանքով դառնացուցած էր, եթէ այն կողմէն մարքիզուհին ամէն հաճոյք, ամէն պատրանք կորսուած էր, զաւակները կը մնային իրեն,

որոց վրայ մթերած էր իր ամէն գորովը. կ'զգար որ անոնցմով, մանաւանդ իր աղջիկովը պիտի կրնար ունենալ տակաւին քանի մ'ուրախ օրեր։ Եւ միթէ արդէն չէ՞ն զինքը մխիթարած. միթէ անոնց պարտական չէ՞ր այն ուժն, որով կարող եղեր էր անտրտունջ կրել սրտին սոսկալի մորմոքները։

Բայց ժամանակէ մ'ի վեր անհանգիստ և մտատանջ էր աղջկանը համար։ Էտմէ ոչ ևս նոյնն էր. առջի սիրուն, անկեղծ, դիւրահաղորդ զուարթութիւնն անհետացեր էր. այտերուն կարմիրն աւրուեր էր, նայուածքն առջի փայլը, ժպիտն առջի անուշութիւնը չունէր։ Խնդումերես աչխոյժին յաջորդած էր անբացատրելի թուլութիւն մը։ Երբեմն կը տեսնէր զայն երազի մէջ ընկղմած, աչերն անհունին մէջ կորսուած։

Արդեօք անծանօթ հիւանդութեան մը նշաննե՞ր էին։ Զարաչուք հիւանդութեան մը, որ կրնար մեռցընել իր զաւակը։

Քանի՛ քանի անգամ հարցուցեր էր անոր.

— Ի՞նչ ունիս, հիւա՞նդ ես։

— Ո՛չ, սիրելի՛ մայրիկս։

— Բայց կը նշմարեմ որ տրտում ես, խոկուն ես. չես խնդար։ դուն որ շատ զուարթ էիր առաջ։

— Ճշմարիտ է, պատասխանեց Էտմէ աչերը խոնարհեցնելով. ես ալ չեմ գիտեր պատճառը։

Այս պատասխանները գոհ չէին ըներ պատուական մայրը։ Աղջիկն համբուրելէ ետեւ կը հարցնէր ինքնիրեն, ինչպէս քիչ մ՚առաջ։

— Ի՞նչ ունի արդեօք։

Միտքն ուրիշ կողմ դարձնելու համար Մօնրէօյլ տարեր էր։ Էտմէ առաջին օրէն սխրացեր էր Պլէռի վրայ, և շուտ մը բարեկամ եղեր էր անոր՝ Ասով իր մտազբաղութիւնը տեսակ մը փոփոխութիւն կրեր էր, և մարքիզուհին ուրախ էր այս երկու մանկամարդուհիներն իրարու ծանօթացնելուն վրայ։

Ի՞նչ կը խօսէին իրարու՝ երբ միւս

սենեակին մէջ տիկին Տը Բրէալ կը տեսակցէր տուքթէօրին հետ։ Անշուշտ շատ բաներ՝ Ռըպէյի, մայր Լանկլօայի, Անտրէի և թերեւս իսկ Ալպէռ Անսըլէնի վրայ կը խօսէին։ Այս մտերմական տեսակցութեան մէջ՝ երկու սիրուն աղջիկներն անշուշտ սիրտերնին բացեր և իրենց ապագայ երջանկութեան քաղցր յոյսերն հաղորդեր էին իրարու։

Ուստի, օրիորդ Տը Բրէալ, ուրախ ըլլալով այն հաճոյքին վրայ զոր պիտի պատճառէր դեռատի գործաւորուհիին, սքանչացմամբ կը դիտէր այն գոհարեղէնները զոր իւր նոր բարեկամուհիին համար գնած էր։

Սակայն վայրկեան մ՚ետքը գոցեց տուփերն և սեղանի մը վրայ դրաւ։

Մարքիզուհին գիրք մ՚առեր կը կարդար։

Էտմէ նորէն մտածութեան մէջ ինկաւ և գլուխը կուրծքին վրայ ծռեցաւ,

— Ի՞նչ ունիս, հարցուց յանկարծ մայրը։

Աղջիկը ցնցուելով՝ մէկէն շտկուեցաւ։

— Բայց արտասուք կայ աչերուդ մէջ... գոչեց մարքիզուհին աւելի ուշադրութեամբ զննելով աղջիկը։

Էտմէ կարմրեցաւ մէկէն ի մէկ։

— Ըսէ նայիմ, ի՞նչ էր մտմտուքդ։ Այս առաջին անգամը չէ որ կը բռնեմ քեզ... կը հարցընեմ, պատասխան չես տար...։ Էտմէ՛ զիս կասկածի մէջ կը ձգես, այնպէս կ'երեւակայեմ թէ ցաւ մը վիշտ մը ունիս և կը ծածկես ինձմէ, որպէս զի դող չելնեմ.

— Սիրելի՛ մայրիկս, մի վախնար, բան մը չունիմ.

— Այդ արտասուքն ի՞նչ է ուրեմն։

— Չեմ գիտեր, բնական կերպով աչքէս կը թափին առանց իմ ուզելուս։

— Ո՛չ, ո՛չ, բնական չէ. մինչեւ որ սիրտդ թունդ չելնէ, չյուզուի, արտասուք չի թափիր աչքէդ։ Տեսայ որ կը մտմտայիր, ի՞նչ էր պատճառը։

— Օր. Պլէռի վրայ կը մտածէի, որ օր մը շատ երջանիկ պիտի ըլլայ։

— Կը յուսամ և կը փափաքիմ որ

ըլլայ, բայց դուն ալ պիտի ըլլաս. արդէն երջանիկ չե՞ս։

— Քու քովդ, քեզի հետ, սիրելի՛ մայրիկս, շատ երջանիկ եմ, բանի մը փափաք չունիմ. քեզմէ զատուիլ չեմ ուզեր բնաւ։

— Անշուշտ քեզ հնար եղածին չափ երկար ժամանակ քովս պահել կ'ուզեմ մինակ ինձի համար. բայց օր մը կուգայ որ ուզենք չուզենք զատուիլ պէտք կ'ըլլայ. վասն զի պիտի կարգուիս։

— Կարգուի՜մ, գոչեց Էտմէ. ո՛չ, մայրիկ, չեմ կարգուիր։

— Այդ հիմակուան խօսքդ է, աղջի՛կս, պատասխանեց մարքիզուհին ժպտելով, վասն զի պիտի սիրես։

— Ես քեզմէ զատ ուրիշ մէկը սիրել չեմ ուզեր, ոչ ալ քեզմէ զատ ուրիշէ սիրուիլ։

Մարքիզուհին քովը քաշեց զայն, ծունկերուն վրայ նստեցուց և թեւերուն մէջ առնելով.

— Սիրո՛ւն զաւակս, ըսաւ, և խանթակաթ գորովով համբուրեց երեսները.

— Ո՛րչափ աղէկ եմ այսպէս քու սրտիդ մօտ, անուշի՛կ մայրիկս, ըսաւ Էտմէ։

— Այո՛, զաւակս, ըսաւ մայրը, պիտի սիրես և երջանիկ ըլլաս, նմանապէս երջանիկ պիտի ըլլայ ընտրելիք մարդդ, եթէ արժանի է քու սրտիդ ու հոգիիդ։

Եւ խոր հառաչ մ'արձակեց յիշելով այն յուսախաբութիւնն որ գրեթէ անմիջապէս յաջորդեր էր իւր ամուսնութեան։

Մայր ու աղջիկ՝ համբոյրներ փոխանակելով՝ երկար մնացին հեշտաւէտ գրկախառնութեան մը մէջ։

—Մայրի՛կ, ըսաւ յանկարծ Էտմէ, Պ. Ալպէռ Անսըլէն չպատասխանեց ձեր հրաւէրին, զարմանալի՛ բան, ինչո՞ւ չերեւցաւ արդեօք։

Մարքիզուհին զարմացական շարժում մ'ըրաւ. աղջկանը գլուխը քիչ մը զատեց իւր երեսէն և աչերուն մէջ նայելով.

—Չմոռցա՞ր այդ երիտասարդը, ըսաւ։

Էտմէ պատասխան չտուաւ, բայց մօրը թափանցիկ նայուածքին տակ փակեց աչերը։ Մարքիզուհին զգաց որ կը դողար իւր թեւերուն մէջ։ Աղջիկը պէտք չունէր մօրը հասկցընելու ինչ որ ինքն ալ չէր գիտեր տակաւին։ Տիկին Տը Բրէյ գտեր էր իւր պաշտելի զաւկին անձկութեան, տխրութեան և մըտային յափշտակութեան պատճառները։ Ձեռքերուն մէջ առաւ զաւկին սիրուն գլուխն և քանի մ'անգամ համբուրեց տենդոտ խանդով։

—Պ. Անսըլէն անշուշտ պատճառներ ունէր մեզնէ հեռու կենալու, ըսաւ, բայց քանի մ'օրէն կը գրեմ իրեն և կուգայ։

Այս խօսքին Էտմէ պատասխանեց համբոյրներու տարափ մը տեղալով մօրն երեսներուն վրայ. յետոյ առանց պատճառը գիտնալու՝ լալ սկըսաւ։

25

ՕՐԻ ՄԸ ԳՈՐԾԱԾՈՒՄԸ

Տիկին Տէշարմ շատ գուարթ էր։

Առանց մեծ ճիգ թափելու, առանց պէտք ունենալու պչրանքի ճարտարարուեստ հնարքներուն, այն նենգաւոր զէնքին, որով կարգ մը կիներ աչուելի կերպով վտանգաւոր կ'ըլլան, գուցէ իսկ այդ մասին ունեցած զգուշաւորութեանը պատճառաւ աւելի սրտագրաւ, աւելի հրապուրիչ ըլլալով, Տը Բրէսլ մարքիզին սիրտն այ՝ բուռն կամ մանաւանդ մոլեգին տարփանաց բոցովը վառած բորբոքած էր, այն սարսափելի կիրքով, որ մարդը գերի կ'ընէ, անձին գիտակցութիւնն իսկ ձեռքէն կը խլէ և շատ անգամ ալ կը մեռցընէ։

Միթէ Սամփսոն իր ուժին գաղտնիքը՝ իր գլխուն մազերուն հետ՝ Դալիլայի մկրատին չյանձնե՞ց։

Միթէ Ռէնօ ծաղիկէ շղթայով մը գերի չըռնուեցա՞ւ Արմիդէի պարտէզին մէջ։

Միթէ Հերակլէս րոք չէ՞ր մաներ Ոմփալէի ծունդերուն վրայ։

Անժէլ ո՛չ Դալիլա էր, ոչ Արմիդէ, ոչ Ոմփալէ. բայց այդ մեծ թովիչներուն պէս այն անդիմադրելի զօրութիւնն ունէր, զոր կուտան միշտ դիւթիչ գեղեցկութիւնն և նայուածքի ու ժպիտի հմայքը։

Ճկնարկով մը կրնար իր ոտքը ձըգել մարքիզը. կամք մը միայն յայտնել բաւական էր ամենէն արտառոց բաներն ընել տալու համար։

Այս էր Անժէլի ուզածը. իր վրէժառութեան սկզբնաւորութիւնն էր։

Աներկբայ ըլլալով հիմա որ պիտի կրնար մարքիզը հարուածել, պատեհ վայրկեանին կ'սպասէր իր ատելութիւնն ու զզուանքն անոր երեսին նետելու։

Սակայն այսչափը բաւական չէր համարեր։ Ոչ միայն Տը Բրէզլ մարքիզը կ'ուզէր զարնել, այլ և անոր կինն ու որդիքն ալ։ Վրէժխնդրական ծարաւին մէջ այնպէս կը թուէր իրեն թէ անմեղներն հարուածելով՝ աւելի լաւ պատ-

ժամ կ'ըլլար յանցաւորը։ Փութանք ըսել թէ իր այս դիտումն յառաջ տանելու համար անյաղթելի դժուարութեանց կը հանդիպէր և հարուածն ո՛ր կողմ ուղղելը չէր տեսներ։ Սրտին մէջ աւելի ցաւ ունէր քան անգթութիւն։ Սիրելու համար ծնած էր և ոչ ատելու, միտքը չէր ուզեր սատարել այնպիսի խորհուրդներու, որոց նպատակը բարի չէր։

Ասով հանդերձ, դարձեալ ետ չէր կենար իր այս դիտաւորութենէն, քանի որ քրոջը քաշած տառապանքը կը յիշէր․ գործադրելի գաղափարներ, հնարներ, միջոցներ կը ներկայանային միշտ իր մտքին, բայց ինչ որ վնասի մը կամ անդամի մը հաճոյք կը պատճառէր, կը սարսռեցընէր զինքը, ուստի գաղափար մ'իր մտքին ներկայանալուն պէս՝ զարհուրելով կը վանէր։

Ամիսէ մ'ի վեր Պ․ Տէշարմ Թուսիա կը գտնուէր, ուր գնացեր էր հսկայ ձեռնարկ մ'ուսումնասիրելու, զոր Թուս կառավարութիւնը Փրանսացի ճարտարագէտներու կ'ուզէր յանձնել։

Պ․ Տէշարմի բացակայութիւնը տակաւին ժամանակ մ'ալ պիտի տեւէր։

Անժէլ գրեր էր անոր թէ ինչպէս Բօլին Լանկլօա գտեր էր Արուարձանի Տղան։ Միանգամայն հարցուցեր էր թէ ի՞նչ պէտք էր ընէր Անտրէի համար իր բացակայութեան միջոցին։

Պատասխանը չէր ուշացեր։

«Փարիզ վերադառնալուս պէս՝ պի-
«տի զբաղիմ այդ տղուն ապագային,
«գրեր էր Պ․ Տէշարմ։ Առայժմ կը փա-
«փաքիմ որ իր ուսումն ու կրթու-
«թիւնը կատարելագործէ, որպէս զի
«արժանի ըլլայ այն դիրքին զոր կ'ու-
«զեմ տալ իրեն։

«Գոհութեամբ կ'ընդունիմ ինչ որ
«սիրելի Անժէլս ընէ մեր այդ զաւկին
«օգտին համար։»

Ինչպէս որ կը տեսնուի, Պ․ Տէշարմ՝ Անտրէի մասին ուզածն ընելու կատարեալ ազատութիւն կուտար իր կնոջը։

Տը Բրէալ մարքիզն անդադար կը քծնէր Անժէլի․ գրեթէ ամէն օր տեսակցութեան կ'երթար։ Անշուշտ ամուս-

նին բացակայութիւնէն օգուտ քաղել կ'ուզէր յաղթելու համար պարկեշտ կնոջ մը վերջին խղճմտութեան։ Բայց Անժէլ գիտէր չմօտեցընել զայն և մեծ ճարտարութեամբ կը հանդարտեցընէր անոր անհամբերութիւնները։ Մեծ յոյսով և յանդգնութեամբ կուգար, լիապէս վստահ յաղթելուն։ Բայց դէմ ելնելուն պէս՝ կ'զգար անոր ազդեցութեան ծանրութիւնը, և դպրոցական տղու մը պէս վեհերոտ ու պատկառոտ դիրք մը կ'առնէր։

Ապարանէն դուրս կ'ելնէր ամօթահար իր տկարութեան վրայ, խեղդելով իր զգացած կատաղութեան պայթումը, բայց աւելի գրգռած։

Օր մը առաջարկեց Անժէլի՝ փախչիլ Փարիզէն։

—Կրնամ, ըսաւ, քանի մ'օրուան մէջ դրամի վերածել հարստութեանս մեծագոյն մասը. կ'երթանք ուր որ ուզէք, Ամերիկա, Հնդկաստան, Ճաբոն...։

Անժէլ ընդմիջեց զայն բարձրաձայն քրքիջով մը։

Յետոյ՝ գրեթէ իսկոյն՝ լրջանալով.

—Ատոր վրայ ետքը կը խօսինք, ըսաւ, երբ իմ ուզածիս պէս սիրէք զիս։

—Բայց ասկէց աւելի սիրել անհնարին է, գոչեց. ես բացարձակապէս անձնատուր եղած եմ ձեզի, ինչպէս գերի մ'իր տիրոջ։ Իմ անձնասիրութիւնս զոհեցի ձեզի. պատրաստ եմ ես ինքնին իմ երակներս բանալու, որպէս զի բոլոր արիւնս տամ ձեզի. թէ որ ուզէք, ձեզի տիրանալու համար պատրաստ եմ ոճիր իսկ գործելու, պատիւս ոտքիս տակ առնելու...։

Արդարեւ տիկին Տեշարմ գոհ պէտք էր ըլլար իր յաջողութենէն։ Արգիլուած պտուղը քաղելու յուսով կուրցած, մարքիզն ինքզինք իբրեւ զոհ կը նուիրէր, այնպէս որ, եթէ տիկին Տեշարմ կամք յայտնէր, պատրաստ էր գործիք ըլլալ անոր՝ իր ընտանեաց ամէն անդամները ջախջախելու։

Զայս կը խորհէր Անժէլ, երբ սպասաւոր մ'իմացուց իրեն թէ Ալպէռ Անտրլէն եկած էր։

—Թող հրամէ, ըսաւ։

Եւ ներս մտաւ նկարիչը։

—Կը թուի ինծի թէ քիչ մը կը մոռնաք զիս, պարո՛ն Անսըլէն, ըսաւ աթոռ մը ցուցնելով իր մօտը, քանի օր է որ ձեզ տեսնելու հաճոյքը չեմ ունեցած։

—Ճշմարիտ է տիկի՛ն, բայց...

—Կը գուշակեմ ձեր պատասխանը. գործ շատ ունէիք։ Տեսա՞ք Անտրէն։

—Այո՛, երէկ։

—Ի՞նչ ըսաւ ձեզի. գո՞հ է։

—Իր նոր կեանքն ապշեցուցած է զինքը, բայց շատ ուրախ է. իր միակ վախն այս է թէ չկրնար ըստ բաւականի յայտնել իր երախտագիտութիւնն և ձեզի հաճոյ ըլլալու փափաքը։ Փոփոխութիւնը կատարեալ է, տիկի՛ն, ձեր կամքը հրաշք գործեց։ Արուարձանի տղան ինքզինքը չճանչեր գրեթէ. ամիս մը չքշեց, վայելչութեան տիպար մը, կատարեալ ազնուաշուք մ'ըրիք այդ պատանին։ Զինավարժութեան սրահը գացի իրեն հետ, սքանչացուց զիս. դասատուն կ'ըսէ թէ արդէն առաջին եղած է։ Ատրճանակի

վարժութեան մէջ ալ շատ յաջողակ է. ամէն մարդ կը զարմանայ։ Իր հասակին թարմութեան հակառակ, իր սիգապանծ դէմքն ու ծանրաբարոյութիւնն ակնածանք կ'ազդեն։

Տիկին Տէջարմի աչերը բերկրանք կը փայլատակէին։

—Վերջապէս, տիկի՛ն, շարունակեց Ալպէռ, բան մը միայն կը վարանեցընէ Անտրէն, այսինքն չգիտեր թէ ինչպէս պէտք է ծախսէ այնչափ ստակը՝ զոր կուտաք իրեն։

—Գիտեմ և շատ ուրախ եմ, պատասխանեց. չի խաբեր իր վրայ դրած յոյսս։ Զինքը փորձի ենթարկած եմ, և կը տեսնեմ՝ որ յաղթող պիտի ելնէ։ Հրապոյրներու և կրքի թելադրութեանց դէմ դնելով՝ մարդ մը զօրեղ և ինքնավստահ բնաւորութեան տէր կ'ըլլայ. իմ ուզածս ալ այդ է Անտրէի համար։ Մնաց որ ես ալ աչքէ չեմ վրիպեցներ զինքը. ժամը ժամուն կ'իմանամ ինչ ընելը։ Թերևս բաւական չէ այս հսկողութիւնս, բայց Փլէռի պատկերը կայ սրտին մէջ. սէրը իր

պաճապանն է։ Վերջապէս աներկբայ եմ որ Անարէ ուզածիս պէս մարդ մը պիտի ըլլայ իւր իսկ օգտին համար։

—Ես ալ այդպէս կ'ըղձամ անկեղծաբար. բայց որովհետեւ բարեկամ անունը տուիք ինծի, կը ներէ՞ք որ բան մը հարցնեմ ձեզի։

—Անշուշտ։

—Հարկաւ չէք ուզեր որ Անարէ անօգուտ մարդ մ'ըլլայ. ի՞նչ է ձեր դիտաւորութիւնն անոր ապագային մասին։

—Անոր ապագան Գ. Տէչարմ պիտի որոշէ, ըսաւ Անժէլ ժպտելով. իմ գիտցածս այսչափ է միայն թէ Անարէ դատարկապորտ կամ անօգուտ մարդ մը չպիտի ըլլայ։

Նկարիչը գլուխը ցնցելով.

—Չեմ հասկընար, ըսաւ։

—Այո՛, կը զարմանաք այս միջոցիս Անարէի վարած կեանքին վրայ. ես կ'ուզեմ ընկերակից ընել զայն իմ վը-րէժխնդրութեանս։ Արդէն Փարիզի մէջ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ իւր վրայ. իմ ուզածս ալ այս էր. բայց ո՛չ ո՛վ ըլ-

լալը գիտեն, ոչ ալ ուրկէ՛ կու գայ. ձի, կառք, տուն, սպասաւորներ ունի, եւ ամենահարուստ մէկը կը կարծուի. ոմանք անծանօթ ազնուորդ, իշխանազուն երիտասարդ մը կը համարին, ոմանք ալ նաւապետ մը. մէկու մտքէն չանցնիր թէ կնոջ մը ձեռքը կ'առաջնորդէ եւ կը վարէ զայն։ Օբէ-րային մէջ կը տեսնեն, Պուլոնի անտառին մէջ կը պտտուի իւր կառքին մէջ կամ ձիու վրայ. միշտ մինակ. ամենուն հետաքրքրութեան նիւթ եղած է. ժամանակն եկած է հիմա որ առաջին անգամ կնոջ մը հետ երեւնայ հրապարակին վրայ։ Այն կինը ես եմ։ Այս իրիկուն Օբէրա պիտի երթամ, որպէս զի Տը Բրէյլ մարքիզը զիս Անարէի հետ նստած տեսնէ օթեակի մը մէջ։

—Չէ՞ք վախնար...

—Լեզուէ՞ն գալէ..., Ա՛հ, ըսաւ հոգս չէ. ես շատ բարձր եմ զրպարտութենէ. խիղճէս միայն կախում ունիմ եւ միայն իմ ամուսինիս կը պարտիմ հաշիւ տալ իմ գործերուս վրայ։

Կ'ուզեմ մարքիզին նախանձը գրգռել. կը հասկընա՞ք։ Այն ժամանակ միայն գոհ պիտի ըլլամ, երբ ոտներուս տակը թաւալելով ներում հայցէ ինծմէ...։ Այն ժամանակ քոյրս պիտի պահանջեմ իրմէ, և վստահաբար ջախջախած կեանքին հաշիւը պիտի ուզեմ։ Ա՜հ, ո՜րչափ գոհ պիտի ըլլայի եթէ կարենայի այդ թշուառականը վանդակի մը վրայ պառկեցընել, միսերն հրաշէկ աքցանով փեռեկել և պողպատէ հազար ասեղ մէկ հարուածով սըրտին մէջ մխել։

Ոչ մէկ պատիժ, որչափ և սարսափելի ըլլայ, չկրնար փոխարինել այդ մարդուն գործած ոճիրը. ըսաւ Անժէլ եւս քան զեւս զայրանալով, և որպէս զի առաւել զժնդակապէս զգայ իմ իրեն տալիք հարուածներս, կ'ուզեմ որ իրեն հետ մէկտեղ իրեններն ալ հարուածեմ, կինն ալ, զաւակներն ալ։

Ալպէռ ցնցուելով տնկուեցաւ, և շլմորած աչերն Անժէլի վրայ սեւեռեց, որ զարմանքով զինքը կը դիտէր։ Դէմքը բոլորովին այլայլած և կապոյտ դեղնութեամբ տժգունած էր։

—Դուք առանկ բան չէք ըներ, տիկի՛ն, ըսաւ խեղդուկ ձայնով մը. ո՛չ, չէք ըներ...։ Ա՜հ, սոսկալի, հրէշային բան կ'ըլլայ. այդպիսի խորհուրդ մը չկրնար ծնանիլ ձեր մտքին մէջ։

—Թշնամիներուն կո՞ղմը կը բռնէք հիմա, պարո՛ն Անսըլէն։

—Անմեղները ձեր թշնամին չեն։

—Լաւ, բայց ի՞նչ շահ ունիք զանոնք պաշտպանելու։

—Թող չտալու ձեզ որ անարժան գործ մ'ընէք, տիկի՛ն։

—Շատ խստապահանջ էք, պարո՛ն։

—Դուք տուիք ինծի այդ իրաւունքը, տիկի՛ն։

—Բարեկամութեան իրաւունքը, և չեմ ուզեր ետ առնել։

—Ադոր համար է որ կ'ըսեմ ձեզի. պատժեցէք յանցաւորն ինչպէս որ ուզէք, բայց անմեղներուն մի՛ դպչիք։

Տիկին Տէշարմ վայրկեան մը լուռ կեցաւ ետեւ.

—Պարո՛ն Անսըլէն, ըսաւ, արդեօք չար գործ մ'ընելէ զիս արգիլելու համա՞ր միայն այդպէս ջերմաբար կը

պաշտպանէք տիկին Տը Բրէսըն եւ անոր զաւկըները։

— Բնական պատճառ մը չէ՞, տիկին։

— Ո՛չ, վասն զի չի կրնար մեկնել ձեր այդ յուզումն եւ դէմքին այլայլումը...։

Նկարիչը ցնցուեցաւ։

— Դուք մեր ամէն գաղտնիքը գիտէք, եւ ձերինը կը ծածկէք ինծմէ, յարեց Անժէլ։

— Այո՛, տիկին, գաղտնիք մ'ունիմ, բայց չեմ կրնար այլեւս ծածկել ձեզմէ։ Կը սիրեմ օրիորդ Էմէ Տը Բրէսըը։

— Ա՜, մտքէս կ'անցնէր, գոչեց Անժէլ ոտքի վրայ ելնելով։

Յետոյ նկարչին ձեռքը բռնելով.

— Ահա այդ կ'ուզէի գիտնալ, պարոն Անսըլէն, ըսաւ։ Ուրեմն ամուսնութեան պիտի տանէք Օր. Էմէն։

— Չեմ յուսար, պատասխանեց նկարիչը տխրութեամբ։

Երբ մեկնելու կը պատրաստուէր, սպասաւոր մ'եկաւ իմացուց թէ Պ. Անտրէ Բիկոյ եկած էր։

Եւ գրեթէ անմիջապէս ներս մտաւ Արուարձանին տղան։

Անտրէ բոլորովին փոխուած էր։ Մէկ աշխարհէն յանկարծ միւսը փոխադրուելով՝ գրեթէ նոր մարդ մ'եղեր էր։ Ցարութենէ մ'աւելի էր։ Կրնար կարծուիլ թէ պարիկի մը դիւթիչ գաւազանը դպեր էր իրեն։ Թաղդը զայն պատրաստ գտեր էր իրեն սպասելու պէս. իր նոր կենաց մէջ բան մը չէր զարմացըներ զինքը, թէեւ վարժուած չէր տակաւին, բայց բնաւ անծանօթ չէր թուեր իրեն։

Հլութեամբ անձնատուր եղեր էր տիկին Տէշարմի խրատներուն, եւ տարակոյս չկայ թէ իր բնական ընդունակութեան չափ անոր ալ կը պարտէր իր արագ այլափոխումը։

Տիկին Տէշարմ ըսեր էր իրեն.

— Դուն քանի մ'օրուան ծնած էիր երբ ամուսինս գտաւ քեզ ճանբու մը վրայ. դուն մեր որդին ես. կը սիրես Ժիւլը, Բոլին Լանկլուայի աղջիկը. Ժիւլը քու կինդ պիտի ըլլայ։

Անտրէ լացաւ Անժէլի ծունկերուն վրայ եւ պատասխանեց.

—Պիտի սիրեմ ձեզ, տիկի՛ն, ձեզ և Գ. Տէշարմ, ինչպէս որ պիտի սիրէի հայրս ու մայրս։

Եւ կատարեց անոր ամէն ուզածը։

Աքանչացած էր տիկին Տէշարմի վրայ. կը պաշտէր զայն։

Վերջին նորաձեւութեամբ հագուած, կեցուածքն ազնիւ, աչերը սեւ, ճակատը բարձր, դէմքը գուարթ, կատարեալ տիպար մ'էր ընկերական անձնաւորութեան։

Տիկին Տէշարմի մօտեցաւ ժպտելով, և ձեռքը պագաւ։ Յետոյ պատկերհանին դարձաւ և բարեկամական ողջոյն մը փոխանակեց անոր հետ։

—Հիմա, ըսաւ տիկին Տէշարմ սիրալիր ձայնով մը, նստէ՛ հոս, մօտս, Անտրէ՛, և ըսէ՛ մեզի թէ ի՛նչպէս անցուցիր օրդ։

—Մ, միշտ նոյն բանն է, պատասխանեց Ալպէռի նայելով, որպէս թէ կը վախնար անոր առջեւ խօսելէ։

Տիկին Տէշարմ գուշակեց անոր միտքը։

—Գ. Անսըլէն անձնուէր բարեկամ մ'է ըսաւ։

—Ճշմարիտ է, պատասխանեց Անտրէ, և ես ալ անկեղծ բարեկամութիւն և խորին յարգանք ունենալով իր վրայ, որովհետեւ կ'աշխատի և արդիւնք կ'արտադրէ, ամօթ կ'զգամ իրեն առջեւ իմ դատարկութեանս գովեստն ընելէ։ Բայց որովհետեւ դուք այդպէս կ'ուզէք, ձեր կամքն հրաման մ'է ինծի։

Ժամն եօթին ելայ, եօթն ու կէսին ձի հեծայ, և երկու ժամու չափ պտըտեցայ Պուլոյնի անտառին մէջ։ Ետքը գնացի զինավարժութեան սրահը։ Ժամը տասն-մէկին նախաճաշ ըրի Անգլիական սրճարանին մէջ, և կէս օրին տուն գացի։

—Հոն չկեցա՞ր, մինչեւ ժամը հինգ։

—Տիկին Լանկլօա եկաւ կառքով մը, գիս առաւ և Մօնրէօյլ գացինք։

—Ուր տեսաք օրիորդ Քլէռը։

—Այո՛, տիկին։

—Կը հաւատա՞ք, պարո՛ն Անսըլէն որ տիկին Լանկլօա տասն-հինգ օրէ ի վեր այցելութիւն տուած չէ ինծի։

—Զիս ալ նմանապէս մոռցած կ'երեւի, պատասխանեց Ալպէռ. աղջիկը

գտնելուն երջանկութիւնն ուրիշ ամէն բան մոռցուց իրեն։

— Խե՛ղճ մայր, չենք կրնար մեղադրել զինքը։

— Պարտք կը համարիմ ըսել ձեզի, տիկի՛ն, թէ Անտրէի նոր գիրքը վախ կը պատճառէ իրեն՝ աղջկանը նկատմամբ։

Ի՛նչ կ'ըսէք, գոչեց տիկին Տէշարմ. բայց պէտք է փարատել անոր այդ վախը։

— Ես կատարեցի այդ բանը, ըսաւ Անտրէ. տիկին Լանկլօա գիտէ իմ սիրելի պաշտպանուհիիս դիտաւորութիւնները. գիտէ թէ ես չպիտի ուզէի ընդունիլ ձեր բարերարութիւններն եթէ Ֆլէօի սէրէն հրաժարիլ պէտք ըլլար ինձի։

— Շատ լաւ. Աղջիկը շուտով պիտի տրուի՞ իրեն։

— Այսօր Ֆլէօ յոյս տուաւ մօրը թէ քանի մ'օրէն ազատ պիտի ըլլայ։

— Արուարձանէն անցած ժամանակդ մարդ չտեսա՞ր։

— Մօնրէօյլէն վերադարձիս այցելութիւն տուի բարեկամներուս։

— Աղէկ ըրիր, Անտրէ՛. պէտք չէ երբէք մոռնաս այդ քաջ մարդիկը։

— Ապերախտութիւնը նողկալի բան է, տիկին. ես զանոնք պիտի սիրեմ միշտ. Գնացի տեսայ նաեւ Սէն-Մարկըրիթ եկեղեցիին աւագերէցը, և ձեր կողմէ հազար ֆրանք տուի թաղին որբ մանուկներուն համար։

— Այդ նուէրը կրնայիր ընել առանց իմ անունս տալու. բայց կը հասկնամ դիտաւորութիւնդ և շատ գոհ եմ. օրդ խիստ աղէկ գործածեր ես. քեզ վարձատրելու համար այս իրիկուն Օբէռա կ'երթանք ի միասին Հիւկնօները մտիկ ընելու։

— Չափազանց երես կուտաք ինձի, տիկի՛ն, պատասխանեց Անտրէ չթաքցնելով իր ուրախութիւնը. կը վախնամ որ երբէք չպիտի կրնամ փոխարինել ձեր այդչափ բարեսրտութիւնը։

— Բան մ'ալ պիտի հարցնեմ քեզի, ըսաւ տիկին Տէշարմ. այս շաբթու պատահեցա՞ր երիտասարդ Տը Բրէօլ կոմսին։

Այս անունը լսելուն պէս փայլակ

մը վառեցաւ Անտրէի աչերուն մէջ.

—Ո՛չ, տիկին, պատասխանեց, և բարեբաղդաբար թէ՛ իրեն և թէ՛ ինծի համար, վասն զի չեմ կրնար հանդուրժել որ ժպիրհ դէմք մը ցոյց տայ ինծի. այս պատճառաւ կ'զգուշանամ անոր հանդիպելէ։

—Իրաւունք ունիս, Անտրէ՛, այո՛, աւելի լաւ է այդպէս ընելդ. ի՞նչ պատճառ և ունենաս այդ երիտասարդն ատելու, պէտք չէ որ կռիւ մը ծագի մէջերնիդ։

Տիկին Տէչարմ նշմարեց նկարչին զարմացկոտ դէմքը։

—Պարո՛ն Անսըլէն, ըսաւ անոր, Անտրէ ուրիշ ժամանակ կ'իմացնէ ձեզի թէ առաջին անգամ ի՛նչ ծանր պարագայի մէջ դէմ առ դէմ գտնուած է Պ. Կիւսթավ Տը Բրէսլի հետ։

. . . .

Մայր Լանկլօա ամէն երկու օրն անգամ մը կանոնաւորապէս կը տեսնէր իր աղջիկը։ Փարիզէն Մօնրէօյ երթալն իր մեծ ուրախութիւնն էր. ինչ և ըլլար օդը, անպատճառ պիտի

երթար քալելով, յաւիտենական սակառիկը թևէն կախուած. միայն Անտրէն հետը տարած ժամանակ կառք բռնելու շռայլութիւնը կը ներէր ինքնիրեն։

Աղջիկը կը մոռցնէր իր ամէն բարեկամները, մինչև իսկ Անսըլէնը, զոր սակայն կը շարունակէր իր զաւակը, իր գոհարը կոչել. Բայց նկարիչն այժմ իր սրտին մէջ երրորդ տեղը կը բռնէր. անկէ առաջ Բլէզ և Անտրէ կային։

Մայր Լանկլօա, Անտրէն արուարձանին մէջ թողլով, որպէս զի երթար իր հին պաշտպաններուն՝ մեծ Պէռնարին և ուրիշ քանի մը գործաւորներու ձեռքը սեղմէր, ինք իր տունը գնաց կառքով։

Դռնապանուհին՝ զայն տեսնելուն պէս կանչեց.

—Մա՛յր Լանկլօա, նամակ մ'ունիք հոս. բերող յանձնակատարն ըսաւ թէ ստիպողական է։

Մայր Լանկլօա առաւ նամակը, վերայի հասցէն անծօնի գիր մ'էր։

Իսկոյն սենեակն ելնելով, սանդուխին մէջէն ակնոցը հանեց քիթը դրաւ, և պատուհանին առջև երթալով՝ խըղտեց նամակին պահարանը որ հացի փորով փակած էր և հետևեալը կարդաց մեծ դժուարութեամբ.

«Սիրելի՛ Բօլինս.

«Զիս անշուշտ չես յիշեր այլ ևս. «բայց ես չեմ մոռնար քեզ։ Ես շատ «յանցաւոր եմ քու առջևդ, և դառ-«նապէս ցաւած եմ ըրածիս վրայ։ «Ծանր հիւանդ եմ, և չեմ ուզեր մեռ-«նիլ առանց քեզնէ ներում առնալու։ «Ուստի կ'աղաչեմ կը պաղատիմ որ «գաս զիս տեսնես։ Քորպօ փողոցին «մէջ թիւ 8 տունը կը բնակիմ. շատ ը-«սելիքներ ունիմ որք կարևոր են քեզի «համար։

«Վաղեմի բարեկամուհիդ.
«ՄԱՐԿԸՐԻԹ ԺԻԼՈՅ»

Ընթերցողն անշուշտ ճանչեց այս Մարկըրիթ Ժիլոն, մայր Լանկլօայի երբեմնի ընկերը, որուն բարեկամութիւնն այնչափ աղետաբեր եղաւ Սէնթ-

Անն փողոցի գեղեցիկ գործաւորուհիին։

Դիւրաւ կը հասկցուի մայր Լանկլօայի զարմանքը։

Քանի մ'անգամ կարդաց՝ իմաստը լաւ հասկընալու համար և վերջապէս հասկցաւ։

—Ինծի համար կարևոր ըսելիքներ, գոչեց, ի՞նչ կրնան ըլլալ, հիմա որ աղջիկս գտած եմ...։ Զարմանալի է այդ Մարկըրիթը...։ Գլէա, Անտրէ, անոնց ամուսնութիւնը, երջանկութիւնը, ասոնք են ինծի համար կարևոր կամ շահեկան եղող բաները...։ Ասոնցմէ դուրս բան մը չճանչեր հիմա Բօլին Լանկլօա։

Վայրկեան մը լռեց ետև.

—Եւ իսկոյն թշուառ կինը կը գրէ ինծի և կը կանչէ. ուստի երթամ Քուպօ փողոցը և տեսնեմ զինքը։ Ա՜հ, Մարկըրիթ, դուն մեծ գէշութիւն ըրիր ինծի, և ես երդում ըրեր էի որ բնաւ չտեսնեմ երեսդ...։ Այո՛, մեծ չարիք հասուց ինծի... բայց հիմա հանած եմ մաքէս։ Մարդ շուտ կը մոռ-

նայ քաշածն՝ երբ երջանիկ ըլլայ։ Ուստի երթամ տեսնեմ զինքը, և որովհետեւ ներում կը խնդրէ, կատարեմ խնդիրը.... Եթէ անողոք կամ անգութ ըլլամ, աղջիկս զիս չներէ թերեւս։ Այո՛, այո՛, գութ պէտք է ունենալ մինչեւ իսկ իւր ոխերիմ թշնամիին վրայ։ Ի՞նչ եմ ես բարերար Աստուծոյ քով որ ամենամեծ յանցաւորներուն իսկ կը ներէ։

26

ՄԱՆՍԱՐՏԸ

Առտուան ժամ ութին, մայր Լանկլօա, որուն սակառինն ամէն ժամանակէ աւելի կլորցած էր, Բուայօ փողոցի դռնապանէն կը խնդրէր որ Մարկըրիթ Ժիլոյի բնակարանը ցոյց տար իրեն։ Նեղ, հին, մութ և խոնաւ սանդուղէ մը վեր ելաւ մինչեւ հինգերորդ յարկը, ուր կ՚աւարտէր սանդուղը։ Հոն երեք դուռ համրեց և չորրորդին առջեւ կենալով բաղխեց։ Ձայն մը «մտէք» պատասխանեց։ Մայր Լանկլօա՝ բանալին դարձունելով՝ բացաւ դուռն և մանսարտէն ներս մտաւ։

Թշուառութիւնը նորութիւն մը չէր մայր Լանկլօայի համար. դժբաղդ և թշուառ մարդոց ամէն աստիճանները տեսած էր. և սակայն սարսռեցաւ այդ գողիր խշտիկը մտած ժամանակ, որ ամէն հովերու առջեւ բաց էր. և ուր մարդ ձմեռը կը սառէր և ամառը կը խորովէր։

Չոր կաղ սեղան մը, երկու ծակ աթոռներ, փտած ու կէս քայքայուած դարակ մը, փոկակապ մահճակալ մը ձեռքի հաստութեամբ անկողինով, բովանդակ կահ-կարասին էին այդ ողորմելի խցիկին։

Պատուհանին ամէն ապակիներուն մէկ կողմը կոտրած, և քուրջով կամ հին լրագրով մը ծակերը փակուած էին։ Պատերուն թուղթերը խոնաւութենէ փտած մաշած և ամէն կողմէ բաժնուելով վար կախուած էին։ Պատերուն խորունկ ճեղքերը սարդերու, նեպուկներու և ուրիշ ճճիներու բնակարան եղած էին, ուր խանդալառ

հաճոյքով իրենց նմանները բազմապատկելու կ'աշխատէին։

Ոչ միայն ցաւալի այլ և զազիր տեսարան մ'էր։

Այդ ասոկալի խշտիկին տիրուհին աթոռի մը վրայ սքլած կը հեծէր։

Մայր Լանկլօան տեսնելուն պէս, դէմքը կենդանութիւն առաւ, մարած և երկար անքնութենէ այրած աչերը քիչ մը ոգեւորեցան։

—Բօլի՛նն է, Բօլի՛նն է, գոչեց։

Ոտքի վրայ ելնել ուզեց, բայց մայր Լանկլօա չթողուց։ Սակայն հիւանդը մէկէն անոր ձեռքը բռնելով՝ իր արծգոյն շուրթերուն փակցուց։ Մայր Լանկլօա դառնապէս յուզուեցաւ մինչեւ իր աղիքներուն խորը։

—Շատ գէշ վիճակի մէջ ես հոս. մէկը չունի՞ս քեզի խնամ տանող։

—Այո՛, դրացուհի մ'ունիմ, որ կ'օգնէ ինծի պառկելու, ելնելու, և խմելիք բուսաջուրս կը պատրաստէ։

—Շատ աղէկ, և քեզի պէտք եղածն ալ կ'երթայ կը գնէ, այնպէս չէ՞. սատակ ունի՞ս։

—Քանի մը բարեսիրտ թաղեցիներ՝ գթալով՝ կ'օգնեն ինծի։ Ասկէ զատ, ըսաւ տեսակ մը վարանումով, ժամանակաւ զիս ճանչցող անձ մը, զիս տեսնելու գալով, փոքրիկ գումար մը տըւաւ ինծի, խոստանալով որ բան մը չպիտի պակսի ինծի թէ որ կարենամ առողջանալ, բայց ես շատ հիւանդ կ'զգամ զիս...։

—Պէտք է միշտ յուսալ։

—Այո՛, այնպէս չէ՞։ Ինծի այնպէս կը թուի թէ պիտի առողջանամ...։ Ա՜հ, Բօլի՛ն, քու ներկայութիւնդ այս յոյսը կուտայ ինծի։

Մայր Լանկլօա նստելով բացաւ սակառիկը.

—Նայէ՛, ըսաւ կէս մը պարպելով, քեզի բերի լիպրա մը չիքօլաթ, շաքարեղէններ, նարինջներ, և կարկանդակ մը։

Հիւանդը լալ սկսաւ։

—Ա՜հ, միշտ նոյնն ես, ըսաւ, Բօլի՛ն, նոյն իսկ բարութիւն...։ Երբ միտքս կը բերեմ քեզի ըրածս, շատ գէշ կ'զգամ զիս...։ Ա՜հ, ո՛րչափ պըղ-

ջացի գործած յանցանքիս, ոճիրիս վրայ...: Լացի, սիրտս սաստիկ կեղեքեցի...: Աստուած արդար է, զիս պատժեց արժանապէս: Տես ի՛նչ վիճակի մէջ ինկած եմ: Բայց զղջալս բաւական չէր. կ'ուզէի քեզ տեսնել և ներում խնդրել: Ահա եկար, զիս տեսար և գթացիր վրաս: Բոլի՛ն, Բոլի՛ն, գոչեց լալով, ըսէ ինձի թէ կը ներես յանցանքս:

—Այո՛, կը ներեմ և կ'ուզեմ մոռնալ: Բայց մտիկ ըրէ որ ըսեմ քեզի. իմ այն դժբաղդութենէս անարատ հաճոյքներ և անխառն ուրախութիւններ ծագեցան: Քեզի շնորհած այս ներումս, որուն երկար տառապանքով արժանի եղար, թող կրկնեն սրտիդ մէջ թէ իմ զաւկիս, իմ աղջկանս կը պարտիս:

Մարկրիթ տնկուեցաւ աթոռին վըրայ:

—Աղջի՞կդ, գոչեց զարմանքով, աղջի՞կ մ'ունիս:

—Այո՛, աղջիկ մը, գեղեցիկ և իր պահապան հրեշտակին պէս անարատ:

Ա՛, չէի՛ր գիտեր...: Ես զգացի տանիքներուն վրայ քարոզեցի: Մա՛յր եմ: Կ'ուզես ամէն բան գիտնալ. աղջիկս քու դաւաճանութեանդ պտո՛ւղն է:

Թշուառ կինը հեծութիւն մ'արձակելով՝ երեսը ձեռներուն մէջ ծածկեց:

—Քեզ կշտամբելու մտքով չեմ ըսեր, յարեց մայր Լանկլօա. ներումէն ետեւ ընելիք չի մնար: Արդէն ըսի քեզի թէ չարիքէն բարիք, ոճիրէն առաքինութիւն դուրս եկաւ, և վատ որիկայէ մը Աստուծոյ ամենէն գեղեցիկ և սիրալի արարածը ծնաւ:

—Ո՛հ, այո՛, վատ որիկայ մը, մրմնջեց հիւանդը:

—Վերջապէս այն սոսկալի անցեալին համար այսօր սիրտս լեցուն է ներողամտութեամբ: Երկինք զիս չարաչար փորձելէ ետեւ կը վարձատրէ:

—Տեսա՞ր զայն, հարցուց Մարկըրիթ:

—Ո՞վ:

—Օկիւսթը:

—Երբե՞ք... Ո՞ղջ է տակաւին:

—Այո՛:

—Ձաւկին հայրը ո՞ղջ է, գոչեց մայր Լանկլօա ուրախութեամբ. գիտե՞ս ո՞ւր է։

—Փարիզ կը բնակի, բայց հասցէն չեմ գիտեր։

—Ուրիշ անուն ունի՞։

—Այո՛, ետքէն իմացայ, Օկիւսթ Պլէռօ է։

—Կին և զաւակներ ունի՞։

—Ո՛չ, ամուրի մնացած է։

—Ա՛, աւելի մեծ բարեբաղդութիւն ինծի համար, գոչեց մայր Լանկլօա։

—Ի՞նչ մտքով կ'ըսես զայդ, հարցուց Մարկըրիթ, չհասկընալով իւր հին բարեկամուհիին յուզուելուն պատճառը։

—Չկրցի՞ր գուշակել...։ Կ'ուզեմ որ ամուսնութեան առնէ զիս, կը հասկընա՞ս, իւր զաւակն օրինաւորելու և անուն մը անոր տալու համար։

—Չ'ընէր, ըսաւ Մարկըրիթ գլուխը ցնցելով։

—Չ'ընէր մի՛. բայց այն ատեն եղունգներովս աչերը կը խլեմ։

—Պ. Պլէռօ մեծ յաջողութիւն ձեռք

բերաւ. թերևս միլիոնի մը չափ հարստութիւն ունի։

—Ի՛նչ կ'ուզէ թող ըլլայ, կ'ուզէ տասն միլիոն հարստութիւն ունենայ, կ'ուզէ աղբ թափող մուրացկան մ'ըլլայ, նոյն բանն է ինծի համար. ես ո՛չ իրեն և ո՛չ ինծի համար է որ կ'ուզեմ անոր կինն ըլլալ, այլ աղջկանս համար։ Բայց այդչափով չի լմննար. Փարիզ մեծ քաղաք մ'է, չե՞ս կրնար օգնել ինծի որ գտնեմ զայն։

—Ես չեմ կրնար, բայց Բիէռ կրնայ։

—Բիէ՛ռ, Բիէռ Նարկա՞ս։

—Այո՛։

—Մինչեւ հիմա քեզի հե՞տ է։

—Ո՛հ, ինծի հետ... հառաչեց Մարկըրիթ դառն ժպիտով մը։ Անոր վրայ էր որ կը խօսէի քեզի քիչ մ'առաջ։ Ամիսի մը չափ կայ, որ զիս միտքը բերաւ, տասն-հինգ տարիէն աւելի անցնելէ ետեւ. տեղս գտեր է, չեմ գիտեր ինչպէս, և եկաւ զիս տեսնել։ Իւր Պլէռօ բարեկամին յաջողութիւնը չէ ունեցած. բայց կ'երևի որ մեծ ծա-

ռայութիւններ մատուցած է անոր, և Գ. Գլեռօ ալ երսուն հազար ֆրանք պիտի տայ իրեն... Հարստութիւն մը...։ Այն ատակով կ'ուզէ գեղ մը քաշուիլ ինծի հետ...։ Ուստի ես ալ եթէ չմեռնիմ և առողջութիւնս գըտնեմ, հետը պիտի երթամ։

—Որովհետեւ երջանիկ պիտի ըլլաս, մեռնելու ժամանակ չէ. ըսաւ մայր Լանկլօա. Արդ՝ իրաւունք ունիս. Բիէռ Նարկաս ամէն ուզած տեղեկութիւնս պիտի կրնայ տալ Գ. Գլեռօյի վրայ, որուն հետ բարեկամ մնացած է.

—Օ՛, այդ մասին աներկբայ եմ. Բիէռ շատ բան գիտէ, և եթէ խօսիլ ուզէ...

—Անհոգ եղիր, ես կը բանամ անոր բերանը. բայց պէտք է որ տեսնեմ զինքը. Ո՞ւր է։

—Փարիզի մէջ չէ.

—Դուն ըսէ ինծի ուր ըլլալը, ես այսօր կ'երթամ կը գտնեմ զայն։

—Քիչ մը հեռու է. Վերսայլի ճանբուն մօտ Սէվռի մէջ տուն մը կը բնակի միայնակ։ Տունը թուահամար չունի։

Մնաց որ Բիէռ թուղթի մը վրայ գըրած է պէտք եղած տեղեկութիւնները։ Թուղթը վառարանին վրայի փոքրիկ զաւաթին մէջն է, կրնաս առնել։

Մայր Լանկլօա ոտքի վրայ ելած էր սակառիկը թեւը։ Առաւ Նարկասին գրած թուղթը, և անոր տեղը քսան ֆրանքնոց մը դրաւ առանց բան մ'ըսելու։

—Ի կրկին տեսութիւն, Մարկըրիթ, ըսաւ դէպի դուռն երթալով, ինքզինքդ աղէկ խնամէ, որպէս զի առողջանաս. ես նորէն կուգամ քեզ տեսնելու։

—Ո՛հ. այո՛, պատասխանեց հիւանդը. համբուրէ աղջիկդ և յիշէ զիս. Թերեւս հաճելի կ'ըլլայ Աստուծոյ։ Ես ամէն օր պիտի աղօթեմ անոր և քեզի համար։

ՎԵՐՋ ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍԻՆ

25-09
Ա

2403
2404
2405

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL1695413